

ДЕ СРІВНОЛЕНТИЙ
СЯН ПЛИВЕ
АЛЬМАНАХ

✧
лев.

„ДЕ СРІБНОЛЕНТИЙ СЯН ПЛИВЕ“

**ПРОПАМ'ЯТНА КНИГА
ЮВІЛЕЮ 50-ЛІТТЯ**

УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ГІМНАЗІЇ

В ПЕРЕМИШЛІ

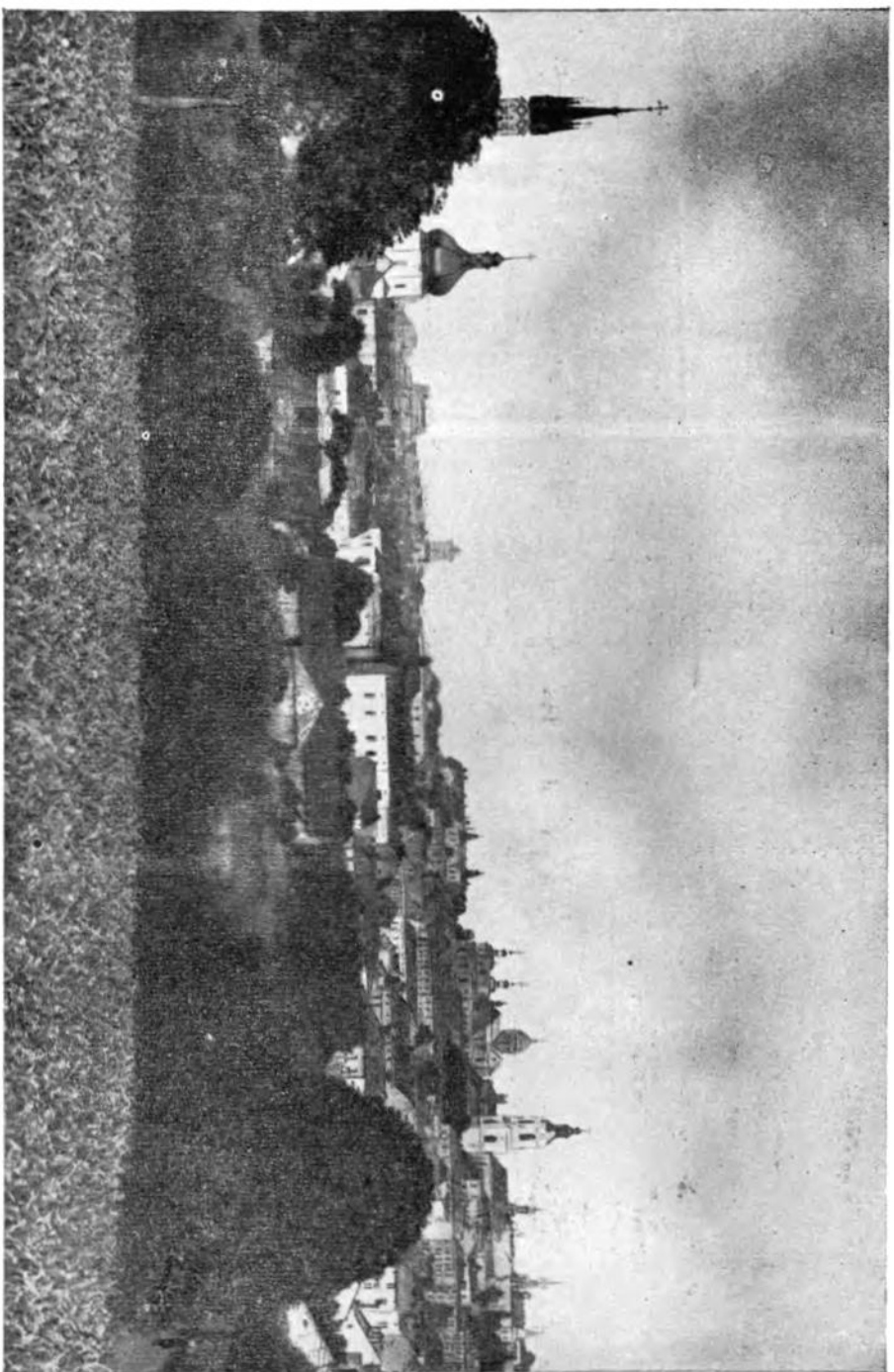
1888 — 1938

НАКЛАДОМ ЮВІЛЕЙНОГО КОМІТЕТУ

П Е Р Е М И Ш Л Ї

1938

ПЕРША ЧАСТИНА

Вид міста Перемішнє з р. 1938.

ГРИГОРІЙ ЦЕГЛИНСЬКИЙ

Де срібнолентий Сян пливе...

Де срібнолентий Сян пливе,
Хрустальноноводний Прут реве,
Де бистротечний наш Дністер
І славутиця дід Дніпер,

Он там мій рай —
Той руський край.

Верхами де Бескид стремить,
Прямо ген-ген під небеса,
Де полонини, де степи
Розляглись без кінця,

Он там мій рай —
Той руський край.

Де рідне слово гомонить,
Де рідним звуком піснь звенить;
Луна луні де вість несе,
Що мати Русь живе,

Он там мій рай —
Той руський край.

*„Врочиста мить, великий день,
Це ювілейне свято - свят!
Співаймо радісних пісень —
Вдягнім наш храм в блиск нових шат!”*

Уляна Кравченко.

Ювілей у ширшому значінні — це минулому хвала, теперішності наука, а для майбутності заохота.

У поодиноких випадках ювілей — це або час загальних радощів і нічим не затьмарених надій; хвиля, в котрій запалюються в серцях вогні нових стремлінь; боєвий, могутній зов у майбутнє. Або є це свято радості з досягнень минулого, але водночас і година чорної жури о прийдешність. Або... або ювілей — це іспит совісті, це година розважань, що витискає на лицах учасників румянці стиду, а в серцях їхніх родить постанову поправи.

Ріжне він може мати значіння.

Якеж значіння має наш сьогоднішній ювілей?

50-літній ювілей життя й діяльності гімназії — це хвиля, в якій належить глянути позад себе на пройдений шлях, навазати нитку безпереривності між 1-шим а 50-тим граничним стовпом, приблизити давнину до теперішності, порівняти їх зблизька й випроводити висновки, як напрямну для майбутності.

Ми, яким припала честь і щастя святкувати сьогодні 50-ліття існування української держ. гімназії в Перемишлі, не маємо причини соромитися минулим нашої школи. Ми, бувші її учні й професори, з радістю сьогодні ствердити можемо, що наша *Alma mater* бездоганно сповнила свій обов'язок супроти нас, своїх учнів-вихованців. Водночас з гордістю стверджуємо, що відіграла вона в минулому переважну роль в культурно-освітньому розвою цілої Надсянщини, а своїм впливом сягала навіть на цілу Сх. Галичину.

За літ 50 вилетіло нас з цього гнізда 2599. Трудно в нинішніх повосенних ненормальних часах означити докладно звання всіх, що покінчили нашу гімназію. Ще про старші річники можнаби сказати, що більша їх частина пішла широкими втоптаними життєвими шляхами: найбільший відсоток покінчило теологію, право і філософічні студії. Про молодші річники навіть загально так твердити не можна: бо про багатьох брак усяких вістей. Багато похилилося під ударами

нинішнього лихоліття й по скінченні студій сидить на ласкавому хлібі рідні. А велика кількість ще студіює. Але „студіює“ тільки формально. На ділі вони вже відстали від усяких студій: вдоволяються малоплатними, часто дуже підрядними заняттями на місцях.

Це ті, яких непоплатну, чорну, але для розвою сили нації дуже корисну працю відмічує своя, а на яких часом зі заздрістю вказує й чужа, преса. Це робітники на культурно-освітній ниві; це піоніри наших господарських організацій; це розвоєва сила нашої народньої гущі.

Алеж бо й прорідив нас звільна час! Змів ряди основно! Близько півтретя сотки перемиських матуристів перенеслось вже у кращий світ. Зпоміж них яка сотка полягла на війні. Звиш дві тисячі живе. Живуть — і як каже Карманський:

„Вдолі вони не прохають рож
І не шукають ласки“.

а в різних, але однаково непригідних обставинах працюють по своїй спроможності в доступних собі ділянках для національної збірноти. Й „несуть вони в серцях наказ

Тих, що родились з поту,
І не зважали, що нераз
Забрили на Голготу.
І хоч скалічені, старі
Й не чуєм в м'язах сталі,
Ми затискаєм панцирі
І йдемо вперто далі“*)

Так! Йдемо вперто далі. Йдемо шляхом, який вказала нам наша школа. Тільки дуже незначна кількість зпоміж нас зійшла на манівці. Одначе це тільки виїмки спроневірилися ідеям молодости й для життєвих вигод перенеслися до табору сильніших та стали слугами чужих ідей. — Натомість багато є серед нас таких, що за вірність своїм національним ідеям по тернях ступають, по сирих тюрмах і карних таборах караються. Багато зпоміж нас вийшло таких, що здоравли й життя в жертву ідеї принесли.

І ця вірність високим ідеалам, ця готовість до жертв за їхню реалізацію й інші суспільно-вартісні прикмети вихованців перемиської української гімназії — це все є тільки наслідки впливу духової атмосфери, якою вони впродовж 8 літ віддихали.

З цієї високоїдейної атмосфери вийшов значний гурт людей, що положили великі заслуги для розвитку різних галузей національного життя. Згадатиб хоча тільки кількох як: журналіст Роман Сембратович, поет П. Карманський, знавець словянських мов проф. др. Ів. Зілинський,

*) П. Карманський.

археолог др. Пастернак. З неї вийшли люди, які записали свої імена в політичній історії українського народу нестертими буквами.

Національно - культурна діяльність вихованців перемиської української гімназії не обмежується до Європи. Як видавці й редактори українських часописів поза Європою піддержують і поглиблюють серед наших емігрантів національну свідомість та зміцнюють зв'язок з національною спільнотою в матірньому краю.

У визвольній боротьбі вихованці перемиської української гімназії свій обов'язок сповнили добре. Деякі перейдуть до історії як невстрашимі борці за ідею рідної державности. А імя „Черник“ вже сьогодні є символом героїської жовнірської хоробрости.

Всі вони підносять школу, з якої вийшли, на високий рівень. Але водночас усі вони свідчать про силу й напрям виховного впливу цієї школи. Всі вони свідчать про те, що перемиська українська гімназія не була тільки механічною, бездушною фабрикою дипломів. Була це школа, яка випускала своїх вихованців у світ „з духа свого печаттю“. А якість її вихованців виказує, що керманічі й вчителі цієї школи були у своїй більшості високоякісними й ідейними педагогами-громадянами.

Бо школа без високоідейних педагогів не випустить у світ ідейних вихованців. Школа це збір учителів, що під кермою директора працюють над інтелектуальним, моральним і фізичним розвитком повіреної собі молоді. Праця доброго вчителя не кінчиться на самому навчанні. Не менше важна річ з боку педагога — це його вплив на моральну сторінку учня, на розвиток і формування його характеру, на вироблення світогляду і на комплекс ідей, що родяться під впливом учителя в молодих душах і звичайно підсвідомо кермують учинками людини ціле життя.

Виховний вплив учителя на учня залежний виключно від психічної якості й вартості вчителя.

Не при звичайній праці вчителя, що сповняє свій обов'язок, як накинений йому життям тягар. Учителю, якому байдужі високі ідеї, що ворушать уми і серця його оточення; якому чужі форми й зміст сучасного громадського життя, — такий учитель не є в силі збудити в своїх учнях громадських чеснот, ані виховати їх на активних громадян. Вправді лучаються винятки. Але тільки винятки! Правилком є: якщо вчитель має на своїх учнів узагалі якийсь виховний вплив — то виховує їх „на образ і подобиє“ своєї власної індивідуальности.

Учні перемиської української гімназії мали в більшості високоякісних учителів. Були між ними люди широкого знання й високої культури. Були світлі й незломні характери. Були між ними визначні, з небуденною здібністю вчуватися в молоді душі, педагоги й активні

громадяни. Учителі перемиської української гімназії в подавляючій своїй більшості не тільки вчили, але й виховували — перещіплювали цінні прикмети своїх характерів на молодечі душі учнів.

А працювали вони під проводом директорів, що визначалися і педагогічним хистом і високими громадянськими вартостями.

Найвиразнішу печать свого духа витиснув на перемиській українській гімназії перший її директор Григорій Цеглинський. Був це один з найвизначніших педагогів XIX ст. Як педагогічний керманіч заведення, — вивінований всіми талантами доброго педагога, обдарований найкращими прикметами культурної людини й громадянина, — мав він великий вплив так на учнів як і на вчителів. — Досконалити розум, сталити характер, а в серцях своїх учнів розпалювати неугасимий вогонь великої ідеї — от програма виховної діяльності Гр. Цеглинського.

В часі директури розвинув Цеглинський незвичайно живу громадянську діяльність. До неї втягав теж своїх учителів. А перші його учителі-співробітники були передовиками Перемищини. Площина їхньої праці не замикалася брамою гімназійного будинку. Вони працювали під проводом свого директора і Др. Т. Кормоша, при активній співпраці українського духовенства в освітньо-культурних товариствах і економічних установах. Сліди їхньої діяльності стрічаємо сьогодні в Перемишлі на кожному кроці.

І хоч у 1907 р. Гр. Цеглинський, вибраний послом до австрійського парламента, передав управу гімназії в інші руки, а в 1910 р. відійшов цілковито і на чолі заведення стали інші люди — то дух гімназії, виховний її напрям не скоро змінилися.

Молодша генерація учителів-громадян: Р. Гамчикевич, Мих. Демчук, Ізидор Елюк, Мих. Крушельницький, Ос. Прислопський, Олег Целевич і цілий гурт інших — ступали слідами своїх старших товаришів, безпосередніх співробітників Гр. Цеглинського.

Щойно роки 1919 — 1924 повні драматичних епізодів у житті гімназії. В цих неспокійних літах кермував гімназією Роман Гамчикевич. Треба було тоді сильного почуття національної гідності і мужеської відваги, але zarazом такту і розваги, щоби з успіхом оборонювати заведення перед небезпеками, що чигали з усіх сторін.

Від кінця 1924 р. наступають для заведення вже нам ближче знані часи. Фреквенція гімназії паде відразу до половини. Атмосфера і напрям виховання в гімназії змінюються. Нитка, що вяже теперішність з минушиною стає щораз тонша.

І ось у такий мент святкуємо 50-літній ювілей! Свято наше матиме історичне значіння. Бо школа, якої 50-літній ювілей святкуємо сьогодні, знаходиться саме на гострім розвоємі закруті. З роком 1933 давня 8-класова гімназія перестає існувати. А тому саме нинішній

ювілей — це водночас і поминки давньої гімназії. Є він поминками давньої, а хрестинами нової школи, якої напрям, залежний від відмінних, для наших часів питомих тенденцій, може бути до своєї попередниці мало подібний.

Томуто ми, бувші учні української перемиської державної гімназії в історично-переломову її хвилю висказуємо сердечне побажання, щоби ті, що стоять і стоятимуть при кермі всім нам дорогого заведення, як також ті, що виховують і виховувати-муть наші нові генерації, вступали в сліди своїх перед нацією заслужених попередників. Щоби не прогрішилися вони перед тінями тих, які на цьому нашому бастіоні, на цих окраїнах нашої просторої землі поклали печать свого духа.

Цей Альманах хай буде від нас, бувших учнів цієї нашої гімназії, **Вдячним Поклоном** для заслуг тих, що впродовж 50 літ нас у ній виховували, вчили, в люди виводили й Рідному Народові служити заправляли.

А для нас самих хай він буде **Дорогою Памяткою**, що розмовлятиме про радощі й смутки бідного школяря, якому по тернях до сонця пнятися забаглося.

Завжди, коли поглянемо на цю нашу **Памятнову Книгу**, коли розхилимо її листки, хай освіжить, обвіє нас пахощами холодних бузків і гарячих рож старокняжого Замку, білих акацій гордого Знесіння, зеленої ліщини шумливих Будів, мовчаливих ярів Винної Гори.

Хай все гомонить нам від неї незабутнє :

„Де срібнолентий Сян пливе...“

ЮВІЛЕЙНИЙ КОМІТЕТ.

П. КАРМАНСЬКИЙ

ЕЛЕГІЯ.

Хотілось би зайти в ту класу й лавку, де
Запліднювався ум і виростили крила,
Та й вірити, що Він*) бадьоро увійде,
Погладить сивий вус і скаже: „Ну, Борило,
Змайструй нам сільогізм до призвища Грабець“.
А потім похвалить: „Ну й бравий молодець!“

Хотілось би ще раз переживати страх,
Шептати молитви на лекції латини,
І ждати на дзвінок — і линути як птах,
Спішитися, мовляв: смашний обід пристине —
Бенкет пролетаря — шість крайцарів один.
О, незабутній чар лячних шкільних годин!

Хотілось би ще раз у досвіт травневий
Край мурів княжих башт Гомера скандувати;
Дивитися на Сян, перлово-сталевий,
Губитися в часі та й думкою вітати
В тих днях, коли осььтут незломний Володар
Гострив отцівський меч, готовлячи удар.

Ще раз зайти в бурян, що вкрив „курбан татар“,
І пити поглядом безкрай землі та неба,
І серце, повне мрій — немов з вином пугар —
З тремтінням у душі нести до трону Феба,
І Еросові в дар невмілий скласти рим.
Чому то дух ніяк не хоче бути старим?

Який мистець-маляр дібрати всилі фарб,
Щоби ті дні весни поправді змалювати?
И чи знали ми колись, який безцінний скарб
У цих шкільних лавках прийдеться заховати?
Прийшло тверде життя — і світ нам звечорів.
І чим булоб воно без тих мінливих днів?

Без тої шамотні, зусиль, надій, турбот,
Плазовання калік і летів попід хмари?
Без „перших“ і „двійок“, без радісних субот,
Коли від слова „ік“ щезали всі примари.
Благословенний будь той молодечий літ!
Бо чим булоб життя без райдужних тих літ?

*) Директор Гр. Цеглинський навчав дуже цікаво логіки та психології
П. К.

Др. КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ

Як тяжко родилась наша гімназія у Перемишлі.

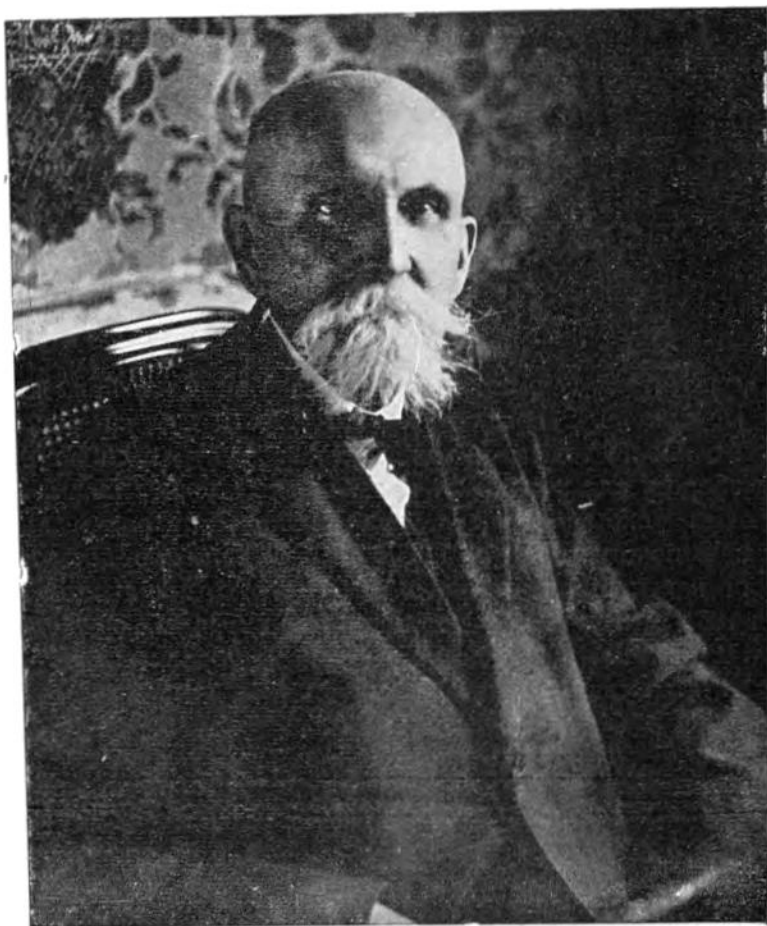
Було це у початках української політичної організації, у вісімдесятих роках минулого століття. З виборів до галицького сойму 1883 р. вийшли разом з о. Степаном Качалом молоді українські послы Юліян Романчук, о. Микола Січинський та Петро Лінинський.

В 1884 р. поставив Ю. Романчук свій перший шкільний внесок в справі мови навчання в середніх школах, а саме, щоби в рівнорядних клясах усіх середніх шкіл у Східній Галичині впроваджено негайно українську мову як мову навчання, якщо того зажадають родичі найменше 25 учнів.

Мали тоді українці одну гімназію: академічну у Львові, в якій у всіх клясах була українська мова навчання. На другому місці поставила наша організація Перемишль, як найважливіше національне забороло по столичному місті Львові. На першого директора для української гімназії у Перемишлі намітила наша організація у Львові Григорія Цеглинського, найліпшого педагога, професора академічної гімназії. Та не так легко здійснився наш перший шкільний постулат. Внесок Романчука мандрував зі сойму до едукативної комісії, з едукативної комісії до Краєвого Виділу, з Краєвого Виділу знов до сойму. У соймі дня 30. листопаду 1885 року відбулось перше читання шкільного внеску Романчука. Опісля відіслано цей внесок до шкільної комісії. Зі шкільної комісії внесок вернув до сойму дня 2. січня 1886 р. і тоді розвинулась з того приводу у соймі велика політична дебата, в якій м. і. в обороні домагань і прав українського народу на власне шкільництво виступив рішучо тодішній перемиський владика, еп. др. Юліян Пелеш. Одначе сойм не згодився на заснування української гімназії у Перемишлі. На новій соймовій сесії 1887 р. Романчук відновив своє внесення у справі заснування української гімназії у Перемишлі. До речі — центральна влада ставилась до цього постулату прихильно. Соймова комісія почувши, що центральне правительство годиться на внесок Романчука, приняла його.

Одначе сойм по довгих і горячих нарадах польських клубів 24. січня 1887 р. більшістю сімох голосів відкинув цей внесок, згодився лиш на заснування українських рівнорядних кляс при польській гімназії у Перемишлі під одною спільною управою. В квітні т. р. їздив Ю. Романчук разом з головою Народньої Ради д-ром Олександром Огоновським в національних справах, а спеціально в справах українського шкільництва до Відня, до міністрів Таффого та Гавча. І у висліді конференції з ними 1887 р. дозволив уряд цісарською

постановою відкрити при існуючій польській гімназії у Перемишлі, почавши від шкільного року 1888/9 поступенно поодинокі сталі рівнорядні класи з українською мовою навчання, і то під окремою управою.

Юліан Романчук (1842 — 1932)

В цей спосіб обійшов уряд закон з 1867 р., що вимагав до заснування української гімназії ухвали сойму: вводив її під покришкою рівнорядних клас.

Цим способом дійшло до заснування нашої гімназії у Перемишлі. Отся цісарська постанова була доказом, що уряд час до часу пригадував собі наше існування. Тому, що треба було вести її під спільним дахом від першої гімназійної класи, на прохання нашого громадянства згодився бути кандидатом на це становище професор львівської академічної гімназії Григорій Цеглинський.

Ось так тяжко родилась наша гімназія у Перемишлі.

ІВАН ЗАЯЦЬ

Літопис української державної гімназії в Перемишлі.

Друга з черги державна українська гімназія в Галичині, це гімназія в Перемишлі. Заложена вона в шк. р. 1888/9, як рівнорядні відділи при одинокій тоді ц. к. гімназії (польській) зі спільним учительським збором, але з окремим провізоричним управителем. З кожним слідуєчим роком прибувала українським рівнорядним відділам одна класа. З початком шк. р. 1895/6 дійшли вони до восьми клас і додаткової класи приготовляючої. Цісарською постановою з дня 12. травня 1895 р. перемінено дотеперішні рівнорядні „руські відділи” на самостійну гімназію, а дотеперішній її управитель, Григорій Цеглинський, став самостійним директором.

Приміщення гімназії.

В літах від 1888/9 до кінця шкільного року 1894/5, містилась гімназія у старому будинку біля єзуїтського костела, при вулиці Гімназійній, під спільним дахом із польською гімназією. З початком вересня 1895 р. перенесено гімназію до нового власного двоповерхового будинку, збудованого державою, при вулиці Добромилській (тепер Словацького ч. 21) теж під спільним дахом із польською. З початку право власности і уживання нозого будинку було поділено по половині між українську і польську державну гімназію (тепер ім. Ю. Словацького); авля та руханкова саля були спільні. Тепер польська гімназія займає вже 4 класи по стороні української гімназії, авля і руханкова саля спільні досі. В шк. р. 1905/6 винаймлено для приміщення рівнорядних відділів нашої гімназії частину двоповерхової кам'яниці О. Літинської при вулиці Словацького ч. 18, положеної напроти гімназії. У слідуєчих роках, зі зростом числа учнів, займала гімназія у цій кам'яниці нові кімнати, так, що в шк. р. 1912/13 зайняла її цілу. В обох цих будинках міститься гімназія по нинішній день.

Посзуїтський монастирський будинок. Перше приміщення української державної гімназії (1888 — 1895).

Назва гімназії.

1. Від шк. р. 1888 9 до 1895 була назва: „Рівнорядні рускі класи ц. к. гімназії в Перемишли”.
2. Від 12 травня 1895 р. стала гімназія самостійною і до 1905 р. звалася: „ц. к. II. Гімназія в Перемишли”.
3. Від 1906 — 1913 р.: „ц. к. гімназія з руским викладовим язиком в Перемишли”.
4. В році 1914: „ц. к. гімназія з рускою викладовою мовою в Перемишли”.
5. В рр. 1915 — 1918 до перевороту в Австрії: „ц. к. гімназія з українською викладовою мовою в Перемишли”.
6. Від листопаду 1918: „державна гімназія з українською викладовою мовою в Перемишли”.
7. Від вересня 1919: „державна гімназія з руською викладовою мовою в Перемишли”.
8. Від р. 1923 до нині: „державна гімназія з руською мовою навчання в Перемишли”.

Зміни в устрою гімназії.

Устрій української гімназії опертий був на розпорядках австрійських міністрів з р. 1849 і 1854. На їх підставі зорганізована гімназія була 8-класовою. Предметами науки у ній були: релігія, латина, грека (від III класи починаючи), німецька мова, історія, географія, математика, природописні науки та пропедевтика. Надобовязковими предметами були: каліграфія, спів, руханка, стенографія, мови: французька та англійська. Пізніші зміни в цьому устрою дрібні, несуттєві. В 1908 р. введено у гімназії нові норми при переведенні матури. Від р. 1915 наука руханки стала обовязковим предметом навчання. Наука польської мови була надобовязковим предметом до шк. р. 1912/13, обовязковим від цього року до 1924 р. Щойно від 1924 р. стала вона предметом матуральним. На підставі дозволу шкільної влади зі серпня 1930 р. введено у IV. класі біфуркацію: біля давнього типу, класичного, гімназії, повстав відділ гуманістичний. Основні зміни в повищому устрою гімназії впровадив закон з 1. липня 1932 р. Він зірвав з давньою одноцілою 8-класовою гімназією, скорочуючи її о 2 роки. Середня школа стала шестилітньою і ділиться на основні, організаційно від себе відмінні частини: на гімназію і ліцей. Наука у так званій загально-образуючій гімназії триває 4 роки, у ліцею 2 роки. В нашій гімназії є два типи ліцею: гуманістичний та математично-фізичний.

Головний будинок гімназії.

Важніші події в житті гімназії.

З початком шк. р. 1895/6 перенеслася гімназія до нового будинку, який посвятив владика др. Ю. Пелеш. В днях від 5—10. червня 1896 р. відбувся у гімназії перший устний іспит зрілості. В цьому теж році відсвяткувала молодь 300-ліття берестейської унії. В 1907 р. директор Григорій Цеглинський став парламентарним послом і тому дістав відпустку, а управителем гімназії іменувала шкільна влада Северина Зарицького, який кермував нею до кінця шк. р. 1909/10. З початком серпня 1910 р. став директором гімназії проф. Андрій Алиськевич. Дня 27. жовтня 1912 р. брала гімназія участь у похоронах свого першого директора Григорія Цеглинського. У лютні 1913 р. відбулося відслонення в гімназії памяткової таблиці цього директора. В листопаді ц. р. святкувала гімназія ювілей медіолянського едикту і 300-ліття смерті київського митрополита І. Потія. В соті роковини уродин Т. Шевченка уладила молодь академію, після якої відслонено гарний пам'ятник-погруддя поета, уставлений на піраміді лісковика на першому поверсі у сходовій клітці.

Майже від початку існування гімназії відбувались прогульки учнів під проводом професорів в ближчі та дальші околиці Перемишля. В 1908 і 1911 рр. відбулись вони на Чорногорі, до Підлисся, Бубнищ та на Парашку біля Сколього. Ферії 1914 р. записались в пам'яті молоді тим, що з Перемишля виїхало десять учнів під проводом проф. Маркіяна Терлецького на Україну і оглянуло Київ, Канів, Катеринослав, Запоріжжя й Одесу. З вибухом війни гурток старшої молоді під проводом Антона Артимовича, Хроновята Михайла і Чмоли Іринія утворив дві чети (134) Січових Стрільців. Дня 10. вересня 1917 р. вистала молодь під проводом учительського збору митрополита Андрія гр. Шептицького, що повернув з російської неволі. Дня 18. лютого молодь взяла участь в торжественному Богослуженні з приводу завершення мира з Українською Републікою у Бересті. З цього самого приводу взяла участь у всенародньому святочному поході. В грудні ц. р. дотеперішній директор гімназії Андрій Алиськевич виїхав з Перемишля, а опісля виїмігрував. Управу гімназії від 1. січня 1919 р. обняв шкільний радник Роман Гамчикевич і провадив її до 1. грудня 1924 р. За його управи осягнула вона найбільше число учнів від часу свого існування, бо 1297, а саме: 1038 звичайних і 259 приватистів. Від грудня 1924 до кінця серпня 1927 р. директором гімназії був проф. Михайло Грицак. В шк. р. 1925/6 обмежила шкільна влада впис учнів до гімназії лиш до пяти повітів*). Від вересня 1927 до кінця жовтня ц. р. управителем гімназії був проф. Филімон Мелянко, по

*) З часом міністерство скасувало цю заборону завдяки старанням Старшини місцевого Кружка „Рідної Школи“.

нім управителем, а опісля директором гімназії до кінця 1929 став др. Денис Лукіянович. По його відході управителями гімназії були члени перемиського учительського збору: Степан Бобеляк від 1. IX. 1929 до 31. жовтня 1930 р., Михайло Федевич від 11. X. 1930 — 10. IX. 1931, Роман Дубляниця від 11. IX. 1931 — 26. IV. 1932 р. З кінцем квітня 1932 р. став директором гімназії Степан Шах і займає це становище до нинішнього дня. За його управи, на основі дозволу міністерства з 1933 р., введено коєдукацію, від першої класи почавши, та вже в 1935 р. скасовано її.

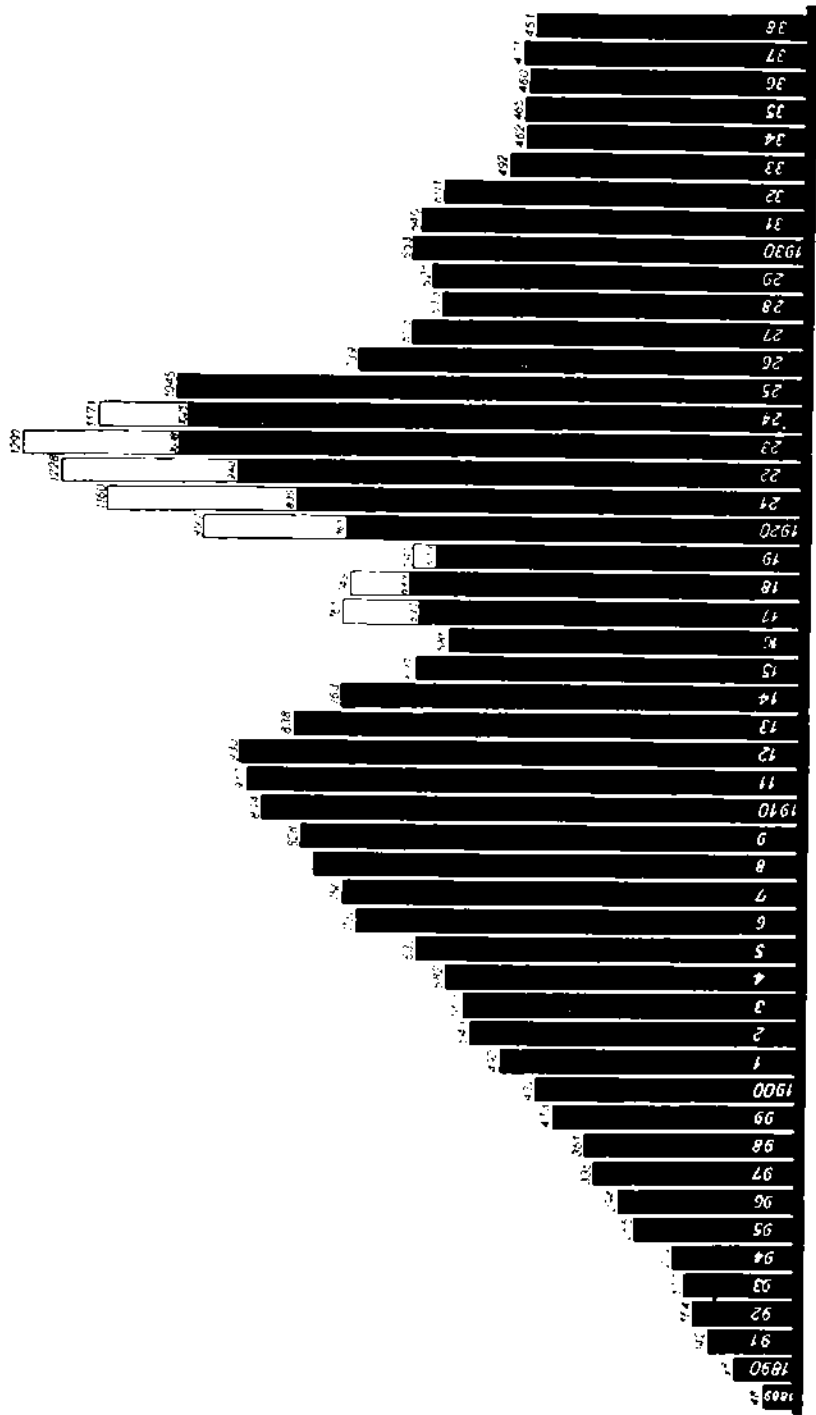
Розвій гімназії і фреквенція у ній.

Продовж 50-літнього існування гімназії відбувалася у ній правильна наука, за виїмком рр. 1914/15 і 1918/19. В першому випадку

Т. зв. філія гімн. — Дім О. Литинської. В ньому поміщена частина клас української гімназії (від р. 1905).

не було науки по причині російської інвазії, в другому з причини польсько - української війни. В обох випадках військові влади забрали гімназію для своїх потреб. Тому, що учні тратили рік науки, обі шкільні влади дозволили на так звані комбіновані класи, цебто подвійні. Учні всіх клас за виїмком першої при зредукованні научного матеріалу мали у першому півріччі скінчити одну класу, в другому наступну.

Додаток до таблиці: Число українських учителів в Карпатській області в роки 1890-1924. Число учителів, що нормальні ходили до гімназій. — Порожні колонки — учнів військових шкіл. 1917-1918; в рр. 1919-1924 учнів приватистів.

В році усамотійнення гімназії (шк. р. 1895/6) мала вона 8 клас і одну приготавляючу*) — разом 9 клас з 294 учнями і 16 професорами. В наступних роках число учнів та відділів постійно росло, в році 1912 доходило до 930 учнів в 23 відділах із 41 членами учительського збору. Напередодні війни та підчас неї фреквенція зменшилася: в році 1917 виносила 769 учнів**) в 23 відділах, учительський збір 37 осіб. Сильніший приплив молоді до гімназії був по 1920 р.; в р. 1923 дійшло її число до 1038 звичайних учнів і 259 приватистів — разом 1297. В рік по прибутті нового директора число учнів упало до 736, число приватистів до 3 учнів. Від 1936 р. фреквенція у гімназії постійно зменшується і в рр. 1932 — 1938 вона хитається в границях 511 — 451 учнів, що відповідає передвоєнній фреквенції з рр. 1900 — 1901.

Організації учнів.

Відомо, що давня гімназія неохоче а навіть ворожо відносилась до всяких спроб і проявів організації учнів. Цим треба пояснювати в деякій мірі повстання тайних позашкільних організацій учнів. Коли ж у першому десятилітті ХХ. віку і тут повіяло дещо вільнішим вітром, у спробах творення шкільних організацій не лишилась останньою й наша гімназія. Розмах її в цій ділянці значний. Нині, мимо повені наказних організацій, не всі організації, які були вже в гімназії, заступлені (для пр. згадаю відділ наколесників, організацію відділу стрільців з 1913 р., курс науки стрільання від 1911 р.). В шк. р. 1907/8 повстал перша організація: „кружок для товариського самообразовання“, до якого належали учні вищих клас. З дрібних місячних вкладок зложив кружок невеличку бібліотеку. На сходинах учнів, що відбувалися звичайно у неділю по егзорті, відчитували учні свої реферати. В шк. р. 1910/11 повстал читальня. Зчасом кружок поділився на секції. В 1908 р. повстал в гімназії дута оркестра, в 1909 спортовий кружок „Сянова Чайка“, який в короткому часі дійшов до великого числа членів, так, що Виділ кружка поділив своїх членів на кілька відділів: легкої атлетики, копаного мяча, наколесників і т. д. З „Сяновою Чайкою“ злучився в шк. р. 1912/13 руханковий кружок „Запороже“. Кружок „Сянова Чайка“ розвинув дуже живу діяльність у різних галузях спорту і дійшов до досить гарних успіхів в цьому напрямі. Світить він і досі взірцем карної, збірної праці. В шк. р. 1910/11 повстав драматичний кружок, з весною 1912 р. гурток аматорів-

*) Приготавляюча класа існувала в шк. роках 1895/6 — 1923/4; учні цієї класи вчислені до загального числа учнів цієї гімназії.

**) Процент учнів-приватистів у гімназії був постійно малий, дещо піднісся напередодні війни, сильно він зріс в часі війни. На 761 учнів в 1917 р. було 130 військових іспитів.

світлиців, в 1914 р. повстала „Шкільна Щадниця“, яка розвивалася гарно, навіть серед воєнного лихоліття. Учні гімназії власними датками покрили поставлення пам'ятника - погруддя Шевченка 1914 р. (Учні зложили 323 корон, учительський збір та гості 57 корон). Продовж двох літ зібрала молодь на ювілейний дар для Івана Франка 1043 корон. При поважній грошовій участі молоді відслонено в 1913 р. памяткову таблицю першого директора в будинку гімназії та побудовано пам'ятник для пок. проф. Осипа Прислопського. До давніх, передвосних організацій прибули нові: Марійська Дружина 1926, клясові громади, Міжклясова Шкільна Громада, відновлено читальню 1928 р. з великим числом секцій (14), гурток світлиців 1936/7. Нова річ на гімназійному ґрунті, це робітня модельярства, літаків і каякарства.

Публичні виступи і пописи учнів.

Перший концерт в честь Т. Шевченка уладила молодь 11. березня 1893; від цього часу уладжує його що року. Ці концерти мали і мають велику фреквенцію родичів, кривних та знайомих учнів, бо гімназія часто мала добрі хори. З великими симпатіями стрічались виступи дutoї оркестри, коли весною учні перед неділею або святом, впорядковані чвірками, при звуках музики виходили поза місто на Малі Буди. Устроювала молодь вечерниці в честь Бориса Грінченка, Івана Котляревського, Маркіяна Шашкевича, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Івана Франка, Юрія Федьковича, жалібну академію в честь Василя Стефаника. В повоєнних часах обходить молодь святочно день патрона гімназії св. свщмч. Йосафата*). В шк. р. 1930/1 уладила молодь академію в честь Вергілія, в 1936 вечір в 2000 річницю уродин Кв. Горация.

Драматичний кружок часто з признанням пробував свої сили в отсих виставах: „Гостина св. о. Николая“, „Настоящі“, Овчіннікова „Нова дорога“, „Учитель“, „Сто тисяч“, а навіть „Ревізор із Петербурга“. Новіші спроби: „Неон“ (мученики з катакомб), „Суд св. Николая“, сцени з життя св. Йосафата, „Блудний син“ та інсценізація „Слова о полку Ігора“.

Спортовий кружок „Сянова Чайка“, що в 1934 р. обходив 25-ліття свого існування, устроював часто руханково-вокальні вечорі. Мали вони все численну публіку. Наша преса нераз висказувала виконавцям цих імпрез своє признання. Змагуни „Сянової Чайки“ здобували признання і на ширшому полі, як перемиське, н. пр. у великому спортовому дні українських змагунів у Львові 1912 р. На здвизі „Соколів“ та „Січей“ у Львові 1914 р. старші учні плзстуні здобули признання та нагороду.

*) Від р. 1933 почавши; до цього часу патроном гімназії був св. Кирило Александрійський.

Поміч для незаможної молоді.

З життям гімназії тісно зв'язані бурси та інші добродійні товариства. Без пересадки сказати можна, що вони дали спромогу тисячам молоді ходити до гімназії. Вже в першому році існування гімназії, завдяки старанням її управителя Григорія Цеглинського, повстала „Бурса ім. св. о. Николая“, в 1892 р. купила вона власний дім, в 1898 розширила його через добудову. Давала вона повне удержання у початках 32, пізніше 97 учням і харч десяткам так зв. доходячих. Від початку існування гімназії до війни включно, товариствами, що спомогали учнів, були: „Церковне Брацтво ім. св. о. Николая“, „Товариство ім. св. Кирила“, заложене 1896 р., „Товариство руських (опісля українських) жінок“, засноване 1901 р., вкінці „Селянська Бурса“, що повстала 1907 р., переіменована опісля на „Бурсу ім. Маркіяна Шашкевича“. В 1905 р. повстав „Український Гімназійний Інститут“, вправді для дітей заможних, але було в ньому все кілька безплатних місць для добрих, незаможних учнів. Завдяки головно директорові Алиськевичеві та кільком членам учительського збору повстала в 1910 р. „Дешева Кухня“, що давала поміч учням до кінця 1933 р. В початках давала вона харч 60, в часі війни 100 учням. Всі бурси та „Український Гімназійний Інститут“ давали підчас війни приміщення 290 учням гімназії.

Поміччю для учнів були і такі почини дирекції гімназії, як „учальня“, що повстала в 1910 р. з початком зими. Призначена була для учнів, що вдома не мали спокою, тепла та світла до науки. Вивіновано учальню в шкільні книжки, словарі та енциклопедії. Користало з неї у першому році її існування 60, в другому 30 учнів.

В 1911 р., підчас ферій, уладив Виділ „Дешевої Кухні“ першу вакаційну оселю для 13 незаможних учнів, в гірському селі Команьчі. В наступних роках поробив старання, щоби набути площу в підгірській околиці для заснування постійної вакаційної оселі. В червні 1914 р. Виділ „Дешевої Кухні“ купив площу для оселі у Старяві біля Хирова. Дальші його пляни перервала світова війна, одначе звичай висилати учнів на час ферій на вакаційну оселю вдержався до цієї пори. В 1932 р. повстало при гімназії товариство „Кружок родичів“, що веде гуманітарно-суспільну працю для учнів. У всіх звітах Дирекції гімназії є постійна сторінка: „матеріальна і моральна поміч для убогих учнів“, на якій вони подають зібрані жертви для молоді та імена жертводавців. Серед цих жертводавців годиться згадати поета Михайла Коса, військового лікаря, визначного окуліста, довголітнього лікаря - безсребренника нашої молоді, що крім свого фахового знання, дав в користування учням гімназії свою багату бібліотеку. Вкінці не бракувало в гімназії організацій учнів, що відповідають

свою організацією сучасній „Братській допоміжній”, яких завданням було помагати незасібним товаришам.

Одно із джерел помічній, незвичайно убоге у нашій гімназії, це реєстр-стипендій, утворених для учнів перемиської гімназії. У передвоєнних звітах є згадка, що в шк. р. 1904/5 ввійдуть у життя дві стипендії ім. дра Вас. Воляна, унів. професора в Чернівцях; у новіших (звітах) 1934—1937 вичислені стипендії греко-катол. капітули. Епархіяльної Помічній в Перемишлі та фонд Ів. Сабата.

Видала гімназія продовж свого 50-ліття 26 річних звітів. (Видавані від шк. р. 1895/6 до 1917/18. Після довшої перерви традицію цю відновлено у шк. р. 1933/4). В них, крім урядової частини Дирекції гімназії, поміщували деякі члени учительського збору наукові розвідки з обсягу своїх заінтересувань.

Др. МИХАЙЛО КОС

б. ц. і к. полковий лікар, великий добродій української гімназійної молоді: лічив її даром і позичав їй з багатой і добірної своєї бібліотеки книжки.

КЕРМАНІЧІ ЗАВЕДЕННЯ

ГРИГОРІЙ ЦЕГЛИНСЬКИЙ

Перший директор від р. 1888 — 1907. (Від 1907 — 1909 на відпустці; 1910 на емеритурі. Помер 23. X. 1912. Похований на цвинтарі в Перемишлі).

від ліва: СЕВЕРИН ЗАРИЦЬКИЙ. Управитель від 1. IX. 1907 до 1910 р.

від права: АНДРІЙ АЛИСЬКЕВИЧ. Директор від 1910 — 1918. Після 1918 на Закарпатті організатор і директор гімназій в Берегові, Ужгороді; тепер на емеритурі й управляє прив. гімназією ОО. Василян в Ужгороді.

ЗА 50 ЛІТ ІСНУВАННЯ

РОМАН ГАМЧИКЕВИЧ
Управитель від 1919 — 1924 р.

МИХАЙЛО ГРИЦАК
Директор від 1924 — 1927 р.

Др. ДЕНИС ЛУКІЯНОВИЧ
Директор від 1927 — 1929 р.

СТЕПАН ШАХ
Директор від 1932 р.

АНДРІЙ АЛИСЬКЕВИЧ

Сторінка з моєї діяльності на становищі директора.

Не легко приходитьсь мені по більш як 25 літах, далеко від тодішнього середовища і потрібних докладів, писати спомини з діяльності на такій позиції, як директора майже найбільшого заведення в краю, а ще до того в важких роках і доволі тяжких відносинах. Читачі тих коротких споминів зволють прийняти мою добру волю і мої змагання, щоби пригадати деякі минулі події в історії української гімназії в Перемишлі з мого становища.

Як звісно, обняв я директуру від початку шк. р. 1910/11 по трилітній провізорії. З більшого числа кандидатів вибрано мене, беручи під увагу мою діяльність в школах Педагогічного Товариства (в дівочій учит. семінарії та виділовій школі ім. Шевченка), в ц. к. VI. гімназії і дівочій гімназії ім. Словацького у Львові. Річ ясна, що я міг числити згори на зрозуміння моїх інтенцій в найширших кругах нашої суспільности в Перемишлі і околиці, вже хочаб як директор згаданих рідних шкіл, як основник і перший директор товариства „Взаїмна Поміч Учительська“. Від перших днів моєї діяльності в перемиській гімназії старався я давати як найбільше доказів моєї дбайливости про вбогих учнів, засновуючи вже в жовтні 1910 р. „Дешеву Кухню“, а в дальшому році бурсу для найбідніших учнів і опікуючися всіми давнішими шкільними інституціями (Інститутом, бурсами, товариством ім. св. Кирила, спортовими і научними кружками). Одначе при тому всьому мав я цю мету на оці, що молодь має брати науку, шкільну працю, моральне і релігійне поведення серйозно, що має винести з гімназії солідне знання, почуття обовязку і відповідальности, як найліпше підготовлення до самостійної праці на високих школах і в житті для свого народу. До цієї мети змагали всі мої початкові і дальші зарядження і зміни, особливо в перших двох роках, які мушу назвати переломовими.

Заведення числило в I. році моєї діяльності 1040 учнів в 21 класах, уміщених у двох будинках; професорський збір числив 38 членів, а до поміч мав я секретаря і так званого інвіліатора, який в наймленому будинку наглядав молодь перед першою шк. годиною і в часі перерв. Весь тягар проводу у всіх ділах виховання, навчання і адміністрації, як також праці в „Дешевій Кухні“ спочивав на моїх плечах, поминаючи участь в шкільних інституціях. Ті всі праці і відповідальність за них перебирав я радо і не нарікав ніколи на перетяження, беручи собі за взір мого великого попередника, основника гімназії і шкільних інституцій, загальнолюбленого директора Григорія

Вакаційна оселя в Старяві б. Хирова. Площа набута старанням дир. Ялискевича, дім побудований в 1933 р. старанням Філії Т-ва „Охорони дітей і опіки над молоддю“ в Перемишлі.

Цеглинського, який хоч не вів гімназії передо мною три роки (як посол до парламенту), одначе лишив всюди печать своєї могутньої індивідуальности, головно великого педагогічно-методичного фахового знання, любови до молоді, гуманности і розуміння її психіки.

В тих моїх щирих змаганнях находив я майже у всіх членів професорського збору розуміння і поміч.

Тому, що серед шкільних організацій молоді, по моїй думці, потрібні були деякі змі-

ни, я їх перевів. Хоча не було давніших шумних кружків самообразування з всілякими секціями і так званих класових допомогівих кас, які в дійсності часто вели до необачних промахів, то одначе знання молоді поширилося і поглибилося завдяки праці добрих професорів у школі і поза школою (головно в Інституті й по бурсах).

Роки шкільні 1912—1914 належали безперечно до найкращих.

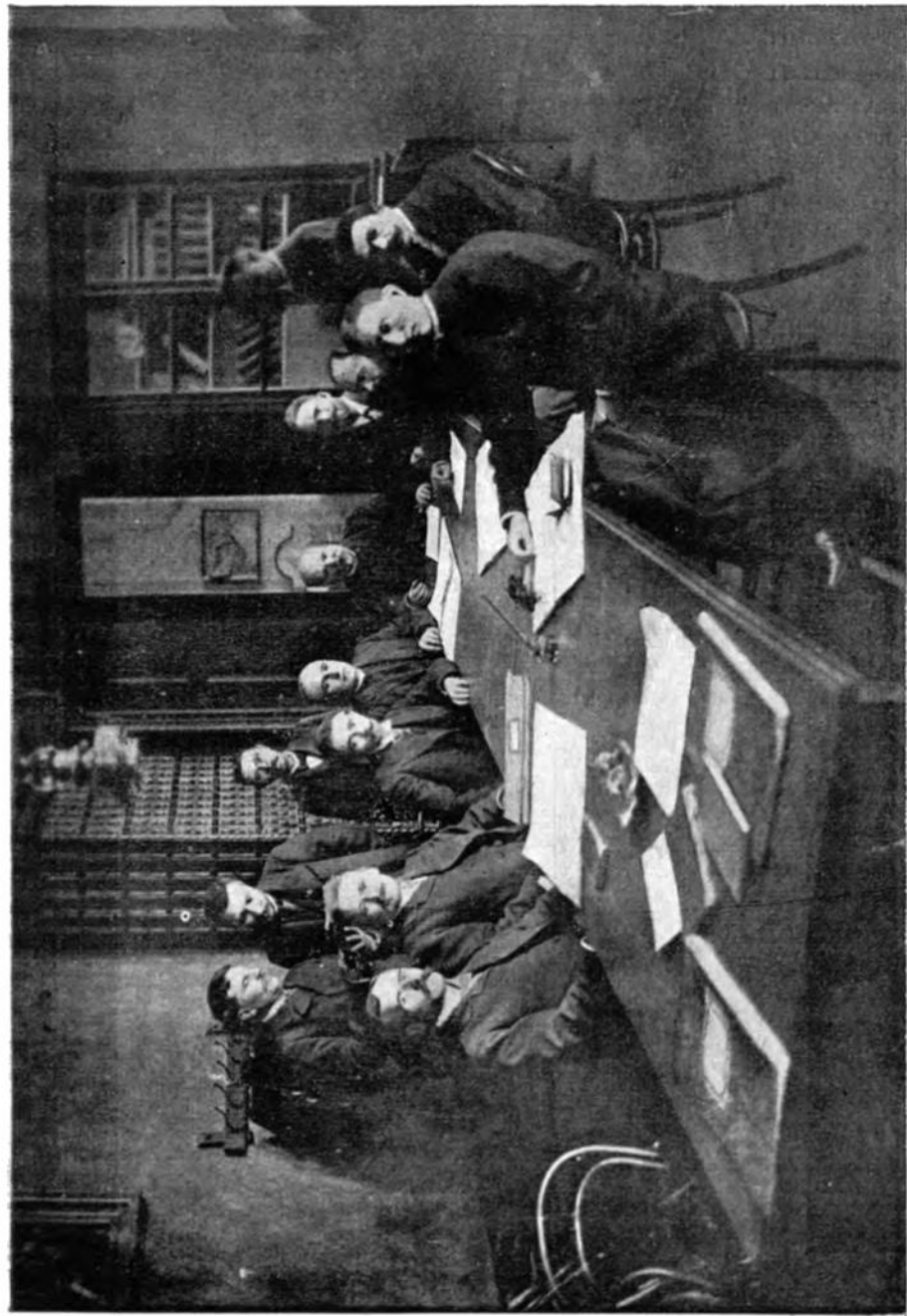
По вибуху світової війни настала в гімназії по причині облоги Перемишля однорічна перерва. З професорів остали в місті лише два. Я опинився у Відні і управляв по короткій діяльності на гімназійних курсах до спілки з директором Кокорудзом іншими курсами, то є семінарійними в VIII. окрузі. В серпні 1915 р. вернув я на зазив Шкільної Ради до Перемишля, відчинив оба будинки при допомозі військових властей, головно полковника барона Гужковського, нашого щирого чоловіка, і обновили від вересня шкільну працю. Мимо великих перепон, які спричинила воєнна заверюха, змогли ми спільними силами, власними і чужими, обновили всі шкільні інституції, зібрати

мало що менше число молоді як перед війною і заосматрювати їх правильно харчами, обувою, одягами та книжками.

Те саме число учнів остало і в дальших воєнних літах, хоч старші віком учні мусіли відходити до війська. Ми дбали завжди про більший приріст з долини, уладжуючи перед феріями і в часі ферій підготовні курси до 1. класи, так що нижчі класи виказували много відділів і поважне число учнів. Тому, що в шк. році 1914/15 з причини облоги Перемишля не було науки, розложено в шк. році 1915/16 науковий матеріал так, щоби учні могли переступити о дві класи вище і не тратили року й класи. Були це комбіновані класи. Для учнів, що служили при війську, виєднав я на їх просьбу у військових властей довші відпустки, в тій цілі, щоби приготувалися до іспиту і не тратили студій. Такі учні мешкали переважно в одній з бурс або в Інституті і, маючи поміч професорів і товаришів, могли лекше приготуватися до іспиту з призначеного їм матеріалу. Річні звіти з тих шкільних років подають списки таких військових іспитів. Була це тяжка праця і вимагала пожертвування від усіх та могла правильно розвиватися лише в добре зорганізованому заведенні.

Як сказано, розвивалися наші виховні інституції (Гімн. Інститут, всі бурси, товариство св. Кирила) зовсім нормально, мимо трудностей, які спричинила світова війна, ведена саме в Галичині. Всі уравителі зуміли вчас постаратися про доставку харчів. Товариство св. Кирила старалося придбати для убогих учнів, дешевше і на рати, одяги, обуву і шкільні книжки. Товариство „Дешева Кухня“, в якій я був головою і скарбником, придбало на будову вакаційної оселі ім. Гр. Цеглинського гарну площу між лісами в Старяві за Хировом (умову з давним власником зложено при допомозі пароха о. Олексина ще перед війною а інтабуляцію переведено в літі 1916 р.) а на будову оселі зібрано суму 16.000 корон.

Так перейшли у спокою три воєнні роки серед всесторонньої праці в школі. На місце професорів, що служили при війську на фронтах, приділювано нам професорів з тих гімназій, які не були чинні в часі російської інвазії (головно зі Станиславова). Реклямації професорів, відібраних пізніше, мали переважно добрий успіх. Настав шк. рік 1918/19, рік перевороту і розвалу давньої монархії. У вересні і жовтні працювали ми ще зовсім правильно, листопадові події мусіли, при зміненних відносинах, перервати шкільну працю, а коли її з трудом в другій половині цього місяця обновлено, відчувано всюди провізорію, непевність і неспокій. Тяжко було зібрати молодь. Місцеві власти наразі занимали вичікуюче становище з уваги на воєнні події в околиці і в центрі. Моя діяльність в гімназії скінчилась дня 12. грудня 1918 р. Я виїхав з Перемишля до родини.

Учительський Збір з р. 1903.

Сидять зліва на право: Дмитро Чеховський, Лев Гнатишак, Семен Гуменик, о. Омелян Кормош, дир. Григорій Цеглинський, Іван Прийма, Андрій Чичкевич, Антін Собчук, о. Омелян Погорецький, Олексій Ярема, Іван Мануляк, Дмитро Левкевич, Северин Зарицький.

РОМАН ГАМЧИКЕВИЧ

Українська держ. гімназія в Перемишлі. Її минуле й її майбутнє...

„Не вмірав душа наша, не вмірав воля!“

Шевченко.

Комітет Матуристів, що влаштовує святочний обхід 50-літніх роковин заснування державної гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі, звернувся до мене як до її колишнього довголітнього

ОЛЕКСІЙ ЯРЕМА
від 1892—1924

учителя і управителя з проханням о статтю для Альманаху, який згаданий Комітет порішив видати для звеличання цього свята і увічнення тих українському серцю так дорогих споминів, що у свідомості учнів і учителів з побутом і працею їх у тій школі так тісно і нерозривно є зв'язані. Вволяючи цьому бажанню Комітету, я рішився зладити для Альманаху статтю про національного духа тої школи, який в ній вже від перших ліг її існування удержується постійно і безспірно та який тому і на цілому її єстві витиснув своє ніколи нестерте пятно. Дух цей, це гордість нашої школи, яка може собі сказати, що молодь свою навчила у важких хвилях народнього життя зберігати свою народню гідність. Думаю, що неодному учасникові на-

шого свята приємно буде перенестися споминами на хвилю у ці так ще недавні, а проте так дуже вже від нас відсталі часи, коли то ще жилося мріями і надіями, які відтак тверда дійсність так люто розвіяла.

Розвіяла? Це відай за багато сказано! Погроми, які приніс нам р. 1919, могли безперечно розвіяти на якийсь час ці чудові сні про майбутність, які український нарід леліав у душі своїй, але духа народу вони не зломали. Дух цей і далі остав бадьорий і до жертв готовий, як рівнож непохитною і незломною осталась в душах українських надія чи радше може віра у визволення українського народу.

I.

Над входом до будинку української гімназії в Перемишлі видніє вже здалека напис: „Учітеся, брати мої, думайте, читайте“.

Це відомий цитат з загально звісної поеми Шевченка, цитат, який змістом своїм, як не мож краще надається до того, щоб у коротких, ядерних а при цьому й так само сердешних словах кожному, що вступає у цю святиню науки, усвідомити її ціль і її призначення. Тож і молодь українська, що до цієї гімназії ходила, бачучи цей напис з дня на день перед своїми очима, завсіди мала на тямці, що будинок цей, це неначе храм людської освіти, яку вона мусить собі конечно придбати, щоб могли устоятись у важкій боротьбі життєвій і подати помічну руку меншому братові своєму, що як неграмотний у боротьбі цій стояв безпомічний і безсилий. Ці прості, а так щирі і зичливі слова нашого народнього Генія завсіди були і є для неї спонукою, щоби всі свої сили посвятити науці, бо вона саме під впливом цієї науки ясно усвідомляла собі, що лиш освіта одна може український нарід вивести з пільми неволі на ясний світ свободи і правди і лиш вона одна може запевнити йому місце серед великої сімї народів висококультурних, а через те саме могутніх і щасливих.

о. ОМЕЛЯН КОРМОШ
від 1899—1908

Український нарід, хоч і як у розвитку своєму занедбаний, розумів по всі часи превелику вагу освіти і радо горнувся до неї. Тому і фреквенція у цій школі була завсіди значна, деколи так велика, що, здавалось, мури її розсаджувала, а хоча вона останніми роками з причин, від українського населення незалежних, змаліла,

то всежтаки являється вона, як на теперішні невідрадні відносини, найбільшою в цілому краю.

Так ось ця гімназія від хвили свого заснування була установою, де з дня на день, з місяця на місяць, з року на рік ішла тиха, але безпереривна і ревна праця над здобуттям освіти для молодого українського покоління, яке під проводом своїх учителів праці тій віддавалось з радістю і одушевленням, голублячи у серці своєму цю солодку надію, що прийде колись час, де воно своє знання, у цій школі здобує, по змозі й по силам своїм буде могло вихіснувати для добра народньої справи, щоб українському народові промостити дорогу до світла й волі. Це бажання кращої долі для свого народу,

ОСИП ПРИСЛОПІСЬКИЙ
1867—1912 († 2. V. 1912)

яке ця школа у своїх вихованців заціплювала, оживляло їх душі весь час їх студіїв, що більше, воно вплялювалось в них як безоглядний, невідкличний приказ, який вони ще довгі, довгі літа по уступленні зі школи радо сповняли і дотепер ще сповняють, і якому вони до кінця віку свого вірними остануть, приказ — нести світло знання і культури між незрячих і невидючих братів і спрямовувати їх на шлях, яким ступати належить, щоб зберегти свою людську гідність і народню честь.

Це є одно завдання тої школи, яке вона від часу свого заснування дотепер сумлінно і успішно сповняла, і дасть Бог, сповняти-ме ще і для дальших українських поколінь.

З почуванням справжньої гордості можемо перед собою і перед світом ствердити, що учні тої школи не робили і не шукали у світі кар'єри, з дуже нечисленними виїмками не виносити свого знання на міжнародній торг, щоб його там як найкорисніше перемінити на гроші, лиш вертали по скінчених студіях з своїми відомостями там, звідкіля вийшли, між свій рідний нарід, до праці на своїй рідній народній ниві, часто таки прямо під свою рідну сільську стріху, щоб там переважно серед можливо найбільше непригожих обставин, серед злиднів а часто навіть серед голоду й холоду сповняти цю

свою величну місію, яку їм саме ця школа свого часу як ціль їх життя перед очі поставила: промощувати своєму народові шлях у краще майбутнє дорогою невпинної, невтомної і якже часто під оглядом матеріальним зовсім непоплатної праці, при якій сповнюванні від своїх деколи треба далеко більші прикрости зносити ніж від чужих!

Тим піонерам новітньої української культури у європейському того слова значінні, тим борцям за визволення українського населення з темряви занепаду, які ідучи за голосом свого сумління і тямлячи ще з молодечих літ на зазив нашої школи, часто з справжнім самопожертвуванням у тому напрямі розвинули діяльність напричуд гарну і довели до вислідів у деяких випадках прямо імпонуючих, — їм усім школа наша як своїм вірним синам складає оцим сердечний привіт і пересилає їм побіч слів вдяки і пошани найщиріші бажання на будуче. Хай Всевишній і далі благословить їхню повну посвяту праці для культурного підйому українського народу, хай скріпить десятикратно їх сили і дасть їм змогу успішно побороти усі ті труднощі і перепони, якими терен їхньої праці мимо усіх дотеперішніх успіхів так страшно ще є завалений!

Але крім цього школа наша мала і має ще і друге завдання, не менше важне ніж це перше.

ДЕНИС КОРЕНЕЦЬ
1899 — 1913

II.

Над будинком нашої школи уноситься у воздуху ще і другий напис, який, хоча для ока невидний, змістом своїх слів на житті — бутті її по всі часи витискав свій питомий знак і на оформлення народньої свідомости шкільної молоді і її характерів вплив мав рішучий. Як кажу, ніхто цього напису в гімназії очима не бачив, бо він з легко зрозумілих причин ніде не був і не міг бути поміщений, та проте він сам усюди в очі кидався, бо він був, щоб так сказати, горючими черенками в духовому естафі кожного учня виритий і становив начебто основний клич, в ім'я якого відбувалось виховання молоді в нашій гімназії. Маю тут на думці пропам'ятні слова Шевченка: „Не вмірає душа наша, не вмірає воля!“ Слова ці були неначеб

євангелієм, на якому опиралось національне виховання української молоді у нашій школі. Ця непохитна віра у безсмертність українського народу і його неодмінне визволення, яка є змістом наведених вище слів Шевченка, це саме синтез усіх українських почувань національних і усіх тих бажань і надій, які споконвіку оживляли і тепер ще оживляють окровавлені серця українського народу. Цю віру, без якої український націоналізм навіть подумати не дасться, школа наша як

ОРЕСТ АВДИКОВИЧ
1903 — 1918

найстаранніше захищала в серцях своєї молоді і беззастанно дбала про те, щоб святе її полум'я в душах її учнів не погасло ніколи. А молодь з вдякою приймала цей дар від своєї школи і змаганням її радо ішла назустріч. Зерно кидане вмілою рукою вчителів падало на ґрунт родючий і глибоко в душах учнів запусало коріння. І так ось сталося, що українська молодь від першої хвилі, коли переступила поріг цієї школи, оставала під переможним впливом української народньої ідеї, яка з часом стала для неї свого роду святістю.

І то святістю тим ціннішою і тим дорожчою, чим більше ця молодь, поступаючи у літа, мусіла усвідомити собі важке під кожним оглядом положення свого народу. Школа наша не вдовольнялась тим, щоб повірену собі молодь навчити в українській мові думати в обсязі усяких шкільних дисциплін і правильною українською мовою висловлювати свої гадки. Вона вчила цю молодь — що відай не менше є важне — з любов'ю і пошаною відноситись до українського світу і всіх проявів українського життя, хочаби світ цей і як бідно а навіть

нужденно представлявся супроти світу чужинецького, та хочаби прояви українського життя і як далеко оставали позаду того, що життя чужинецьке вспіло вже видати. Наша школа клала молоді на серце, що обов'язком її у будуччині буде будити в українському населенні українську свідомість народню і поучувати його, які воно має обов'язки супроти себе самого, і то обов'язки безумовні, з яких його звільнити ніхто не має права. Вона молоді своїй давала на дорогу життя цю по всі часи важну правду життєву, що народові навіть у добі найбільших невдач і ударів долі, під грозою поповнювання добровільного самогубства, не вільно тратити надії і бездільно опускати рук. Бо найбільшим ворогом усякого народу є малодушна резигнація і безнадійність, які справді можуть, а навіть мусять нехибно довести до його загибелі.

Завдяки цій системі національного виховання, яку у нашій школі завів ще 50 літ тому взад перший її організатор і керманич, незабутній Директор Григорій Цеглинський, і яку відтак на протязі довгих десятиків літ з повним пієтизмом для пам'яті Великого Покійника культивовано у нашій школі без зміни, дух у нашій школі оставав завсіди той сам, якнебудь змінювалися люди так в управі гімназії, як і у нутрі учительського збору. Був це дух любови до своєї батьківщини, дух відданости і посвяти для неї, дух безумовної віри у справедливість Божу, що не допустить

до загибелі українського народу, дух справжнього, щирого українського патріотизму в найшляхотнішому цього слова значінні, вільний, що тут з притиском підкреслюю, від усякої низької плеємної ненависти, далекий від усього того, що підходить під збірне поняття народньої нетерпимости, т. зв. шовінізму. Цього у нашій школі ніколи не було, ані за часів австрійських ані польських, якнебудь була доба, де струни націоналізму по обох боках були напняті, як не мож сильніше.

МИХАЙЛО КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ
1907 — 1912

III.

Є це прийнятим у світі звичаєм, що знагоди святкування ювілею складається ювілятові сердешні бажання на будуче. Так ось і ми, колишні учителі й учні тої вельми шановної школи, обходячи її кожному з нас так милий ювілей, радо покористуємося нагодою, щоб цій загально так ціненій установі, яка так тісно зрослась з українським національним життям нашого краю, висказати слова пошани і зложити їй найщиріші бажання у майбутнє. Та і чогож маємо їй бажати з нагоди її ювілею?

ОЛЕГ ЦЕЛЕВИЧ
1903 — 1912

Бажаємо їй, щоби тривала ще довгі, довгі літа й українському населенню в Польській Державі таксамо вірно служила як і передше, щоби була скарбницею науки, що перед повіреною собі українською молоддю має отворити широкі світогляди людського знання і людської мисли, та щоби була оживчим джерелом українських народніх почувань, яких культ в цій школі коби не погас ніколи! Хай висока фреквенція в цій школі по всі часи її існування свідчить перед світом, що українське населення в Польській Державі дорожить своєю рідною школою і знає її цінити, хай дух, який в тій школі від її заснування царював, удержується в ній і далі без зміни як живий доказ невимірності української мисли і живучости українських народніх почувань! Хай наведений вище фрагмент з Шевченкового „Кавказу“ буде як дотепер, так і на будуче тим кличем, під якого діланням ураблятиметься психіка молодого українського покоління, хай слова цього фрагменту аж до слушного часу будуть для нашої молоді і в цій школі і в усякій іншій тим цілющим ліком, що у важких, хмарних хвилинах народнього життя має її зберегти від зневіри і одчаю!

Так! Хай школа наша й далі піклується вірою своєї молоді у Визволення України, хай ніколи не допускає до того, щоби це святе почування в серцях молоді слабшало і ниділо! Навряд, хай

з усею старанністю дбає про те, щоб воно росло і кріпшало, бо без цього почування в душах народу Визволення України не здійсниться ніколи!

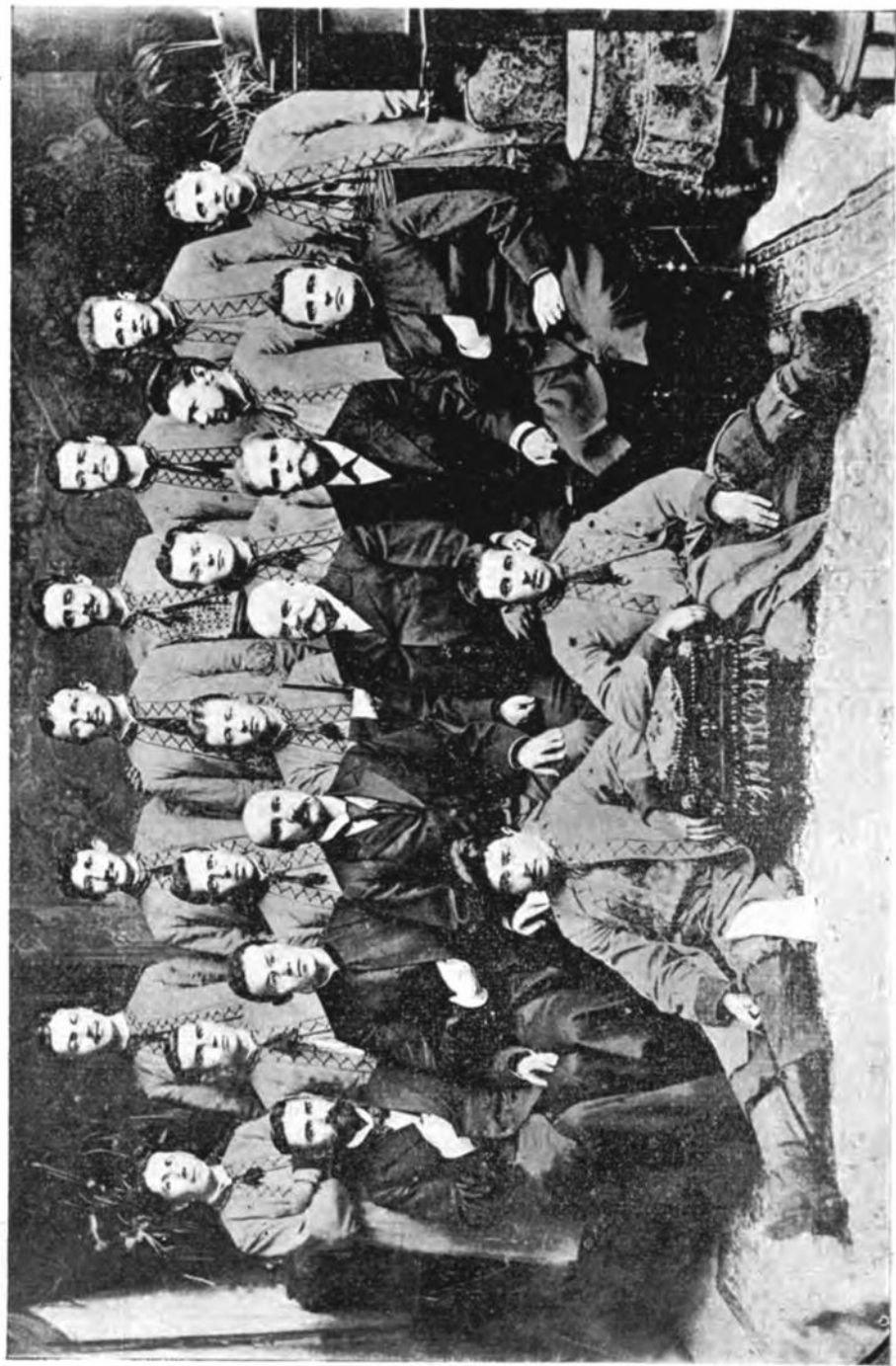
Нашим бажанням є лише, щоби ті самі ідеї, які нам весь наш вік присвічували, і ті самі почування, що ми їх весь свій вік у серцях своїх голубили, служили і нашій молоді як дороговказ у її дальшому житті. Ми хочемо вірити, що в серцях нашої молоді, поки віку її, горітиме той самий святий вогонь, що і в серцях її батьків і дідів горів, і закріпить їх до праці, а в разі потреби і до посвяти для справи народньої. Хочемо вірити і віримо свято, що так буде, бо ця віра є нам до життя необхідно потрібна, і без неї життя вартості не мало би ніякої. Та здійснення тої нашої надії у львиній частині саме від школи нашої залежить.

ІСИДОР ЕЛЮК
1906 — 1910

Дай Боже, щоби наша школа і в майбутності це своє завдання сповняла по змозі як найкраще!

Перша перемиська артистична прогулька 1897 р.

- 1) В. Куціль, Р. Турчманович, В. Смолинський, А. Чичилович, М. Яворський, В. Малащук.
- 2) Ост. Людкевич, Вас. Білик, Мих. Бобовник, Юр. Генсьорський, Ів. Кліш, Ілар. Козак, Юл. Легуцький.
- 3) Ів. Франчук, Мик. Підгорецький, Др. Т. Кормош, Гр. Цеглинський, Ів. Прийма, Теод. Ярема.
- 4) Ор. Мартинович, Теоф. Скобельський.

Др ІВ. ОКОЛОТ

Вплив перемиської української держ. гімназії на розвиток національної свідомости Надсянщини.

Розвиток національної свідомости ширшого людського середовища залежний від доцільної діяльності вже освідомлених національно одиниць і гуртів. — Ступінь освідомлення тісно зв'язаний з натугою впливу освідомлюючих чинників. Самого ж впливу, що в означений мент існує, не можна ні статистичними числами схопити ні його інтензивности докладно окреслити. Його можна тільки вичувати й стверджувати, що він існує й в означеному напрямі діє. Щойно його наслідки виступають реально. Щойно на їхній підставі, порівнявши те, що було, з тим, що є, можна пробувати міряти його силу й засяг у минулому.

І коли ми, спіраючись на цьому загально обов'язуючому соціологічному законі, порівнюємо стан національної свідомости Надсянщини (а зокрема Перемищини) зперед 1888 р. зі ступнем зорганізованого в численних товариствах і установах національного життя сьогодні, — то виразно бачимо різницю й то дуже велику різницю. — На основі цього порівняння вже легко можна ствердити, що продовж 50-ліття (1888—1938) зроблена була на терені Надсянщини, а передусім у самій Перемищині, що була завжди духовим осередком цілої Надсянщини, велика національно-культурна праця.

Покористуючись методом порівняння, можна пробувати дати докладну оцінку тієї праці. Можна навіть вишукати всі джерела освітньо-культурного впливу на цьому терені й вказати на їхній обсяг. — Але це не наше завдання.

Ціллю цієї статті є: виказати, що головним двигуном розвитку національної свідомости Надсянщини, двигуном поступу в освітньо-культурній і економічній ділянці українського народу обабіч Сяну була перемиська українська держ. гімназія.

Джерельним підкладом наших дослідів є: 1) Статистична таблиця учнів перем. української держ. гімназії з Надсянщини¹⁾; 2) Спомини б. учнів цієї гімназії, що походять з Перемишля й околиці; 3) Протоколи засідань відділів і загальних зборів освітньо-культурних товариств і економічно-фінансових установ Перемишля; 4) Відпис з актів Головного Т-ва „Просвіта“ у Львові — „про початок та оснування філії Т-ва „Просвіта“ в Перемишлі“; 5) Картот. філ. „Просвіти“ в Перемишлі.

Статистичні дані відносно фреквенції учнів перемиської української гімназії з поодиноких повітів Надсянщини продовж пів століття можуть бути вже досить докладним — хоч і посереднім — мірилом пробудження й розвитку національної свідомости цих повітів²⁾.

І хоч статистика ця подекуди дуже цікава, то все ж таки не місце тут усебічно її обговорювати і наświetлювати. Тут відмічені будуть тільки ті її сторони, які можуть виявити вплив учнів перемиської української гімназії на пробудження й розвиток національного освідомлення Перемиської Землі й сумежних з нею надсянських повітів.

У перволочинах перемиської української гімназії (1888)³⁾ записалося до неї 52 учнів. Найвищого контингенту постачив перемиський повіт (14). Мостиський повіт осягає число — 9. А на третьому місці стоїть добромисьький повіт (7). Інші повіти заступлені слабо або й цілком не заступлені. Ще найсильніше з них заступлений ліський повіт (5). Місто Перемишль виказує число — 6. — У другому році існування гімназії загальний стан учнів — 107. Крім Переворська й Сянока заступлені вже всі повіти Надсянщини, але з великою перевагою Перемищини⁴⁾. З 15 учнів, яких батьки мешкали в Перемишлі, було тільки 3 міщанських синів. — У третьому році життя гімназії (1890/91) загальний її стан начислює — 156 учнів. У першій класі

¹⁾ Гл. при кінці цієї статті.

²⁾ Нормою статистики не є місце уродин учня, а тільки місце осідку його батьків або опікунів. Бо тільки місце осідку батьків учня може мати вплив на пробудження й розвиток національної свідомости людности в цій місцевості. У місці осідку своїх батьків учень часто перебуває. Там стрічається він з найближчим оточенням і немовільно на нього впливає. Цей вплив дітей на батьків і найближчу рідню замітний у кожному середовищі. Передусім замітну роль відіграє він у середовищі простолюддя. Досвідчить, що місцевості, з яких походять більша кількість студіюючої молоді, замітно відрізняються під оглядом національно-культурного освідомлення від інших. — З другої сторони слід ствердити, що чим вищий ступінь національної свідомости в якійсь місцевості, тим сильніший гін її мешканців до вищої освіти, тим вища фреквенція учнів середніх шкіл з цієї місцевості. Отже взаємний вплив на себе тих двох чинників досить виразно виказує у своїй висліді ступінь національного освідомлення народніх мас.

³⁾ Про початок гімназії гляди статтю д-ра К. Левицького п. н. „Як тяжко родилась українська гімназія в Перемишлі“ — стор. 14.

⁴⁾ Повіт і місто Перемишль виказують разом майже 44% загальної фреквенції. (Пор. статист. таблицю).

було — 61, в другій — 44, в третій — 51 учнів. З 17-тих перемишляків було вже 9 синів міщан і зарібників. — Від шк. року 1891/92, з приростом нових клас, число учнів помітно збільшується. Особливо ярославський і яворівський повіти, які в перших трьох літах постачали гімназії тільки дуже незначну кількість учнів, дають їх відтепер щораз більше¹⁾. Яворівський повіт досягає свою кульмінаційну висоту в шк. році 1909/10 (51). А повіт ярославський — вправді пізніше, бо аж у 1924/25 році — доходить до значно вищого числа — 120 учнів. Продовж цілого 50-ліття існування гімназії завжди найбільше учнів постачав їй перемиський повіт²⁾. Найвище його число доходить до — 341³⁾ учнів. Найменше учнів давали гімназії повіти: Березів, Коросно, Переворськ і Сянків⁴⁾. Місто Перемишль, що свій контингент починає у році 1888 цифрою — 6, виказує вже в шк. році 1908/9 число — 106. Два роки пізніше виказує Перемишль — 192 учнів. Відтоді постачає він гімназії завжди доволі велику кількість учнів⁵⁾. А в шк. р. 1921/22 число перемишляків доходить до — 310⁶⁾.

Початкове загальне число учнів гімназії (52) рік-річно біжить угору. В 1924/25 р. доходить воно до найбільшої висоти — 1239⁷⁾. Якщо одначе брати під увагу всіх учнів вписаних до гімназійних каталогів, разом з пригтовляючою класою й приватистами, — то найвища фреквенція перемиської української держ. гімназії зазначається в шк. році 1922/23 числом — 1391⁸⁾.

Коли ж ходять о саму Надсянщину — то найнижчий 0/0 учнів з цієї області числить — 65⁹⁾, а найвищий доходить до — 93^{9a)}.

Вже отсі загальні статистичні дані є багатомовні. Вже з них можна робити висновки про вплив гімназійних учнів на ріст національної свідомости Надсянщини. Бож ясне, що життя й відрухова

¹⁾ Пор. *ibid.*

²⁾ Головно найближчі села: Бушковичі, Вовче, Коровники, Негрибка й Пікуличі.

³⁾ В шк. році 1923/24 — пор. статист. табл.

⁴⁾ Пор. статист. таблицю.

⁵⁾ Значний вплив учнів (від 1909/10) з міста Перемишля можна — на основі стат. даних — пояснити: 1) доволі високою фреквенцією дітей наших залізничників і 2) помітним допливом жидів. Безцільно тут обговорювати причини жидівського допливу до української гімназії. Були вони різні. Сьогодні нема в українській гімназії учнів-жидів, як не було їх і на початку. — У шк. р. 1937/38 стан перемишляків (учнів, яких батьки мешкають у Перемишлі) означений числом — 100.

⁶⁾ Серед них було 58 синів бідніших ремісників і зарібників.

⁷⁾ Тут вчислено й 5 приватистів.

⁸⁾ Вчислено тут і 276 приватистів, що підготовлялись на приватних гімназійних курсах: в Любачеві, Добромилі й Луці, а кінцеві клясові іспити здавали в перемиській українській держ. гімназії.

⁹⁾ Пор. стат. табл.

вакаційна діяльність гімназійних учнів у даному повіті не могла лишитись без впливу на пробудження й розвиток національної свідомости в народніх масах цього повіту.

Просліджуючи рік за роком статистичні зіставлення учнів перемиської української гімназії з Надсянщини, а рівночасно порівнюючи з ними зовнішні позначки національного освідомлення даного повіту¹⁾ — можна добачити тісне взаїмновідношення цих двох, на перший погляд не звязаних нічим зі собою, чинників. — Візьмім як приклад перемиський повіт: Просвітянська діяльність почалась у ньому в формі закладання по селах читалень „Просвіти“ — завдяки ініціативі й старанням управителя українських рівнорядних клас Григорія Цеглинського (про що буде мова пізніше) — вже в 1892 р.²⁾ Але інтенсивна просвітянська діяльність у перемиському повіті почалась щойно в 1896 р. В цьому році повстало вже 12 нових читалень. Таку саму кількість читалень засновано в слідуячому році. В 1898 р. засновано в повіті 7 нових читалень³⁾.

З порівняння числа новозаснованих у перемиському повіті читалень з числом учнів перемиської української гімназії, що прийшли з повіту й міста Перемишля у цих трьох літах (1896—98)⁴⁾, насувається ось який висновок: чим довше існувала перемиська українська гімназія, тим більше користало з неї учнів з міста й повіту Перемишль. Чим більше було учнів, тим вище підносився ступінь національної свідомости їхнього середовища. Чим більше росла національна свідомість, тим виразніше проявлялася вона на зверх, тим сильніший був її гін до організованого оформлення освітньо-культурного життя. А висловом цього являються читальні „Просвіти“.

Перемиська українська гімназія як огнище загальної освіти запускала глибоке коріння не тільки в терені самого Перемишля й найближчих собі повітів; вона впливала також і на щораз то дальші круги українського населення обабіч Сяну. Вплив її сягав аж до Ряшева й Ніска, а навіть і Розвадова⁵⁾.

Ії національно-освітній слід помітний і на Лемківщині. Але це вже окреме питання, що заслуговує на точніше прослідження.

¹⁾ Час пробудження й ступінь розвитку національної свідомости народніх мас у якійсь місцевості доволі докладно може вказати дата оснування й розвитку тамошньої читальні „Просвіти“.

²⁾ У тому ж році 15. V. засновано в селі Торках першу в повіті читальню „Просвіти“. В слідуячому році основано читальню в селі Поздяхах. У 1894 р. основано читальні: у Вовчім і Перемишлі-Болонія. У 1895 р. повстали читальні: в Бушківцях, Медиці й Стібні. (Картотека Філії т-ва „Просвіта“ в Перемишлі).

³⁾ *ibid.*

⁴⁾ Пор. стат. таблицю.

⁵⁾ *гл. ibid.*

Вправді вже статистичне зіставлення сумаричною річниковою системою (так зладжена статистична таблиця) дають підставу до висновків про вплив перемиської української гімназії на розвиток національної свідомості Надсянщини. Але ще важніше значіння під цим оглядом має статистика поодиноких клас одного річника. На основі класової статистики видно велику різницю — у передвоєнних і воєнних роках — поміж кількістю учнів даного повіту Надсянщини (передусім перемиського) у нижчих класах а класах найвищих¹⁾. — І саме ствердження цього явища є для нас ще одним і то важним доказом впливу перемиської гімназії на національне освідомлення Надсянщини. Бож ці учні, що колись по „дорозі погубилися“, що з різних причин гімназії кінчити не могли чи не хотіли, що покінчили лиш кілька нижчих клас, вернули в своє давнє середовище. Вернули в народню гущу й відіграли чи не найважнішу роль в розвитку її національного освідомлення. Вони у своїй більшості були — якщо вже не ініціаторами і провідниками — то з певністю добрими працівниками в освітньо-культурних товариствах і економічно-господарських установах на місцях.

Висновки, що насуваються при стат. числах фреквенції перемиської української гімназії, знаходять своє підтвердження й на площині історичної перспективи національно-культурного розвитку Перемищини.

Щоби могли оцінити вклад праці в національно-культурний розвиток Надсянщини продовж останнього 50-ліття — треба накреслити, бодай загальними рисами, стан національно-культурного життя духового центру цієї області — Перемищини — безпосередньо перед ним.

Заки одначе приступимо до короткої, рефлектором споминів освітленої, характеристики національного життя Перемиської Землі при кінці 80 років, треба згадати кількома словами про стан національного життя на цій області й у першій половині XIX ст. Слід це зробити тим більше, що Перемишль з першої половини XIX ст. вповні на це заслуговує: у Перемишлі працював тоді о. Ів. Могилянський. Він перший у Галичині зладив у 1816 р. статут т-ва священиків і цим дав почин до заснування „Т-ва для видавання катехитичних і гомілетичних²⁾ книжок для народа“. Єпископ Ів. Снігурський оснував (1829)

¹⁾ Характер видання, а вслід за цим недостача місця, не дає змоги подати статистику поодиноких клас бодай кількох річників. А шкода! Бо щойно цього рода стат. зіставлення унаглядують велику кількість учнів, що „губляться по дорозі“ й не доходять до мети гімн. студій, до матури. А саме ці зіставлення становлять одну з основ наших заключень.

²⁾ проповідних.

власним коштом українську друкарню. Щедро піддержував він також, заснований у 1817 р., „Дякоучительський Інститут“. Вихованці Інституту були дяками й учителями тодішніх наших шкіл, званих парохіяльними. Засновано також у тому часі в Перемишлі першу велику капітульну бібліотеку й архів (основник о. Ів. Лаврівський).

Бачимо отже, що Перемишль у національно-культурному пробудженні до певного ступня випередив Львів; що в Перемишлі вже довго перед виступом Маркіяна Шашкевича тліла іскра національної свідомості¹⁾.

Не можна цього сказати про Перемишль у другій половині XIX ст. Перемишль другої половини XIX ст. представляється під тим оглядом дуже некорисно. — Національно-культурне життя Перемищини тих часів характеризує дописувач „Слова“ (1875) так: „Перемишль у народній справі замерз“. Цебто стверджує він цілковитий застій національно-культурної праці в Перемишлі. Причиною застою — на думку дописувача — це недостаток у Перемишлі сильної індивідуальности, о яку моглиб опертись „руські сили“²⁾.

Найстарше активне у тих часах товариство у Перемишлі, крім церковного товариства „Брацтво св. о. Николая“, це сьогоднішнє Т-во „Українська Бесіда“ в Перемишлі — тоді „Руска Бесіда“. Основано його, мимо перепон адміністраційної влади, дня 1. грудня 1869 р. У своїх початках мала „Бесіда“ консолідаційний цебто народовецько-староруський характер. Першим головою товариства був мініст. радник крилошанин о. Григорій Шашкевич. У першому виділі більшість становили народовці. — У 80-тих роках перевагу в товаристві здобула собі, під впливом проф. Дра Н. Антоневича, що прибув до Перемишля 1874 р., москвофільська течія. Щойно Др. Теофіль Кормош і учителі українських рівнорядних клас, на чолі зі своїм управителем Гр. Цеглинським, надали т-ву настало виразний народовецький напрям. Крім цього касинового аполітичного товариства відбулися в Перемишлі дня 5. вересня 1870 р. збори політичної організації „Народна Рада“. Однак ця організація не зазначилася в Перемишлі живішою діяльністю. Слабу діяльність проявляло також т-во „Общество ім. М.

¹⁾ А була це своєрідна свідомість. Проявлялася вона тим, що у всіх виданнях (у латинській або польській мові) при кожній нагоді підкреслювано зв'язок із давньою українською історією княжих часів. (пор. Др. Е. Грицак, Перемишль тому сто літ. — Перемишль 1936).

²⁾ Були ще й інші причини: правдоподібно на домагання тодішнього єпископа Ступницького мусіла усунутись від національно-громадської праці духовна інтелігенція (головно о. Гр. Шашкевич). — Пор. про це реферат проф. Б. Загайкевича, виголошений дня 30 XI. 1929 р. на ювілейних сходинах 60-ліття Т-ва „Українська Бесіда“ в Перемишлі; рукопис реферату перехований в архіві цього Товариства.

Качковського¹⁾, засноване старанням Дра. Н. Антоневича в 1878 р.¹⁾ В 1881 р. основано в Перемишлі т-во „Бурса для дівчат руско-католического обряду“²⁾. До старших товариств Перемишля належить також товариство „Боян“, основане при видній співучасті гімн. професорів у 1891 р.

Отже: коли дивитися через призму існуючих товариств на національно-культурне життя Перемишля у 80 тих роках XIX ст., то представляється воно дуже блідим і немічним. Ще більше немічним і безнадійним показується воно в світлі особистих споминів сучасників. Один з них, що перебував у 1886 р., (отже 2 роки перед креуванням українських паралельок) яко студент четвертого року теології в Перемишлі й живо цікавився національним життям Перемищини, малює його доволі чорними красками³⁾. Він стверджує, що майже вся духовна й світська інтелігенція Перемишля — це або староруси-москвофіли або польонофіли. З поміж 11-тьох духовників, яких автор характеризує, тільки про двох каже, що це „наші люди“. А з 33 (трийцять трьох) світських інтелігентів до „наших людей-народовців“ зачислює тільки 4⁴⁾. — Про гімназію в Перемишлі⁵⁾ пише автор листа ось що: „Я завважав, що перемиська гімназія дає найбільший контингент богословів, які в семинарських партійних борбах грають головну роль. Я старався пізнати їх ближче й переконався, що вони, вийшовши з гімназії, не мають найменшого поняття про руську справу а вже про руську історію й літературу й не згадувати. Всі почувалися русинами, але навіть не знали, що між русинами є якісь партії. А ті, що знали, думали, що народовець-українець — це соціаліст... та що нас мала горстка. Учеників-народовців можна поррахувати на

¹⁾ *ibid.*

²⁾ Статут підписаний основниками 22 III, а Намісництвом затверджений 25/IV 1881 р. Першим головою т-ва був Крил. о. Гр. Шашкевич. Він поклав великі заслуги для т-ва в його початках. Пізніший свій розвиток завдячує т-во — сьогодні величавий „Український Інститут для дівчат“ — передусім єписк. К. Чеховичеві й о. Кордасевичеві. Ще пізніше добре заслужилися для Товариства члени Учительського Збору перемиської української держ. гімназії як: дир. Гр. Цеглинський, проф. О. Ярена й цілий ряд інших.

³⁾ Лист зперед півстоліття до тодішнього голови „Народньої Ради“ проф. Юліана Романчука, поміщений без підпису в ювілейному числі „Діла“ з дня 14. I. 1938 р. ч. 14841. Редакція Діла замічує, що є це священик з провінції, один з видних наших громадських діячів. — Є певні дані, що автором цього листа є о. Ст. Онишкевич, теперішній парох у Купновичах Старих рудецького повіту й б. посол до австр. парламенту.

⁴⁾ Є це: др. Т. Кормош, суд. апліканд Негребецький, учитель виділових шкіл Петровський і ада. канд. Січинський, — Крім них було ще кількох симпатиків народовецького руху.

⁵⁾ Розуміється: ц. к. гімназію з польською мовою навчання.

пальцях. Нема між ними ніякого звязку, не мають що читати. Руської книжки ніхто з них не тільки не читав, але навіть і не бачив".

Зрозуміло, — що при так низькому ступні національного освідмлення провідних верств народу — серед народніх мас неподільно царювала „тьма кромішна“¹⁾ Те саме говорить у своїх споминах і Др. М. Хробак²⁾. — „Сумно виглядав тоді³⁾ — пише Др. Хробак — стан національної свідомости по селах перемиського повіту. Селом ніхто не займався. Воно жило зовсім своїм відрубним життям. Розворушила його щойно радикальна аґітація в часі кандидатури до австр. парламенту Дра Ів. Франка⁴⁾. Коли одначе виборчі зусилля українських радикалів покінчилися невдачею, наступила по виборах у цілому перемиському окрузі крайня москвофільська темна реакція“.

Дальше говорить автор споминів про ролю, яку відіграла перемиська українська держ. гімназія в боротьбі з національною темнотою перемиського села .

„Щойно новооснована українська гімназія поконує тьму перемиського села. Управитель рівнорядних клас, а відтак директор гімназії, Гр. Цеглинський був свідомим українцем. Разом зі своїм українським оточенням витворив він у гімназії пригідні умовини для селянських дітей. До гімназії почали горнутись селянські діти не лише з перемиського, але й з дальших повітів... Професори української гімназії, що в більшості, як і переважна часть їх вихованців, походили з народніх мас, мали на своїх учнів великий вплив, Особливим впливом серед учнів тішився проф. Ів. Прийма. Був він не тільки добрим духом гімназії, але й ідейним громадянином і неструдженим освітньо-культурним робітником в повіті. Був безкомпромісовим і непримирним ворогом москвофільства і в цьому дусі виховував своїх учнів. А коли ці гімназисти, озброєні в знання рідної історії й літератури та навіяні українським духом і любовю до свого народу, приїзджали в часі ферій до родинних сіл і бачили темряву, в якій жили їхні найближчі, старалися своїм знанням поділитися з ними. Щоби досягнути свою ціль, щоби отворити очі своїх менших братів, кидалися вони у вир освітньої праці. Учні української гімназії були тими, що перші сіяли зерно національного освідмлення так в перемиському як і сусідніх повітах. Вони причинилися до оснування перших читалень „Просвіти“. А щоби тим успішніше поборювати національну темноту по селах перемиського повіту, закладали вони кружки, яких ціллю було підготовляти

¹⁾ Стверджує це Гр. Цеглинський у своєму звідомленні до Головного Виділу Т-ва „Просвіта“ р Львові (1893). — Гл. далі.

²⁾ Рукопис своїх споминів передав Др. Хробак авторові цієї статті до використання.

³⁾ На початку 90-тих років.

⁴⁾ У 1896 7 р.

театральні вистави й виголошувати по читальнях освітні відчити¹⁾... Українці здобували собі своєю працею щораз більший вплив. А все ж таки староруси-москвофіли мали ще в повіті досить поважне значіння. Щойно передвиборча агітація в часі кандидатури директора української гімназії Гр. Цеглинського до австр. парламенту (1907) дала у своїх наслідках цілковиту перевагу у повіті українцям. — Українська стихія перемогла. А головним чинником, що причинився до цієї перемоги, що дуже багато вплинув на розвиток національного освідмлення Надсянщини, була перемиська українська держ. гімназія з її молоддю²⁾.

Про форми й засоби впливу перемиської української гімназії на розвиток національного освідмлення, — і то не тільки перемиського, але й сусідніх повітів, — говорить у своїх споминах Ів. Гонтарський³⁾. Свій перший спомин закінчує він так: „А ствердити сьогодні годиться, що майже повна заслуга за національне й освітнє відродження любачівського повіту належить абсолювентам перемиської української гімназії доби Гр. Цеглинського й його духових спадкоємців“.

Ці два спомини⁴⁾ — на тлі статистичного зіставлення учнів перемиської української гімназії з Надсянщини продовж 50-ліття — виразно унагляднюють вплив цієї школи на пробудження й розвиток національної свідомости серед сільського населення Надсянщини, а зокрема перемиського повіту.

А який вплив мала українська гімназія на півспольщене українське міщанство Перемишля вже самим своїм існуванням і своїм іменем, свідчать про це спомини дитини перемиських міщан, одного з найстарших учнів гімназії, тепер ем. судді п. Ол. Колодія⁴⁾. — „Аж до часу — пише Ол. Колодій — оснування в Перемишлі освітньо-культурних товариств, економічних установ і політичних організацій перемиське міщанство виявляло свою дриналежність до українства хіба тим, що святкувало гр.-кат. свята, ходило до церкви, а деякі з міщан вступали в члени церковного брацтва. Внаслідок частого закінчування мішаних подруж і з браку вселюдних шкіл з українською мовою навчання міщанство й взагалі українці Перемишля змушені були посилати своїх дітей до польських вселюдних шкіл. Тому й не дивота, що серед міщанства панувала польська розговірня мова, що діти молилися по польськи та що українську мову вважали менше

¹⁾ До одного такого кружка належали учні 3 і 4 клас: Мик. Венгжин, Павло Лисяк, Ів. Макар, Ів. Павлик, Мирослав Січинський і Мик. Хробак.

²⁾ Ів. Гонтарський — Перші кроки.

³⁾ Спомини учнів пер. гімназії з інших повітів Надсянщини потверджують те саме й дотично їхніх повітів.

⁴⁾ Рукопис свого коротенького спомину п. н. „Згадка“ передав п. Ол. Колодій авторові цієї статті до використання.

вартісною — „хлопською“. Злим прикладом впливала на міщан сильна й впливова тоді „кацапська інтелігенція“, що розмовляла між собою по польськи. Деякі з її табору агітували навіть між міщанством за тим, щоб не вписували дітей до української гімназії, „бо там самі хлопські пастухи ходити будуть і дитина нічого доброго не навчиться“. Одначе їх агітацію з успіхом параліжували інтелігенти народовецького напрямку. Нпр. тодішній директор вселюдної школи при Водній вулиці, пок. Кочиркевич і гр.-кат. катехит пок. о. Кобрин повідомили міщан (1887 р.), щоби на найближчий шкільний рік не вписували своїх дітей, як це дотепер бувало, до віділової школи, але до руської гімназії, „бо так буде ліпше. І зрештою кожний повинен свого триматися“... Прийшла з нетерпеливістю очікувана хвиля вступних іспитів. Хлопці не вміли добре української мови. Але завдяки виrozumінню професорів а головно прихильності управителя Гр. Цеглинського іспит пішов якось добре... Великий переворот в національному освідомленні серед перемиських міщан повстав шойно з хвилею, коли їхні діти яко гімназійні учні зійшлися у школі зі селянськими і священничими дітьми. Міщани почали, разом зі своїми жінками, численно приходити до катедри на Богослуження, призначені для молоді. З приємністю й гордістю гляділи вони на своїх синів, що служили катехитові при Службі Божій. Це їм особливо імпонувало! — Дуже любили гостити товаришів своїх синів, що часто до них заходили, творили принагідні хори і співали українські пісні. А вже великим святом уважали міщани Шевченківські концерти, на які їх як батьків завжди запрошували. Концерти, а передусім деклямації Шевченківських творів, робили на міщан велике вражіння. До цієї пори вони нічого подібного ні не бачили, ні не чули... Взагалі українська гімназія, а особливо такі педагоги-патріоти як: Гр. Цеглинський, Прийма, Ярема й інші, що зі справжньою батьківською виrozumілістю, мимо дуже тяжких початків, жертвенно працювали над вихованням молоді — поклали угольний камінь під будівлю українського Перемишля у властивому значінні“.

Здавалось би — доволі світла кинули ці статистичні зіставлення й спомини на роль перемиської української гімназії у розвитку національної свідомости Надсянщини. А всеж таки образ її діяльності був би не викінчений, а реєстр її заслуг для Перемиської Землі не повний, якщо б не узгляднити широко закросної й багатой в осяги національно-громадської праці першого її директора Гр. Цеглинського і його Учительського Збору.

На порозі діяльності Гр. Цеглинського на перемиському ґрунті була найближча його серцю опіка над шкільною селянською молоддю й матеріальна поміч для неї. Заложене ще в 1888 р. т-во „Бурса ім. св. о. Николая“ з сьогоднішніми будинками Бурси і „Українського Гімназійного Інституту“ при вулиці Баштовій — це його ідея

й овоч його праці. Був він керманичем цього т-ва до 1907 р.¹⁾ Чимало знання й зусиль вложив Гр. Цеглинський в розбудову й організацію другої установи для шкільної молоді — в „Український Інститут для дівчат“²⁾. Заложення приватної, згодом державної, вселюдної школи ім. Шашкевича це теж у значній мірі його заслуга³⁾. — А всі ці установи сповняти мали — і сповняли — головну свою місію: виховувати носіїв національного освідомлення нашої народньої маси.

Рівночасно з цією діяльністю слідна його праця й на освітньо-культурній площині. І не тільки що слідна, але й переломова. Бо мимо того, що Головне Т-во „Просвіта“ існувало вже повних 20 літ, що в інших повітах воно від давна вже розвивало свою діяльність⁴⁾, перемиський повіт до приходу Гр. Цеглинського лежав ненарушеним облогодом.

Дня 5. квітня 1889 р. повідомляє Гр. Цеглинський Виділ Головного Т-ва „Просвіта“ у Львові: „що кружок перемиських народо-вців, бажаючи мати свій просвітний осередок, а тим самим підставу до ширення просвітних і національних ідей на цілий перемиський округ, задумав заснувати в Перемишлі філію Т-ва „Просвіта“. У тій цілі просить Гр. Цеглинський Головний Виділ прислати йому статuti та дати інформації для оснування філії“⁵⁾. — Але справа чомусь доволі довго проволікалась. Бо аж 28. квітня 1891 р. пересилає Гр. Цеглинський за посередництва Виділу Головного Товариства подання до Намісництва в справі заснування філії Т-ва „Просвіта“ в Перемишлі. Рівночасно просить він Виділ Т-ва долучити до нього свою згоду й передати подання куди слід⁶⁾. Дня 19. листопаду 1891 р. відбулися

¹⁾ Протоколи Т-ва „Бурса ім. св. о. Николая“ до 1906 р. затрачені. На основі першого збереженого протоколу загальних зборів т-ва з дня 30. XI. 1907 р. можна ствердити ось що: Головою т-ва на місце дир. Гр. Цеглинського (вибраного послом до австр. парламенту) вибрано проф. Р. Гамчикевича. Так у цьому як і пізніших виділах т-ва працювали переважно члени Учит. Збору української гімназії. Злоза членів Учит. Збору працювали: майже безперервно — Др. Т. Кормош, а часто — дир. Ісидор Білинський, Др. Маріян Долинський і учит. Петровський.

а) В 1897 р. був головою т-ва, Від 1923—30 на чолі т-ва стояв проф. О. Ярема.

б) Пор. статтю дра Вол. Загайкевича — Григорій Цеглинський як Громадянин.

в) У Коломиї й Тернополі філії т-ва „Просвіта“ були основані ще в 1876 р. (Пор. С. Перський — Історія т-ва „Просвіта“, Львів 1922. стор. 63).

г) Записки про початки та оснування філії т-ва „Просвіта“ в Перемишлі — відпис з актів Головного Т-ва „Просвіта“ у Львові.

д) Філіяльні статuti підписало 20-тьох перемиських громадян. Між ними: дир. Гр. Цеглинський, проф. Кость Горбаль, проф. Дмитро Левкевич і пізніший перемиський єпископ о. Константин Чехович. (ibid.)

констит. загальні збори Філії, що на них вибрано перший Виділ¹⁾. Перший Виділ перемиської філії Т-ва „Просвіта“, котрого більшість становили професори укр. гімназії, даючи Головному Виділові Т-ва „Просвіта“ у Львові звіт про свою діяльність, доносили ось що: „Маючи на увазі головну задачу Т-ва: 1) пізнати руський наріз і підвищити його так під моральним як і матеріальним оглядом, філія наша ділала в обох напрямках через стичність з народом при закладанні читалень як також спровадженням для членів книжок всіляких народних видавництв. 2) Щоби подати членам перегляд нашого новішого белетристичного й наукового руху, філія прийняла посередництво в постачанні членам книжок. Купівля книжок поступає однак пияво з причини убожества й малого числа членів. 3) Щоби придбати Т-ву членів, віднісся Виділ філії з початком 1893 р. до всіх священників, учителів, начальників громад і заможніших селян з відозвою, щоби вступали в члени і основували читальні. Відозва показала зовсім безуспішною. Цей сумний факт — читаємо в звіті — ілюструє незвичайну закростеність перемиського повіту. Не багато кращі умовини існують у самім Перемишлі, де треба боротися зі заплісністю й непримиримістю противного табору“²⁾.

Коли порівнюємо цю „незвичайну закростеність“ перемиського повіту з 1893 р. з нинішнім освітньо-культурним станом Перемищини³⁾ — то вже легко можна собі уявити, скільки ідейного запалу й динаміки, скільки посвяти для національної справи мусіло бути у цій горстки народних робітників, які під вмілою кермою директора української гімназії Гр. Цеглинського перші прорубували просіки в пралісі національної темноти. Головною-ж авангардою цього ідейного гурту, найближчими освітньо-культурними співробітниками Гр. Цеглинського, були члени його Учительського Збору: Кость Горбаль, С. Зарицький,

¹⁾ На зборах було 23 членів місцевої духовної й світської інтелігенції. — Склад першого Виділу був: голова — Гр. Цеглинський; заст. голови — проф. Кость Горбаль; секретар — Осип Гудзо; касієр — о. Богдан Ярема; контр. о. М. Мриц. Члени Виділу: адв. др. Т. Кормош і проф. Дм. Левкевич. Заступники: о. Кондрацький, проф. С. Зарицький і Ю. Негребський. — Внаслідок перенесення з Перемишля О. Гудзи й о. Мрица покликано по році до Виділу заступників: о. Кондрацького на контрольного, а проф. С. Зарицькому поручено секретарство, (ibid.).

²⁾ Зі звіту діяльності першого Виділу Філії т-ва „Просвіта“ в Перемишлі (ibid.).

³⁾ На основі інформації канцелярії Філії „Просвіти“ в Перемишлі — є сьогодні в перемиському повіті 109 читалень з 8347 членами (мужчин — 5967; жінок — 2380). — Від 1891 р. до 1900 р. — отже в часі, в котрому майже цілий тягар початкової просвітнянської праці в повіті спочивав на плечах Григорія Цеглинського і його передовиків з Учительського Збору української гімназії — основано 42 читальні. (Картотека Філії „Просвіти“ в Перемишлі). — Знову ж у повосину відбудову просвітнянської організації Надсянщини найбільше праці вложив і найбільші заслуги має проф. Володимир Зубрицький.

Ів. Прийма, Франчук, О. Ярема й інші. А ідейним огнищем і кузнею, в якій вковувались пляни освітньо-культурної й економічної праці Надсянщини, була — перемиська українська держ. гімназія¹⁾.

З інтенсивною просвітянською працею в повіті родилися й широкі пляни економічного унезалежнення української суспільності від чужосторонніх чинників, пляни розбудови господарського життя Перемищини. А найближчого ідейного співробітника й реалізатора широких економічних плянів знайшов Гр. Цеглинський в особі адвоката Дра Теофіля Кормоша. Однозгідній співпраці цих двох людей при активному співділанні гурта перемиських інтелігентів-народовців (а передусім членів Учит. Збору української гімназії) завдячує Перемишль цілий ряд фінансово-господарських інституцій.

Вправді історичний перегляд усіх численних товариств і установ сьогоднішнього Перемишля не належить безпосередно до теми цієї статті. А всеж таки не можна, без шкоди для вироблення собі погляду на справу, поминути мовчанкою найважливіших із них. До найважливіших слід зачислити такі установи: „Віра“, „Народний Дім“ і „Українська Щадниця“. Ці три установи відіграли підставову роль в розбудові фінансово-економічного життя Перемищини. І вони, як і многі інші товариства, повстали завдяки ініціативі, праці й грошевицким жертвам нечисленного гурту перемиських громадян, у якого перших осядах ступали передовики Учительського Збору української гімназії й якого ідейним керманичем був директор гімназії Григорій Цеглинський.

Між членами-основниками Кредитового Т-ва „Віра“ знаходимо ось-такі імена членів Учительського Збору української гімназії: Будзинівський, С. Зарицький, о. Кормош О., Малиновський Ів., о. Савчин Ів., Чеховський Дм., Чичкевич Андр. і Ярема Олексій²⁾. На 44 членів-основників „Нар. Дому“ було 29 місцевих і 15 позамісцевих. Між 29 місцевими членами-основниками знаходимо 14 імен гімн. професорів³⁾.

1) Слід замітити, що змагання перемиського ідейного гурту не обмежувались виключно до Надсянщини. Передовики Учит. Збору перемиської української гімназії, що відігравали в ньому провідну роль, стояли під сильним впливом подузу загального національного відродження. Для нього жертвували вони не тільки знання й працю, але також і щедрі лепти зі своїх особистих доходів. Про це свідчить ось що: 15. III. 1895 р. переслав проф. О. Ярема від перемиського громадянства на руки Виділу центр. т-ва „Просвіта“ у Львові квоту — 1047 золот. ринськ. 12 крейц. з призначенням на будову українського театру у Львові. (Відпис з актів Головного Т-ва „Просвіта“ у Львові).

2) Основана в 1894 р. Сьогодні багата кредитово-фінансова установа, власника двох великих кам'яниць. (На основі прот.).

3) Товариство основане 1900 р. Дня 4. VII. 1903 р. посвячено угольний камінь під будову репрезентативної сьогодні кам'яниці „Народний Дім“. До семи-членного комітету будови належали між іншими дир. Гр. Цеглинський і проф. Ярема О. Головою першої Надз. Ради Т-ва був дир. Гр. Цеглинський. А в Раді,

Членами-основниками „Української Шадниці” були: дир. Григ. Цеглинський, о. Кормош О., проф. Мануляк Ів., о. Савчин Ів., проф. Чичкевич Андр. і проф. Ярема О.¹⁾

Вслід за цими трьома найважливішими кредитово-фінансовими установами родяться на перемиській землі нові гриби по дощі господарські, культурні, станкові й спортові українські товариства²⁾. Саме започаткування й пізніший свій розвиток завдячує більша частина перемиських товариств і установ ідейній і **безкорисній** праці гімназійних учителів³⁾. Бож вони не тільки самі в товариствах безкорисно працювали. Вони були також горячими речниками засади: **безкорисно** працювати в національно-культурних товариствах є національним обов'язком кожного інтелігента-громадянина⁴⁾.

Перемиська українська держ. гімназія як огнище загальної освіти, а тим самим як школа національного освідомлення **добре** виявлялася зі свого основного обов'язку. — Ціла Надсянщина завдячує їй у великій мірі розвиток національної свідомості і своє національно-культурне й господарське відродження.

На пробудження й розвиток національної свідомості Надсянщини впливала вона: 1) вже самим фактом свого існування (самою назвою „руської гімназії”); 2) безпосереднім відруховим впливом своїх учнів, вихованих у нац.-українській атмосфері, на їхнє найближче оточення; 3) оживленою участю гімназистів у доцільній освідмляючо-відчитовій акції й в улаштуванні драматичних вистав і національних торжеств (головно Шевченківських концертів) так у місці свого осідку як і околиці; 4) тим, що багато її учнів, які покінчили нижчі класи, вернули на стало до рідних сіл у своє давнє середовище. Вони як національно освідомлені одиниці невпинно трудилися на місцях у напрямі умасовлення національної свідомості. А будучи часто керівниками освітньо-культурних товариств і господарсько-економіч-

що складалася (разом зі заступниками) з 8-ох членів, було трьох гімназійних професорів: Р. Гамчикевич, С. Зарицький і Дм. Чеховський. Дирекцію творили: проф. Глібовицький, о. Кормош О. і проф. Ярема О. (На основі прот.).

¹⁾ Сьогодні — це одна з наших кращих фінансових інституцій з широким обсягом діяльності. Довголітнім її директором був проф. О. Ярема. (На основі прот.).

²⁾ Число українських товариств і установ у Перемишлі добігає сьогодні пів сотки.

³⁾ В останніх передвоєнних роках найзамітнішими діячами в освітньо-культурних товариствах і господарсько-економічних установах були: Гамчикевич Р. Демчук Мих., Елюк Іс., Коренець Ден., Крушельницький Мих., Прислоспський Ос. Целевич Олег й інші.

⁴⁾ Те все, що сказано про гімн, учителів, відноситься до минувшини. Теперішність виглядає інакше. Сьогодні — тільки дуже нечисленні одиниці Учит. Збору української держ. гімназії беруть активну участь в організаціях національно-громадянського життя.

них сільських установ наломлювали непривичне досі сільське населення до організаційних форм співжиття. 5) Вкінці перемиська українська гімназія вплинула на розвиток національної свідомості на рсд-них мас тим, що за час свого до-теперішнього 50-літнього існування випустила зі своїх мурів поверх півтретя тисячки (2599) матуристів¹⁾.

А національно-культурне й господарське відродження Надсянщини — цілий ряд культурних, шкільних і виховних товариств та кредитово-фінансових установ у Перемишлі — це проречисті пам'ятники ідейної й безкорисної громадянської діяльності дир. Григорія Цеглинського й багатьох членів Учит. Зборів та учнів перемиської української гімназії.

Кінцевий висновок: Сьогоднішнє національно-політичне самопізнання українського народу на західних окраїнах етнографічної території — це у високій мірі вислід праці перемиської української держ. гімназії, це передусім її заслуга.

МИХАЙЛО ДЕМЧУК
1910—1935

¹⁾ Згідно з дійсністю можна тут ствердити, що вихованки перемиської української гімназії — це (у своїй більшості) вперті робітники на різних ділянках національного життя та що участь їхня у визвольній боротьбі була дуже замітна.

На основі шкільних матеріалів

опрацював:

Др. Ів. ОКОЛОТ.

Статистична таблиця учнів

Шкільний рік	П О В І Т І Н А Д С Я Н Ш И Н И													
	Березів	Добро-мил ²⁾	Коросно	Лісько	Любачів	Мости-ська	Перемишль		Переворськ	Сянік	Турка ³⁾	Яворів	Ярослав	Разом
							повіт	місто						
1888/89	1	7	0	5	1	9	14	6	0	0	0	2	1	46
1889/90	1	12	2	7	5	17	32	15	0	0	3	2	1	97
1890/91	1	10	2	13	8	32	45	17	0	2	1	4	3	138
1891/92	1	8	2	12	8	40	61	21	0	2	1	8	10	174
1892/93	2	10	3	15	11	39	61	29	3	2	2	14	9	200
1893/94	3	10	4	17	11	35	59	30	2	1	3	19	13	207
1894/95	4	18	3	11	8	41	55	46	1	2	5	20	12	226
1895/96 ⁴⁾	3	15	4	18	9	48	62	42	3	1	6	19	13	243
1896/97	4	16	5	17	13	49	64	46	2	1	8	23	14	262
1897/98	5	19	4	16	16	46	72	45	3	1	5	21	12	265
1898/99	4	19	2	16	23	41	95	48	2	2	8	25	11	296
1899/900	6	21	4	11	19	39	86	56	4	2	7	19	12	286
1900/01	5	26	3	24	32	35	103	57	4	0	11	26	13	339
1901/02	4	23	3	27	34	35	119	65	3	1	9	34	23	380
1902/03	5	31	2	23	20	53	115	65	3	4	13	33	21	388
1903/04	6	28	2	18	34	44	138	80	3	4	8	38	35	438
1904/05	3	28	3	28	38	47	138	81	4	4	11	34	37	456
1905/06	5	31	2	22	56	57	162	89	2	6	16	42	39	529
1906/07	4	26	1	19	45	63	190	90	1	4	12	48	40	543
1907/08	6	29	2	14	42	71	185	107	1	3	15	49	41	565
1908/09	5	29	1	16	50	72	178	106	2	2	16	46	46	569
1909/10 ⁵⁾	6	34	1	15	59	71	191	143	3	1	10	51	47	632
1910/11	7	50	1	16	66	66	206	192	5	2	12	43	46	712
1911/12	7	58	1	15	75	66	221	192	6	4	12	38	46	741
1912/13	11	50	1	16	73	50	220	173	4	6	5	25	50	684
1913/14 ⁶⁾	11	43	2	19	64	49	209	155	3 ⁷⁾	9	3	10	50	627
1914/15 ⁸⁾	6	32	2	7	55	39	127	135	5 ⁹⁾	5	3	42	30	488
1915/16	6	24	3	9	50	31	124	153	4 ¹⁰⁾	4	7	33	28	476
1916/17	6	26	2	10	41	36	146	176	4 ¹¹⁾	3	6	20	31	507
1917/18	4	27	4	16	44	38	179	205	4	2	10	14	30	577
1918/19 ¹²⁾	1	26	2	18	35	24	169	199	6	8	3	9	31	531
1919/20	2	29	3	22	67	34	231	277	7	9	7	17	37	742
1920/21 ¹³⁾	2	70	2	30	54	64	267	307	7	3	8	35	47	896
1921/22	7	93	2	30	76	64	306	310	4	8	16	21	75	1012
1922/23	8	88	3	36	75	63	322	291	11 ¹⁴⁾	4	17	27	101	1046
1923/24	7	60	5	30	68	85	341	260	10 ¹⁵⁾	10	22	34	115	1047
1924/25	4	64	4	27	67	73	314	234	5 ¹⁶⁾	6	24	26	120	968
1925/26	2	43	3	27	44	75	225	215	2	4	15	13	100	768
1926/27	3	47	2	22	37	66	199	191	2	2	7	12	74	664
1927/28	4	36	0	17	35	58	182	163	5 ¹⁷⁾	2	14	14	64	594
1928/29	5	36	0	25	32	60	164	143	4 ¹⁸⁾	3	16	18	64	570
1929/30	5	44	0	18	32	63	178	132	3 ¹⁹⁾	9	19	15	56	574
1930/31	4	45	0	22	29	55	202	120	5 ²⁰⁾	8	17	9	54	570
1931/32	5	44	0	25	25	60	201	114	4 ²¹⁾	8	12	6	56	560
1932/33	4	37	0	18	18	48	152	103	5 ²²⁾	4	11	6	42	448
1933/34	2	45	1	16	19	44	162	100	7 ²³⁾	5	8	8	39	456
1934/35	2	36	2	17	21	41	145	89	10 ²⁴⁾	6	8	9	42	428
1935/36	2	35	1	18	20	35	143	99	9 ²⁵⁾	11	9	5	38	425
1936/37	4	35	1	17	22	42	137	99	9 ²⁶⁾	12	8	6	43	435
1937/38	6	33	6	18	26	26	115	100	10 ²⁷⁾	10	5	3	36	394

ЗАГАЛЬНИЙ СТАН УЧНІВ ПРИГОТ. КЛАСИ ПРИ

(Приготовляюча класа існувала від 1895/96 до 1923/24).

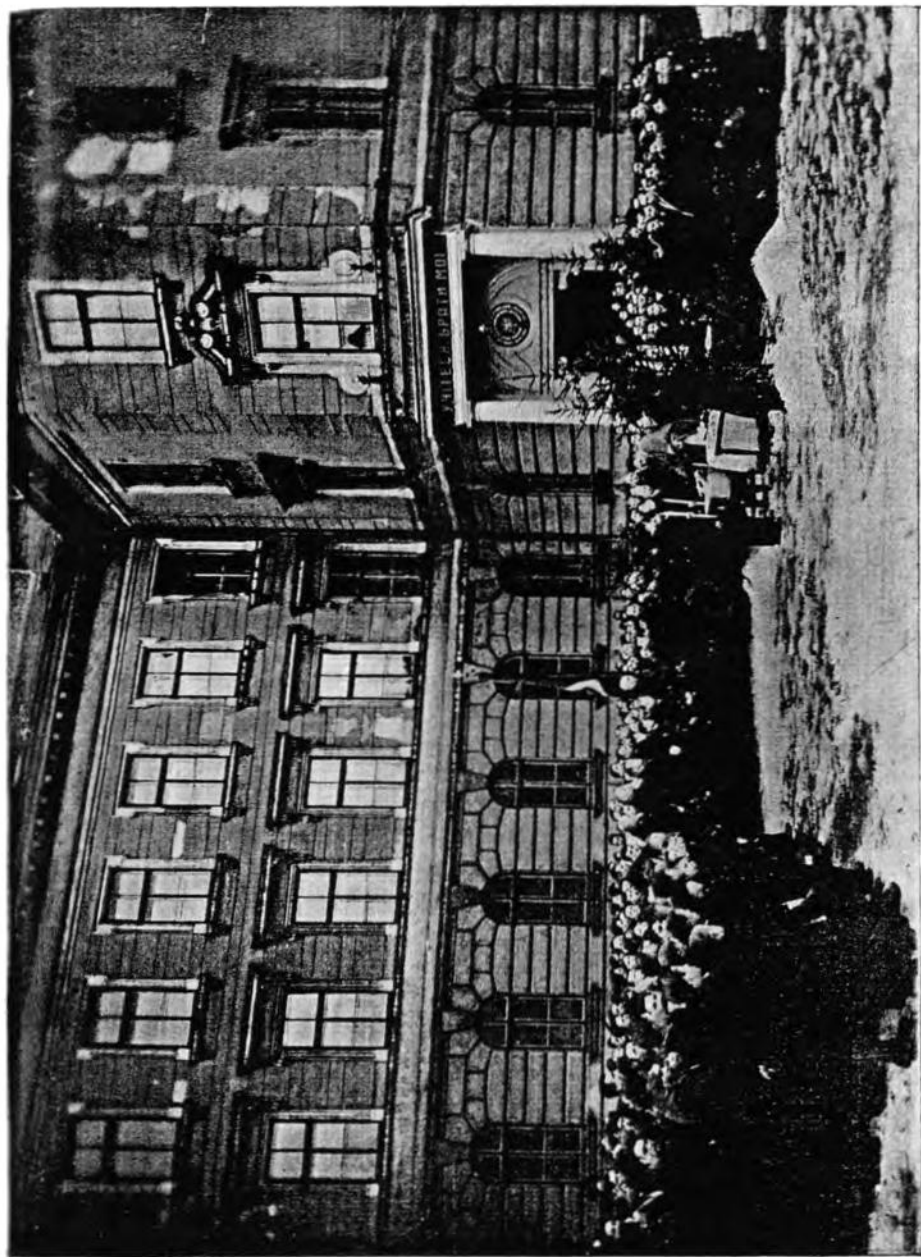
1895/96 —

1923/24 | 11 | 36 | 5 | 35 | 32 | 68 | 563 | 338 | 10 | 8 | 9 | 21 | 39 | 1175 |

перем. гімназії з Надсянщини¹⁾

з інших повіт. о	Загальний стан	% з повітів Надсянщини	ПОЯСНЕННЯ І ЗАВВАГИ
6	52	88,5 ¹⁰⁾	1) За підставу статистичних обчислень прийнято місце осідку родичів або опікунів. Грубіші числа в рубриках повітів означають найвищий ступінь фреквенції даного повіту за цілий час існування гімназії. В рубриці — % з повітів Надсянщини підкреслено найнижчий і найвищий відсоток Надсянщини.
10	107	90,6	2) До добромилського повіту зачислено також Хирівщину.
18	156	88,5	3) З огляду на те, що частина турчанського повіту належить до сточища (доріччя) Сяну — то мимо того, що містечко Турка лежить над Стриєм, повіт Турка зачислено тут до надсянських повітів.
19	193	90,2	4) В цьому році організовано при гімназії приготівлю клясу. Загальна статистика цієї кляси за цілий час її існування (1895/6—1923/4) поміщена при кінці окремо.
19	219	91,3	5) Досить високий % учнів з міста Перемишля цього річника і слідуючих становлять жиди.
34	241	85,9	6) Причини обнижжя загального стану а підвищення % Надсянщини шукати належить: в слабому впливі до нижчих кляс з Яворівщини як також почасти й в нових напрямних дир. Алиськевича.
48	274	82,5	7) 1 з них походить з Ніска.
44	287	84,7	8) В 1914/15 р. гімназія була нечинна по причині воєнних подій. Натомість в р. 1915/16 були т. зр. комбіновані кляси. Перший піврік числено за страчений шкільний рік 1914/15, а другий за 1915/16. Стан гімназії в 1. півроці 1915/16 уміщено в стат. таблиці в рубриці шкільного року 1914/15 а стан другого півроку в нормальній рубриці за рік 1915/16.
58	320	81,9	9) 1 з них походить з околиць Ніска.
82	347	76,1	10), 11) по 1 з них походить з околиць Ніска а по 1 з Розвадова.
97	393	77,7	12) Гімназія нечинна. У слідуючому році комбіновані кляси як в 1915/16. (Гл. пояснення під 8).
120	406	70,4	13) До загального стану гімназії в цьому році (1206) зачислено тут також П 325 приватистів. (Найвищий стан приватистів).
144	483	70,2	14) Приватистів: 317.
150	530	71,7	15) Приватистів: 276. Якщо до загального стану в цьому році (1356) додати ще число учнів пригот. кляси цього року (35) — то найвищий стан перемиської гімназії за час її 50-літнього існування припадає на рік 1922/23 і виносить (загальне число вписів): 1391.
152	540	71,8	16) 3 з них походить з ланцюцького а 2 з рясівського повіт.
146	584	75	17) 2 з них походить з ніського (Ніско), 2 з ланцюцького а 1 з рясівського повітів.
202	658	69,3	17а) Приватистів: 151.
275	804	65,8	18) 1 з них з ніського а 1 з рясівськ. пов. 18а) Приватистів: 5.
247	790	68,7	19) Причиною наглого й так значного упадку загального стану (фреквенції) гімназії є зарядження шкільної влади: Заборонено приймати до заведення учнів з подальших повітів а більшу частину вже принятих наказано видалити.
268	833	67,8	20) 1 з них з ланцюцького пов. 21), 22), 23) по 1 з них з рясівського пов. 24) 2 з них з рясівського пов. 25), 26) по 2 з них з ніського а по 1 з рясівського пов. 27) 6 з них з рясівського а 1 з ніського пов. 28) 4 з них з рясівського а 1 з ніського п. 29), 30) по 6 з них з рясівського а по 1 з ніського п.
276	845	67,3	31) Найнижчий загальний стан фреквенції гімназії від 1900/1.
284	916	69	32) Статистичні дані виказують, що з приготівлю кляси користав переважно повіт і місто Перемишль.
259	971	73,3	
272	1013	73,1	
206	890	74,6	
177	804	78	
123	611	79,9	
138	614	77,5	
185	692	73,3	
205	782	73,8	
137	668	79,5	
274	1016	73	
310	1206	74,3	
303	1315 ¹⁴⁾	77	
310	1356 ¹⁵⁾	77,1	
273	1320 ^{17а)}	79,3	
271	1239 ^{18а)}	78,1	
50	818 ¹⁹⁾	93,9	
62	726	91,5	
76	670	88,7	
90	660	86,4	
107	691	84,3	
94	664	85,8	
102	662	84,6	
73	521	86	
70	526	86,7	
85	513	83,4	
66	491	86,5	
76	511	85,1	
88	482 ³¹⁾	81,8	

ГІМНАЗІЇ³²⁾

Йорданське водосвяття на Гімнізійному подвір'ї.

ДР. ІВАН КАРПИНЕЦЬ

Участь б. учнів перемиської української гімназії в українській визвольній війні.

Коли настала хвилина, в якій можна було здійснити оружною боротьбою ідеал української нації — власну державу, — то в рядах борців за цю справу не бракло людей, що виховалися в перемиській українській гімназії. Великий гурт із них вибився був на чільні місця й мав змогу організувати українські збройні сили, а через те й творити цю, вимріяну й вишукану в своїх душах — Українську Державу. Багато з них віддало за краще майбутнє української нації не тільки свої сили й знання, але й своє молоде життя.

Заки розглянемо, котрі з бувших учнів перемиської гімназії боролися за цю велику справу, мусимо перше зазначити, що кожний, що вступив в ряди борців, робив це самочинно, на свою власну відповідальність, а не під впливом чи натиском дирекції гімназії чи учительського збору. В таких хвилинах, коли в гру входить життя многих людей, гімназія, як виховна інституція, якій родичі віддають в опіку своїх дітей, не може виступити як організація акції, в якій не одно молоде існування може бути знівечене. Учительський збір української перемиської гімназії був би на таке ніколи не пішов, бо мав велике почуття відповідальности за долю повіреної собі молоді. А впрочім великі події наспівали в такому часі, в якому науки в школі не було й учні були переважно в своїх родинних сторонах. Отже всякий поступок одного чи другого учня був самостійний і добровільний, без жадного натиску чи то зі сторони дирекції гімназії і учительського збору чи то зі сторони шкільних товариств. Тим більше самостійні й не зв'язані з перемиською українською гімназією були постанови тих усіх її бувших учнів, що у цей великий час були вже на становищах або студіювали на високих школах.

Хоч як самостійними й добровільними були рішення й постанови поодиноких учнів і бувших учнів перемиської української гімназії, а проте — багато з них поступило однозгідно й вхопило за кріс,

щоби взяти участь у визвольних змаганнях. Бо національна свідомість, почуття обов'язку й характерність, яких то прикмет набралися в часі гімназійної науки, не дали їм спокійно приглядатися грядучим великим подіям і казали їм вступати в зорганізовані ряди борців за краще майбутнє української нації, як тільки настала відповідна до цього хвилина.

—оОо—

Сприяюча нагода вхопити за кріс, в ім'я змагань української нації, настала в серпні 1914. року, коли то розпочиналася війна Австрії з Росією. Провід українців у Галичині з об'єднаних партій в „Головній Українській Раді“ постановив був створити військову формуацію-Легіон Українських Січових Стрільців, що взяв би чинну участь в боротьбі з москалями й видав в тій цілі 6. серпня відповідний заклик¹⁾. І вже зараз по його оголошенні зголосилося до Легіону багато бувших учнів перемиської української гімназії, так тих, що тоді були ще учнями, як і тих, що вже були покинули муритієї школи. Передусімголосилися ті, що почувалися на силах носити кріс, а не захопила їх ще обов'язкова служба в австрійській армії.

ТЕОДОР ЧЕРНИК

(мат. 1912/13), У. С. С. від 1914 р., учасник боїв на Маніаці під Семиківцями, на Лисоні і коло Потутор: організатор С. С.-ів і прч. Поляг у бою під Мотовилівкою 1918 р.

¹⁾ Дунін: „Історія Легіону Укр. Січ. Стрільців“, стор. 25—29.

Бувші учні зголошувалися до Легіону в місцях свого тодішнього перебування, бо були це якраз шкільні ферії, зглядно голо- силися в найближчому осередку, де формування відділу У.С.С.-ів від- бувалося. Також в самому Перемишлі зібрався більший гурт абсолю- вентів і учнів, передусім тих, що по феріях мали йти до VII й VIII класи й створив відділ Українських Січових Стрільців. А тому, що вони цілком не були обізнані з військовим ділом, стали вчитися вій- ськової муштри під проводом учнів, що з тим ділом були більше

ОЛЕКСАНДЕР КРУК

(мат. 1908/9), поляг у бою з большеви- ками у Вороновиськах коло Винниці в грудні 1919 р.

обізнані, а це: Іриней Чмоли, Ан- тона Артимовича й Михайла Хро- новята; два останні мали йти по феріях до VIII класи. Помагав їм в муштрі й уділював інформацій тодішній посол до парламента й по- ручник др. Володимир Загайкевич, при допомозі старенького урядника Каси Хорих Івана Жовніра. Спершу примістився цей відділ у „Гімна- зійному Інституті“ при вул. Баш- товій, а опісля в бурсі „Дешевої Кухні“, що давала їм харч. Відділ числив 150 стрільців, переважно учнів гімназії. Дня 25. серпня в но- чі, пращаний з одушевленням пе- ремиською інтелігенцією, відїхав перший транспорт з 86 стрільців під проводом проф. Загайкевича й Ар- тимовича до Львова, а Чмола й Хро- новят залишилися як впорядчики другого відділу, що збирався в Пе- ремишлі. Цей другий відділ числив з початком вересня до 80 стріль-

ців і вправляв на подвірї гімназії. Учні гімназії було в ньому менше, переважав селянський і робітничий елемент. Однак цьому відділові не судилося відїхати до Легіону. Надїшли вісти зі Стрия, що Австрія ставиться до Легіону неприхильно та що обмежила його число до 2.000 зглядно 2.500 людей; тому посол др. Загайкевич порадив цього відділу не висилати нікуди, а тільки його розпустити²⁾.

²⁾ а) Звіт Дуренції ц. к. гімназії з українською викладовою мовою в Пе- ремишлі за шк. роки 1914/15 і 1915/16. Стаття дир. Андрія Алиськевича п. з. „Наше заведення в перших двох роках світової війни“ (1914/15 і 1915/16), стор. 5—6;

б) Устні інформації інж. Михайла Хроновята. — В статті дир. Алиське- вича подано, що вишколом першого відділу займався, побіч Артимовича й Хро-

Тяжко тепер усталити, котрі з бувших учнів перемиської гімназії зголосилися були до цих обох перемиських відділів; це тим тяжче, що деякі повернули були зі Стрия з першого відділу Артимовича, коли Легіон там зредуковано. Одні з тих, що повернули, вже при У.С.С.-ах ніколи більше не служили, бо їх захопило австрійське військо, кільком другим, здається, вдалося дістатись до Легіону дещо пізніше. Прочі учні, як ми вже згадували,голосилися до У.С.С.-ів у найближчих осередках формування. Та всі вони були поголовно цілком необізнані з військовим ділом, а тому й мусіли зачинати від рядовиків, про яких мало хто щось знав, а й пізніше не могли вони вибитися на верх. До винятків належав згаданий вище Антін Артимович. Тільки ті з бувших учнів перемиської гімназії, що в цей великий час вже були по maturі й студіювали на високих школах, або вже не студіювали, мали сякі-такі відомости про військові справи, згладно більше життєвого досвіду. Деякі з них як Іван Олександр Чмола (матуру здав в шк. році 1910/11) й Осип Антін Семе-

ОЛЕКСАНДЕР БИЙ
(уч. VI кл.), У. С. С. поляг у бою в Перемишлі
в листопаді 1918 р.

новята, ще Микола Волошин (що по фєрїях мав їти до VII класи). Інж. Хроновят твердить, що це не точно, бо вишколом займався тільки він з Артимовичем і Чмолою.

нюк (матуру здав в шк. р. 1908/9) стали самі організувати відділи У.С.С.-ів, інші з них вибилися в Легіоні, чи то своєю боевістю, чи якоюсь творчою працею й досягнули з бігом часу, як вже не старшинський ступінь, то принайменше стали вищими підстаршинами.

Зараз таки в серпні 1914. р. зголосилися до Легіону зі старших бувших учнів, крім Івана Чмоли й Семенюка ще Іван Цяпка (матура в 1905/6) і Григорій Микитей (матура в 1908/9). Рік-два, а то й три по матурі були отсі добровольці: Волосянський Омелян

АНДРІЙ УКАРМА
(мат. 1911/12). У. Г. А. помер на тиф.
у Вапнярці в грудні 1919 р.

Семен (1911/12), Дзіковський Василь (1912/13), Жила Антін (1910.11), Купчинський Роман (1912/13), Фільц Кость (1912/13), Хома Осип (1912/13) і Черник Теодор (1912/13). Безпосередньо по матурі були: Верховий Володимир, Деркач Пилип, Лесик Роман, Лопадчак Ілля, Петрусяк Іван, Талпаш Мирослав Данило й Харамбура Роман. Дальше учні клас від IV. до VIII. а саме: згаданий вже Артимович Антін (VIII класа), Бий Олекса (VI), Величко Микола (V), Волошин Микола (VI), Грех Іван (V), Данилко Михайло (VIII), Дахновський Дмитро (V), Домарадський Андрій (VIII), Домарадський Євген (V), Залітач Василь (VII), Кварцяний Іван (VI), Кишка (або Кішка) Іван (V), Кривовяза Олекса (VII), Кузьмич Ярослав (VIII), Лазор Іван (VIII), Липецький Франц (VI), Мацуський Р. (V), Микита Петро (VI), Онишкевич Роман (VIII), Па-

ліїв Дмитро (VII), Паславський Іван (VII), Пастух Іван (V), Перчинський Степан (виступив з VIII кл.), Полянський Іван (VI), Савула Михайло (V), Сасович Осип (V), Стасів Іван (V), Фарисей Іван (IV), Хоминський Мирослав (VII), Хоминський Роман (VII). А вкінці кількох, про яких не знаємо, в котрій класі вони тоді були, або коли покинули гімназію; були це: Волинець Іван, Волинець Степан (VII?), Волошин Іван, Львівський Витовт, Макаровський Мирослав, Мацуський Михайло, Онишкевич Іван і Турок Михайло. Разом зголосилося до Легіону У.С.С. в серпні 1914. року 57 вихованців перемиської української гімназії, з яких щонайменше 17 мало вже матуру; прочі

ще були тоді учнями³⁾). Деякі з цих учнів здавали пізніше, в часі відпусток, або іспити до вищих клас або матуру, або так звану „воєнну матуру“.

Протягом чотирьох літ світової війни вступило до Легіону У.С.С. ще багато нових вихованців перемиської гімназії, так з тих, що вже здали матуру, як і з тих, що до матури ще не дійшли, а сподівалися, що їх напевно покличуть до австрійської армії; тому випереджували вони примусовий побір до війська й голосилися передтим до У.С.С.-ів. І так :

В шкільному році 1915/16. в осені й на весні, зголосилися до Легіону: по матурі: Андрух Іван, Василик Іван, Гошовський Семен, Гера Степан, Дацків Євген і Стахура Роман; зі VII. класи: Глова Василь, Дунай Андрій, Ровдич Василь і Тиранський Дмитро; зі VI. класи: Бучко Іван, Кабаровський Богдан, Кучерепа Володимир, Павлик Іван, Пачеха Гриць і Щепанський Олександр, а з V. класи: Вітиш Михайло, Жовнір Володимир, Крупа Петро й Курило Михайло. Разом в цьому шк. році 1915/16 зголосилося до У.С.С.-ів 20 учнів перемиської гімназії⁴⁾.

Значно менше учнів зголосилося до Легіону в двох наступних роках. І так в шк. році 1916/17 вступило до У.С.С.-ів тільки 6 перемиських учнів, а саме: з VIII., класи: Гусар Олександр, зі VI. класи:

ЛЕВ ПАШКОВСЬКИЙ
(мат. 1910/11), порч. У. Г. А. поляг
під Нижанковичами 22. XI. 1918 р.

³⁾ Цей список на основі: а) Згаданій під 2) статті дир. Алиськевича в Звіті Дирекції гімназії за шк. р. 1914/15 і 1915/16 (список відзначених, погибших і полонених, на стор. 12—13); — б) Статті дир. Алиськевича п. з. „Участь заведення в світовій війні“ в Звіті Дирекції гімназії в Перемишлі за шк. р. 1916/17., стор. 7—8; — в) Списку учнів в Звіті Дирекції Гімназії в Перемишлі за шк. р. 1913/14; — г) Списку матуристів перемиської укр. гімназії в „Звідомленні Виділу“, „Кружка Родичів“ при Держ. Гімназії з укр. мовою навчання в Перемишлі за шк. р. 1935/36. (стор. 123 і слідує); — г) Списку Старшин і Листи втрат Легіону У. С. С. в праці Дуніна п. з. „Історія Легіону Українських Січових Стрільців“; — д) Інформацій Інж. Артимовича.

⁴⁾ Згадані під 2) і 3 а, б) статті дир. Алиськевича в Звіті Дирекції гімназії за шк. р. 1914/15 і 1915/16, та в Звіті за шк. р. 1916/17 В першому Звіті (стор. 13)

Білас Микола, Головчак Ярослав і Дужий Володимир; а з IV. класи: Головецький Іван і Зільник Микола⁶⁾. А в шк. році 1917/18. пішло до У.С.С.-ів 8 (вісьмох) учнів. Були це: зі VII. класи: Бортник Тома й Козій Степан; зі VI. класи: Вигнанський Евсевій, Ковальський Михайло, Кузик Михайло й Фолис Юліан, а з V. класи — Вигнанський Роман⁶⁾.

Тут ще треба додати, що австрійська команда приділила до Легіону в 1917. р. на санітарного шефа дра Константина Восвідку, що був також учнем перемиської гімназії (матуру здав в 1908/9 шк. році). Полевим духовником У.С.С.-ів був абсолювент перемисько-української гімназії о. Андрій Пшепюрський (1896/7). Разом найшлося при У.С.С.-ах протягом 4-ох літ світової війни 92 вихованців перемиської гімназії.

ГОЦЬКИЙ ОМЕЛЯН ГРИЦЬКО
(мат. 1912/13), розстріляний
більшовиками в Кожухові

Тяжко було при У.С.С.-ах одержати старшинський ступінь, бо Легіон мав значно більше інтелігентних людей, як різних командних становищ. А проте вже при перших іменуваннях в ньому, які перевела Австрія в березні 1915 р., старшинський ступінь дістали й деякі бувші учні перемиської гімназії, а саме: Семенюк, який був ще перед війною старшинським аспірантом, дістав X рангу, Артимович XI рангу, Іван Чмола XI рангу а Цяпка XII рангу⁷⁾. Всіх іменованих тоді

старшинами в Легіоні було 48 (з лікарем); отже старшин з бувших

подано, що до У. С. С. вступило 10 учнів, в другому Звіті подано (на стор. 6), що до У. С. С. вступило 17 учнів, хоча в списі є їх 18. В другому Звіті (на шк. р. 1916/17) нема назвищ двох учнів, що згадані в першому Звіті; отже виходить, що в 1915/16 р. вступило до У. С. С.-ів — 20 учнів, бо оба не згадані таки були в Легіоні.

⁶⁾ Стаття дир. А. Алиськевича п. з. „Участь заведення в світовій війні“ в Звіті Дирекції ц. к. гімназії з укр. виклад. мовою в Перемишлі за шк. р. 1916/17, стор. 6—7, а також спис учнів.

⁷⁾ Стаття: „Участь заведення в світовій війні“ в Звіті Дирекції ц. к. гімназій з укр. виклад. мовою в Перемишлі за шк. р. 1917/18, стор. 4, а також спис учнів.

⁷⁾ О. Думін: Історія Легіону Укр. Січових Стрільців, стор. 283—4.

перемиських учнів було 8'30%. З бігом часу старшинський ступінь досягнули ще наступні: Верховий, Волосянський, Деркач, Домарадський Андрій, Жила, Кузьмич, Купчинський, Михитей (придільний до австрійської команди), Хома, Черник і др. Воєвідка (придільний до Легіону вже як старшина). На загальне число 192-ох старшин, які коли небудь протягом 4-ох літ світової війни робили службу в Легіоні (так іменованих в Легіоні, як і приділених до нього з австрійських частин), старшин з бувших учнів перемиської української гімназії було в ньому за цілий час 15, або 7'80%⁹⁾.

З Легіону У.С.С. брали участь бувші учні перемиської гімназії в його боях і подвигах. І так нпр. в славному бою на Маківці брали участь: Андрух, Артимович, Бий Олекса, Величко, Волинець Степан, Глова, Кузьмич, Купчинський, Лесик, Пачеха, Петрусяк, Полянський І, Харамбура, Хоминський Р. й Черник¹⁰⁾.

В боях під Семиківцями: Гера, Глова, Дацків, Домарадський (Андрій), Кузьмич, Лопадчак, Макаровський, Мацуський, Пачеха, Харамбура й Черник¹⁰⁾.

За участь і відвагу у боях дістали деякі різні австрійські відзначення. Але війна потягас за собою й кроваві жертви. І з бувших учнів перемиської гімназії зложило тоді кількох своє молоде життя на жертівнику кращого майбутнього української нації. А саме згинули:

Іван Волошин (поляг в Труханові 4. XI. 1914), Іван Кишка (або Кішка) (в Головецьку 7. V. 1915.), Роман Хоминський (в 4. битві в Лісовичах під Болеховом 30. V. 1915.), Ярослав Зенон Кузьмич (поляг на Лисоні 4. IX. 1916.) і Андрій Дунай (таксамо на Лисоні 4. IX. 1916.). Разом

СТЕПАН НЕГРЕБЕЦЬКИЙ
(уч. VIII. кл.), ранений у Львові
21. XI. 1918 р., помер там 24. XI. 1918 р.

⁹⁾ Диви: Список старшин Легіону У. С. С. в згаданій праці Думіна: Історія Легіону У. С. С., на стор. 331—336.

¹⁰⁾ Згадана стаття дир. Алиськевича: „Участь заведення...“ в Звіті Дирекції гімназії за шк. р. 1914/15 і 1915/16 стор. 12, та в Звіті за шк. р. 1916/17, стор. 8.

¹⁰⁾ ор. cit. в Звіті Дирекції гімназії за шк. р. 1914/15 і 1915/16.

згинуло в боях Легіону У.С.С. в часі від 1914. до 1916. року включно, 5 бувших учнів перемиської української гімназії¹¹⁾.

Раненими в боях Легіону були: Антін Артимович (на горі Ключ 1. XI. 1914.), Андрій Домарадський (перший раз коло Вербіжа 11. XII. 1914., другий раз коло Потутор 14. VIII. 1915. і там полонений), Семен Гошовський (Грабовець Скільський 18. III. 1915.), Іван Полянський (Головецько 8. V. 1915.), Омелян Волосянський (в Підгайцях 1915 р.), Володимир Верхомий (коло Бурканова 1915. р.), Іван Андрух (на Лисоні в 1916. р.), Володимир Жовнір (на Лисоні 3. IX. 1916. р.¹²⁾).

В полон попали Кривовяза Олекса і Полянський Іван.

Боевістю відзначилося передусім двох бувших учнів перемиської гімназії, а саме: Артимович і Черник. Артимович брав участь у перших стрілецьких боях і був ранений вже 1. XI. 1914. р., як це згадано вище, а в слідуячому році визначився в боях на Макивці¹³⁾. Відтак брав участь у тяжких боях під Лісовичами коло Болехова (30 V. 1915.), де командував сотнею Семенюка, що понесла була, внаслідок сильного ворожого наступу, найбільші втрати¹⁴⁾. Черник відзначився передусім по повероті зі скорострільного вишколу (в червні 1916.) з 3 скорострілами, (що стали завязком слорострільної сотні У.С.С.), а саме в боях на Лисоні 14. VIII. і 2—4. IX. 1916. та 29. IX. 1916. коло Потутор, де й попав у полон¹⁵⁾.

Кількох інших бувших учнів перемиської гімназії, так старшин як і підстаршин було знаних чи то завдяки їхнім працям, чи поміслам. Зі старшин слід згадати Івана Чмолу, Семенюка, Цяпку й Купчинського. Іван Чмола належав до перших організаторів У.С.С.-ів у Львові. Його сотня була першим організованим відділом Легіону; вона відійшла була зі Львова до Гаїв (під Львовом) і тут 25. серпня мала зустріч з російською кінною стежею. Та не довго судилося Чмолі бути при У.С.С.-ах. В часі сильного російського наступу над Стрипою 14. вересня 1915. р., він зі своєю сотнею попав коло Соколова в російський полон¹⁶⁾. Ще старшим учнем перемиської гімназії, що відіграв при У.С.С.-ах певну роль, був Осип Семенюк. Він був перед вибухом світової війни кошовим Січи в Сокалі, та зладив був з О. Демчуком перший правильник для піхоти. Він перший організував (разом з О. Демчуком) У.С.С.-ів в Сокальщині, а придільений в серпні австрійською командою до У.С.С.-ів, як старшинський

¹¹⁾ *op. cit.* в Звіті за шк. р. 1914/15 і 1915/16, стор. 12 — 13 та в Звіті за шк. р. 1916/17, стор. 8, і Листа втрат Легіону У. С. С. (Думін: Історія Легіону У. С. С., стор. 337 — 355).

¹²⁾ Думін, *op. cit.* 121.

¹³⁾ Думін, *op. cit.* 128.

¹⁴⁾ Думін, *op. cit.* 162, 174, 185 і 197.

¹⁵⁾ Думін, *op. cit.* 32, 37 і 143.

аспірант, залишився при Легіоні на стало. В серпні 1914. р. був командантом сотні, яка була третім з черги зорганізованим відділом Легіону. У вересні 1914. р. командував сотнею в куріні Волошина. Ця сотня, перша з інших сотень Легіону, мала удачний напад на козацьку стежу 25. IX. 1914. коло Ботелки Вижної (Турчанщина), а 27. IX. 1914. боронила ужоцького переходу коло Сянок; завдяки її поставі урятували австрійці частину гармат. В січні 1915. р. командував Семенюк новою сотнею, що в днях 29. і 30. квітня 1915. р. брала участь у славному бою на Маківці¹⁶⁾.

Найстаршим учнем перемиської гімназії при У.С.С.-ах був, знаний з різних анекдот про него, Іван Цяпка. В останніх днях травня 1915. р. командував сотнею новобранців, що дуже добре держалася проти переважаючих сил москалів в районі Болехова. Відтак у 1917. р. був Цяпка командантом будівельної сотні¹⁷⁾. З інших старшин У.С.С. треба згадати Романа Купчинського, що був знаний як поет і композитор стрілецьких пісень¹⁸⁾.

З підстаршин У.С.С., бувших учнів перемиської гімназії, слід згадати Василя Дзіковського й Дмитра Палієва. Перший працював в Пресовій Кватирі У.С.С. як курінний літописець і знаний з деяких публікацій про У.С.С.¹⁹⁾, другий відомий з політичних помислів і організаційної енергії. Треба згадати за одну його концепцію. Коли в 1917. р. закріпилася серед стрільцтва думка, що немає ідеї боротися по стороні Австрії, Паліїв піддав був думку перейти У.С.С.-ам Збруч і віддатися в розпорядження Центральної Ради. Але цей проєкт впав²⁰⁾.

Це були би ті з бувших учнів перемиської гімназії, що чимось в Легіоні У.С.С. виріжнилися, або були більше знані. Але

ТАРАС ФІЛЬЦ
(уч. VIII кл.), поляг під Перемишлем
у листопаді 1918 р.

¹⁶⁾ Думін, *op. cit.* 27, 30, 31—2, 44, 53—55 і 117—118.

¹⁷⁾ Думін, *op. cit.* 129 і 219.

¹⁸⁾ Думін, *op. cit.* 159.

¹⁹⁾ Думін, *op. cit.* 164.

²⁰⁾ Думін, *op. cit.* 243.

мусимо зазначити, що й ті всі інші, не згадані й не виріжені тут окремо, а які виконували чесно твердий вояцький обов'язок, жертвуючи своєю кров'ю і життям за краще майбутнє української нації, заслуговують на найглибшу пошану. Вправді може не довершували чинів, про які гомонів би широкий загал, але хто знає життя вояка на фронті, де на кожному кроці тільки труди й терпіння й де кожної хвилини чигає смерть, мусить схилити перед ними голову й сказати, що були вони героями.

—оОо—

При У.С.С.-ах тяжко було, через різні несприятливі зовнішні обставини, довершити, чи то поодиноким, чи колективно більших воєнних діл. Зате було цілком інакше в іншій військовій формації, при „Січових Стрільцях“. Ця формація, як відомо, повстала з полонених у Росії Галичан, так У.С.С.-ів, як і вояків австрійської армії, які, користаючи зі свободи рухів, що її принесла російська революція в 1917. р., віддалися в розпорядження Центральної Ради при організуванні українських збройних сил; з тих полонених і створилися „Січові Стрільці“ (назва дещо пізніша) в листопаді 1917. року. Роля тієї формації в будівні Української Держави над Дніпром є надзвичайно велика, її боєві подвиги гідні подиву. А при творенні й організації тих „Січових Стрільців“, як також і в їх боях, дуже визначну ролю відіграла група з бувших учнів перемиської української гімназії, так бувших У.С.С.-ів, як і вояків австрійської армії. Цю групу творили: Іван Андрух (У.С.С.), др. Кость Воєвідка (У.С.С.), Роман Дашкевич, Андрій Домарадський (У.С.С.), Михайло Євген Зиблікевич, Степан Козак, Мирослав Данило Талпаш (У.С.С.), Михайло Турок, Роман Харамбура (У.С.С.), Михайло Ценкий, Теодор Черник (У.С.С.), Ярослав Петро Чиж і Василь Яндрухів²¹).

З цих 13 осіб вибилися на перше місце своїми ділами: Черник і Андрух, які загинули, а з живих — Дашкевич. Саме Дашкевич був першим, що зібрав полонених галичан-українців в Києві й створив з них в другій декаді листопаду 1917. р. сотню, що стала зав'язком „Галицько-буковинського куріня“; цей курінь переіменовано згодом на „1. Курінь Січових Стрільців“. В грудні 1917. р., коли анархія заливала Україну, а зукраїнізовані армії порозбігалися, прийшли до куріня С.С. Федь Черник і Домарадський та змагалися в ньому

²¹) На основі: а) Устних інформацій редект. Мих. Євгена Зиблікевича; — б) Історії Січових Стрільців під загол. „Золоті Ворота“ (списки); — в) Спису матуристів перемиської гімназії в Звідомленні Виділу „Кружка Родичів“ при гімназії за шк. р. 1935/36. — З 6. австр. вояків — Дашкевич здав іспит зрілості в шк. р. 1910/11, Зиблікевич в шк. р. 1913/14, Козак в 1914/15, Ценкий шойно в шк. р. 1919/20, Чиж в 1911/12, Яндрухів (подаваний як Андрухів) в шк. р. 1913/14, а Турок не мав матури й здається виступив був з гімназії на яких два роки перед світовою війною.

з анархією й мітингами, що вже були вкралися й до С.С.-ів²²). Коли створено дорадчий орган командування, т. зв. „Стрілецьку Радугу“, (січень 1918.), яка відіграла в житті формації С.С.-ів дуже велику роль, то на 7 її тодішніх членів, трьох, а саме: Черник, Восвідка й Чмола, були вихованками перемиської гімназії. Колиж „Галицько-буковинський курінь“ переіменовано на „1. Курінь Січових Стрільців“, то багато командних становищ заняли перемишляки: одною з двох сотень піхоти командував Чмола, сотнею скорострілів Черник, артилерією Дашкевич, а курінним лікарем став др. Восвідка²³). В реорганізації куріня поклали тоді заслуги ще: Харамбура, Домарадський і Турок²⁴). Вже в перших боях С.С.-ів в Києві з большевицькими повстанцями (22. I. — 2. II. 1918) відзначився надзвичайно Черник зі своїми скорострілами, Дашкевич і Чмола²⁵). Коли по здобутті Києва від большевиків в березні 1918. р. — С.С.-и переорганізувалися наново, став Черник командантом двох сотень скорострілів, Чмола командантом II. куріня піхоти, Домарадський і Андрух командантами сотень, а Турок старшиною при скорострілах²⁶).

По розоруженні Січових Стрільців німцями (квітень, 1918 р.), опинилися Андрух, Дашкевич і Турок при Запоріжському Корпусі ген. Натієва²⁷). Коли ж гетьман видав в серпні 1918 р. наказ про формування „Окремого Загону Січових Стрільців“, і цей загін став організуватися в Білій Церкві, то на приблизно 46 старшин (вже перед самим повстанням проти гетьмана, спочатку було їх менше), була майже четверта часть старшин бувших учнів перемиської гімназії (а спочатку було їх майже половина). Були там тоді: Андрух, Дашке-

ЮЛІАН КОЗЬОЛ
(уч. V кл.) полег у Перемишлі
в листопаді 1918 р.

²²) „Золоті Ворота“, стор. 31.

²³) „Золоті Ворота“, 35.

²⁴) „Золоті Ворота“, 36.

²⁵) „Золоті Ворота“, 47 — 53.

²⁶) „Золоті Ворота“, 69.

²⁷) „Золоті Ворота“, 84.

зорганізував гарматню бригаду С.С.-ів, командантом якої залишився до кінця існування С.С.-ів; ця бригада була сильною, й під оглядом боєздатности й зорганізованости — найкращою частиною С.С.-ів, а тим самим і цілої Армії У.Н.Р. Батерії 2 гарматного полку тієї бригади брали участь в боях на фронті під Львовом в 1919. р.⁸¹⁾. Знову ж Андрух став в 1919. р. командантом одного з піших полків С.С.-ів; 1921. р., по трагедії У.Н.Р. згинув, розстріляний більшовиками за організацію ним повстання проти їхньої окупації України⁸²⁾. Крім цих двох, також і інші учні перемиської гімназії, що були при С.С.-ах, а саме Домарадський, Зиблікевич, Козак, Талпаш, Турок, Харамбура, Ценкий, Чиж і Яндрухів займали постійно визначніші становища при С.С.-ах, на яких виказували подиву гідну працю, енергію, здисциплінованість і посвяту.

—о—

Коли так частина бувших учнів перемиської гімназії добровільно кровавилася для української справи в боях проти москалів вже від 1914 р. при У. С. С.-ах, а відтак деякі від 1917 р. при „Січових Стрільцях“, то на інших випало боротися за українську державність в рядах Української Галицької Армії, починаючи від листопаду 1918 р., а саме проти поляків а відтак також і проти москалів (більшовиків і денікінців).

У воєнних подіях того часу, починаючи від листопаду 1918 р., всюди в цілому краю, найдуться бувші учні перемиської гімназії; одні як добровольці від перших днів листопаду, другі з обов'язку, покликані владою до військової служби. Але вже нині, хоч нема ще спеціальних праць про цей великий час, можна твердити, що число добровольців було о много більше, як тих, покликаних владою. А до тих добровольців належали так ті, що вже давнішими роками були

ВОЛОДИМИР ДОМАРАДСЬКИЙ
пор. У.Г.А., комдт. сотні кулеметів
при Запоріж. дивізії, розстріляний
більшовиками 1920 р. під Балином.
Відзнач. Орденом Заліз. Хреста.

⁸¹⁾ „Золоті Ворота“, 167 — 172.

⁸²⁾ „ „ — диви покажчик назвиськ осіб. — В Звідомленню Виділу „Кружка Родичів“ при гімназії в Перемишлі на 1935—36, в списі матуристів, подано дату смерті Андруха на 1920. р., що є помилкою.

залишили мури перемиської гімназії, як і ті, що тоді були ще тільки учнями тієї школи; одні з них були вже з воєнним досвідом, другі ще такого досвіду не мали. Одні, розкинені по всіх фронтах австрійської, розвалені вже, монархії, спішили у рідні сторони й там зараз організували збройні сили Української Держави, що народжувалася у Східній Галичині, другі спішили всюди там, де ті старші, досвідчені збирали військо, бо листопадовий переворот застав тих молодих учнів не в Перемишлі, а тільки в їх рідних сторонах; саме внаслідок поширеної тоді сильно грипи „еспанки“, здержано науку в перемиській гімназії перед самим переворотом і учні розіхалися були до домів. Через те бракувало тих тодішніх учнів у хвилині перебрання українцями влади в Перемишлі, як і в часі пізніших боїв в цьому місті.

В рядах Української Галицької Армії найшлися учні перемиської гімназії від найстарших до наймолодших, від тих, що здавали першу матуру в заведенні в шк. р. 1895/6 (до них належав суддя-авдитор У. Г. А. Володимир Ярема, що помер у 1919 році), до наймолодших, що матуру здавали аж по Визвольних Змаганнях. Але вчислати їх усіх є неможливо, з браку відповідних даних. Тут згадаємо тільки тих, що заняли видніше місце в У. Г. А. або вславилися в боях, оскільки якісь відомости про це доховалися. Бо дотепер, за браком документарного матеріалу, не появилися ще докладні й вичерпуючі праці про У.Г.А. ані жадні публікації сирого матеріалу. Через те тяжко сказати щось точніше хоча-б тільки про тих всіх бувших вихованців перемиської гімназії, що заняли визначніше становище в У.Г.А., а навіть тяжко зробити їх повний список; тому будуть тут значні браки й пропуски, які тільки з бігом часу буде можна доповнити³³⁾.

Як вже згадано, вихованці перемиської гімназії найшлися у хвилині розвалу Австрії в різних сторонах краю й стали виконувати преріжні функції перших організаторів відродженої Української Держави. І так, коли вже було видно, що Австрія скоро розлетиться, прийнято до конспіраційного гурту старшин у Львові, (що відтак прийняв назву: „Український Генеральний Військовий Комісаріят“), як другого представника У.С.С.ів — вже згадуваного Дмитра Палієва. Він предложив плян праці, який Комісаріят затвердив і призначив Палієва організаційним референтом. Паліїв відразу зрушив задуману

³³⁾ Список матуристів у згадуванім Звідоложенні Виділу „Кружка Родичів“... ст. 123. Цей список на основі моїх власних відомостей, доповнених чи то на основі дрібних згадок в преріжних публікаціях, яких не наводжу у відсотках, за винятком кількох характеристичніших статей, чи то устних інформацій. А підставовою книгою до зладження такого списку є й буде згадане Звідоложення „Кружка Родичів“...

акцію перевороту з мертвої точки безплідних нарад, приступив до організації провінції й у великій мірі завдяки йому — 1-шолистопадовий переворот в Галичині переведено з успіхом⁸⁴⁾. В Перемишлі творив українську збройну силу та став командантом залоги бувший учень а відтак учитель перемиської української гімназії, тоді сотник австрійської армії Теодор Гоца (матуру здав в шк. р. 1902/3). В Рудках і в рудецькому судовому повіті зорганізував українські боєві сили Іван Околот (матура 1912/13), в Любіні Великому і Малому Северин Рибачевський (мат. 1911/12), в Сянічині на Лемківщині організатором української влади був о. Панталеймон Шпилька (матуру здав в шк. р. 1903/4)⁸⁵⁾, в Любачеві організував українську владу учень а відтак учитель перемиської гімназії Іван Гонтарський (мат. 1903/4). А в перших правильних боях за Хирів, Добромиль і Перемишль, що вивязалися в грудні 1918. р., брав участь, як командант одної сотні, згаданий на початку статті — Михайло Хроноват і Семен Шкреметко. Вкінці треба ще додати, що одним з організаторів військових відділів, з яких створено пізніше Гірську Бригаду, (що оперувала в районі Старого Самбора — Лютовиськ і дальше на захід), був також бувший перемиський учень Корнило Білобрат⁸⁶⁾, що здав матуру в шк. р. 1900/1.

ОЛЕКСА ЗАБОЛОЦЬКИЙ
(мат. 1918/19) старшина У.Г.А., поляк
під Камінкою Струмиловою 1919. р.

В рядах У.Г.А. найшлися й давні добровольці з У.С.С.-ів, що не попали були в полон а були у хвилині розвалу Австрії при Легіоні, й вояки австрійської армії й нові добровольці, що до цього часу ще не були при жадному війську. З давніх У.С.С.-ів, бувавших учнів перемиської гімназії, знані були при У.Г.А., крім Дмитра Палісва (пізнішого адютанта ген. Тарнавського), ще слідуючі: Володимир

⁸⁴⁾ О. Думін: Історія Легіону У.С.С. стор. 265—6.

⁸⁵⁾ Фр. Коковський: „Прегучанська міліція“ в Літописі „Черв. Калини“ з 1934 ч. XI, стор. 2; той самий: „Листопадові дні в Полонній“ в Літописі „Черв. Калини“ з 1935. ч. V, стор. 13.

⁸⁶⁾ О. З. чет. У.Г.А. „Гірська Бригада та її перехід на чехословацьку територію“ — Літопис „Черв. Калини“ з 1938. ч. VII—VIII, стор. 13.

Верхомий (командант сотні в Бригаді У.С.С.), Пилип Деркач (тяжко ранений у Львові на Підзамчу), Василь Дзіковський (згинув у Львові), Роман Купчинський (брав участь в боях у Львові, пізніше був адютантом ген. Тарнавського), Ілько Лопадчак (командант чети в VIII бригаді), Григорій Микитей (при Пресовій Кватирі Начальної Команди У.Г.А.), Гриць Пачеха (четовий в XI Бригаді) і Іван Цяпка (Бригада У.С.С.). Крім згаданих, були при У.Г.А. й всі інші вихованці перемиської гімназії, що служили при У.С.С.-ах і займали вищі або нижчі становища.

Зі старшин австрійської армії заняли визначніші становища в У.Г.А. оці б. учні перемиської української гімназії:

Василь Бачинський (мат. 1910/11), командант куріня VII Бригади; Іван Моєшій (мат. 1909/10.), командант одної з виправ на Закарпаття (на Ужгород)⁸⁷⁾, командант групи Лютовиська,⁸⁸⁾ командант Групи Нижнів; Підгірний Микола, кмдт. куріня. Северин Рибачевський, вже згадуваний організатор військових сил в Любіні Великому, пізніше командант куріня VII. Бригади; Петро Прибитковський (мат. 1913/14), командант охоронного куріня коло Диктатора в Кам'янці на Поділлі; Ангін Тарнавський (мат. 1920/22), командант куріня VIII Бригади; Михайло Хроновят (вже згадуваний, мат. 1914/15), командант куріня XI. Бригади; Константин Зенон Черевко (мат. 1908/9.), командант І. львівського куріня ім. кн. Льва, III Бригади; це були-б команданти більших піхотних частин.

Командантами батерій У.Г.А. з бувших старшин австрійської армії були:

Іван Лазор (мат. 1914/15.), Михайло Нижник (мат. 1922/23), Іван Околот вже згадуваний організатор українських військ в Рудеччині; (його батерія брала визначну участь в боях коло Угнова й Кристинополя⁸⁹⁾) і Григорій Сенечко, командант батерії важких гармат III. Галицького Корпусу.

Старшинами У.Г.А. з різними іншими приділами були ще оці вихованці перемиської української гімназії:

Аріо Карло (мат. 1916/17.), начальник штабу XIV. Бригади, Гриньчук Іван (мат. 1911/12.), при Полевому Суді У.Г.А. (?), Гуль Петро (мат. 1917/18.), четовий в Групі Крукеничі, Дахновський Дмитро (мат. 1921/22.), четовий в VIII. Бригаді,

⁸⁷⁾ Іван Моєшій, сот. У.Г.А. — „Моя виправ на Закарпаття” — Літопис „Черв. Калини” з 1937, ч. IV. стор. 3—6.

⁸⁸⁾ як ⁸⁶⁾; треба ще додати, що п. Моєший має також друге ім'я Денис.

⁸⁹⁾ Др І. Околот: „Зі споминів команданта батерії про дії на відтинку Угнова”. Літопис „Черв. Калини” з 1934, ч. VII—VIII, ст 17—18; — той самий: „Під Кристинополем” — Літопис „Черв. Калини” з 1930, ч. VII—VIII, стор. 13—14.

Заблоцький Іван (мат. 1913/14), інтендант з VIII. Бригаді,
Замора Теодор (мат. 1906/7), пізніше больш. комісар III. Бригади,
Йовик Григорій (мат. 1914/15.), значковий (адютант) VIII. Бригади,
Кассян Василь (Мат. 1907/8.),

Козій Іван (мат. 1914/15.), чет. У.Г.А., помер в Таборі в Чехах
1922. р.⁴⁰⁾,

Колтунюк Мирослав (мат. 1917/18.), при VII. Бригаді.

о. Косонога Іван (мат. 1908/9.), польвий духовник У.Г.А.,
Костецький Григорій (мат. 1917/18.), артилерійськ. старшина (?),
Курдіак Юрій (мат. 1903/4.), суддя-авдитор У.Г.А. помер на
Україні.

Лісковацький Лев (мат. 1908/9.),

Луб Гнат (мат. 1920/21.), при XI. Бригаді,

Мазяр Степан (мат. 1916/17.), значковий II. курія VIII. Бригади,

Мануляк Роман (мат. 1914/15.), при інтендантурі,

Олексишин Ярослав (мат. 1909/10.), команда міста Бродів,

Онишкевич Роман (мат. 1914/15.), четовий в VIII. Бригаді,

Пастернак Ярослав (мат. 1909/10.), при VII. Бригаді,

Пашковський Лев (мат. 1910/11). четар У.Г.А.,

Селезінка Ярослав Антін (мат. 1904/5.), при Пресовій Кватирі
Нач. Команди, відтак Начальник Військ. Канцелярії Диктатора,

Сітницький Микола (мат. 1906/7.), при радіостанціях У.Г.А.⁴¹⁾,

Сокіл Іван (мат. 1907/8.), при V. Бригаді,

Сольчаник Володимир (мат. 1910/11.) (?),

Трач Олексій (мат. 1913/14.), начальник штабу Групи Гофмана
(Групи Рудки),

Трусевиц Семен (мат. 1911/12.), поруч. У.Г.А.,

Укарма Андрій (мат. 1911/12.), командант кількох міст, помер
на Україні,

Утриско Осип (мат. 1907/8.), батерійний старшина в 3. гар-
матному полку,

Хробак Микола (мат. 1905/6.), інтендант,

Хухра Михайло (мат. 1908/9.), (?) помер на Україні,

Яворський Володимир (мат. 1903/4.), командант українських
частин коло Белза,

Ярема Яким (мат. 1902/3.), сот. У.Г.А.

Цей список вихованців перемиської гімназії, що заняли хоч
дещо визначніше становище в У.Г.А., далеко не повний і щойно
на основі інформацій від бувших учнів перемиської гімназії про своїх
товаришів буде можна доповнити.

⁴⁰⁾ Некрольог в „Українським Скитальці“ з 1923 р. ч. 19-20 (41/42), стор. 62.

⁴¹⁾ Некрольог в Літописі „Черв. Калини“ з 1935, ч. IX, стор. 21—22.

З наведених у списі осіб деякі померли як члени У.Г.А. чи то на Великій Україні, чи то десь по таборах, що при кожному зазначено.

Окремо подаємо, що як вояки У.Г.А. згинули:

Василь Дзіковський (вже згадуваний), у Львові в 1919 р.

Семен Шкреметко (мат. 1913/14), під Перемишлем в 1919 р.

Згадуваний вже Іван Цяпка згинув на Великій Україні з групою старшин, яких большевики увязнили по подіях в квітні-травні 1920 р. (перехід У.Г.А. від большевиків до Петлюри). Інвалідом став Тадей Махник (мат. 1911/12), що помер у 1922 р.⁴²⁾

Про деяких бувших учнів перемиської гімназії маємо вісти, що або померли на Україні, або там ще живуть і займають різні становища. Поміж ними є безперечно такі, що поїхали там вже по ліквідації Української Держави. Але поміж ними мусить бути й великий відсоток таких, що перейшли тамтуди з У.Г.А., або були при іншій українській військовій формації. На цьому місці треба подати імена хоча-б тих, що там померли, а не є згадані в попередньому списі; при тому виходимо зі здогаду, що більшість з них померла в роках: 1919—20. Ось вони:⁴³⁾

Бадан Олекса (мат. 1916/17), Барила Гнат (мат. 1915/16), Кипріян Володимир (мат. 1902/3), Козак Антін (мат. 1917/18), Крук Олександр (мат. 1908/09), Лопатинський Олег (мат. 1911/12), Макар Іван (мат. 1902/3), Пашко Степан, † в Ужгороді 1923 (мат. 1915/16), Савицький Петро (мат. 1912/13), Сальваровський Юліян (мат. 1906/7), Фединський Григорій (мат. 1898/9) пропав, Франт Степан (мат. 1911/12) згинув 1918. в Любачеві, Цепинський Евстахій (мат. 1913/14) пропав, Чехович Ярослав (мат. 1912/13), Шулик Дмитро (мат. 1910/11), Яремчишин Роман (мат. 1916/17) і Глембоцький Петро († 1919 на Україні).

ІВАН СОРОКЕВИЧ
(уч. IV. кл.) поляг під Крутами
29. I. 1918. р.

⁴²⁾ Звідомлення Виділу „Кружка Родичів...” (спис матуристів).

⁴³⁾ Список матуристів у згадуванім Звідомленню Виділу „Кружка Родичів”...
зв шк. р. 1935—36.

Крім них, пропали в часі змагань У.Г.А. в 1919/20. році ще слідуючі учні перемиської гімназії:

Бичек Степан, Загородний Степан, Ковальський Тит і Савойка Лев; всі чотири були в шк. р. 1918/19. учнями VII. класи. А коло Судової Вишні мабуть загинув у 1919 р. Теодор Щирба (мат. 1915/16).

При кінці треба ще згадати, що в рядах Українських Військ загинули під Крутами, 29. I. 1918 р. в боях з більшовиками, Іван Сорокевич, що в шк. році 1913/14 скінчив IV. класу⁴⁴⁾ і Григорій Пипський, уч. VII.кл.

—oOo—

Так приблизно представляється участь бувших учнів перемиської української гімназії у Визвольних Змаганнях від 1914. до 1920. року. Згадувані браки в документарному матеріалі й в літературі не дозволяють подати точних цифр передусім до 1918-20 року (У.Г.А.), зглядно зробити повний список бувших учнів, що служили в У.Г.А., з поданням їх ступня й приділів. Таксамо не можемо подати опису їх боєвих діл у тому часі, бо крім деяких статей, що відносяться до кількох осіб, таких описів брак. Та мимо цих браків можемо прийти до таких заключень:

Чисельно — участь бувших учнів перемиської гімназії у Визвольних Змаганнях, починаючи від 1914. р., представляється поважно. Передусім генерація учнів клас V. — VIII. включно, а навіть IV. класи (в шк. р. 1913/14.), поспішила масово до Українських Січових Стрільців, а відтак доповнювали їх молодші генерації. Знову старші, ті, що вже покинули були мури заведення, мусіли, за малими винятками, служити в австрійській армії. Щойно в 1917. р. вдалося деяким з них опинитися в рядах Січових Стрільців, поруч бувших добровольців з легіону У.С.С., а в масі опинилися вони в рядах Української Галицької армії по розвалі Австрії.

Коли приходить ся говорити про боєвиків, та про їхні збройні чини, то треба зазначити, що при У.С.С.-ах бувші учні перемиської гімназії, за дрібним винятком, не вибилися вище злосеред загалу. Бо тут, крім зовнішніх обставин ділала ще одна, дуже важна причина, а саме — брак порядного вишколу й знання військового діла; бо ж ті, що вступили до У.С.С.-ів були молодиками, що взагалі ще до того часу не виділи кріса, ані не мали поняття про військову службу. За те найкращими боєвиками були ті з бувших учнів перемиської гімназії, що найшлися в рядах Січових Стрільців, так бувші У.С.С.-и, як і бувші вояки австрійської армії. Вони вже мали й вишкіл і боєвий досвід, а при тому велику ідею; тож їх боєві чини гідні подиву.

⁴⁴⁾ Звіт Дирекції ц. к. Гімназії з укр. виклад. мовою в Перемишлі за шк. р. 1917/18, стор. 3. (Жалібна хроніка воєнна).

Щож торкається участі бувших учнів перемиської гімназії в Українській Галицькій Армії — то, як згадано, ця участь була масова; кожний, що міг носити кріс, без огляду на те, чи служив перед тим у війську, чи ні, вступив в ряди рідної Армії. Визначні становища в У.Г.А. досягнули ті генерації бувших учнів заведення, що мали за собою старшинський ступінь з австрійської армії. Вони багато причинилися до доброї організації У.Г.А. й багато з них визначилося в боях, але одно треба тут зазначити, що вищих командних становищ в У.Г.А. ніхто з бувших перемиських учнів не досягнув. Як же причина цього? Відповідь легка. Абсольвенти перемиської гімназії ані перед війною ані в часі війни не вибирали собі за звання військову службу, хоча це могли робити без найменших перепон; вони вибирали звання священника, учителя середніх шкіл чи адвоката або які інші¹⁾. А військову службу уважали, як і весь український загаль в Галичині, за прикру конечність і старалися, щоби як найскорше з неї видобутися. Про якісь військові курси й вищі військові студії — вони й не думали. І так було в цілій Галичині. Тому, коли прийшлося творити власну армію й вести війну, забракло людей з вищою військовою освітою й треба було їх заступати чужинцями. Та це не поменшує ні в чому гаслуг тих всіх бувших учнів перемиської гімназії, що найшлися в рядах українських військових формацій і чесно боролися за краще майбутнє української нації.

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОМІСІЇ.

В доповненні статті Дра І. Карпинця Редакційна Комісія встигла зібрати ще отсі дані про участь учнів перемиської української держ. гімназії у визвольних змаганнях²⁾:

В любачівському повіті, в Олешичах, організував перші збройні частини проф. І. Гонтарський з братом Грицьком. В Любачеві Ол. Крупа, Др. І. Станько а головню Степан Франт, що на чолі зорганізованого собою відділу розоружив в любачівському повіті всі станиці австр. жандармерії. Поляг у Любачеві в грудні 1918 р. при відвороті.

¹⁾ Степан Шах: У 40-ліття першого іспиту зрілости в Держ. Гімн. з укр. мовою навчання в Перемишлі (підсумки й висліди). Звідомлення Виділу „Кружка Родичів“... стор. 97.

²⁾ Від проф. І. Гонтарського, ідж. А. Артимовича, Дра В. Блюя, В. Нагайського, Є. Домарадського, Дра І. Околота, проф. І. Заяця і ін.

Редакційна Комісія свідомо того, що й тут будуть якісь недостачі, тому прочтя всіх, хто мав би якінебудь вістки в цій матерії, подавати їх на руки проф. І. Гонтарського, Перемишль, Баштова 34. — Хай ніщо не пропаде, прикрито поробується.

В організації влади, збройних частин і в перших боях у Перемишлі й околиці учні перемиської української гімназії разом зі своїми учителями взяли визначну участь.

Членами місцевої Революційної Національної Ради в Перемишлі були м. і. дир. Андрій Алиськевич, проф. Ол. Ярема, проф. М. Демчук і проф. А. Сабат.

З бувших і тогочасних учнів перемиської української гімназії станули до бою:

проф. Гоца Теодор (мат. 1902/3),
проф. Лісикевич Осип (м. 1903/4),
суддя Цапак Іван (мат. 1902/3),
проф. Ярема Яким (мат. 1902/3).

Далі:

Андрущишин Степан (м. 1909/10)
Бий Олександр (VII. кл.)
Блюй Володимир (м. 1913/14)
Бурій Микола (м. 1915/16)
Вахович Михайло, У.С.С.
Гинилевич Іван (м. 1909/10)
Гоцький Омелян Г. (м. 1911/12)
Долинський Іван (м. 1906/7)
Заболоцький Ол. (м. 1918/19)
Ковальський Тит (VII. кл.)
Козьол Юліан (V. кл.)
Костюк Юліан (VIII. кл.)
Кучерепа Володимир (VI. кл.)
Ляшецький Степан (м. 1916/17)
Мазяр Степан (м. 1916/17)

Мекелита Ярослав (VII. кл.)
Нагайський Микола (б. учень)
Негребецький Степан (VIII. кл.)
Орелецький Іван (1910/11)
Паславський Василь (м. 1917/18)
Пачковський Степан (м. 1912/13)
Пашковський Лев (м. 1910/11)
Пашковський Михайло (м. 1917/18)
Підгірний Микола (м. 1917/18)
Прибитковський Петро (м. 1913/14)
Рибак Іван (VII. кл.)
Савицький Петро (м. 1912/13)
Савка Петро (м. 1912/13)
Сенечко Гриць (VIII. кл.)
Сенечко Осип (VI. кл.)
Стецишин Олексій (VI. кл.)
Фільц Константин (м. 1912/13)
Фільц Тарас (VIII. кл.)
Чичкевич Степан (м. 1909/10)
Шайдицький Осип (м. 1912/13)
Шкреметко Семен (м. 1913/14)

Крім вище згаданих у визвольних змаганнях брали участь, і то багато з них доволі визначну, ще отсі б. учні перемиської української гімназії:

1. Бабяк Іван
2. Баванкевич Олекс.
3. Бадан Дмитро
4. Балко Осип
5. Базилевич Степан
6. Балюк Василь
7. Бахівський Тим.
8. Бачинський Олекс.
9. Белкот Ярослав
10. Берко Осип
11. Білинський Петро
12. Божейко Юліан
13. „ Маріян

14. Болюх Василь
15. Борило Іван
16. Борис Іван
17. Борисевич Роман
18. Босій Олекса
19. Бошко Петро
20. Ващук Олександр.
21. Вегера Михайло
22. Величко Олексій
23. „ Степан
24. Венгринович Роман
25. „ Степ.
26. Вітик Іван

27. Волинець Богдан
28. Габлинський Мир.
29. Гаврилів Юрій
30. Гавриляк Михайло
31. Галяк Антін
32. Гащак Михайло
33. Гинилевич Кость
34. „ Степан
35. „ Ярослав
36. Гнатовський Петро
37. Гойдиш Роман
38. „ Теодор
39. Голейко Володимир

40 Голейко Олександр	92 Косоноцький Антін	144 Ракочий Степан
41 Геречко Теодор	93 Костик Володимир	145 Рибачевський Олек.
42 Грабар Семен	94 Котик Василь	146 Ривак Степан
43 Грабець Василь	95 Котис Константин	147 Ришавий Іван
44 Гравовий Ілля	96 Коцик Роман	148 Розлуцький Олексій
45 Гримак Степан	97 Крента Михайло	149 Салрун Северин
46 Гриньчук Іван	98 Кузик Михайло	150 Семенчук Григорій
47 Гринишин Михайло	99 Кузик Олександр	151 Сенета Денис
48 Губаль Антін	100 Кузьмич Роман	152 Скрипчук Іван
49 Гузіль Михайло	101 Курманович Кость	153 „ Яків
50 Геринович Волод.	102 Кушнір Степан	154 Ставка Степан
51 Глембоцький Іван	103 Лалчук Іван	155 Старчак Теодор
52 „ Лев	104 Лехицький Михайло	156 Стафіняк Володим.
53 Глюз Омелян	105 Лещій Павло	157 Стахів Матвій
54 Гула Антін	106 Лещук Осип	158 Стахняк Іван
55 Давидович Корнило	107 Лисяк Павло	159 Стецьків Петро
56 „ Михайло	108 Ломинський Густав	160 Строкон Емануїл
57 Демчук Володимир	109 Лопадчак Ілля	161 Стронський Микола
58 Денека Григорій	110 Мадай Степан	162 Тимочко Степан
59 Деревляний Іван	111 Мазяр Олексій	163 Тимчишин Євген
60 Дідошак Іван	112 Макар Степан	164 Трешневський Ром.
61 Добровольський В.	113 Малик Лев	165 Турко Григорій
62 Домарадський Яр.	114 „ Тимотей	166 Федевич Михайло
63 Дужий Володимир	115 Марків Вартоломей	167 „ Ілля
64 Заблоцький Яросл.	116 Марців Дмитро	168 Фільц Володимир
65 Заворотюк Олекса	117 Маселко Володимир	169 Хархалис Олекс.
66 Західний Михайло	118 Масляник Франко	170 Химка Микола
67 Заяць Іван	119 Матюк Мирон	171 Хома Іван
68 „ Лев	120 Мельник Михайло	172 Хома Осип
69 „ Михайло	121 Миколаєвич Данило	173 Хоминський Мирон
70 Зелик Василь	122 Миланіч Атаназ	174 Хоростіль Василь
71 Зубрицький Петро	123 Мороз Петро	175 Целинський Конст.
72 Ільницький Плятон	124 Мосора Мирон	176. Ценкий Михайло
73 Калимон Антін	125 Мудрик Андрій	177. Цимбалко Олекса
74 Каливошка Петро	126 Наконечний Теодор	178. Чайковський Богд.
75 Калинич Теофіл	127 Новаковський Сем.	179. Черевко Володимир
76 Карпинець Іван	128 Олійник Яким	180. Чехович Констан.
77 Карпак Станислав	129 Ольховий Михайло	181. Чехович Мирон
78 Касіян Осип	130 Онишкевич Іван	182. Чехович Орест.
79 Кварцяний Іван	131 Онишко Дмитро	183. Чичиловіч Семен
80 Кебуз Степан	132 Опришко Дмитро	184. Чолач Іван
81 Кізь Роман	133 Осідач Микола	185. Чубко Євген
82 Кіц Іван	134 Падох Василь	186. Шепарович Юрій
83 Кіцура Василь	135 Паліт Василь	187. Шумило Адріан
84 Козак Модест	136 Пастернак Волод.	188. Шумило Лев
85 Кокординський Анд.	137 Погорецький Роман	189. Шупяний Микола
86 Кокорудз Теодор	138 Потич Володимир	190. Яремкевич Петро
87 Кокот Михайло	139 Просіцький Іларіон	191. Ярш Антін
88 Колєнський Євген	140 Проць Михайло	192. Ярш Степан
89 Колтунюк Михайло	141 Пшанецький Іван	193. Яртимець Василь
90 Константинович В.	142 Пшепюрський Осип	
91 Конюших Степан	143 Радюк Іван	

ЛИСТА ВТРАТ.

А. Полягли :

1. Андрух Іван, род. з Боєстрашич (мат. 1915/16), сотник У.С.С., згинув 1921 р., розстріляний більшовиками в Києві за революційну роботу.

2. Барила Гнат, род. з Василева (мат. 1915/16), помер на тиф на В. Україні 1920 р.

3. Бий Олександр, р. з Перемишля, поляг у Перемишлі 1918 р.

4. Бриттан Степан, род. з Яворова (мат. 1910/11), поляг 1918 р.

5. Буба, р. з Перемишля, уч. IV. кл., поляг 1919. на В. Україні.

6. Вербовий Микола, род. з Корнів (мат. 1906/7).

7. Волошин Іван, У.С.С., поляг на Ключі коло Скольного 1915 р.

8. Гадзевич згинув в Хирові.

9. Гасюк Степан, Др., род. зо Здешева (мат. 1904/5), лікар У.Г.А., помер на В. Україні 1919 р.

10. Гринишин Михайло, род. з Дмитрович (мат. 1915/16), помер 1919 р.

11. Гоцький Омелян Грицько, род. з Перемишля (мат. 1912/13) хор. У.Г.А., розстріляний більшовиками в Кожухові.

12. Дзіковський Василь, род. з Підлісок (мат. 1912/13), поляг у Львові 1919 р.

13. Домарадський Володимир, род. з Перемишля, поруч. У.Г.А., розстріляний більшовиками під Балином 1920 р.

14. Дунай Андрій, род. з Перемишля, уч. VII. кл., У.С.С., поляг на Лисоні 4. IX. 1916 р.

15. Жила Антін, род. з Нагачева (мат. 1910/11) У.С.С., розстріляний більшовиками в травні 1920 р.

16. Заболоцький Олекса, род. з Бушкович, (мат. 1918/19), старшина У.Г.А., поляг під Камінкою Струм. 1919 р.

17. Залітач Василь, підхор. У.С.С., помер в російськ. полоні.

18. Кішка Іван, уч. V. кл., УСС., поляг у Головецьку 7. V. 1915.

19. Козак Антін, з Дмитрович (мат. 1917/18), У.Г.А., помер на В. Україні 1920.

20. Козій Іван, род. з Олешич (мат. 1914/15), У.С.С., помер 1922 р. в Чехословаччині.

21. Козьол Юліян, уч. V. кл., род. з Перемишля, поляг у Перемишлі 1918 р.

22. Кокот Михайло, род. з Яксманич (мат. 1914/15), У.С.С., поляг.

23. Крук Олександр, род. з Перемишля (мат. 1908/9) У.Г.А., поляг у Вороновиськах к. Винниці 10. XII. 1919 р.

24. Кузьмич Ярослав, род. з Покровець (мат. 1914/15), У.С.С., поляг на Лисоні 4. IX. 1916. р.

25. Кучерепа Володимир, род. з Вишатич, уч. VI. кл., поляг к. Перемишля 1918 р.

26. Лехицький Михайло, род. з Фредрополя (мат. 1917/18), помер в полоні в Вадовицях.

27. Махник Тадей, род. з Ляшок довг. (мат. 1911/14), інвалід У.Г.А., помер 1922 р.

28. Микита Петро, род. з Коровник, (мат. 1916/17) У.С.С., старшина при Нач. Команді, згинув на В. Україні.

29. Мекелита Ярослав, уч. VII. кл. хорун. У.Г.А. поляг в Устріках дол. 1918 р.

30. Нагайський Микола, род. з Бушкович, б. уч. III. кл., поляг у Бушковичах 1918. р.

31. Негребецький Степан, род. з Перемишля, уч. VIII. кл., ранений у Львові, помер 24. IX. 1918. р.

32. Пашко Степан, род. з Нового Села (мат. 1915/16), інвалід У.Г.А., помер в Ужгороді.

33. Пашковський Лев, род. з Фредрополя (мат. 1910/11), поляг 22. XI. 1918 під Нижанковичами.

34. Пашуля Михайло, род. з Дрогоєва (мат. 1908/9), поляг 1919 р.

35. Пипський Григорій, род. з Мальгович, уч. VII. кл. У.С.С. поляг під Крутами 29. I. 1918 р.

36. Пристай Тарас, род. з Підгорець (мат. 1912/13), хорун. У.Г.А., помер на тиф на В. Україні.

37. Савицький Петро, род. з Негрибки (мат. 1912/13), У.Г.А., поляг в серпні 1919. на В. Україні.

38. Сорокевич Іван, род. з Боднарки, уч. IV. кл., поляг під Крутами 29. I. 1918 р.

39. Тимкевич Антін, род. з Яворова (мат. 1913/14), поляг 1919 р. в Тульчині на В. Україні,

40. Тиранський Дмитро, род. з Торок, уч. VII. кл., У.С.С., поляг під Тернополем 1919. р.

41. Укарма Андрій, род. з Негрибки (мат. 1911/12), У.Г.А., помер на тиф 29. XII. 1919. р. у Вапнярці на В. Україні.

42. Фільц Тарас, род. з Перемишля, уч. VIII. кл., поляг під Перемишлем 1918. р.

43. Франт Степан, род. з Дахнова (мат. 1911/12), хорун. У.Г.А., поляг в грудні 1918. р. в Любачеві.

44. Хоминський Роман, У.С.С., поляг 30. V. 1915. р. під Болеховом.

45. Цяпка Іван, род. з Хишевич (мат. 1905/6), У.С.С. згинув на В. Україні.

46. Черник Теодор, з Якимчиць (мат. 1912/13), сотник У.С.С. і С.С., поляг 1918. р.

47. Шайдицький Олександр, род. з Гнилої, (мат. 1911/12), полег 1918. р.

48. Шафран Іван, поручн. У.Г.А., помер як інвалід.

49. Шкреметко Семен, род. з Тучап (мат. 1913/14), полег під Перемишлем 1919. р.

50. Щирба Теодор, род. з Яворова (мат. 1915/16), полег 1919 р. під Судовою Вишнею.

51. Ярема Володимир, род. з Арламівської Волі (мат. 1895/6), суддя-авдитор У.Г.А., помер 1919 р.

ХВАЛА ІМ І ВІЧНАЯ ПАМ'ЯТЬ!

Б. Пропали без вісти.

1. Бадан Олекса, род. з Вільок Маз. (мат. 1916/17), У.Г.А., пропав на В. Україні.

2. Кипріян Володимир, род. з. Шумяч (мат. 1902/3), У.Г.А., пропав на В. Україні.

3. Ковальський Тит, род. з Перемишля, уч. VII. кл., пропав.

4. Костецький Григорій, род. з Підлісок (мат. 1917/18), У.Г.А., пропав на В. Україні.

5. Курдіак Юрій, род. з Малкович (мат. 1903/4), суддя-авдитор У.Г.А., пропав на В. Україні.

6. Лопатинський Олег, род. з Острова (мат. 1911/12), У.Г.А., пропав на В. Україні.

7. Макар Іван, род. з Бушковичок (мат. 1902/3), У.Г.А., пропав на В. Україні.

8. Савойка Лев, уч. VII. кл., У.Г.А., пропав на В. Україні.

9. Сальваровський Юліан, род. з Яблонова (мат. 1906/7), пропав на В. Україні.

10. Фединський Григорій, род. з Гусакова (мат. 1898/9), пропав на В. Україні.

11. Хухра Михайло, род. з Дмитрович (мат. 1908/9), У.Г.А., пропав на В. Україні.

12. Целинський Євстахій, род. з Новосілок, (мат. 1913/14), пропав на В. Україні.

13. Чехович Ярослав, род. з Перемишля (мат. 1912/13), пропав на В. Україні.

14. Чичилович Семен, четар У.С.С., пропав на В. Україні.

15. Шулик Дмитро, род. з Негрибки (мат. 1910/11), пропав на В. Україні.

16. Яремчишин Роман, род. з Судової Вишні (мат. 1916/17), У.Г.А., пропав на В. Україні.

ЛЮБОМИР З. БЕЧ

Пласт в перемиській українській гімназії.

(Сторінки історії б. Куріня У.У.П.Ю. ім. Ів. Богуна).

Виховання й світогляд юнацтва формували в часі перед Українською Визвольною Війною окрім самої школи також середнєшкільні самоосвітні тайні гуртки, які густою мережею покрили край, діючи на терені майже всіх тодішніх українських середніх шкіл. Тодішня молодь шукала доріг для свого всестороннього розвитку.

Рухливе було життя і перемиських середнєшкільників. У цьому часі був ряд учнівських кружків у гімназії (освітній, аматорський, научні), велася піонерська праця „Сянової Чайки“ на спортовому полі (основаної в жовтні 1909 р.) і була розвинена дуже корисна діяльність „Гігієнічно-прогулькової секції“, заснованої при „Научному Кружку“ в березні 1910. р.

В 1911. р. серед перемиської середнєшкільної молоді почав діяти новий рух: був це Український Пласт. В 1911/12 шк. р. бувший учень перемиської гімназії Іван Чмола основує тайний пластово-бойовий гурток, до якого належали середнєшкільники вищих клас (Крутій Панько, Лапчук Іван, Артимович Антін і ін.). В гуртку переробляють точки пластового закону та докладно займаються наукою військових вправ, які відбувалися в неділі і свята в околицях Брилинець,

Перші пластуни перемиської української гімназії, травень 1913.

Рікшич, Вільшан і Красічина. Подібно як і інші пластові гуртки в цей час, має він сильну мілітаристичну закраску!).

Основником явного пластового гуртка при „Сяновій Чайці“, який став завязком VI. Пластового Курія ім. полк. Івана Богуна, був професор перемиської української гімназії Євген Любич. Взоруючись на німецьких скавтових зразках, оснував він 1. жовтня 1912. р. „відділ пластунів“ — як дванадцятий відділ „Сянової Чайки“. Склад перших гуртків був такий: Перший гурток: 1. Венгринович Степан (провідник), 2. Балко Теофіль, 3. Глова Василь, 4. Заворотюк Мирон, 5. Згорлякевич Олександр, 6. Савойка Любомир, 7. Фільц Володимир і 8. Коцай Василь. Другий гурток: 1. Коцик Роман (провідник), 2. Волошин Микола, 3. Козьоринський Осип, 4. Ляшецький Степан, 5. Малик Леонтій, 6. Мартинович Михайло, 7. Тиранський Дмитро, 8. Чубко Євген і 9. Яремчишин Роман.

Пластуни вправляли в тому часі спорти в різних секціях „Сянової Чайки“ та як зорганізований гурток вели пластову роботу: підготовлялися теоретично, відбували прогульки й переводили теренні вправи.

В другому році існування Пласту (1913/14) приходить до перемиської гімназії новий пластовий провідник, професор Теодор Поліх, опісля скавтмайстер Українського Пластового Уладу. Він перебирає обов'язки Опікуна Пласту і від цього часу щиро й віддано займається його діяльністю та ширить пластову ідею серед молоді. Налядується правильна праця, відбуваються щотижневі пластові сходи гуртків, на яких іде інтенсивна теоретична підготовка до пластових іспитів. Здобуте знання пристосовують пластуни в практиці на польових вправах, кладучи велику вагу на фізичне вироблення і підготування до служби в стежах. Ціла праця йде під кличем першої точки пластового закону: „Вірність Батьківщині!“.

Зацікавлення Пластом росло. Впродовж шкільного року вступило до Пласту 51 учнів, та не всі могли відповісти тяжким вимогам пластового уставу так, що з кінцем 1913/14 року Пластова Чета (так названо на взір військової організації відділ пластунів) числила: 4 прихильників, 3 учасників і 15 розвідників. Творили вони 3 Гуртки під проводом А. Артимовича, Т. Балка і П. Микити. Четарем був Іриней Чмола.

Із зовнішніх виступів Чети слід відмітити участь перемиських пластунів у „Ювілейному Сокольському Здвижі“ в червні 1914. р. та вдатний виступ у руханково-вокальному концерті Сянової Чайки в грудні 1913. р. Про цей виступ так пише провідник відділу легкої

¹⁾ Ширше: Любомир Беч, Мілітаризм Скавтіngu й Пласту. „Вогні“ 1937. ст. 129—131.

атлетики „Сян. Чайки“ Мирослав Талпаш: „Сильне вражіння зробили на мене їх постаті, убрані в пластовий стрій, з крісами на раменах та багнетами при боці... Певність рухів казала нам вірити, що щось з тих хлопців буде“.¹⁾

Прийшла воєнна хуртовина і придалась пластунам їхня праця в Четі. Маніфест „Боевої Управи“ з 3. серпня 1914. голосив: „Всякий, хто здужає нести оружжя, пристає до Українських Січових Стрільців“, бо це наша українська козащина вертається! Нехай ворог гине, нехай живе Україна!... До бою за волю України!“

Перемиські пластуни, що перебували ще по селах на феріях, „уважали своїм обов'язком зголоситися в ряди стрільців“²⁾. Одними з перших, які вступили до перемиських У.С.С., були пластуни: П. Микита, М. Савула, І. Грех, Дм. Тиранський, М. Волошин та Я. Артимович. Пластуна Артимовича назначено провідником перемиських У.С.С., заступниками його пластуна Волошина й Хроновята. В організаційному відділі працював пластун Іриней Чмола. „Пластовий досвід поміг нам дуже багато“, — пише тодішній пластун, — „бо, як пізніше показалося, перемиський відділ знав найкраще стрілецьке ремесло. Всі вправи крісами, вправи впоряду, розстрільної, бойові походи, які ми переробляли в Пластовому Гуртку, стали нам у великій пригоді“...³⁾ В У.С.С. перемиські пластуни вславилися великою хоробрістю⁴⁾. За геройські подвиги в боях здобули відзначення пластуни: четар У.С.С. Артимович., Тиранський, Волошин і Чмола.

В час бурхливих воєнних днів перервалася організаційна праця Чети. Були деякі спроби реактивувати пластову діяльність в 1917/18

Пласт. Курінь весною 1923. р.

¹⁾ Книга діяльності „Сянової Чайки“ й Пласту за час від вересня 1913. до червня 1917. Пласт. Музей у Львові.

²⁾ Спомини інж. А. Артимовича про VI. Пластовий Курінь в літах 1911—1918 — Пласт. Музей (Львів).

³⁾ Спомини інж. А. Артимовича.

⁴⁾ Звіт української держ. гімназії в Перемишлі за 1916/17 „Участь Заведення в світовій війні“ стор. 6—10.

шк. році, що їх заініціювали б. хор. У.С.С. Загородний Степан, Кушнір Мик. і Карпинець Ів., але ширших обрисів та праця не досягнула.

Щойно як пройшла буряна хвиля Революції, прогули гарматні стріли, притих клекіт повстанчих боїв а на пожарищах, на скривавленій, горем засіяній українській землі посходили квітки нового пробудження, відродилась і пластова праця. В шкільному році 1920/21 Соболю Ів. і Дуду Р. стараються налагодити працю в Куріні та щойно по організаційних недотягненнях і манівцях, коли провід Куріня передано проф. Полісі, розпочинається в січні 1922. р. правильна й вірцева пластова праця.

Зорганізований гурток будучих провідників підготував проф. Поліха до І. пластового іспиту, беручи за зразок праці „Життя в Пласті”. По зложенні цього іспиту проголошено вписи і сформовано 2. IV. 1922. р. цілу Чету. В її проводі станули члени Гуртка Провідників: Соболю Іван — четар; Юринця Льонгін — провідник першого Гуртка „Пса”, Мацюрак Роман — містопровідник; Колодій Василь — провідник другого Гуртка „Зозулі”, Забавський Володимир — містопровідник; Варецький Іван — провідник третього Гуртка „Пугача”, Гладкий Яро — містопровідник. Крім підготовчої праці до пластових іспитів у Четі й Гуртку Провідників уладжено теж 15. VI. 1922. р. „Прилюдний виступ перемиських пластунів і пластунок”, який пройшов із повним успіхом. Пластуни упорядкували гроби українських борців у Пикуличах.

Щоби дати бодай дуже слабо зарисований зразок пластової роботи в гуртку, подаю як приклад діяльність Гуртка „Пса” за час 8. IX. 1922. — 11. VI. 1923.

Гурток відбув 32 гурткових сходин (з того 5 на вільному воздусі) і 2 полеві вправи. На сходинах рішали члени Гуртка організаційні справи: вибір діловодчиків, псевдоніми членів, гасла, роздача знамен, перевірка одностроїв і інше. Головну увагу клали на предмети пластового знання як: ратівництво, основні обовязки пластуна, конвенціональні знаки, знаки Морза й сигналізація, читання й орієнтування мап, пластові діловодства, ведення щоденника, будова шатра й човна, тайні пластові знаки і впоряд.

На сходинах виголошено ряд рефератів на теми: самоосвіта, життя звірів, деревний гриб, полева гігієна, У.Н.Р. в рр. 1917/18, роблення протигазових масок і інше. Прочитувано оповідання та перекладено гутірки. Пластуни співали народні гимни й пісні, веселі настрій піддержували грами, забавами, музикою, сміховинками, жартами й загадками.

Тіло виробляли руханкою й прогульками. На польових вправах і прогуляках читав гурток сліди, вчився підходити й стежити, роз-

пізнавав лісові дерева, орієнтувався після карти в терені, переводив найрізноманітніші теренові вправи та пластові гри в полі...

Оце поверховне перелічення програмових точок з 9-місячної діяльності пересічного Гуртка дає вдумливого й безстороннього читачеві змогу перекоонатися, яку великанську, нічим і ніким ніколи не заступлену роль сповняв Пласт у школі та з яких тріvkих і різноманітних цеглин будував відродження психіки і характеру української молоді.

В шк. році 1922/23 четова команда працювала в такому складі: Мацюрак Роман, четар; Забавський Вол., суддя; Варецький Ів., писар; Кміт Мих., скарбник; Гладкий Яро, домівкар. Чета влаштувала святочні сходи в честь „Першого Листопаду“ і з нагоди річниці уродин Т. Шевченка з промовами, співами, деклямаціями і рефератами. Пластуни брали живу участь в працях гуманітарних товариств та при поправі стрілецьких могил на Пикуличах. Часто сповняли роль впорядчиків при різних громадянських імпрезах. Разом з пластунками Х. Курія У.У.П.Ю. ім. Уляни з Медведівки¹⁾ в Перемишлі дали пластуни з великим успіхом дві вистави: Грицька Коваленка „Зраду“ (26. XI. 1922) та М. Л. Кропивницького „Невольника“ (21. IV. 1923). Чета брала участь у влаштуванні свята перемиського Пластового Коша (10. II. 1923).

Гурток Провідників Курія в червні 1924. р.

Рішенням четових сходів 17. V. 1923. р. утворено з Чети Сотню. Сотенну команду творили: Забавський Вол., сотник; Кміт Мих., суддя; Варецький Ів., писар; Гладкий Яро, скарбник; Лазоришак Петро, домівкар. Четарем І. Чети був Гайдукевич Яр., а ІІ. Чети Покладок Ів.

На перших сотенних сходинах 20. VI. 1923. р. закінчено цілорічну роботу і роздано інструкції що до мандрівок, стріч та освітньої праці по селах...

...„Чи памятаєш, супутнику, наш просторові визов?

Це було в літку. Духа молодість була як вогонь завзяття!

Нас заманили: Великий Шлях — батько і Пригода — мати Гарту²⁾.

¹⁾ Названий від 1927 р. ім. Мотрі Кочубей.

²⁾ В. Кархут „На мандрівці“, Пл. В-во „Іскра“ Львів 1930 р.

Оце й відгуки пластунської душі, такі знайомі всім, хто у зеленому пластовому однострою, зі срібною лілеєю, переплетеною тризубом, на грудях пняв „шастям далекої дороги“. Перемиські пластуни користали з ферій. Перші вирушили „Дністровики“ (9. VII. 1923.), котрі мандрували з Головецька через Дністрик Головецький, Турку, Лімну, Бориню, Висоцько, Маківку, Сколе й Бубнище. Більші прогульки відбули теж поодинокі пластуни (Глухий, Кравець, Мисяк, Пелехович, Шевчик).

В 1923/24 році пластова праця в краю набірає широких обрисів. Організаційно сполучає і кріпить на душі пластунів пластова стріча, влаштована на Писаному Камені в Чорногорі в днях 12. — 14. VII. 1924. р. В ній беруть участь і перемиські пластуни (Дністровики). В цьому то шкільному році праця в перемиській пластовій Сотні скріпилася й поглибилася у всіх ділянках.

Осіною 1924. р. збільшається число членів, організація розростається, прихиливши до себе увесь ідейний елемент... і зовсім нежданно в розгарі пластової праці Кураторія у вересні 1924. р. припинює діяльність Курія.

„Довго не згоджувались юнацькі серця. Та найкращий лікар час минав... І почали вже забувати про Пласт... З кожного ученика сочинилася викуваюча машина або зовсім обоятна людина... Повстав „чесний громадянин“ гімназії... Ніхто не будив „народ“ з оспалости й „тупоумія“. Аж з'явився молодець бодрий на душі і тілі, кинув гасло навіязання до традиції і відновлення Пласту. На цей поклик відгукнулася братія“¹⁾.

Важкий і тернистий шлях пройшли пластуни, заки надійшла радісна вістка реактивування діяльності Пласту в гімназії 30. I. 1928. р. Провід Курія обняв проф. Поліха. Утворено гурток учасників і кілька гуртків прихильників, що підготовлялися до I. пл. іспиту. В травні ново сформований курінь уладив (5. V. 1928) свято патрона У. П. У. Св. Юрія на цвинтарі українських героїв у Пикуличах, а літом гурток перемиських пластунів перейшов пластовий вишкіл у Обласному Таборі на Соколі.

Вислідом піврічної праці у гуртках під вмілим проводом проф. Поліхи було записання 71 прихильників у прияві цілого Курія 27. червня 1928. р. Це зворотна точка в історії VI. Курія. Від тоді починається поступовий, енергійний розвій пластової організації — наближаються швидкими кроками часи розцвіту й найглибшого поширення пластової ідеї в перемиській гімназії.

Вісімнадцятий пластовий рік 1928/29 — це дальший етап розвою Курія. Ширшу діяльність започатковує активна участь пластунів

¹⁾ Зі спомину тодішнього пластуна Василя Т.

в „Дні отворення спортового року” перем. українських гімназій (16. IX. 1928). Курінь числить 107 членів, поділених на 13 гуртків. Команду Куріня творять: Сіканда Андрій, курінний; Левицький Володимир — суддя; Равлик Іван — писар; Кіцила Іван — скарбник; Гаврилишин Андрій — бібліотекар; Скочиляс Іван — господар.

Гуртки інтенсивно підготовляються до другого пластіспиту. Курінь влаштовує „Свято Злуки” (21. I. 1929), бере активну участь в „Святі Шевченка”, відбувається ряд курін. сходин з рефератами на пластові теми. Гуртки відбувають прогульки з вправами в слідженні й помічанні. Повстає „Видавничий Гурток” при 8. гурт. „Орлів”, який започатковує курінну пресу. В грудні 1928. р. під редакцією Левицького і Беча виходить перше число „Проміня”, місячника 8. Гурт. „Орлів”, літографоване на канцелярйному папері (1/4). Заборона дирекції уриває життя першому пласт. часописові у Перемишлі вже з другим числом у січні 1929. р.

Перемиські пластуни в Обласному Пластовому
Таборі на Соколі 1927. р.

В літі 1929. року пластуни одержують прикази відбувати прогульки, які крім великого красєзнавчого зазнайомлення учасників мають завдання вести освітньо-освідомлюючу роботу по селах. Великі успіхи має прогулька третього гуртка „Львів” по Лемківщині. (Посіко, Блажейовський, Нашук, Комоницький). Заходом пластуна Ів. Равлика повстає „Вакаційний пластовий Гурток „Фатаморгана” в Любачеві”, (провідник Ів. Равлик), який крім щотижневих сходин і прогульок працює на просвітянському полі.

Девятнадцятий пластовий рік 1929/30 — це рік найбільшого розцвіту пластової організації. Зараз по фєрїях, розпочинаючи новий етап пластової роботи, курінь вшановує пам'ять курінного Андрія Сіканди, що згинув трагічною смертю 20. VII. 1929. р. В вересні (27. IX.) відбувається посвячення пам'ятника хреста, який здвинула перемиська молодь на його могилі.

Під стягом Пласту організується вся ідейніша і діяльніша учнівська верхівка. Жвавим темпом йде плянова праця, нормована но-

воповсталим Гуртком провідників і Командою Куріня, яку творять: курінний — пласт. розвідчик Я. Полянський, суддя — пласт. розв. Л. З. Беч, скарбник — пласт. учасник Л. Гащук, писар — пласт. розв. М. Качмар; звязковим В. П. К. був сквартм. Теодор Поліха. — Розбудовуються і поглиблюють свою діяльність курінні установи: „Видавничий Гурток“ видав у листопаді 1929. р. літографовану одноднівку „Крі-крі“ та ряд літографованих пластових листівок і карикатур. Провід цього Гуртка творили: Л. Беч, М. Качмар і Р. Ковальський. Повстає курінний хор, гурток лещетарів і гурток світлиців. Водний гурток розбудовує курінну флоту і уладжує водні прогульки Сяном. Пластова бібліотека числить около 250 книг.

Інтенсивність праці збільшували проголошені „міжгурткові змагання“. Впродовж року уладив Курінь „Свято Злуки“, „Руханково-вокальний вечір“ (14. II.), „Свято з нагоди 266-літньої річниці смерті Патрона Куріня полк. Ів. Богуна“ (2. III.) і пластовий фестин. Четвертий Гурток „Вовка“ (пров. Мисюк) уладив Шевченківське свято. Окрім цього працювали пластуни при упорядкуванні Пикулицьких Могил і уладили пластову виставу книжки (Курінь Старших Пластунів і восьмий Гурток Орлів).

В поодиноких пластових гуртках праця йшла після найкращих пластових зразків. При оцінці діяльності гуртків подав Опікун на сходах Проводу 29. IV. 1930. характеристику праці: „Книги ведені зовсім поправно, касові бльочки всі в порядку, праця Куріня розвивається правильно. З уваги на добір програм (щотижневих сходин гуртка і матеріалу пластової праці) і на число прогульок — перше місце займає восьмий Гурток „Орлів“, друге місце перший Гурток „Бобрів“. Відносно досвіду й особистої вартости поодиноких членів гуртка на першому місці перший Гурток „Бобрів“, на другому восьмий Гурток „Орлів“. Зовнішня форма діловодства найгарніша у восьмого Гуртка, потім тринадцятого „Рисів“. Восьмий Гурток „Орлів“ хоча ще молодий (самі шестаки) осягнув три перші місця і одно друге. Видно в ньому ревну співпрацю членів і життя“.

Коли ми хотілиб подати як зразок працю восьмого Гуртка „Орлів“ і схарактеризувати її, то побачилиби, що йшла вона після вказівок Е. Ю. Пеленського „Пластовий гурток“. Братерська дружба і побратимство членів, своєрідна романтика і обрядовість — побіч основної праці над поглибленням пластового знання, гор і вправ, відчитів, гутірок і прогульок — це все зливалось в одну шляхотну кузню самовиховної праці.

Характеристична для настроїв пластової праці мала записка курінного Я. Полянського в книзі восьмого Гуртка „Орлів“: „Недовго перебував я на ваших сходах, але вбились вони глибоко в моє серце. Я виринув з домівки наче справжній орел і здається був здіб-

ний до всего... я радів... що вастісно-нерозривно лучить Ідея Пласту. — Ви живете, наче справжні муравлі. Ви здорові тілом і духом. Хай ніхто і ніщо не здержить Вас на вашому шляхові, йдіть вперед і закликайте до себе всіх, у кого кров ще кружить, у кого серце бється, у кого живе ще любов вищого рода — любов до Батьківщини... Линьте дальше над степами України і старайтеся промірити тернистий весь шлях України на щастя дорогу ввести Вітчину¹⁾).

Найдіяльніші пластуни з доби розвиту VI. Курія, яких В.П.К. у Львові наділила за корисну й успішну пластову працю III. відзначенням це: Яріш В., Стахів В., Посіко С., Блажейовський Дм., Сороко Ю., Грицеляк П., Равлик І. Жук В., Пелех Л., Беч Л., Нашук Л., Мартинович О., Подлуський М. і Полянський Я.

А при кінці 19. пластового року, осінню 1930. р. приходять відомі події в краю і розв'язання У.П.У. — Це був найболючіший удар, який душа молоді найсильніше відчула. Позбавлені організаційної бази десятки перемиських пластунів поживляють працю у всіх гімназійних кружках. Культ пластової традиції зберігає видаваний „Читальнею“ місячник „Нове життя“, але його по двох числах забороняє Дирекція. — По відході пластунів зі школи залишається лише спомин, ясний і незабутній — про часи Лицарського Ордену Св. Юрія. — І мимо цього, що наближається сумна 10-літня річниця розв'язання У.П.Т., ми віримо, що реактивація діяльності українського скавтингу мусить прийти, якщо проблсма молоді не має бути незагоєною ранною Нації.

Оці фрагменти, сторінки минулого VI. Пластового Курія можуть дати лише мале уявлення про ролю Пласту у житті нашої молоді. Ширші і докладніші історичні дані знайде цікавий Читач в „Історії VI. Курія“, яка приготавлиється до друку²⁾.

¹⁾ Протокольна книга 8. г. „Орла“ VI. Кур. У.У.П.Ю. Пл. Музей. ст. 56.

²⁾ Автор цих рядків просить всіх б. пластунів VI. Курія пересилати світлинки, спогади, матеріали для використання в „Історії“, на адресу Л. Беч, Ulyezvo p. Stebnik.

Перший річник абітурієнтів 1895/96.

ДРУГА ЧАСТИНА

Др ВОЛОДИМИР ЗАГАЙКЕВИЧ

Григорій Цеглинський як громадянин.

Дня 27. жовтня 1912. р. йшов вулицями Перемишля величавий а сумний похід.

Це непроглядні маси народу провозжали з залізничного двірця на місце вічного спочинку тлінні останки бл. п. Григорія Цеглинського, посла до Державної Ради у Відні, ем. директора перемиської

Пам'яткова таблиця з портретом дир. Гр. Цеглинського, вмурована 13. II. 1913. р. у сходовій клітці гімназ. будинку заходами вдячних учнів, Учит. Збору і перемиського Громадянства.

української державної гімназії, письменника й керманіча многих українських установ у Перемишлі, — одного з найвизначніших українських громадян.

Склалося так, що в цьому 1938. р. водночас із 50-літтям існування перемиської української державної гімназії припадає вже

Й двадцятьп'ятьлітня річниця смерті першого її директора, яким був Григорій Цеглинський.

Користаючи з запрошення Громадянського Ювілейного Комітету в справі відсвяткування 50-ліття гімназії тішуся, що й я, хоч не учень перемиської гімназії, можу, як один з його співробітників на громадянській ниві, у рямцях ювілею зложити світлій пам'яті Григорія Цеглинського глибокий мій поклін.

Була в нашому національному житті доба, в якій наші професори високих і середніх шкіл своєю творчою працею, ініціативою, глибоким інтелектом і національно-громадянською характерністю вибивалися автоматично на чоло громадянства, ставали в його проводі й гідно його репрезентували.

До таких учителів громадян належав і Григорій Цеглинський.

Міщанська родина в Калуші і день 9. березня 1853. р. — це дата і середовище, в якому Гр. Цеглинський прийшов на світ і провів свої найперші літа.

В 1879. р. бачимо його на становищі вчителя в Академічній гімназії у Львові, де бере живу участь у праці з тими, що гуртувалися коло особи редактора „Діла“ — Д-ра Волод. Барвінського.

Гр. Цеглинський визначувався вже тоді непересічним таланом драматурга і був добрим знавцем театральної справи. Ці його прикмети спонукали Виділ „Української Бесіди“ у Львові, що була концесіонарем і власником тодішнього одинокого українського театру, доручити йому реферат усіх справ, зв'язаних з організацією й мистецькою розбудовою цього театру.

І Гр. Цеглинський разом з проф. Дам'яном Гладилевичем організували нову театральну трупу та продовж короткого часу піднесли його мистецький рівень дуже високо.

Цей реферат мав Гр. Цеглинський від 1882. до 1888. р. — то є до дня його перенесення до Перемишля на становище першого управителя новоутвореної української державної гімназії, а опісля першого її директора.

Цей новий високий а відповідальний уряд виконував Гр. Цеглинський аж до досягнення посольського мандату, яким українське громадянство наділило його двічі — раз в 1907., а в друге в 1912. р.

В 1911. р. Гр. Цеглинський перейшов на емеритуру.

Цих кілька наведених дат і фактів — це тільки нарис зовнішніх рямок, серед яких працював Гр. Цеглинський. Це слова, назви й обставини. Але ці рямці виповнила своїм змістом людина. Вона дала їм духову інгредієнцію, наповнила їх інтегральною вартістю.

Тому кількома заувагами хочу насвітлити постать Гр. Цеглинського як людини й громадянина, не торкаючись його як педагога й письменника.

Григорій Цеглинський — це не пересічна індивідуальність на нашому овиді.

Силою своєї високої освіти, великої культури, глибокого інтелекту й авторитету став він у Перемишлі одним з керманців українського життя, одним з будівничих українського Перемишля.

А яка велика різнородність і видатність його праці!

Як керманець гімназії своїм високим педагогічним і адміністративним хистом Гр. Цеглинський довів свою школу в скорому часі до найкращого розвитку, здобуваючи собі згодом славу найкращого директора українських гімназій в краю.

І саме цей незрівняний педагог і знаменитий адміністратор своєї школи, поза своїми виснажуючими шкільними обов'язками, вмів знайти час, а то й багато часу ще й на працю на всіх ділянках нашого публичного життя й народніх потреб.

Перш за все й понад усе найближча його серцю й учительському званню була опіка й поміч для шкільної молоді. Заложене в 1888. р. товариство „Бурса ім. св. о. Николая” в Перемишлі з сьогоднішніми: будинком бурси й величавим „Українським Гімназійним Інститутом” при вул. Баштовій — це його ідея і великий труд.

Чимало знання й праці вложив Гр. Цеглинський в розбудову й організацію другої установи для шкільної молоді — в „Український Інститут для Дівчат” в Перемишлі і в організованні при ньому шкіл.

Заложення приватної, згодом удержавненої, вселюдної школи ім. М. Шашкевича при вул. Смольки в Перемишлі — це теж його заслуга.

Та його громадянська діяльність не обмежилася тільки до цих шкільних і гуманітарно-виховних установ. Свою ініціативу й свою працю проявляв Гр. Цеглинський і на інших ділянках народніх потреб. Згадаймо лише коротко: кредитове товариство „Віра”, „Народній Дім”, „Українська Щадниця” — всі вони мають багато завдячити й Гр. Цеглинському.

Його товариські прикмети видвигнули його на голову т-ва „Українська Бесіда” в Перемишлі, якій присвятив чимало праці в цілі перетворення її на безумовно обов'язкове для кожного українського інтелігента в Перемишлі касинове товариство для піддержання дружнього товариського життя й національної лучби. Кілька літ разом з чотирьома іншими представниками українського населення засідав у Раді міста Перемишля, обстоюючи твердо й успішно права й інтереси цього населення.

Знаменитий дар вимови, критичний аналітичний ум, глибока всестороння освіта спонукали врешті верхівку українського громадянства віддати в його руки політичне заступництво українського на-

роду, вибираючи його двома наворотами послом до австрійського парламенту.

Цей посольський мандат задержав Гр. Цеглинський до самої своєї смерті.

Як посол і політик мав Гр. Цеглинський в парламентарних кругах, своїх і чужих, велику повагу й авторитет. Був членом Президії Українського Парляментарного Клубу та членом парламентарної Комісії для шкільних справ. Його промови в парламенті скупчували численні ряди слухачів з усіх партій та клубів. В лютні 1911. р., разом з буковинським послом Миколою Васильком, став членом найвищої австро-угорської державної установи — **Спільних Делегацій**, що радили над найважливішими справами австро-угорської монархії. Саме тоді, в часі делегаційних обряд, Гр. Цеглинський виголосив

Бурса ім. св. о. Николая.

пропам'ятну промову, в якій у цілій ширині обговорив політичне значіння українського питання та переслідування українства в Росії.

З інших важніших його промов в австрійському парламенті годиться згадати промову при другому читанні бюджетової провізорії в 1907. р., яка кінчиться уступом: „Оці (наведені в промові) події наказують нам, заступникам галицьких і буковинських українців, як частини української нації, **що ніколи не зреклася своєї самостійності**, прилюдно заявити, що ми, змагаючи до національно-територіальної автономії в австрійській державі, застерігаємося проти (неприродного, на ніяких правах історичних не обоснованого) лучення згл. розлучування нашого народу дорогою красової автономії“.

Оце короткий тільки перегляд найважливіших позицій білянсу національно-суспільної праці й заслуг Гр. Цеглинського.

Як український громадянин Гр. Цеглинський виконував свої обов'язки надзвичайно совісно. Совісного й точного виконання службових і громадянських обов'язків вимагав він від усіх.

Ставав до праці як рядовик, не цураючись і дрібної, малої роботи, не домагаючись для себе ніяких прерогатив. Іти разом з громадянством уважав своїм природним, самозрозумілим обов'язком.

Довіря до нього як до педагога — скріплювала його громадянська праця, даючи у висліді цих взаємо-відносин великий його авторитет, якого він нікому не накидав, але якому кожний самочинно піддавався.

Підвалиною й основою цього довіря й авторитету був характер його як людини. Почуття власного достоїнства; твердість переконань і смілість їх визнавати без усякого фалшу; уміння поводитися з людьми ввічливо, не накидуючи своєї думки, а проте авторитетно; незнання, що це покірливість перед вищими — ось внутрішні прикмети Гр. Цеглинського. Такі негативи, як: низькість думок та критих ходів, дволичність, затії особистих амбіцій, послух на сплетничарство чи підшепти — Гр. Цеглинський ненавидів. Загалом брився неетичними засобами й методами.

Таким бачу я його з часів могого знаомства з ним у Перемишлі. Такий образ про нього змалював я собі з многих розмов і дискусій з ним підчас наших спільних поїздок по селах чи при іншій нагоді.

Колиб я рефлексором моїх вражень і спогадів через призму публичного життя і громадянських відносин мав освітлити постать Гр. Цеглинського, — то я сказавби, а думаю, що моя оцінка буде вірна, — що була в нього велика **мораль громадянського життя та віра в громадянство.**

І ще одну рису його особовости підкреслити тебе: гармонію розуму й серця. Так у відношенні до молоді як і в громадянській діяльності.

В праці політичній ставив собі метою цілі високі, але реальні. До наміченої мети йшов твердо й певно, без сумнівів і вагань.

Мав вроджене вичуття практичності, себто вроджену інтуїцію: що — коли — і як робити, — вичуття, про яке проф. Бернацік — вправді у відношенні до правників — каже, що є воно важніше, ніж досконалі писані норми права й їх знаття.

Історіософи нашого передвоєнного відродження ділять період від р. 1848. на три доби, з яких кожна мала свої питомі цілі й завдання, засяг заінтересування й круг засобів.

Маю на думці відомий поділ на добу священичу, професорську й адвокатську.

Перша доба — це змагання й боротьба о піднесення людської гідности вірних, вирвання нашого народу з тенет темноти, піянства,

психіки рабства. Це оборона прав обряду й мови та літературна діяльність у сфері цих заінтересувань.

Професори — формулювали сучасні цілі національної політики, трактуючи її в історичній перспективі з часу своєї епохи. Працею в літературній ділянці вони будили й поширювали національну свідомість.

В третій добі — правники-адвокати це народне життя орга-

Український Гімназійний Інститут.

нізували, надавали йому рямці всякого роду оформлення, організували маси до бою о сконкретизовані осяги національно-правного характеру. Вели боротьбу за право народу на власне питоме життя і йшли по національні здобутки шляхом тривалої організованості в різних ділянках наших потреб.

Григорій Цеглинський, епігон доби професорської, стояв обома ногами в сучасній йому третій добі нашої реальної політики й культурної та економічної праці, організаційно оформленої.

Прийшла відтак, на наших очах, нова доба.

Світова війна воскресила у своїх останніх судорогах різні поневолені народи, висуваючи гасла національно-державницькі. Ця доба дала величній зброї зрив української нації до волі.

Ця доба одначе немислима без попередніх, без внутрішньої підготовки, без праці таких Цеглинських, що підготовляли ґрунт під події майбутнього. І то тим більше, що він як педагог формував уми й серця **молодого** покоління.

Теперішня хвиля це час, коли діють важкі наслідки світової заварюхи, наслідки не тільки політичні, але й економічні, етичні та моральні.

Одним з чинників, що рішати-муть про те, хто перетриває побідно цей час, є тривкий високий зміст і сила духа нації, міць чинників етичних і моральних.

Ми — перетривасмо!

А кожний, хто чимнебудь причинився до творення та інтенсифікації цих чинників, найде місце на сторінках історії.

На тих сторінках найде своє почесне місце й Незабутній директор-громадянин — Григорій Цеглинський.

Б. учні й професори при могилі свого директора Гр. Цеглинського.

П. КАРМАНСЬКИЙ

Епітафій Гр. Цеглинському.

Він одійшов — згасить лямпаду
І — цить! — Невже бентежить вас,
Як метеор у прірву впаде?
У вічності промінчик згас...

Народ іде нестримно далі:
Змагає вічно до мети
І ставить кроки мов зі сталі.
Годиться, други, й нам іти.

Ходім, не гаймо ні хвилини:
Най кожний свій відробить пай,
Щоб не почувся з домовини
Його докір: „лінтяй, сідай!“

СТЕПАН ШАХ

Іван Зілинський — світоч вихованців перемиської гімназії.

I.

Ювілейний Комітет б. матуристів перемиської Державної Гімназії з українською мовою навчання рішив для утривання 50-літньої річниці оснування своєї Гімназії видати з нагоди ювілею Пропамятну Книгу. У цій Книзі постановив між іншим помістити також кілька життєписних силуеток найвизначніших учнів свого Заведення, що по виході з гімназії своєю працею, талантом та досягненим суспільним становищем вибилися понад загальний 2.500 перемиських матуристів і стали вже власністю цілого народу.

Ухвала ця запала очевидно не для славословлення цих, хоч заслужених, одиниць, а для висловлення радості загалу перемиських абітурієнтів, що саме з їх рядів вийшли такі мужі, а ще більше для піднесення заслуг перемиської Гімназії у хвилині її півсотлітнього ювілею.

Поміщення таких життєписів визначних учнів перемиської Гімназії має ще й велике виховне значіння: життєписи ці мають служити притягаючими примірами для сучасного молодого покоління, що під теперішню пору вчиться і виховується в нашій Гімназії, — яко похвальний взір до наслідування.

До числа цих найвизначніших б. учнів перемиської Гімназії зачислив Ювілейний Комітет також і професора Краківського Ягйлонського Університету Дра Івана Зілинського.

Редакційна Колегія Ювілейного Альманаху, розділюючи працю, звернулася до мене, щоб я написав на сторінках цього Альманаху життєпис проф. І. Зілинського — з підкресленням його наукових праць і з зазначенням їх значіння для української науки взагалі.

Праці цієї я піднявся, хоч не без вагань, бо досі нема зібраних життєписних даних про проф. І. Зілинського, ані зіставленої бібліографії його наукових праць та голосів рецензій про них, а побут

у провінціальному місці, де нема наукових бібліотек, працю над того роду статтею дуже утруднює, якщо й не унеможливляє.

Тому, якщо знайдуться у моїй скромній статті які неточности, зволить Шановний Пан Професор мені це дарувати (комусь слідуючому справа ця піде вже легше), а п. т. Читачі простять, якщо начерк мій вийде для них за коротко.

II.

1.

Іван Зілінський уродився 22. травня 1879. р. в селі Красна, повіт Коросно, що з кількома ще громадами творить цікаву під мовним оглядом лемківську оазу — так заних замішанців.

До народньої школи ходив спершу І. Зілінський у родинному селі, а опісля в повітовому місті Коросні. До середньої школи відвіз його батько, хоч селянин, аж до Перемишля, до перед 5 роками новоювнованої української гімназії, де, як спосібний і працьовитий учень, здобував собі освіту о власних силах — заробляючи лекціями. У кожній клясі був відзначаючим учнем, а в 1900. р. зложив також з відзначенням іспит зрілости. Клясовими його товаришами, також відзначаючими учнями, були: Гадзевич Онуфрій, Лисяк Михайло, Літинський Адам, Павлюх Гнат, Петровський Володимир та інші. Про іспит зрілости цього річника матуристів читаємо у „Звіті“ Дирекції за рік 1899:900, стор. 33., таку замітку: „Від 7—12. V. 1900. відбувся письменний, а від 15—20. VI. устний іспит зрілости під проводом делегата ц. к. Ради Шк. дир. Едварда Харкевича. Іспит закінчився торж. богослуженням і роздачею свідоцтв, перед котрою попрощав виходячу у світ молодь директор гімназії Г. Цеглинський. В імені абітурієнтів відповів на прощальне слово Директора абітурієнт Іван Зілінський — дякуючи за усердні труди наукові та педагогічні Директорові і цілому учит. зборові. Це торжество відбулося в присутності місцевої інтелігенції“.

В часі побуту в гімназії мали на молодого Зілінського найбільший вплив три визначні професори перемиського учит. збору, котрих нині ще професор Зілінський називає „незабутніми“, а саме: Кость Горбаль, Др Григорій Величко й Іван Прийма.

2.

По скінченні гімназії подався молодий абітурієнт на теологію і як богослов перемиської дієцезії відбував теологічні студії на львівському університеті від 1900—1902. р. В тому році наступила звісна „сецесія“ української молоді з львів. університету, в якій взяв участь і богослов І. Зілінський. Він переїхав до Відня і тут перепи-

сався з теологічного факультету на філософічний, де студіював германістику і класичну філологію.

У тому часі викладали на віденському університеті славні професори — славісти, як Вондрак, Їречек, а головню Ватрослав Ягіч. Молодий студент філософії, що виніс велике знання і замилювання до філології ще з перемиської гімназії, зпід професорів Чеховського, Кміцикевича, не міг не зацікавитися викладами словянської філології на столичному університеті. І коли молодий Зілінський раз закоштував розкоші живого слова доброго професора і провідника, яким був великий покровитель словянських студентів на віденському університеті проф. Др Ват. Ягіч, полонила його притягуюча словянська філологія і рішила про його дальший тяг життя. Іван Зілінський став учнем Ягіча і пішов його слідами.

За порадою і матеріальною навіть допомогою проф. Ягіча займався І. Зілінський, від 1904. р. почавши, досліджуванням українських народніх говорів. В тій цілі відбував він щорічно в часі літніх шкільних ферій краєзнавчі прогульки в різні околиці країв Галичини, Буковини й Закарпаття (дав. Угорської Руси), підчас яких збирав мовні матеріали до своїх наукових студій. На підставі зібраного в той спосіб мовного матеріалу написав він опісля для проф. Ягіча оригінальну працю про фонетику українських говорів в Австроугорщині п. н. „Entwurf der Phonetik der ukrainischen Dialekte in Österreich — Ungarn“, яку проф. Ягіч прийняв йому за докторську дисертацію. І на основі цієї першої наукової праці осягнув Іван Зілінський, б. богослов, науковий степень доктора філософії на віденському університеті у 1907. р.

В організаційному і товариському житті українських студентів у Відні брав І. Зілінський живу участь, був членом студ. т-ва „Січ“ і належав до її діяльного тоді виділу.

Фонетичне вишколення, яке виказав у цій своїй докторській дисертації, звернуло на молодого науковця увагу старих славістів,

Др Іван Зілінський

що групувалися біля особи проф. Ягіча. Між іншими познакомився з ним професор слов. фільології на норвежському університеті в Осльо, Оляф Брок, який на основі вимови І. Зілінського опрацював фонетику української мови, яку оголосив опісля в петроградській „Енциклопедіи Славянской Филології“, випуск 5, 2. (С. Петербург, 1910.) в розділі; „Очеркъ фізіології славянської рѣчи“, а в слідуячому році в німецькому перекладі п. н. „Slavische Phonetik“ (Heidelberg 1911).

3.

По зложенні в 1907. р. учительського іспиту учителював Др І. Зілінський в українських гімназіях: в Бережанах (паралельки), опісля в Стаииславові, а від 1913. р. на філії Академічної гімназії у Львові. На львівському ґрунті розвинув учитель Др І. Зілінський живу суспільну діяльність в культурно-освітніх установах, будучи членом виділів таких краєвих товариств як „Рідна Школа“, „Учительська Громада“ і „Просвіта“, але львину частину своєї енергії присвятив поза школою науковій праці в ряццях Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка.

У науковому світі, головню серед словянських фільологів, здобув собі молодий учений голосне вже імя.

Тому не диво, що Всеросійська Петербурська Академія Наук вислала — з доручення проф. В. Ягіча — Дра Івана Зілінського в 1911. р. на кількамісячну наукову подорож по Україні для студіювання живої української мови і вимови серед простого народу та інтелігенції у межах б. Росії для порівняння її з мовою і вимовою галицькою. Є це незвичайно важна обставина. В цей спосіб пощастило Ів. Зілінському вперше в історії дослідів над українською живою мовою обняти одному дослідникові безпосередньо цілу українську мовну територію, розірвану політичними кордонами.

У Львові перед війною працював Др І. Зілінський над своїми діалектологічними студіями, головню над їх упорядкуванням, що вийшли опісля в 1913. р. в „Записках Наукового Т-ва ім. Шевченка“.

З вибухом світової війни в 1914. р. покликано його до військової служби як резервового старшину австрійської армії, в якій служив увесь час війни. В 1918. р. був при головній команді австрійської армії, що окупувала Україну, в Одесі, де заскочив його розвал Австрії. Тоді переїхав Др Зілінський з генералом Грековом до Києва, де вступив до новозорганізованої української армії Української Народньої Республіки під проводом отм. С. Петлюри.

По демобілізації армії от. Петлюри вертає домів і з початком 1921. р. обіймає назад своє передвоєнне місце учителя при філії Державної Гімназії з українською мовою навчання у Львові. (Тут я, як

молодий учитель, стрінувся з Дром Зілинським як співтоваришем праці і навіязав зв'язок, що не розірвався до нині).

4.

На львівському терені розпочинає по повероті Др Зілинський знов свою наукову працю, якої не переривав навіть у часі війни; головню підчас побуту на Україні. Зокрема тепер переводить він сам і при допомозі деяких своїх співтоваришів з учит. збору та своїх учнів теренові досліди над живою мовою в різних околицях української етнографічної території.

І хоч докладне прослідження цілої української живої мови, в цілому її об'ємі, її структури, її законів і розвоєвих тенденцій переходить сили одної людини, старався проф. Зілинський ввесь український мовний обшар перестудіювати самостійно. Завдяки тому деякі його праці мають фундаментальний характер та обіймають студії з цілого українського етнографічного простору. Між ними визначається кілька більших синтетичних праць з обсягу класифікації українських говорів, а саме: 1) Проба упорядкування українських говорів, 2) діалектольоґічна і 3) фундаментальна фонетика української мови.

В тому часі зорганізовано у Львові Приватний Український Університет. До колегії професорського збору цього університету покликано також проф. І. Зілинського, де він викладав загальну фонетику та українську діалектольоґію.

Праці проф. Зілинського поглиблюються, ряд його оголошених друком праць звертає на себе увагу учених словянської фільольогії, головню польських мовознавців — професорів Краківського Ягйлонського Університету, згрупованих в Польському Мовознавчому Т ві в Кракові та в Язиковій Комісії Польської Академії Наук у Кракові. І в 1926. р. покликує проф. І. Зілинського фільософічний факультет найстаршого польського Ягйлонського Університету в Кракові з учит. посади латини й української мови на філії львівської Державної Гімназії на свою катедру східньо-словянських мов, яку він обняв і досі її займає.

Тут, у Кракові, працює проф. І. Зілинський далі науково. На громаджений протягом останніх кільканацятьох літ дуже багатий мовний матеріал знаходиться тепер у стадії опрацювання — при найкращих уже засобах. Проф. Зілинський бажає його використати в ряді великих синтетичних праць, а саме: 1) Нарис української діалектольоґії (з картами, з гльосами тощо), 2) Описова фонетика української літературної мови, 3) Описова граматика української мови, 4) Лінгвістичний атлас України і 5) Хрестоматія української діалектольоґії.

Своєю систематичною працею виховує разом з професором української літератури Богданом Лепким на краківському університеті нарібок українців — педагогів і молоді наукові сили. На своєму семінарі організував проф. Зілинський центр наукової праці для молодих українських філологів, для котрих старається бути таким учителем — провідником і покровителем, яким для нього був на віденському університеті великий слов'янин — Ватрослав Ягіч. А гостинний дім Вп. Панства Зілинських — займає почесне місце серед укр. колонії в Кракові.

І хоч нині проф. Зілинський заняв уже безперечно перше наукове місце серед українських мовознавців, а від зложення іспиту зрілості в перемиській гімназії минуло вже 38 років, то про свою первісну *Alma Mater* ніколи він не забуває і працею в цій гімназії, проявами її життя, цікавиться цей б. учень, а нині унів. професор, а видавані в останніх літах „Кружком Родичів” „Звіdomлення” уважно зі синком своїм Орестом, учнем ліцеальним, читає і видавництво це заввагами морально і датками матеріально спомагає. Учні знов гімназії, знаючи о тім із „Списку Матуристів”, що проф. І. Зілинський є вихованцем перемиської гімназії, при науці української граматики радо на нього покликуються, іменем його величаються, а з праць його наукових, з яких відбитки Автор до школи сам надсилає, учні роблять реферати на „Гуртку Українців”.

Тому слушно поступив Ювілейний Комітет, що імя проф. Івана Зілинського зв'язав з ювілеєм Гімназії.

III.

Щоб виробити собі поняття про рід наукової праці проф. І. Зілинського, про її обсяг та розгін, належить перевести окрему фахову, критичну студію, на що рами цієї статті не дозволяють. Але зате цікаве є для кожного, навіть нефахівця, запізнатися бодай з наголовками його публікацій та іменами, як уже не голосами, його рецензентів. Тим більше цікаве, що досі не було ще спису друкованих праць проф. І. Зілинського і ось тут пробуємо подати його вичерпуючо в хронологічному порядку вперше, що матиме свою бібліографічну вартість*) для дослідників.

Спис друкованих праць проф. Дра І. Зілинського :

1) „Дещо з фонетики українських говорів”. — „Січ” — Альманах в пам'ять 40-их роковин оснування Тов-а „Січ”. — у Відні. Львів, 1908., стор. 267 — 277 і окрема відбитка, 13 стор.

*) На цьому місці почуваюся до обов'язку зложити Вп. Пані Професоровій Юлії Зілинській ширю подяку за ласкаву і дуже видатну поміч при зложенні цієї бібліографії. С. Ш.

(Рецензія: Т. Lehr - Splawiński: (Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera) Львів, 1925.)

2) „Рецензія на Програми для збирання українських діалектичних одмін: К. Михальчук і Є. Тимченко“, Київ, 1910, 202 — IV. ст.; К. Михальчук і А. Крымскій „Программа для собиранія особенностей малорусскихъ говоровъ, С. Пѣтб., 1910, IV + 163. (Гляди: Записки Наук. Тов-а ім. Шевченка, т. СІІІ. (1911). ст. 205 — 208.)

3) „Проба упорядкування українських говорів“. Записки Наук. Тов-а ім. Шевченка, т. 117 — 118, Львів 1913, стр. 333 — 375. і осібна відбитка.

(Рецензії: 1) Я. Ніковський: „Україна“, Київ, 1914. IV. стор. 100 — 4.; 2) Е. Карскій: „Р. Ф. В.“ т. 72 (1914), стор. 428 — 430. 3) Т. Lehr - Splawiński: „Rocznik Slawistyczny“, VIII. (1918), стор. 205 — 17.; 4) В. Ганцов: „Діалектологічна класифікація українських говорів“. Записки Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук, Київ, 1923. IV. стор. 4 — 51. 5) Vs. Hancock: „Das Ukrainische in neueren Darstellungen russischer Mundarten“, „Zeitschrift f. sl. Philologie“, II. 221 — 35; III. 202 — 17, Berlin 1926. 6) В. Дем'ячук: „Український Діалектологічний Збірник“, Київ, 1928. I. стор. 171 — 2.)

4) „Правописні правила прийняті Науковим Товариством ім. Шевченка“, Львів 1922., стор. 1 — 29.

5) „Рецензія на В. Сімовича: Граматика української мови, Київ — Ляйпціг 1921.“ — „Наша Школа“, Львів, 1923.

6) „Ватрослав Ягіч. Некрольоґ“. Хроніка Н. Т. Ш. Львів, 1923.

7) „Львів чи Заблудів? У справі генези перехідного заблудівського говору на українсько-білоруському пограниччі“. — „Стара Україна“, Львів, 1924, стор. II. — IV., ст. 54 — 8.

8) „Українські говори на мапі Московської Діалектологічної Комісії“.

(Є це рецензія на працю: Дурново, Соколовъ, Ушаковъ: Діалектологическая Карта русскаго языка въ Европѣ. Петроградъ, 1914., поміщена в „Rocznik-u Slawistyczny-m“, IX. (1925), стор. 217 — 254 і окрема відбитка, Краків, 1925).

9) „До питання про діалектологічну класифікацію українських говорів“. — Записки Наук. Тов-а ім. Шевченка CXLI — CXLIII., стор. 1 — 19. і окрема відбитка, Львів, 1926.

10) „Samogłoski nosowe w gwarze wsi Krasna, w powiecie krośnieńskim“. — „Prace filologiczne“, XII., стор. 375 — 94, Warszawa, 1927. і окрема відбитка.

11) „Opis fonetyczny języka małoruskiego (ukraińskiego)“. — „Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademji Umiejętności“, t. XXXI. № 6 (1927), 6 — 8, та зміст у німецькій мові п. н. „Phonetische Beschreibung der kleinrussischen (ukrainischen) Sprache“. Extrait du Bulletin de l' Academie Polonaise des Sciences et des Lettres. Cracovie, 1927, pag. 170 — 3.

12) „Так зване „sandhi” в українській мові”. *Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski, vol. II. 301—311, Cracoviae, 1928*; зміст у французькій мові п. н. „Le sandhi en ukrainien”, *ibid.* стор. 546 — 7, та особні відбитки.

13) „У справі діалектологічної класифікації українських говорів”. „I. Sjezd slovanských filologů v Praze 1929”. (Зміст реферату).

14) „З фонетичних студій. У справі лямбілізації та веляризації в українській і в декотрих інших словянських мовах”. — „Lud Słowiański”, t. I., str. 169 — 212. Kraków, 1930. Зміст у нім. мові, *ibid.* стор. 311 — 12 та окрема відбитка.

15) „Współczesny stan ukraińskiej dialektologii”. „Lud Słowiański”, I., A. 296 — 306. Kraków, 1930, та окрема відбитка.

16) „Ukraińskie spółgłoski wargowe w porównaniu z polskimi i rosyjskimi.” — „Prace filologiczne”, t. XV., 497 — 508, Warszawa, 1931 — та окрема відбитка.

17) „Дещо про Краків, про його старинні пам'ятки та про наукову працю укр. молоді на Ягйлонському Університеті”. — „Альманах українського студентського життя в Кракові.” Краків, 1931. р. стор. 5 — 9.

18) „Бібліографічний огляд українських мовознавчих праць за 1929. рік”. — „Rocznik Slawistyczny”, X., Kraków 1931, str. 245 — 6, 282, 284, 286, 288.

19) „Opis fonetyczny języka ukraińskiego”. Cz. I. Wokalizm. Kraków, 1931, 8°, 106 str.

20) „Sur la question de la classification dialectologique des patois ukraïniens”. — „Sbornik prací I. Sjezdu slovanských filologů v Praze 1929 r.” Praha, 1932, str. 734, 1054.

21) „Opis fonetyczny języka ukraińskiego”. — „Prace Komisji Językowej Polskiej Akademii Umiejętności”, № 19, Kraków, 1932, str. XVI + 168.

(Рецензії: 1) B. Unbegaun: „Revue des Etudes Slaves”. XII., Paris, 1932. p. 261, 2) Vaillant: „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris”, XXXIII, Paris, 1932. p. 151. 3) J. Stanislaw: „Casopis pro moderni filologii”, XIX. (1933). 344 — 345, 4) K. H. Meyer: „Indogermanische Forschungen”. LIII. (1935), 140 — „Eine der hervorragendsten phonetischen Beschreibungen einer slavischen Sprache”. — 5) Jar. Rudnyckij: „Ukrainische Kulturberichte”, Nr. 33 34, Berlin, 1937., стор. 6).

22) „Бібліографічний огляд мовознавчих праць, оголошених в українській мові за роки 1930 і 1931”. „Rocznik Slawistyczny”, t. IX. Kraków, 1933, str. 173 — 188.

23) „Карта українських говорів” — з поясненнями в українській, польській та французькій мові. Мірило 1 : 4,000,000. Праці: Укр. Наук. Інституту, т. XIV., Варшава, 1933, 20 стор. + карта.

(Рецензії: 1) Л. Луців: „Вістник”. Львів, 1934, стор. 234 — 5; 2) І. Огієнко: „Рідна Мова”, Варшава, 1934. стор. 95 — 102; 3) B. Unbegaun: „Revue des Etudes

slaves", XIV, 114, Paris 1934; 5) M. Weingart : „Casopis pro moderni filologii", XX, (1934), str. 212—213; 6) Jar. Rudnycky: „Ukrainische Kulturberichte", Berlin, 1937, Nr. 33/34 str. 6).

24) „Лемківська говірка села Явірок". — „Lud Słowiański", t. III. (1934), A. 178 — 212 — зі змістом у німецькій мові та окрема відбитка.

(Рецензії: 1) T. Modelski : „Kwartalnik Historyczny", XLIX, Lwów, 1935, 643—6. 2) I. Огієнко : „Р. Мова", 1935, 38. 3) І. Панькевич : „Р. Мова". 1935, 63 — 65. 4) B. Unbegaun : „Revue des Etudes Slaves", XV. (1935), 122. („Zilyskyj décrit, suivant un modèle classique, le parler du village Jaworki").

Др Іван Зілінський у своїй робітні.

25) „Говори" (з мапою 1 : 10,000.000). „Українська Загальна Енциклопедія", т. III. 561 — 4. Львів, 1935.

26) „Бібліографія мовознавчих праць, оголошених в українській мові в роках 1932 — 4". „Rocznik Slawistyczny", XII. (1936), 250 — 262.

27) „Українські говори". Діалектологічна карта з поясненнями в українській і англійській мові. Мірило 1 : 5,000.000. — „Атлас України і сумежних країв". Львів, 1937.

28) „Питання про лемківсько — бойківську мовну границю". „Lud Słowiański", IV. (1937), стор. A. 75 — 101. — з діалект. картою — і окрема відбитка.

(Рецензії: Ярослав Рудницький : „Літопис Бойківщини", X. (1938. р.), стор. 124 — 5).

29) „Взаємовідносини між українською та польською мовою”. Зап. Наук. Тов-а ім. Шевченка, CLV, 203 — 215 і окрема відбитка. Рецензії: 1) М. Андрусак: „Вістник”, 1937, IX. 684. 2) Ст. Шемлей: „Дзвони”, 1937, 8 — 9 Кн., стор. 364 — 5. 3) J. Stanislav: „Slovenský hlas”, Praha, 1937, стор. 9.

30) „Die Ukraineforschung in Krakau”. „Ukrain. Kulturberichte des Ukr. Wissenschaftl. Institutes in Berlin”, 1937, Nr. 33/34 стор. 3 — 4.

31) „Бібліографія мовознавчих праць, оголошених в українській мові в У. С. С. Р. і Польщі в роках 1935 — 36”. „Rocznik Slawistyczny”, XIII. (1937).

32) „Границі бойківського говору” (з картою, мірило 1:1,000,000). „Літопис Бойківщини”, X. Самбір, 1938, стор. 75—87 і окрема відбитка.

33) „Географія української мови” — з картою у мірілі: 1:10,000,000. — „Географія України і сумежних земель”, т. I. Львів, 1938, стор. 334 — 40.

При тій нагоді зазначити треба, що проф. Зілинський має цінну, здобуту власними фондами, бібліотеку фахову з обсягу європейського мовознавства та сучасного українознавства.

IV.

За наукову працю відзначили різні наукові краєві і заграничні товариства й інституції проф. І. Зілинського своїм членством. І так досі є проф. Зілинський дійсним членом оцих установ:

- 1) Наук. Товариства ім. Шевченка у Львові;
- 2) Діалектологічної Комісії Української Академії Наук у Києві;
- 3) Язикової Комісії Польської Академії Наук у Кракові;
- 4) Польського Мовознавчого Товариства в Кракові;
- 5) Комісії для дослідів українсько-польських взаємин при Українському Науковому Інституті в Варшаві;
- 6) „Österreichische Gesellschaft für experimentelle Phonetik” у Відні;
- 7) „International Society of Experimental Phonetics” у Лондоні.

Др. Є. ГРИЦАК

Петро Карманський — його творчість і мова.

Здається, що вже давно віджив своє П. Карманський, один із визначних поетів гуртка „Молода Муза“, бо коли в 1936. р. святковано в нас ювілей її 30-ліття, то про його творчість згадувано дуже скромно, а докорів кидано йому багато.

А є в нього своє власне обличчя, свій поетичний вислів, окремі мистецькі засоби, своя власна ідеологія, одночасно нові сюжети й мотиви, а в першу чергу чужинність, екзотика, що так дуже вражали в його творах. Карманський не задовольнявся рідними зразками поезії, він бажав піднести її рівень, задивився на Захід, пізнав архитвори західноєвропейських мистців, головню італійських, і творив на їх зразок, але самостійно. В ньому була оригінальність, власні думки й образи та почування й настрої. Видно теж у його поезії звязок із рідним ґрунтом, народом і краєм, його недолею й стражданнями, виразніше виступає національна ідея аж у другій добі його творчости.

Чужа, південна природа з її краєвидами, деревами й квітками, а на її тлі думки, рефлексії, настрої та почування, це улюблений зміст його лірики. А до того ще любить він філософувати, розвивати думки світових поетів й подавати свої міркування.

Тон і настрої його поезій здебільш песимістичний, а його песимізм пливе з глибока, з душі, з його світогляду та ніжної вдачі поета, що всім бажає добра і щастя і гидує всім нечистим і несправедливим. Сум, розпука, нарікання на людей і долю, а вкінці нещасна любов. Ця остання тема домінує в ліриці Карманського, він у цій ділянці справжній мистець і багато з його любовних поезій залишаться перлинами нашої літератури.

Найкраща його збірка, найпопулярніша та найславніша, що від неї названо його поетом смутку, плачу та квилінь¹⁾, „Ой люлі,

¹⁾ С. Єфремов (Історія українського письменства, Київ 1917, стр. 444) ви-

смуток" з 1906. року зо вступом Мих. Яцкова, що підкреслив у творах пробоевиків Молодої Музи примат краси й нові течії („що нові стежки в пралісах рубаять“) та назвав його поезії „смутними піснями“. Найкращий відділ цієї збірки це: „З пісень любови“, оригінальний і цікавий. Любов Карманського нещасна, палка, вічна, завжди кінчається розлукою, сумною згадкою, вічною раною серця, жахливою самотою²⁾, погрозою самовбивства³⁾, або звичайної смерті⁴⁾. Біль душі, плач серця (19), „скорб понура“ (14), сум і журба (19), це все наслідки цієї небуденної любови:

„Безмежний сум снуєсь за мною
І мов та сирота квилить“ (23).

Спомини про нещасну любов будують у серці поета „Храм страждання і Гріб нездійснених надій“. А люди? Вони глузують з поета, він чує невідступний „зловний сміх наруги“ й безнадійно кличе свою милу. Деінде знову „над його слізоньками буде сміятись горе чорне“ (25), а „наруга, товаришка дітей розлуки“ піде за його плакучою тугою (30). Часом мила являється поетові у сні, каже йому: „Терпи: твій біль — твоя окраса“ й зникає (16).

Найкращі в цьому любовному циклі дві поезії: „Ой нависли чорні хмари“ (19) і „Як побачиш сліпця“ (27). В першій із них:

Ой нависли чорні хмари,
Сумно ворон кряче;
Я поїхав, ти забула —
Серце плаче, плаче.

Поет посіяв трійзілля, нарвав рути й кинув у море, щоб його мила, як вийде по воду, взяла руту й згадала забуту любов. Та надармо сумує він і журиться, радше вийде на кручу й утоне в Тибрі⁵⁾.

У другій поезії поет сліпцем стоїть край шляху.

Мила злегковажила його, він з розпуки ридав цілими роками й виплакав очі. Минула його молодість, „буйний волос інеем покрився“, а поет далі стоїть край шляху й чекає, щоб його мила підійшла й „розяснила йому хвилі тривоги“.

В поезії „Забудь мене“ поет виступає як каліка, а сльози на його очах присохнуть аж у могилі, як він „з туги зов'яне“ (22). Пос-

словлюється досадно, що „пошарпане обличчя нервового інтелігента ХХ. віку ви-зирає з його розпучливого квиління“.

²⁾ Поет представляє себе в образі плавця на морі, що безуспішно шукає пристані, а в іншому місці „пустеля повила його душу“. Пор. „Ой люлі смутку“. Ліричні поезії. Львів 1906, стр. 15—16. Далі цитую тільки сторінки при цитатах.

³⁾ Так само, стр. 14 і 19.

⁴⁾ Там же, стр. 15.

⁵⁾ Поет 2 роки перебував у Римі на теології, тоді пізнав Італію, її природу й літературу.

татъ сліпця з приводу нещасного кохання, це улюблений поетичний образ Карманського. Як сповниться „чаша туги й суму“, як „від вічних сліз померкне його зір“ (ц. зн. як стане він сліпий), тоді прийде його смерть (*Vorrei morir* 28). Подібно в третій збірці „Пливем по морі тьми“ (51) називає себе „сліпцем, що жде на купіль Сілоами“⁶⁾. Люта доля завжди розлучує закоханих і ніщо не в силі їх злучити.

Часом поет дорікає милій, що його забула, але здебільш не обвинувачує її та прощає⁷⁾. Бо це не вона винна, а якесь жахливе фатум, бо поет перебільшено вивисує володарок свого серця (одна немов царівна, друга лине до сонця), а себе неначе понижує й називає гельотом (24)⁸⁾, він блукає стернею пустої надії (13), він сумнівається, чи його милій судилось щасливе життя з ним (12), він знає, що життєва хуртовина закидає людей світами неначе „жовті листочки осінного квіту“ (13), він свідомий того, що йому судилось „страждати і сльозами зливати скорбних дум запустілі відлоги“ (24), йому здається, що й природа каже глузувати з почування, що Тибер-море йому радить:

Втопи ось тут всю горе;
Усьо пусте, цез ціли... (14.)

Що більше, поет безпретенсійно приймає вину на себе, бо вірить, що він приносить нещастя (24), що його мила знайде свою долю, як з ним розстанеться (25).

Петро Карманський.

⁶⁾ Той самий образ у збірці „Блудні Огні“ (12), де каже Тассо про Італійців: „Бо ми самі втерjali Від сліз наш зір і мов громада Сліпців Ішли“. А в збірці „Пливем...“ (11) „вічна тьма неволі вергла на скорбний люд полуду сліпоти“. Порівняй теж *ibidem* стр. 20.

⁷⁾ Блудні Огні, стр. 35.

⁸⁾ Але в „Блудних Огнях“ 37 гордо заявляє, що „чуства святого не вбере в підле слово жебранини“, в „Пливем...“ 57 каже це саме: „Я не буду чола в покорі гнути“. А всетакі порівнює себе з жебраком, що сидить під храмом (*ibidem* 54. і 108.), а навіть із псом, якого мила більш любила, ніж його (*ib.* 56). Постать жебрака поет так радо змальовує, як і сліпця. В цій самій збірці (Пливем... стр. 100) каже: „І тужу як жебрак, що від плачу осліп“. Подібно говорить до „другів-поетів“ (120), що підуть вони крізь життя „як хорі жебраки, що блудять під плотами“ і як „сліпці на стрічу мрій і злуди“.

Він неначе знаходить заспокоєння в своїй розпучі й болю як герой Франкового „Зів'ялого листя“ (24), бо вислідом цього смутку будуть його чарівні пісні:

З брилянтів сліз буду кувати
Твої трофеї: скорбну думу (26).

Лишень часом „в часі знемоги“ поетові увірветься терпець, як упаде він „край дороги і проклене своє страждання“ (26), або коли „сповниться чаша туги й суму“ (28) і прийдеться йому сказати „я хочу вмерти“.

Але як і відкинути нещасну любов, то й тоді теж скрізь сум і ридання, а джерелом його це життєві розчарування (35) й невдачі (36), сумна природа (37), туга за рідним краєм (39), нещасне життя людини (43), а зокрема селянства, чи стражденного жіноцтва (Ткаля 45), що важко, понад сили працює й знаходить відряду аж у темному гробі (53), врешті недоля рідного краю, але про неї поет говорить більше й аналізує її в інших своїх збірках.

Правда, трапляються деколи й погідні картинки, повні бадьорости й життєвої енергії, овіяні легким гумором, чи іронією, як „Бурлацька“ (scil. пісня, 48), але це буває рідко. Переважають сумні сцени й похоронні настрої, навіть у рідких описах природи, як „Осінь (50), де гарно змалював поет осінь, а у висліді опису:

„Всесвіт, здається, чорне тлумно,
„А ми вмерці з вогнем душі (50),

після чого йдуть сумні рефлексії на тему долі, що приносить самі муки й платить „віком страждання за кілька ясних днів весни“. Взагалі, домовина, гріб, могила, хрести, це часті образи в ліриці Карманського навіть у його описах чарівної італійської природи, яку він любить і розуміє. Зразком цього може бути ніжна поезійка „В тіни пальми“ (53), в якій поет прегарно змальовує блющі, мірт, спів солов'їв і срібні водограї, а у висліді: зірка щастя блисне „на тлумні“. Подібний настрій маємо і в поезії „В Римі“, де знову виступають екзотичні дерева й квіти: кипариси, кедрі, пальми й мірти, де чути тьохкання солов'я, де видно Кольосей і колюмни римських святинь, де чути гучну музику й спів, видно жовті хвилі Тибру і повінь сонця і церкву св. Петра (52), а всетаки сум володіє душею поета. Цвинтарні настрої панують теж у циклях: Надгробні стихири (61 — 68) й Псалми (69 — 80), де є теж і церк.-релігійний елемент.

Можнаб сказати, що ця одноманітність викликає перебільшення й нудьгу, колиб не та щирість, що симпатично вражає читача. А гарне вражіння підсилює теж артистична форма, мелодійність вірша, оригінальні образи й порівняння.

Збірка „Ой люлі“ найхарактеристичніша для творчості нашого поета. Тут виявився цілий його поетичний хист, ціла скаля його переживань і почувань, розуміння мистецьких засобів, техніки вірша й мови, що так мило вражають після його першої спроби, де головню форма твору ще дуже слаба⁹⁾.

Інші збірки приносять нові мотиви, але вже не змінюють поетичного обличчя поета. І так: чергова збірка „Блудні Огні“¹⁰⁾ приносить сильні національні мотиви, а саме мотив недолі рідного краю й народу, а також заторкує актуальні теми тодішнього життя, як еміграцію (19 — 21) та голодівку українських студентів (49 — 56). Маємо в ній теж і дещо зо східних мотивів, а саме з індійської філософії (39 — 47) й деякі рефлексійні поезії, але є тут і нові речі, повні чуття і сили вислову, н. пр. „Як би знати“ (62 — 63).

Найближча збірка з 1909. р. цікавіша за попередню, це „Пливем по морі тьми“ з заголовною вінеткою, малюнком цвинтаря і провідною думкою: „Все пусте — святий лиш людський біль“ (7). Чути тут відгомін рідних нив: стогонів, болячок і ран, чути теж впливи та рефлeksi чужих поетів, головню італійських, що їх слова вміщує поет як мотто до своїх поезій, Кардучія й Стекетія, а далі англійських Бернса й Шеллія, німецьких Гайне й Новаліса, еспанського Льюпе де Веги. Національний мотив грає велику роль в циклі „В ярмі“ (9—23) з дуже сильними місцями й тонами. Ця національна лірика Карманського оригінальна й різниться від патріотичної поезії його попередників і підходом і трактуванням. Спеціальний чар віє з його розкішних описів моря в циклі „Над срібним плесом моря“ (25 — 39), цих справжніх донедавна перлин нашої „морської“ лірики.

Велику частину цієї збірки займають любовні пісні¹¹⁾. Деякі з них уже погідніші й не мають цього могильного настрою, що попередні та виблискують новими й свіжими мотивами й настроями. Нераз звеличує в них поет і милу і її любов, велику й святу, що вивищує людину й очищує її від усього низького (79). Спершу представляє поет щасливу й взаємну любов, але далі знову нещасливу, що будить сум і горе та безнадійну розпуку (51—92) і рідко викликає тільки візії щастя. Особливою красою оповиті любовні поезії на тлі екзотичної природи і морських краєвидів (55, 84, 85, 88). З уст поета чуємо важкі докори в бік милої, яку називає він жорстокою й камяною, а навіть негідною його любови (78). Поет прохає її, щоб вернулась до нього, бо за нею тужить природа, бо на неї чекає фор-

⁹⁾ З теки самоубийця. Психологічний образок у замітках і поезиях. Львів 1899. стр. 48.

¹⁰⁾ Молода Муза II. Львів 1907. стр. 63.

¹¹⁾ Цикль: Я може по літах розлуки... стр. 43 — 92.

тепіян (рояль), бо він вистелить її шляхи квітками й своїми сльозами змие порох із стежок (74). Поет радо прощає їй усі свої страждання:

Я все, кохана, все тобі забуду,
А небо... небо — сего вже не знаю¹²⁾.

Нераз пригадуються нам образи й мотиви безсмертного Франкового „Зівялого листа“ там, де маємо конкретизацію смутку, як нпр. у поезії „Коли часом в ночі зійме тебе тривога“ (77) і в інших, деінде видно деякий відгомін лірики Лесі Українки, С. Руданського, а також народньої поезії (Віють вітри).

І в цій збірці теж багато песимізму й безнадійности. Іронія називає поета наївним блазнем (89), він сам зве себе фантастом (90, 108) і приходить до висновку, що любов, це мрія божевільних, а змагання поета до ідеалів це прямування за злудним туманом, тому „evviva la morte“ (124) — хай живе смерть. Різноманітні мотиви зустрічаємо в циклі „Хвили“ (95—124), м. і. Різдвяні картини й „odi profanum vulgus“ у поезійці „До друзів-поетів“ (120):

Однак ні біль душі, ні голод, ні наруги
Не звернуть вас на шлях, промощений товпою.
Підете все сумні, як діти скорби й туги —
Грізні огнем ідей, великі самотою.

Подібні вислови своєї сили та вартости вміщує поет у кінцевих строфах збірки (132—134) разом із гострими докорами в бік противників і суспільства.

Карманський писав теж і пізніш і пише й досі. Замітна його збірка „Кривавим шляхом“ на воєнні теми, цікаві його твори після війни, як збірка „За честь і волю“ 1923. Писав, перебуваючи в Бразилії й перекладав дещо з бразилійської літератури, описав теж свої спомини з побуту серед бразилійських земляків п. н. „Між рідними в південній Америці“, а в 1936. р. цікаві спомини про гурток Молодої Музи й каварняне життя молодомузців п. н. „Українська Богема“. Ця друга доба творчости поета характеристична тим, що тут не пише вже поет чисто особистої лірики, безнадійно сумної, призначеної для небагатьох вибранців. Поет у цій добі стає громадянином і національна ідея домінує в його творах. Про твори цієї другої доби годилося б написати окремо.

Мова поета. — Мова П. Карманського, як на тодішні часи, доволі чиста і літературна. І вона повинна така бути, бо цеж ХХ. століття, коли пише поет, що мав уже добрі зразки, не тільки І. Франка, але й славних наддніпрянських поетів, яких тоді в Галичині знали й читали, як н. пр. М. Вороного, а потім О. Олеса. Молодомузці не

¹²⁾ Пливе по морю тми, стр. 75.

дуже дбали про мову, н. пр. М. Яцків. Мова Карманського краша, ніж у нього, але в ній багато галичанізмів у лексиці й у формах.

Найгірша мова в першому його творі „З теки самоубийця“, де переважають галицькі слова й форми, або просто помилкові, як ось: зорей 11 (= зір), з стрілов 14, молив ї 27 (її), вітворений 32, стогнають 18, розілий 13, а далі дієприкметники тепер. часу, як морозячий 40, розвиваючийся 41, кохаючий 47 і і.

Форми. У відміні іменників трапляються давніші галицькі форми, а саме: кличник однини: любови (б 30)¹³⁾, суспільности (г 4), орудник одн.: суддею (в 46) = суддею, любовою¹⁴⁾ (г 43, 67) = любовою, кровію (г 63) = кровю; родовик множ. квіток (б 36) = квіток. Трапляються рідкі форми двійни: дві слові (а 23), два цвіта (г 43) (остання форма неукраїнська), але їх уживає поет для змонтування риму. Далі рідка форма „пліч“ (в 12) = плечей і галицькі форми: усьо = усе, всего = усього, него, нічо (родов. = нічого).

У відміні дієслів маємо в Карманського: 1) галицькі передвоєнні форми у звязку з зворотним займ. ся: постарієсь (б 39) = постаріється, краєсь (в 16), несєся (в 18), хотілобся (г 103) = хотілосяб; дуже рідко являються літературні форми: сміється (г 33); 2) говіркові форми умовного способу й минулого часу: пішовбим (б 72), булась (г 79); 3) говіркові форми майбутнього часу: му тужити (гуцульське) = тужитиму, йму молити (в 16, 28), тулитисьму (г 7) = тулитимуся, 4) галицький дієйменник зречися (в 48); 5) окремі форми: суть, лягну (б 60 і г 53) = ляжу, глядя (в 45) = глядючи (з огляду на ритм), мож (г 66) = можна. Залюбки вживає поет дієприкметників тепер. часу: спляче дитя (г 69), але про це скажу окремо. Рідко бувають нові, літер. форми, як н. пр. віллю (в 32).

Прикметники: а) з наростками на -учий, -ючий, і т. п. Дуже часто вживає Карманський прикметників із наростками: -учий, -ючий, -ущий, -ячий, що, як відомо, первісно були дієприкметниками, а потім стали прикметниками, і часто означають сильніший ступінь даної прикмети¹⁵⁾.

¹³⁾ Цитуючи слова й форми, вживаю скоротів: а — З теки самовбийця, б — Ой люлі..., в — Блудні Огні, г — Пливемо по морі тьми. Цифра визначає сторінку збірки.

¹⁴⁾ Слово „любви“ говіркове — його цитує Грінченко у „Словарі української мови“. Але поет уживає форми „любвою“, щоб її римувати із „спокою“.

¹⁵⁾ В. Сімович відносить це тільки до прикметників з іменних пнів (Грамматика української мови, Київ-Львів, стр. 183), але О. Курило це „підсилене значіння“ признає і прикметникам дієслівного походження, н. пр. горючий = що добре горить і і. — Уваги до сучасної української літературної мови. Вид. третє. Книгоспілка 1925, стор. 9—19.

В Карманського маємо ще справжні дієприкметники як тремтляча сльоза (в 46), тремтляча¹⁰⁾ тінь (г 134), текучі хвилі (а 33), страждущий (в 46, г 126). Інші із наведеними наростками це вже справжні прикметники: болюча проба (г 91), дрімучий¹¹⁾, (море г 35, гори г 100), пахущий (б 57), пекучі сльози (б 78), плакуча¹²⁾ туга (г 75), тріскучий¹³⁾ шум (в 14).

б) *Прикметники з нар. -имий*

Дуже любить творити наш поет прикметники з давнім наростком пасивного дієприкметника теперішнього часу -имий і то прикметники заперечні, що анулюють можливість дії або визначають брак її: незглибимий (б 29) = незглибний, непрозоримий (б 51) = непроглядний, невловимий (г 49, 117) = невловний¹⁴⁾, несполний, невестишмий (в 34) = невестишний, незміримий (г 90, в 22) = незмірний,¹⁵⁾ незмірénний¹⁶⁾; неумолимий¹⁷⁾ (в 32) = невблаганий¹⁸⁾. Тепер уже прикметників з нар. -имий зовсім не вживаємо.

в) *Заперечні або негативні прикметники*. Їх у поета найбільше, а вони двоякі: 1) бракові або недостатні, що означають недостачу чогось, створені приростком без — і 2) такі прикметники, що ними **означаємо найвищий ступінь** прикмети або стану. А що нам поет найчастіше говорить про свої болі, страждання, сльози, горе, жаль, тугу, смуток, то й ступенює їх на всякий лад і дуже ефективно вживає їх, користуючись нераз синонімами.

Я вже вище згадав про заперечні прикметники, утворені наростком — имий і приростком не —. Але є в Карманського і правильні заперечні прикметники, утворені наростком — ний як ось: незмірний (темінь, горе, безкрай: г, 72, 85, 101, 139), непомірний (жаль г 120), невтомний¹⁹⁾ (ноги, г 126). Побічних є такі прикметники з приростком не, — що їх радше можна назвати пасивними дієприкметниками минулого часу, тому я назвавби їх негативно-часові прикметники; непоміряні мрії (б 13), невилпаканий жаль (б 27), незабутий (г 64), невдоптані стежки (г 120), несправлений (г 138). Однак є між

¹⁰⁾ Тепер уживають замість нього: тремтливий, тремкий.

¹¹⁾ Побіч цього автор уживає новотвору „дрімливий“ (г 36).

¹²⁾ У „Словарі“ Грінченка нема цього слова, тільки „плачущий“, але в Галичині загально кажуть: плакуча береза.

¹³⁾ В Галичині вживають: тріскучий мороз. Грінченко наводить це слово як новотвір Куліша.

¹⁴⁾ Так говорить Ф. Дудко: Дівчата очайдушних днів. Львів 1937, стр. 81.

¹⁵⁾ Це у „Словарі“ Грінченка, II. том, стр. 548.

¹⁶⁾ Так подає найновіший і найкращий до цього часу „Правописний Словник“ Г. Голоскевича, вид. сьоме. Книгоспілка 1930. з. в.

¹⁷⁾ Слово російське.

¹⁸⁾ Подає Грінченко (з. в.) і О. Курило: ор. сіт. стр. 24.

¹⁹⁾ Ці прикметники загально відомі: I. і III. поміщені у Грінченка, останнього вживає добрий стиліст Мирний.

ними й такі, що їх характер подвійний, часово-ступінний, чи часово-суперлятивний, як ось : невимпаканий жаль 1) такий жаль, що його плачем не заспокоїв автор і 2) такий великий, що його не можна заспокоїти плачем; подібно несплаканий (квиління, сльози, горе, туга : г 39, 57, 61, 78).

Прикметники з приростком без — : 1. безвідрадный (сльози, жаль, сум : а 33, г 61, 74) 2. бездомний (г 139), 3. бездонний, 4. безконечний²⁰⁾, 5. безмежний, 6. безнадійний (смуток г 84), 7. безперий (б 14), 8. безплідний (г 131), 9. безпросвітний (горе г 43), 10. безрадний (г 50), 11. безсильний, 12. безталанний (г 124), 13. безумний (в 19), 14. безцвітний (вік, май : г 66, 116.²¹⁾) Між цими прикметниками є теж ступінно — ефектовні, подібні до створених приростком не, як бездонний, безмежний, безконечний. Поет дуже вдатно й уміло вживає теж синоніми їх, щоб означити неймовірно велику кількість чи великість або об'єм : незміримий, незмірний, непомірний, безбережний, (смуток), безграничний (сум), безмежний (смуток), безконечний (простір г 99). У зв'язку з цим стрічаємо в поета й іменники з приростком без — : безвіра (а 36), безкрай (г 63, 85), безмір і і. Грінченко подає на їх місце : безвіря, безкрайність, безміря. Є в нього й „безмір“ але з галицького джерела ; це слово складено в нас на лад польського „bezmiar“.

Правильних, доладу створених прикметників з нар. — ний у Карманського багато, бо вони вигідні і зміст їх багатий, заколисний (пісня г 22), незагійний (біль, г 32), отруйний (мрія, г 87), повійний (мари, г 35 — на лад поль. *powiewny*), промінний (пісня г 120) розмайний (краса г 74), розпучний (спів, в 9) ; сюди підходить теж прислівник „зусильно“ (в 29).

Цікаве теж у Карманського вживання т. зв. прегнантичних прикметників, цебто що так зрослись як епітети до своїх іменниками, що й без них їх легко зрозуміти : рій остроклювих (в 15, scil. воронів, круків), замерзли пекучі (г 99, розум. сльози), мої вороні (г 133, роз. коні).

Чужі слова. Їх дуже багато в поета і зразу кидаються увічі читачеві, а джерелом їх є найперше екзотичність тем і мотивів, а далі модерність його поезій, що виходить поза обсяг звичайних мотивів і ділянку народньої лексики та вимагає різноманітності тем, а з цим зв'язана теж і рефлексійність і подекуди певна прозовість деяких поезій.

Багато в Карманського слів з ділянки мистецтва, як н. пр. співай й музики : акорд, дисонанс, фінал, канцона, ноктурн, псалом,

²⁰⁾ Цей прикметник записаний уже з 17. віку — пор. Проф. Е. Тимченко : Історичний Словник українського языка. Т. I. 3-д. I. стар. 71. Вживає його й Шевченко.

²¹⁾ І ці прикметники здебільш відомі й уживані. В „Словарі“ Грінченка брак тільки 1, 2, 10 і 14.

рояль, симфонія, соната; театру: драма, куліси, репертуар, роля; різьби: торс (г 100). А далі йдуть інші ділянки, а саме: море: гураган, мальштром, порт; гори: граніт, лявіна; пустиня: оаза, самум, фата моргана; клясична старина: гельот, діядем, містерія, міт, патрицій, пеан, трофеї, урна; церква: авреоля, бальдахим, монахиня, псалом, Дольороза, Мадонна; психологія й логіка: гіпотеза, екстаза, ілюзія, контраст, критерій, фантазія; військо: багнет, марод. Інші з усяких ділянок, чи радше із буденного словника нашого інтелігента: аляся, арома, атом, бальсам, браво, гірлянда, гльоб, калсйдоскоп, мавзолей, метеор, муслин, олій, проблема, саркофаг, фантаст, фраза. Приходять теж у поета дуже рідкі чужі слова, як гіпогеї (б 72) = підземелля. З попередників поета вживав у поезії багато чужих слів Іван Франко, н. пр. у своїх поемах.

Коліри. Чужими словами орудус поет і тоді, коли означає коліри. Він виходить від колірових дорогих каменів і їх назвами, типовими для даної краски, змальовує природу, або предмети, чи інші, менш реальні речі. Морський лазур (г 43) це краска моря, але краще підходить вона до неба, яке називає поет лязурним (а 42). На шпильях Гімалаяв „розлилось срібло й блиск сафірів“ (в 42). Листок маньолії падає на плесо морських филь, де „надила його світиль сафіру й аметисту“ (г 34), це зн. темносиньої й фіялкової краски. На осінньому оболонні блищить „опалева ранішня заграва“ (г 83), цебто виступають райдужні коліри на молочнобілому тлі. „Меркнуть на морі криваві рубіни“ (г 37) — колір червоний. Дуже любить поет срібlistу краску й прикрашує нею море, що має сріблясту гриву (г 36), горою снуються звої сріблястого руна (г 37), а коні поетового возу значать шлях срібlistими пятнами (г 133). Взагалі, кольористика Карманського ефектовна.

Екзотика дерев і квітів. — Поет любить теж у квітах і деревах, що потрібні йому для екзотичної декорації і для підсилення та змалювання образів та почувань. Поза нашими рідними рослинами, як білі бози, блющ, конвалія (бліда), сині звіночки²⁸⁾ (г 97), рожа (г 60), горда троянда (г 60), ясмін, у ліриці Карманського повно екзотичних рослин²⁹⁾. Найчастіше виступають у нього кипариси й мірти, символи смутку й жалоби, прикраси могил і цвинтарів, а далі ціла південна флора: алфоделі, геранія, гранати, іриси, горді кедрі (б 52), маньолія, мімоза, нарциз, олеандри, пальма, пасіфлора, тубе-

²⁸⁾ Повинно бути „дзвіночки“, але поет скрізь уживає чомусь, може для ефекту: звін, звіночки, звонять; так є в рос. мові, але може вважає це поет за архаїзм.

²⁹⁾ Як характеристичну примету поезій К-ого наводить Мих. Рудницький екзотику: „Привіз нам Карманський з Італії невідомі імена Рарісардія та Стекетія, кипариси замість аєрб, фантасми замість марив, Тибр замість Дністра і Корділієри замість Карпат. Гл. „Олімп „Молодої Музи“ — Каварня“. Назустріч ч. 7, з 1936.

роза, туя, хризантеми, а навіть тиміян (г 126), рід чебрецю. Це ціла мозаїка дерев і квітів, здебільш з Італії. Щоб порівняти, беру сучасний опис італійської природи⁸⁰), в якому автор згадує про типову для Риму зелень і квіти й вчисляє мімози, гліцинії, іриси, квіти помаранчі, троянди, олеандри, мірти, магнолії, кипариси.

Додам до цього й характеристичну для екзотики поета фавну: шакалі, пантери (г 76) й пелікани (г 59.).

Архаїзми, церковні слова й варваризми. — Поет любить уживати давніх слів, освячених повагою Церкви⁸¹), вживаних у церковних піснях, псалмах, зрештою в них міститься окремий чар і вони теж викликають своє враження. Найчастіше зустрічаємо в нього слова печаль, прискорбний (душа г 59, в 61), а далі ось ці: бісери,⁸²) бремя — тягар, во вік (а 36), воздух, десница (б 12), древній (б 72, г 21), жегти (в 11, 42) = палити, житейський (б 66), злато (б 67), ліпота (г 134), много, нідро (г 57) = лоно, нутро, одвіт (в 17 = відповідь, одоліти (в 8) = перемогти, панахида, плоть, пречистий (г 79), путь (б 27), на прю (г 19) = на суперечку, до бою; саван (г 32), скрижалі (б 67), совіт (г 18), страдалець (в 19), страсть (б 66) = пристрасть, твердь (а 27), тлінь (г 115) = гниль, псуття, тлінні останки; холм (г 30), хранитель (янгол), церков = церква, чадо = дитина.

Нераз поет перетворює й змінює церковні слова, як н. пр. боговіння (г 49, 108) = побожна пошана, з бого-говіння, або творить від них нові слова, як храмовід (б 72) = будинок храму, його горішня частина.

Русизми. Є в Карманського й русизми. Деяких із них уживав він мабуть несвідомо, бо ними користувалися в Галичині загально й уживали їх за добрі літературні слова, а деяких ще й досі вживають (н. пр. зарево). Наведу тут важніші: западня (б 72), зарево (г 121) = заграва, зрітель (г 119) = видець, глядач; клюв (г 59) = дзюб, маяк (г 53), рокіт громів (г 36), случайно = випадково, тоска (в 37), чувство (б 36). Є й такі русизми, що їх могли в нас уживати за архаїзми, або слова, утворені з церк.-слов. слів, як пеленати (г 53) = уповивати, жизненний (а 33) = життєвий, одчайний (г 11). Але є теж і безсумнівні русизми⁸³), що їх ані до війни, ані потім у нас не вживали, як ось: божественний (г 43), взрив = вибух, ложитись (а 34) = кластися, нищий (в 45) = жебрак, прошак; пловець (б 15) плавець, поблекнути (надії г 103) = збліднути, поблякнути; пустир

⁸⁰) Михайло Островерха: Рим у літі. Діло ч. 140. з 29 VI. 1938.

⁸¹) Н. пр. у „Надгробних стихирах“ — Ой люді.. стор. 63 — 68.

⁸²) Турецьке слово *bisre*, з арабського *biara* = перла. Приходить в Іпатському Літописі з XV. стол. Е. Тимченко: *op. cit.* стор. 91.

⁸³) Їх завважили вже сучасники, як про це згадує В. Бірчак у своїй статті „Петро Карманський — історик „Молодої Музи“ — Назустріч 1936 ч. 7.

(г 32) = пуста, роль = роля, склон (гори г 74) = схил, під спудом (г 11) = в укритті, заховане; ставка (г 117), счот (г 108) = рахунок, туземний (г 7), упорно (г 122) = вперто.

Деякі російські слова поет українізує, н. пр. безображений (труп а 45) = зогиджений, спотворений, інші знову формує на російський лад, як загадочний, казочний (г 83) зам. казковий, загадковий, розсвіт (г 79), круговорот (г 138) з рос. круговращение.

Вже менше *польонізмів* у Карманського: відліг (г 78), = обліг, зміряти (г 86) = прямувати, зяти (г 82) = зіащ, кажена кров (а 33) = зіпсована, казня (в 30) = тюремна келія, обмерзнути = остогиднути, погребати (г 81) = поховати, ручай (г 116) = потік, смагати (в 62) = шмагати, бити; стлумити (г 138) = заглушити, упорчиво (г 137) = уперто, фаля = хвиля, шаруга (г 99) = хуртовина. Як я вже згадав, на польський лад утворене слово безмір (а 34) і захват (58) = *zachwyt*, захоплення.

Неологізми. — Як кожний поет, так і Карманський творить нові слова і то деякі зовсім удатно й гарно. Нераз творить їх для потреб ритму й риму, іншим разом, щоб збагатити своє словництво, щоб підібрати відповідні слова до своїх думок, почувань і понять.

І м е н н и к и: видиво (г 123) = марииво, поль. *widziadło*, звалини (а 11) = звалища, знаруга (г 126), негідь (б 21) = негода не-погода³⁴); післанниця (г 123), поличник (г 132), поснова рояля (г 115), полусутінь (б 52), світиль (г 34, 48) = ясність, сяйво; сквернь (в 46) = погань, темінь (г 85) = темнота, цілуй (г 33) = поцілунок. Деяких із цих слів уживали перед війною й інші письменники, але більшість приходить у Карманського вперше.

Про прикметникові новотвори сказав я вже вище.

Д і є с л о в а: дожджити (в 46) = бути повним дощу, засріблитись (море, г 101), загужитись (на смерть г 118), маревіти (г 50), мертвечити (в 17) = умертвляти, перемріти (б 17), перлитися (г 122), сльози любови, пестритись (г 114), розкресати (жар, в 28). Цікаве, що здебільш ці дієслова визначають стан, не дію, вони неперехідні, зворотні, а перехідних тільки 3. До красок і вигляду відносяться 4 дієслова, до почувань 3. Від іменників складено 4 новотвори, від прикметників 2.

С к л а д е н і н е о л о г і з м и. — Складені слова зустрічаємо частіше в прозі, ніж у поезії, бо вони багатоскладові. З другого боку вони нераз вигідні для віршів, бо одним словом означають два, чи більше слів і тому скорочують вислів та лаяконічно транспонують прозову мову на поетичну.

Між складеними новотворами переважають прикметники, іменників менше, а саме:

1. всесвіт (г 83), 2. небосклін (г 76), 3. пёрлоцвіт (г 55), 4.

³⁴ У „Словарі“ Грінченка має значіння: непотрібні речі.

злотоцвіт (г 110) — блискучі предмети, речі, 5. правосуди (б 72) — присуди (пор. рос. правосудіє), 6. снюява (г 49 і 83) і синонім: 7. сновидіння (г 83 і 97, рос. сновидение). Ці новотвори складені з іменника + дієслова (2, 6, 7.), або з прикметника + іменника (1, 3, 4, 5). Цікаве те, що вони короткі, а саме двоскладові (1), 4 трискладові й 2 чотирискладові.

Зложені прикметники: віроломний (г 139), всевідучий (г 98), вселюдський (в 9), дивнозвучні (а 32), жемчужнолентий (ручай б 7) остроклювий (в 15), семилобий (змий, в 7), сніжнобілий (г 114), сніжноперий (г 58), срібнопромінний (г 49, 123).

Серед цих новотворів переважають прикметники, що торкаються краски й вигляду предметів чи еств з ділянки здорових вражінь, один належить до слухових вражінь, а тільки два означають духові прикмети. Щодо наголосу, переважають парокситона, на 3. складі з початку слова і це вигідне для ритму. Скількість складів: 4. (7 прикмет.), один 3-складовий і два 5-складові. По своїй будові складені з прикметника + іменника один з іменника + дієслова, один з 2 прикметників.

Як уже говоримо про неологізми Карманського, то треба тут згадати, що любить він творити короткі чи скорочені іменники при допомозі мякнення корінної шелестівки (—ь), як ось: нудь г 72 — нудьга, негідь = негода, сквернь, світиль. Це потрібне йому для ритму риму і для цієї мети вживає він ще інших скоротів, як: серпан (б 51) серпанок, близь (г 32) = близько, пок (б 38) — поки. Жертвою риму падає теж вигляд слів, як фалє, а навіть скиля (г 23).

Говірккові слова. — Говірккові слова завжди постачають багато матеріалу для словництва поетів, тому теж і К. користується ними й збагачує свою лексику: банно (г 102) й банувати⁸⁵⁾ (в 37) = тужно, тужити; вергти, веречи⁸⁶⁾ (в 22, г 76) = кинути, глаїти болі (г 112) = злагіднювати; днесь (г 81); дожджаний (б 50) = дощевий (бойківське), загірити (в 21) = загинути; кєрва (б 35) = кров; май (голі в 20) = зовсім; най (г 92) = нехай; ніт (в 32); огонь (в 61) = вогонь; о тобі (в 29) = про тебе; покіль (в 29) = поки; слєза = сльоза; суеті (б 68) = клопоти; тля (в 8); трєпєта (г 118) = осика; трийло (б 29); трунєва (в 16, г 67) = труна; хлань (г 55) = безодня, прірєва (пор. поль. otchłań); чупєр (в 13) шибатисє (в 42) = кидатисє.

А всєтаки мова Карманського гарна й поступова, як на свій час. Уже тоді вживає він гарних наддніпрянських слів, що тепер уже загально прийнялись, як н. пр. бурун (г 36, 72), кволий (в 10), колишній (в 28), обчеркувати (г 87), останній (г 137), померкати (очі, г 97) = гаснути, ронити сльози (г 118), сага (г 34) = залив і б. і.

⁸⁵⁾ Слово давнє, записанє з джерел XVIII. столїття. Проф. Е. Тимченко: *ор. cit. а. в.*

⁸⁶⁾ Записанє в джерелах XV—XVIII. ст. *Ibidem* стр. 216.

I. ЗАЯЦЬ

Памяті Романа Сембратовича.

В 50-літню річницю існування нашої гімназії порушуємо різні справи, зв'язані з її буттям; згадуємо тих, що положили заслуги біля її повстання і тих, що вмілою рукою нею кермували та учили молодь. Годиться одначе згадати і декого з тих, що були її учнями; що вже на шкільній лавці мали чималий вплив на своїх товаришів, а опісля своєю працею для добра батьківщини потрапили записати своє ім'я на листках нашого минулого.

До таких учнів належав Роман Сембратович, що тут у Перемишлі ходив до сестої і восьмої класи української гімназії і тут зложив іспит зрілості в 1896. р. Походив він зі старої священичої родини, уродився 1876. р. в Новому Селі чесанівського (тепер любачівського) повіту. По скінченні гімназії виїхав на вищі студії до Відня, де записався на правничий віділ. Там поза працею над собою, над своїм далішим формуванням, брав живу участь в студентській організації „Січ“, якої був членом відділу, опісля головою (від 12. XI. 1898 до 26. III. 1899. приготував вкупі з др. Мироном Кордубою і Сильв. Яричевським альманах Січі*) з приводу 30-ліття її ювілею) і в позастудентських організаціях.

Два роки після скінчення гімназії був Сембратович уже досить звісним публіцистом, що завдячував своїй бистроті ума та легкості свого пера; бо приїхавши до Відня не мав ніяких поручень, ні попертя впливових осіб у пресі. Причини, що заважали на виборі ним звання публіциста могли бути різні, як потреба знайти джерело прожитку на чужині, і те, що серед наших студентів у Відні були ще доволі живі спогади про М. Драгоманова, що старався в заграничних часописах познайомити західньо-європейську суспільність з Україною; отже міг його потягати приклад. Та чи не найбільше заважило тут гаряче бажання Сембратовича вивести нашу долю перед лице Європи, знаючи, яким могутнім чинником для такої справи є

*) В ньому помістив Сембратович свої спроби пера: Ренегат і Р. Лілі.

преса. Перші його публіцистичні праці, це інформації про галицькі справи у віденських часописах: „Volksstimme“, „Die Wage“ і „Neues Wiener Journal“. Знаючи з досвіду, як тяжко знайти доступ для українських статей в німецьких часописах, почав від 1900. р. видавати спільно з Антоном Skart-ом власний тижневик „X Strahlen“, перемінений опісля на „NeueWiener Rundschau“. Завдяки розголосові, що його здобув собі Сембратович в німецькій журналістиці, він став віденським кореспондентом „Frankfurter Zeitung“ — одного з найбільших німецьких часописів. При кінці 1905 р. оснував Сембратович спільно з проф. Масариком, послом Кронаветтером та Л. Брунером політичне товариство „Nationale Autonomie“, якого метою було працювати для ідеї перебудови Австрії на основі автономії національностей. Важка і гарячкова праця вичерпувала організм Сембратовича, підірваний поволі чахоткою, якої признаки були у нього від давна. Помер 8. січня 1906. р. Його смерть стрінуло зо загальним співчуттям все українське громадянство, без огляду на кордони.

Роман Сембратович

У всіх часописах, в яких був Сембратович співробітником, окрім справ, що інтересували німецьку публіку, багато місця присвячував українським справам. Безперечна його заслуга, це редагування „Ruthenische Revue“, першого українського органу в німецькій мові, від його заложення (1903) до останніх днів свого життя. Оснування цього органу було сповненням мрії Сембратовича — мати вільну трибуну для висвітлювання українського питання. Не було ні одної важнішої події в сучасному нашому житті, якої він не порушивби у ній, а попри політичні справи находив місце для вісток про нашу культурну працю, про літературу, науку, організаційний рух на цьому полі, про театр та штуку.

Щоби докладніше познакомити чужинців з нашим положенням, написав Сембратович кілька публіцистичних творів, багатих фактичним матеріалом: „Polonia irredenta“ 1902, „Das Zarentum im Kampfe mit der Zivilisation“ 1905. В обох цих розвідках якими барвами змальовував відносини польсько-українські та російсько-українські, у них

розбивав він ілюзію словянської взаємності та єдності російського народу від Карпат по Урал. Підкреслював при цьому значіння українського питання для уложення відносин в будучності не лише в Росії, але й в Європі. Знаючи, якою колодою у нашому розвою був указ з 1876. р., видав в 1905. р. „Das Urteil der europäischen Kulturwelt über Ukas vom Jahre 1876“, — збірку відзивів 20 визначніших учених та політиків західньої Європи на анкету редакції „Ruthenische Revue“: що вони думають про цей указ. В додатках помістив виїмки статей заграничних часописів, в яких обговорювалося українське питання в Росії.

Влучну оцінку праці Сембратовича подав Михайло Лозинський під свіжим вражінням його смерті. Хоч вона написана перед 32 роками, не перестаріла й до нині. Тому наводжу її тут з малими пропущками дослівно, змінюю лиш правопис:

„Діяльність покійного не розвивалася в партійних рамках: був це публіцист, інформатор німецької і загалом європейської публики про українські справи, інформатор, треба признати, совісний і безпартійний. В кожному разі був це тип поступового українця в гарному розумінні слова. Покійний був публіцистом-інформатором, який не мав часу на монументальні праці, тільки мусів знати, що несе злоба дня і приспособлюватися до вимогів редакції і публики. В тому умінні вихоплювати що найактуальніше з нашого життя і приспособлюватися до вимогів редакцій і публики лежить причина його успіхів і *sui generis* популярности, але це з другого боку не давало йому сконцентруватися у глибшій, творчій праці. Зрештою — це зовсім не вменшує його заслуг, тільки глибша, творча публіцистична праця малаби більшу вартість для нього самого, для його літературного імені. А може саме у праці публіциста-інформатора найліпше проявлявся його талан... В кожному разі праця його не пропала безслідно для українського народу: коли нами в Європі що-раз більше інтересуються, то це в певній мірі також його заслуга і в історії змагань наших публіцистів — познайомити культурний світ із нашими відносинами — його імя буде згадуватися вкупі з іменем Драгоманова, Франка і інших нечисленних.

Коротке було його життя, але від часу його суспільної свідомости повне праці для рідного краю, гідне доброї памяти живучих і будучих поколінь“*).

*) Літературно-науковий Вістник, 1906. ки. за лютий ст. 327 — 328.

Др. Володимир Гуркевич.

Родився 27. дня, липня, 1880 р. в національно — свідомій священничій сім'ї в Корничах, самбірського повіту. Вселюдну школу й 5 клас гімназії покінчив у Самборі, згодом перейшов до перемиської гімназії, що саме переживала найкращі роки свого розвитку під світлою управою дир. Цеглинського. Правничі студії й судову практику відбув в Тиролі, згодом у Стрию й Тернополі. Як студент університету проявив живу участь в українських студентських організаціях.

У згаданих містах Гаймався освітньою, еко-організаційною прав-адвокатську канцеля-за професійною сво-політичною й освіт-світової війни покли-війська, перейшов з на Придніпрянщину, де найвизначнішими по-ними українськими дія-покликаний на стано-жавного Секретаря Хар-небуденний організа-році вернув до Сам-

Др. В. Гуркевич

свою адвокатську канцелярію. На тому становищі причинився багато до відбудови політичного, освітнього й економічного життя повіту; головнo багато читалень „Просвіти“ завдячує йому свою віднову або оснування. Як людина високої освіти розумів вагу національної культури й вартість національної традиції; це підсунуло йому думку оснувати в Самборі український музей.

З цією думкою поділився з найближчим гуртом приятелів і перевів її в діло. Мережа обласних українських музеїв — це також вислід його ініціативи. Поза організаційною діяльністю в Музею, поміщував в „Літописі Бойківщини“ свої статті: „Бойки за 100 літ в числах“, „Про прізвище Бойко“, про Дрогобицького Юрія й Самбірчика Григорія. Поміщував свої праці в „Рідній Мові“ й інших журналах і часописах, здебільша скритий за псевдонімами. Помер 23. грудня 1937 р.

Полишив по собі не тільки живий пам'ятник — Музей „Бойківщина“, але й лінію праці в ньому, що впливала з його великого Духа.

СТАРШИНА ТОВАРИСТВА

Музей „Бойківщина“.

личини й їх повітах за-номічною, спортивною, цею. В 1913 р. відчинив рію в Самборі, де по-єю роботою займався ньюо працею. В часі каній як авдітор до австрійською армією увійшов в контакт з літичними й культур-чани. Після революції, вище заступника Дер-чевих Справ, виявив ційний талант. У 1919 бора й відкрив наново

ТРЕТЯ ЧАСТИНА

Сд.

Н - уси Аст. *)

Хоч не маю я патенту
Й не творець я, мистець штуки,
Хоч не вчився у нікого —
Так я творю й без науки.

Скоро ясне сонце сяде
За горами у діброві —
Я в душі своїй малюю
Твої уста, чорні брови.

Коли сумерк тиснесь в хату,
А на цвіти падуть роси —
Я в уяві різблю личко,
Твої чорні, буйні коси.

Коли в хату ступить нічка,
Усі спати полягають —
Я тобі в своєму серці
Тиху пісоньку співаю.

*) Передрук з VI ч. „Наших Листків“, тайного часопису учнів перем.
україн. гімназії з р. 1911.

Др. ІВАН БРИК

Сорок літ тому.

Писати спомини, знову переживати минуле я ще не маю охоти. Живу кипучим життям теперішнім, сную мережу мрій про ясне, може й не дуже далеке майбутнє і в основу того майбутнього бажаю і від себе покласти гранітний камінчик. Тому й ці епізодики з наших чарівних молодих днів, прожитих у перемиській українській гімназії, не будуть мати характеру особистого.

Зачинаю 1891 роком, бо тоді я вступив до гімназії. Переді мною були вже два річники, себто кляса друга й третя. Як довго наша гімназія містилася в старому посзуїтському будинку, то здається мені і життя наше плило якось інакше і професорів мали ми інших. Ще нині живо стає перед моїми очима низенький, сухенький, з сивою бородою Федьковичів приятель К. Горбаль. А очі його ясні живі, слова розумні й повні життєвого досвіду. А як ніжно, непомітно запалював у серцях наших вогники національної свідомости. Він це робив по мистецьки, навіть на годинах ботаніки. Ми його дуже шанували й любили, тим більше, що чували про не дуже то щасливе його життя родинне. Учив нас і старенький, як лірник сивенький проф. Царевич і проф. польської гімназії добряга Ленчинський. Ми його називали „święta okowita“. Не знаю, коли він ранком вставав, але перед осьмою був уже в гімназії високий, червоний. Мав час бути уже і в латинській катедрі і в нашому розкішному катедральному храмі, молився з якоїсь книжечки з латинським і грецьким текстом, відтак ішов до пропінатії, випивав бляшану порцію, що висіла на ланцюшку, по дорозі вступав ще до Реформатів на Брамі і йшов нас просвічати. Любив побожні вірші. Я вивчив вірш „Św. Jan Kanty“ і кілька разів здавав як приватну лектуру та ще й пописувався перед „страшним“ інспектором Янцьом Левицьким. Латини почав нас учити „сам пан директор“ Цеглинський. Учив прегарно і вимагав остро, але й до нині вмію повторити складені до риму правила про рід іменників третьої деклінації.

Терціяном на обидві гімназії був Базилі. Ми шкрапи не могли надивитися, як він умів штудерно дзвонити. Але ж бо на той дзвінок збігали ми на партер, де присліпкувата Базильова чекала на нас зі своїми ласощами. Особливо розхалували ми бараболяні печені пиріжки. Що то за пиріжки! Вони зникали вмить, бо лиш дехто за них платив. Хай Бог простить гріха, а може вже й давно простив, бо ми заспокоювали голод, а Базильовій може й не велика кривда, бо дітей не мала, то й не було потреби складати грейцарі.

На павзи вибігали ми на майдан, на якому стоїть тепер єпископська палата. Бавилися в „перериваного короля“, або „зрученого вужа“. Стояли хлопці рядом, побравшись міцно за руки, а один розбігався і грудьми розривав ланцюг. З вужем то вже було гірше. Побравшись за руки бігли ми; нараз найміцніший закручував вужа, а той, що був на кінці, мусів добре бігти, щоб не впасти. Так бавилися на тому майдані й учні польської гімназії. Наші вужі ніби не хочаючи зачіпали себе. Останні розгонові добре себе не раз потурбували. Доходило і до бійок, які кінчилися батьківською поукою обидвох директорів. Коли ж учні поляки зачали носити рогатівки, а ми козачівки, гарні з оксамітним синім оселедцем, закінченим жовтим „кутасом“, то на майдані велися вже справжні бої — по історичній традиції. Так ми підготовлялися до співжиття під одним дахом у новому, розкішному будинку, але там обидві гімназії мали вже окремі подвіря і нагляд на павзах був дуже строгий. Співжиття було стільки, що спільний дах, та що учні греко-католики приходили якийсь час до нас на релігію. Приходили м. і. брати Литвиновичі, (один із них — славний покійний ляринголог-лікар у Львові), Батицький — адвокат у Львові. Про них як про українців ніхто нічого не чув.

Розуміється, що ці молодечі патріотичні герці не минали безкарно. Директор Цеглинський мав на те лік, т. зв. чорну каву. Казав кластися на столик і виписував товстенькою, косматою, у тростинку узброєною рукою червоні знаки шкільної дисципліни. Дістав раз і я. Було це в суботу. Попри гімназію вела дорога на „Замок“. У суботу сунули туди хмари жидів, деякі в елгантних циліндрах. Я виніс з дому незвичайну зручність далеко й доцільно кидати камінчиками. А з тим і свосвідний антисемітизм. Жидики вбивали малі наші гусенята, а мама все щиро оплакувала кожну страту. Жаль було мамі, жаль і коханих гусеняток. І я став оборонцем маминого стада, а моя зброя камінчики й добрі ноги. Я жив на станції у катедрального дяка Кліша. Часто виручував дяків і служив до Служби Божої, тому мав протекцію і доступ до дзвіниці. Там вилізав у суботу на найбільший дзвін „Івана“. „декувався“ і випускав з проци камінчик за камінчиком у жидівські циліндри. Та раз скоїлось нещастя. Рука задрижала і камінчик замість у циліндер попав у вікно канцелярії на другому по-

версі, за яким сидів дир. Цеглинський. Я обімілів і мало не впав. Виходжу з дзвіниці. Зирк, аж у вікні директор. Побачив мене. По ескорті запросив на чорну каву і відібрав процу. Втрата проци боліла мене більше ніж тіло. Пізніше не раз винагородив мене за ту мою кривду, бо давав і підмоги і лекції і полюбив мене.

Професори наші були назагал люди добрі, людяні, але дуже строго есеквували завдані лекції. Призвичаювали до праці і точности. Всі вони вже нині небіжчики. Та хочби й жили, то не можна б було ні одного з них згадати лихим словом. Були й трохи диваки. Найбільший одначе вплив мав на нас наш довголітній господар класи, історик С. Зарицький, який захоплював нас викладами з історії, вирозумілий, розумний. Палкий професор І. Прийма гарно вчив нас латини і греки. А найважливіше, що декому з нас позичав книжки з своєї бібліотеки. Я мав змогу розсмаковуватися в „Київській Старині“.

Та над усіх вибився своєю сильною індивідуальністю сам директор Цеглинський. Він прегарно вчив латини, психології і льогіки. А ще краще виховував. Усе поважний, зрівноважений, ненавидів донощиків. Радо приймав різних учнів „волоцюг“, якщо який мав тільки гарний голос або був диригентом. Співаки, то були його улюбленці, боронив їх як тільки міг. А треба було, бо їздили по весіллях, празниках то й не було часу не то що вчитися, але навіть добре виспатися. А хор був у нас

Др. І. Брик

справді чудовий. Феноменальні тенори, як Білик і Пасічинський, баритон О. Мартинович і бас М. Яворський. А скільки серця було в дир. Цеглинського для бідних учнів. Він справляв їм одяги, давав на обіди, з себе давав трохи переношене, як уже не міг ніжніше помогти.

Як гордий був на свій хор, так само і на своїх восьмаків. Перед українськими балами взивав до себе кількох і казав їти на бал. Давав гроші на сорочку, лякерки і на позичення фракa. А там у великій магістратській салі представляв їх як студентів університету, своїх бувших учнів. І тішився, якщо панни не петрушкували, а сту-

денти добре бавилися. Але горе тому, що з'явився без його дозволу. Коротка тиха розмова і „академіка“ вже не було.

Нашою слабкістю була кічка, і то звичайна або комбінована з т. зв. іком або пилкою. Ті гри вийшли тепер із моди. Вибіралося ми грати звичайно на „Буди“, рідше на „Замок“. Виходили разом зі співом на устах і з добрими палестрами в руках. А вони були потрібні до війни з жидами, які хмарою вилітали в суботу за місто й занимали щонайкращі наші місця. На весні полювали ми в городах на рожі і приносили в дарі своїм паннам. Літом винаймали лодки і плили до Острова, а навіть до Красичина. Співали, тішилися. Нам здавалося, що ми козаки й їдемо здобувати Царгород. Купалися, добре попоїли хліба з сиром, що коштувало 4 грейцарі, а як хто мав ще 4, то міг випити бомбу пива. Найкращі хвилини й щасливе безжурне життя починалося в навечеря св. Івана Купала. Час клясифікацій і писання свідoctв. Радість у природі, радість у наших грудях. У Перемишлі храм „Іванка“. На нашому майдані торговці з преріжним крамом. Ми ходили, оглядали, але не купували. Тільки Івани, що обходили імянини, запрошували своїх найближчих і фундували... чорну каву і медівники. Таких приємних імянин не мав я вже потім ніколи.

Так минали наші найкращі молоді літа. І тому ми, перемишляки, маємо великий сентимент до нашого Перемишля, Сяну і гімназії. Усі ми почуваємо себе близькими, рідними і при принагідній зустрічі любозгадуємо наші гімназійні часи.

Але й тоді наше життя не було порожнє, безідейне. Ми працювали і основно вчилися. Вдома багато читали, поширювали здобуте на шкільній лавці знання, бували в читальнях „Просвіти“, придивлялися праці старших і пізнавали нарід, його смак і потреби.

У нижчій гімназії мали ми тайний гурток, до якого декого з нас прийняли старші. Найчастіше виголошували на ньому реферати Подолинський, син каноніка, Скобельський, шурина Хотинецького з Ярослава і М. Новаковський, тепер адвокат на Закарпатті. У вищих класах мали ми самоосвітній гурток. Що тижня один з нас реферував про новини в літературі або якусь книжку, що давав нам до зреферування проф. Прийма.

Перемишль дав народові і добрих робітників, бо нам присвічували такі ясні постаті, як дир. Цеглинський, проф. Прийма, Ярема і інші. І це певно є найбільшою хвалою для нашої дорогої перемишської української гімназії.

П. КАРМАНСЬКИЙ

Крізь серпанок літ.

Здається, це було вчора.

Був початок вересня 1892. року.

Була неділя. До обідньої пори я, як звичайно, пас дві корови на полі, а пополудні мене одягнули в новий одяг і, дякуючи пораді мого директора народної школи Якова Петришака, я попрощав своє мізерне містечко Чесанів і вкупі з братом Іваном (давно вже покійним), який покінчив четверту гімназійну класу в Ярославі, поїхав простим возом, одною сухореброю конякою, до далекого Перемишля. Віз нас покійний батько.

Бачу, що я впав у тон автобіографа. Та спогадів інакше й годі писати.

Я тоді був примітивом. Навіть залізницю бачив тільки з малої станції сусіднього містечка Любачева, куди ходив з іншими хлопцями на відпуст на св. Петра і Павла. Щож дивного, що коли ми третього дня пізнім пообіддям за Жиравицею стали спускатися гостинцем на „Будах“ до Перемишля і я згори побачив прегарну панораму міста з церковними вежами й банею української соборної церкви та з морем кам'яниць, моя душа похолала і я ніяк не міг уявити, як зможу в цьому морі обійтися без поводатора.

Чи могла в тому часі зродитися в мені думка, що колись я буду давати собі раду, не тільки у Львові, але трохи не в усіх європейських столицях, не виключаючи Відня, Берліна, Риму, Амстердаму, Брукселя, а покінчу на Ньюйорку, Ріо де Жанейро і ін.?

Прегарна панорама міста з околицею, з залізним мостом на Сяні, з баштою замковою, з церковними вежами, зі Знесінням і „татарським курганом“, з маєстатичним під ту пору Сяном і чудовим обрямоуванням довкольних лісів була для мене справжньою ревелюцією. Подібне захоплення переживав я пізніше на вид Адрії у Рєці, або у Венеції, чи врешті в Ріо де Жанейро.

О, тричі щасливі ті учні, що мали щастя вчитися в гімназії в Перемишлі!

Та не буду забігати наперед.

Коли я наступного дня опинився в гімназії, наперед перед тодішнім управителем Гр. Цеглинським, а пізніше перед екзаменаційною комісією, я переживав панічний страх; мені здавалося, що мене поставили перед трибунал суддів Гадесу. І коли після написання всіх письмених вправ я надармо піднімав пальці, щоби мене питали, я вибіг зі салі до батька з плачем, бо був пересвідчений, що мене як нездібного від іспиту відсунули. Щойно заява управителя, що я прийнятий, та що він бажавби собі більше таких учнів, заспокоїла мене.

Alea iacta est: я став учнем перемиської гімназії, що під той час становила „паралельку“ до гімназії польської і начислювала всього чотири нижчі класи.

Гімназія містилася в занедбаному будинку поєзуїтського монастиря з понурими темними коридорами, який мав напереді дві розвалені вежі, що нагадували замкові башти, і церкву, з повибиваними вікнами, в якій множилися галки та сови. Більшість будинку займала польська гімназія, а кілька саль на найвищому поверсі призначено для українських паралельок.

Перші роки моєї гімназійної науки нічим незамітні. Нас було в класі около шістьдесятки дуже сорокатої „штубачні“.

Вчителі, за винятком чепурного, працювитого сангвініка Дмитра Чеховського, який навчав латину, українську і німецьку мови, були типами дуже невиразними й незамітними.

Єдиним моїм замітнішим учителем в нижчих класах був Кость Горбаль, вже сильно підтоптаний дідусь, якого старечий вік ми, учні, використовували до дівачьких подвигів (він навчав ботаніки), якого одначе респектували за його культурну ролю і глибоке знання.

Випадково він навчав мене в четвертій класі української мови, і навчав цілком оригінально. Ніякої читанки не визнавав, а читав з нами народні думи і взагалі народню творчість; без ніякої згори накиненої системи; письменні вправи давав тільки додому, а потім ці вправи ми відчитували в класі та й обговорювали. Такий спосіб навчання в тих часах був великою новістю.

З тієї першої доби мого перебування в гімназії врзалися в мою пам'ять хіба дні заїлої боротьби учнів обох шкіл, які досягали вершка зимовою порою, коли на площі, де тепер стоїть палата нашого єпископату, відбувалися на кожній перерві формальні бої сніговими кулями.

А коли ще польські учні почали носити сокільські, а українці козацькі шапки, тоді ця боротьба не мала стриму і перенеслася далі поза місто, на „Знесіння“, в ліс „Буди“, а зимою на Сян; тоді справді небезпечно було бути учнем і ходити одинцем..

Вже було сказане, що наша многолюдна кляса була дуже сороката: були в ній в першому році дітваки, що ледви покінчили одинацятий рік життя, але були й рослі парубки, з котрих уже в другому році науки деяких поставили перед бранковою комісією і вони принаймні рік мусіли відбутися військовою службою. Найбільше помітним типом був Гр. Івановський, вусатий черевань, що не вмів вставати з лавки; з того користали найменші і в часі перерв сіпали його за вуси і він шамотався безсилно, зловлений лавкою мов кліщами. Він був нашим даровим інструктором до математики.

Я зроду був дуже покірним хлопцем, та тому що з народньої школи приніс стільки знання, що воно, абстрагуючи від латини й природи, вистачало мені принаймні на перші дві кляси гімназії, і я не мав що в клясі робити, я зробився згодом найбільше непосудючим учнем і за кару більше клячав у клясі ніж сидів у лавці. Поза школою я не мав ніякої опіки, тимто й не дивниця, що ходив манівцями, а те мало той добрий наслідок, що я навчився любити природу та цілими днями гуляв серед гарної перемиської околиці. Гуляв звичайно з лектурою в руках і вже в III. клясі ставив перші кроки на терновому шляху поета.

Вихований у сильно спольщеному містечку і в чисто польській школі, я тільки слабкими корінчиками вросався тоді в українство; тим то й перші свої віршеві спроби писав звичайно польською мовою. Та стихія української гімназії робила своє. Десь у третій клясі я вже стояв твердо на рідному ґрунті.

До того в перших роках перебування в Перемишлі я читав переважно польські книжки, які добував з якоїсь польської випозичальні для пролетарської молоді і з приватної бібліотеки одного з польських паничів, пізнішого літерата.

Тимчасом у житті гімназії зайшли великі зміни. Викінчено будинок для школи і обі гімназії переселилися до нього, вже з виразною тенденцією примістити два ворожо наставлені супроти себе обози молоді „під одним дахом“, як це було підкреслено представником уряду в часі свята інавгурації. Чи й наскільки ця тенденція вийшла переможною рукою, це виявилось найкраще в 1918 році.

Новий будинок був, як на тодішні часи, справді люксовий, і все, аж до шкільних лавок включно, виказувало великий поступ після дотеперішнього животіння школи у старій рудері поезуїтського монастиря. Будинок поділено між двох льокаторів таким робом, що на лівому кінці долини було мешкання директора польської, а на правому в тому самому місці мешкання, вже тепер самостійного, директора української гімназії, так що ранком і на перервах вони обидва стояли на своїх вартівнях як два команданти двох армій.

В тому часі уведено вже для учнів однострої, які в короткому часі почали спричинювати директорам чимало клопотів, бо багатші

учні дозволяли собі на всілякі відхилення від приписаної форми шапок, відзнак і крою, намагаючися наблизити свої однострої до форми одностроїв військових старшин. Згодом і тут почалася націоналізація, що правда тільки у підшевні, та згодом на шапках у польських учнів появилися державні польські емблеми, а в українців левики.

Кількість учнів моєї класи стала зменшуватися внаслідок класифікацій, та водночас стали напливати учні з інших гімназій, яким директор не робив ніяких перепон. Це були учні, зі становища погляду деяких професорів, гірші, та беручи на увагу їх інші прикмети, співацькі здібності, темперамент і ін., треба признати, що вони вносили в життя класи великі цінності: класа робилася цікавою, переставала бути збором затурканих трафаретних „ковалів“, набиралася атрибутів своєрідної богеми. І директор всупереч не найкращим думкам про класу деяких вчителів, любив її і на неодне прижмурував очі.

Та й склад нашого вчительського збору почав устійнюватися.

Вже раніше до нашої гімназії прибув учень вищої гімназії Роман Сембратович, радикал з переконання, індивідуальність небуденна, юнак, що своїм начитанням, інтелектуальним розвитком, публіцистичним хистом і рухливістю перевищував не тільки всіх учнів гімназії, а мабуть і неодного з учителів. Ясно, що він зразу завоював цілу вищу гімназію, добув серед учнів великий авторитет і витискав на учнівському загалі печать свого духа більше, ніж це змогли зробити деякі вчителі.

Таксамо зі Самбора прибув до нашої класи (мабуть до IV-ої) Володимир Гуркевич, теж радикал, а до класи на один рік нижчої, німець Артур Зеліб.

Обидва ці худощаві, марні юнаки мали ту спільну прикмету, що не були всилі всидіти без конспіративної роботи. Обидва були непересічно начитані, вміли, як на свій вік, розумно говорити і зуміли розбуджувати в учнівській громаді фермент.

Головно цікавим типом був А. Зеліб, син бідного німецького кольоніста. Був дрібний і мізерний, з обличчям типово німецьким і з вічними веснянками на ньому. Вув бідаком і нікто ним не журився. Батько вмив руки й не інтересувався долею сина, мабуть тому, що він став українським патріотом і не таївся з тим, що Шевченко йому ближчий та цінніший за Гетого і Шілера. Своєю освітою і інтелектуальною зрілістю переростав він не тільки своїх класових товаришів, але й вищих на два роки студій інших учнів, хоча своїм виглядом не міг будити пошани навіть в т. зв. штубаків. Він і Гуркевич, юнак таксамо інтелектуально надмірно розвинений, власник поважної бібліотеки, що дісталася йому у спадщині по батькові, священникові, дали почин до тайної організації, яка мабуть вже й раніше існувала, та

згодом зниділа й не виявляла нічим свого життя. З мізерних місячних складок ми оплачували кімнатку в домику далеко на периферіях міста при т. зв. угорській вулиці (сьогодні Грунвальдська) на Засянні і тут примістили нашу шафу з книжками, доручаючи опіку над цим майном і управу А. Зелібові, що таким робом діставав дах над головою*).

Вже раніше, коли я був учнем четвертої класи, за ініціативою нас кількох, головню на рік старшого від мене Андрія Паращак, виходила гектографована учнівська газета (титulu вже не нагадаю), що трималася головню „літературною” продукцією названого пятака — віршами, повістевими й драматичними спробами. Я давав більше технічну працю: писав і „печатав” журнальчик. Згодом Паращак, учень феноменальних уздібнень, гімназію кинув і газета упокоїлася.

Тепер нелегальна праця дістала твердші основи. Наш гурток передплачував деякі часописи*), очевидно ліві, і „Літературно-Наук. Вістник”, ми виготовляли реферати, відчитували їх, обговорювали, будь в нашій домівці, будь на вільному повітрі, на „Знесінні”. І хоча були свідомі того, що наш гурток є „прилюдною тайною”, робили все конспіративно, бо цею дорогою на нашу думку ми добували для нашої роботи атрибути чогось небуденного, а може геройського.

Найбільше цікавив нас І. Франко і М. Драгоманів, так як сьогоднішню молодь цікавить Д. Донцов. І творчість названих була найчастіше темою наших рефератів і дискусій. Всі ми позували на поступовців і революціонерів. Це вічна мода dorостаючої молоді, мода кінець-кінців нікому не шкідлива, а вже ніяк не небезпечна.

В тому періоді життя ми були дуже чутким сейсмографом громадського життя, цікавилися виборами, політикою і літературою, любили тетр, багато співали, а найбільше мріяли. Ерос, річ ясна, втішався нашим великим культом, та з цим божком ми не поводитися так безцеремонно, як це діє сьогочасна молодь: наш культ мав більше елементу містичного та захоплюючого.

Важнішою подією в житті нашої гімназії було ще прийняття до неї першого учня жида, Іллі Швебера, якого я приготував до

*) Примітка: Р. Сембратович визначився пізніше між нашими публіцистами як один з перших, що публіцистичну працю зробили своїм фахом, і був першим журналістом, що з метою спопуляризувати українську проблему в Європі почав видавати у Відні зразу часоп. „X Strahlen”, а пізніше неплідик „Ruthenische Revue”.

А. Зеліб став пізніше соціалістичним журналістом у Швайцарії та й не був байдужий до української справи.

Др. В. Гуркевич записав своє ім'я в історію нашої культури як популяризатор ідеї регіонального музейництва і основник та управитель першого регіонального (бойківського) музею в Самборі та основник і видавець періодики „Бойківщина”. П. К.

*) „Діло” діставав я за невеличку місячну оплату в одній каварні. П. К.

вступного іспиту, і якого директор прийняв тільки після довгого вагання. Мабуть побоювався, що учні будуть знущатися над ним. Та його побоювання не здійснились. І. Швебер пізніше визначився як один з піонерів сionістичного руху.

З професорів незвичайною пошаною і симпатією втішався вчитель історії С. Зарицький, що своєю солідністю, справедливістю і простолінійністю будив респект до своєї особи, не менше самого директора. Гарно та з великим захопленням навчав нас добу великої революції, та не дозволяв нам легковажити й інші партії історії; лявіровання не стерпів ніколи, і кожний з нас знав, що жартувати з тією хрустальною, чесною й обов'язковою людиною не можна.

Душею школи був її директор. Був це справжній гуманіст, людина розумна, інтелігентна, поет, що вмів свій ентузіазм сугерувати іншим; добрий промовець, знаменитий педагог, що на своїх цекціях заворожував учнів; строгий у вимогах, та ласкавий там, де для ласкавости було місце. Хоча все носив на обличчі маску суворости, то одначе за цією маскою ховалося голубине серце справжнього приятеля молоді. Свої незвичайно інтересні лекції, із латини і з філософії оживлював безліччю прикладів і влучних дотепів. Умів на лекції запрягти до праці всіх учнів; та й за його спонукою не один з нас пробував своїх сил як стихотворець, перекладаючи латинських і грецьких клясиків гексаметром. При тому був дуже строгим критиком нашої мови, і трудно було задоволити його під тим оглядом.

Сьогодні з легковаженням говорять про передвоєнну школу та про її методику, перехвалюючись до осоружности сьогоднішньою „школою праці“, коляборацією цілої кляси та й іншими новомодними „винаходами“.

А проте коли нагадую свою шкільну науку і порівнюю її до теперішньої праці у школі, то чогось хочеться жалувати за тим, що було-минуло. Чи тому, що в давній школі була краща молодь, дякуючи селскції, головно кандидатів зі села, чи тому, що в давній школі було менше шаблону в методах навчання, який нераз заносить схолястикую, трудно це вирішити. Вправді і колись були менше вартні одиниці серед учителів та зате були серед них одиниці, яких сьогодні дуже мало. Вони вміли вкинути в дрімучий інтелект і серце учня іскру, яка запалювала те, що позитивного дрімало в потенції в майбутніх інтелігентів. Без зайвих деклямацій, без перехвалки, без осоружних дискусій і „докшталцання“, без пописових лекцій деякі тодішні педагоги вміли вести навчання цікаво, вміли запрягти збірноту до справжньої співпраці, вміли розбуджувати вроджені здібности і віднаходити таланти та спрямовувати їх працю у належному наг оямку.

І хоча загаль колишніх педагогів менше давав учням у школі, якось так складалося, що школа потрапила дати їм спонуку до

Не було празника в околиці Перемишля, який обійшовся би без учнів співаків. До готелю „Провидіння“ заїздили заздалегідь підводи і забирали бажаних гостей, що мали обов'язок не тільки співати, але й танцювати.

Наша кляса завдяки ситові Д. Чеховського була сильна: було в ній усе п'ятох або й більше учнів „відзначаючих“. Та не любили ми „ковалів“ і солідарно заступалися за учнями слабшими. І горе було тому „форцугові“, який відмовився дозволити слабому учневі відписати задачу, або підповісти! В часі перерви його скоплювали, перетягали на лавці і солідарно „давали стипендію“. Від цього виміру кари відклику не було, і добре приходилося каятися тому, хто бувби пожалувався господареві кляси.

Значну частину учнів становили сільські бідаки, що вели злиденне животіння, голодували. Були й такі, що взагалі місяцями не мали мешкання та проводили ночі, як Бог дав.

Добрим бідним учням директор видавав карточки на обіди в „Дешевій Кухні“, яку вели пані з „Товариства св. Вінкентія а Павльо“, де по ціні 6 крайцарів видавали прості, скупі обіди для пролетарів. Також і одяги бідні учні діставали або даром, або за невеликою доплатою з „Товариства св. о. Кирила“, що існувало при гімназії та було споріднене з сьогоднішнім „Товариством опіки над молоддю“. Та учням, що своїм поведенням і працею не задовольняли вчительського збору, допомогу відказували, і вони мусіли радити собі, як змогли.

Роблячи висновки з усього, скажу ось що:

Не знаю, як було в інших тогочасних середніх школах. Та нагадуючи мої шкільні роки в перемиській гімназії і порівнюючи їх із тим, що бачу тепер в ролі вчителя, не можу сказати, щоби час навчив нас багато. Все те, що тепер реклямуємо шумно як нові здобутки сучасної школи, було вже й тоді, без реклям, під серпанком скромності й індивідуальних починів учителів; а що не мало паспорту офіційності, те буяло тим краще в рамках нелегальності. Єдиним здобутком сучасної школи є знесення кар і поставлення учня у становище „громадянина“ — та ледви чи ці здобутки можна вважати позитивними. Про це моглиби сказати авторитетне слово університети. — Хоча в дійсності й під цим оглядом існує фікція. Принаймні щодо себе мушу ствердити, що я як педагог багато чого не простивби своїм учням з того, що мені мої вчителі прощали.

І думаю, що це найбільше для них признання. Виключно з метою скласти на їх могилах квіти цього признання я написав ці скромні рефлексії.

Д-р ІВАН ЗІЛИНСЬКИЙ
професор краківського університету.

Моя наука в перемиській гімназії.

I.

Українська хлопча гімназія в Перемишлі й подібно тамошній Український Інститут для дівчат відиграли та й ще дальше відиграють велику й незвичайно важну роль в культурно-освітньому розвитку середущої та західньої Галичини. Написання історії та всебічне висвітлення питання про значіння цих обох установ для наших південно-західніх окраїн вимагає перш усього зібрання всіх потрібних до цього матеріалів і використання спогадів та спостережень бувших вихованців цих гімназій.

Частинно опрацював уже вище згадане питання д-р І. Околот у своїй розвідці п. н. „Вплив перемиської української держ. гімназії на розвиток національної свідомости Надсянщини“ (див. ст. 41—55).

Редакційна колегія цього Альманаху просила мене в місяці січні ц. р. написати окрім моїх спогадів про мою науку в українській перемиській гімназії ще й наукову розвідку про подібне значіння цієї школи для українського населення на Лемківщині, однак через непередбачені перешкоди я не міг зібрати в так короткому часі всіх потрібних мені матеріалів, особливо таких, що відносяться до повсякденної доби. Тому обмежуся тут до подання моїх споминів*) й лишень у вступі доторкнуся покищо тільки дуже загально вище згаданої теми.

*) Дуже нерадо беруся за писання цих споминів, бо так не люблю, а мимохіть мушу уживати займенника я у різних відмінках і боюся, щоби хтось з читачів цих спогадів не посудив мене за егоїзм. А проте рішився я описати вже тепер цей фрагмент з мого життя: 1) щоби дати свідомство правді в справі виховної діяльності мого дорогого, незабутнього вчителя Івана Прийми; 2) щоби заохотити інших б. учнів перемиської гімназії до списування своїх споминів як матеріал для майбутнього історика цієї гімназії; 3) в надії, що ці стрічки можуть мати також виховне значіння для деякого з теперішніх гімназійних учнів, (особливо для неможлих лемківських синів, для піднесення їх духа та

До вибуху світової війни вчилися в українській, перемиській гімназії ледви кількох лемків, головно священничих синів, і кількох т. зв. замішанців*).

Зрештою посилали лемки та замішанці своїх синів до польських гімназій в Сяноці, Коросні, Яслі, Новім Санчі й Ряшеві, де не було кому їх національно освідомлювати й вони з малими виїмками оставалися традиційно москвофілами**). А вийшло з Лемківщини багато духовних і світських інтелігентів, які займали високі суспільні становища. Див. Ю. Тарнович: Іл. Історія Лемківщини. Львів 1936. Ст. 188 — 200.

скріплення їх віри у власні сили, коли вони побачать на живому прикладі, що невинною і триваючою працею можна побороти всі труднощі та усунути найбільші перешкоди; як убогий, сільський хлопчина навіть без ніякої матеріальної помочі родичів і без ніяких протекцій — лишень виключно о власних силах, удержуючись з лекцій, може покінчити всі школи та досягнути навіть і університетську катедру.

*) „Замішанцями“ називають правдиві лемки-гірняки дуже цікавих з різних поглядів мешканців 11 сіл, що лежать даліше на північ від властивої Лемківщини в доріччі середнього бігу р. Вислока й творять тепер 3 українські острови серед польського моря (Пор. І. Верхратський: Говор Замішанців. ЗНТШ. т. III. ст. 153 — 6). На першому острові лежать села: Яблониця Польська і Малинівка в березівському повіті; на другому, найбільшому острові, в горішньому коліні р. Вислока, сс.: Красна. (що в устах народу зветься частіше Коростенка), Чорноріки. Ванівка (простонародна назва Ванювка, офіційна „Węglówka“). Ріпник, Петруша Воля, Олярівка (всі в короснянському повіті) і Бонарівка (в ряшівському повіті) — одно з найсвідоміших українських сіл на захід від р. Сяну. Деяко далі на північ від с. Красної лежить третій остров з сс. Близьанка (по народньому Близенька) і Гвоздянка, що належать до ряшівського повіту.

Вінкентій Поль у своїй праці п. н. Rzut oka na północne stoki Karpat, Краків 1861, ст. 113. подає вістку, що вище названі найдаліше на захід положені в середуцій Галичині й тепер цілком від суцільної української території відірвані українські села, це потомки колишніх українських полонених козаків, поселених між місцевою людністю. (Пор. також Шематизм перемиської єпархії за 1879. р. ст. 200. і т. зв. Лемківський Шематизм. Львів 1936, ст. 82, 84.

Ці козани мусіли змішатися з тубільним населенням, бо теперішні Замишанці хоч не вживають слова „лем“ і майже кожне село має свої мовні окремішності, то загально говорять вони мовою дуже зближеною до лемківської із сталим (нерухожим) наголосом, що творить перехідний ступінь поміж лемківським і надсянським говором.

На східньо-українське походження (особливо мешканців середуцього острова, зокрема сіл Красна й Ванівка) вказують дуже поширені там фамілійні назви з наростком **-вино, -но, -о, -ин** н. пр.: Русенко (в с. Красній одного з Русенків ще й тепер ціле село кличе Козаком і його жінку Козачкою), Сенько, Левко, Пішко, Цепко, Унisko, Сірко, Кармазин; хресні ймення: Маруся, Марушка, Гнатко, Данько, Демко, Панько, Тимко, Осип, Костко і т. п.; далі заховані ще по скринях рештки д. цікавої старинної жіночої поші (контуші, хустки, зашторки, фартухи й вишивки), що нагадують Полтавщину то що.

**) Виїмок із старшого покоління лемків становлять тільки: пок. кардинал Євдоким Сембратович, член краєвого Виділу Савчак, о. Олексій Торонський, автор статті п. н. Русини-Лемки (Зоря Галицька як альбум за 1860. р.), й ще дехто.

Із розвідки проф. Ст. Малиновського: Кого видала перемиська державна гімназія впродовж 40 літ (Альманах „З юних днів, днів весни“, Перемишль 1936, ст. 121—87) видно, що аж по війні число лемків абітурієнтів ступнево зростає, починаючи від 1930. р.

Живу та успішну акцію за висилкою лемківських дітей до українських шкіл підняв від 1933. р. б. апостольський візитатор Лемківщини о. Іван Качмар, пропагуючи її усно між священниками на соборчиках. Частина висиланої молоді йшла до львівських середніх шкіл, до господарських у Миловані й Шибалині та значна скількість до української гімназії в Перемишлі завдяки матеріальній допомозі одної впливової особи.

Всі учні-лемки знаходять приміщення в „Бурсі св. о. Николая“ або в „Українському Гімназійному Інституті“ за невисокою оплатою або й даром. В 1937/8. шк. році було їх у згаданих виховних установах 34-ох, з того 28 селянських синів і 6 синів священників і учителів.

Мене запевнювано, що лемки-учні майже без виїмку солідні, характерні й спосібні та швидко вибиваються на провідні місця в класі та в установах.

О. крилошанин Качмар, осівши на стало в Перемишлі, опікується далі учнями-лемками й до нього звертаються лемки (батьки й учні) в усіх своїх потребах відносно школи й приміщення.

До вище згаданих замішанців, що перед війною мали щастя бути вихованцями української перемиської гімназії, крім братів Падохів Миколи і Василя родом з Бонарівки, належить також автор цих спогадів, що уродився в селянській сім'ї дня 22. травня 1879. р. в селі Красній.

Батько Падохів, дяк і громадський писар, видно мусів добре розуміти вагу освіти, коли він посилав усіх своїх 4-ох синів до шкіл і то до далекого Перемишля, хоч значно ближче йому було до Ряшева, Ясла або й до Сянока.

Тільки два молодші його сини, що були учнями української гімназії, остали до кінця життя свідомими українцями, натомість два старші, Андрій, народній учитель і Юрко священник, що скінчив перемиську польську гімназію, були неутральними „русинами“.

Я вже змалку рвався до науки, читав, що під руки попало, любив над усе в світі книжки, вже сільським хлопцем придбав був собі невеличку бібліотеку українських книжок, лелівав у душі золоті сни й мріяв про величні храми науки в далеких, незаних мені містах та чув інстинктивно й не раз запевнював дві мої старші сестри й моїх ровесників, що мені не суджено жити їхнім сільським життям.

І на мої гарячі прохання, зрошувані не раз гіркими діточимй сльозами, рішився нарешті мій батько, головню під впливом старого Падеха, післати мене разом з його синами: Миколою (тоді учнем

IV. кл. гімн.) та Василем*) (моїм шкільним товаришем з VI. кл. нар. школи в Коросні), на науку в українській перемиській гімназії.

Ніколи не забуду памятного на ціле моє життя, радісного та водночас тривожного для мене дня, коли я 1. вересня 1892. р. їхав з батьком з Красної до Перемишля. Ранок був погідний, я рад був крилами злетіти чим скорше на залізничу стацію в м. Стрижеві, де ми мали стрінутися з Падохами й разом поїхати через м. Ряшів у Перемишль.

Я понагляв батька, щоби підганяв коня, бо інакше ми спізнимо поїзд. Та коневі не було спішно, не хотів жваво тягнути воза, особливо під гору, на границі Красної й с. Лютчі, батько хвилювався, бив лінивого коня, але коли ми приїхали на стацію, було ще цілої пів години часу до відїзду нашого поїзду.

Падохів іще там не було, зате сиділо в ждальні багато поляків, що везли своїх синів до гімназії, але до Ряшева. Вони почали намовляти мого батька записати мене з їх синами до польської гімназії в Ряшеві, бо мовляв, це місто є три рази ближче для нас і дешевше від Перемишля. Та я нізащо в світі не хотів на це згодитися, вижидав як спасіння приїзду Падохів, що хвилини вибігав даремно дивитися на дорогу, чи вони не їдуть. Я дуже хвилювався, бо боявся, що як Падохи спізняться, то мій батько не скоче сам без них везти мене в Перемишль і я опинюся в чужій для мене ряшівській гімназії.

На моє щастя і велику радість надїхали нарешті Падохи перед самим відїздом поїзду й ми вже без ніяких перешкод заїхали щасливо до вимріяного княжого городу**).

II.

Вступний іспит і запис в українській гімназії, що вже тоді мала 4 повні, паралельні класи при польській гімназії, під управою Григорія Цеглинського, пішли гладко й наші батьки примістили нас на „міщанській“ станції при вул. Городській в збуреному вже партєровому домі (де тепер стоїть „Дом Католицкі“) у кравця Дембльов-

*) Василь був у 1919 р. адвокатським кандидатом у Самборі й загинув трагічною смертю. Микола, емерит. залізничний урядовець, помер ц. р. і лишив сина д-ра Ярослава Падоху, адвоката в Стрию.

**) Може декому з читачів цих спогадів з моїх юних днів, днів весни, видається вище поданий опис моєї першої подорожі до Перемишля наїваним і зайвим, однак для мене означує цей день зворотну точку в моєму житті. Колиб мій пок. батько записав був мене до гімназії в Ряшеві, то я бувби зробився правдоподібно таким самим москвофілом як кількох моїх ровесників лемків і замішанців, що покинули гімназії або вчительські семінарії в Ряшеві, Сяноці, Коросні, та палають сліпою ненавистю до українців і всіми способами стараються їх нищити.

ського. Окрім нас трьох мешкало там ще кількох інших учнів, між ними Іван Гринишин, учень VII-ої кл. польської гімназії, що про нього буде ще мова нижче.

Перемишль зробив на мене велике вражіння своїм гарним, амфітеатральним положенням над срібнолентим Сяном, своїми великоміськими (здавалося мені тоді) вулицями з різними, багатими крамницями, книгарнями то-що. Особливо подобалася мені величава грекат. катедра, що домінує над містом, пишається своїми багатими, внутрішніми прикрасами, штучними й правдивими мармарами, розкішним іконостасом, цікавою проповідницею у формі корабля та її поважна каплиця з чудотворною іконою св. о. Николая, куди ми учні часто забігали в часі великої павзи й просили великого Чудотворця допомогти нам у науці.

З великою цікавістю переступав я перший раз поріг I-ої класи гімназійної, що містилася ще в старім будинку над бічною (лівою) навою посзуїтського костела. Все було для мене нове та інтересне: товариші, професори й вся наука в рідній мові. Опікуном нашої класи й вчителем української та латинської мови був лок. Олексій Ярема, свідомий українець і добрий педагог.

Наука йшла мені добре, тільки рухомий наголос української мови, (цілком чужий для мене-замішанця) справляв мені спершу деякі труднощі. Ніколи не забуду пригоди, яка мені лучилася в часі одної з перших лекцій української мови. Навізвання проф. Яреми читаю голосно якийсь прозовий уступ і наголошую „по свому“ на другому складі відкінця слово „м а т е р і є ю“ (орудн. однини). „Як? Повтори ще раз!“ — крикнув здивований професор. Збентежений поправляюся: матерією (з наголосом на кінцевому складі). „Зле! — Ще гірше!“ — каже Ярема. На його настоювання знайти правильний наголос, шукаю його розпучливо на третьому від кінця складі й кажу вже напевно: матерією. Ціла класа в сміх, а поіритований професор каже мене поправити товаришеві Петрівському. „М а т е́ р і є ю“ читає він на моє велике здивування, що в українській літературній мові може наголос стояти навіть і на четвертому й ще дальших складах слова.

Цей епізод моєї шкільної науки відкрив мені очі та повчив, що моя дотеперішня „руська“, сільська (коростенська) мова — це є тільки місцева говірка, яка сильно різниться від загально-української літературної мови деякими звуками, формами, словами та найбільше нерухомим (сталим) наголосом і це дало мені перший товчок до пізнішого вивчення різниць поміж українською літературною мовою та її народніми говорами.

А покищо я поклав собі тоді за головну мету позбутися чим скорше мого „лемківського“ акценту*) та вивчити українську літера-

*) Загально відомо, як дуже тяжко лемкові й замішанцеві позбутися, не-

турну мову. Впертою, невпинною працею я довів до того, що в розмірно короткому часі опанував я її цілком добре й вже в кінцевому (річному) свідоцтві з I. кл. гімн. одержав відзначаючу ноту з української мови, яку задержав аж до матури.

У I-ій класі вчили нас іще писати „по руски етимольогією“, і щойно в II-ій класі запроваджено в 1893.р. фонетичний правопис на підставі „Руск-ої граматики“ Ст. Смаль-Стоцького й Ф. Гартнера. „Фонетика“ дала привід до гострих нападів „твердих-русинів“ на „м'яких-українців“ і до завязятих спорів поміж собою. Підо впливом мого сільського вчителя Н. і коростенського пароха П. я зачисляв себе спершу, як і більшість моїх товаришів, до „твердих“*).

На розбудження і зріст моєї (і моїх товаришів) національної свідомости впливали: 1) наші вчителі й 2) наша позашкільна самоосвітня праця над собою.

Мої учителі разом з директором Цеглинським були свідомі українці „народовці“ з виїмком катехита о. Івана Савчина, що був неутральним „старорусином“. Всі вони причинилися багато до придбання мені загального образування, одначе найбільший вплив мали на мене (й думаю на моїх товаришів) три професори: Кость Горбаль, д-р Григорій Величко та Іван Прийма.

Незвичайно симпатичний старушок з сивою, довгою бородою, проф. Горбаль учив нас української, польської та німецької мови в II-ій і в III-ій класі, позичав нам з власної бібліотеки книжечки з різними цікавими оповіданнями для дітей і він перший навчив мене, як треба з користю для себе читати книжки. Він казав нам приходити до свого мешкання, випитував кожного з нас зміст прочитаної книжки, подавав нам незабутні завваги й вказівки й при тій нагоді заціплював у наші молодечі серця нові, досі незнані, патріотичні думки.

Історії та географії вчили нас: проф. Северин Зарицький (довше) й д-р Григорій Величко (коротше). С. Зарицький, добрий бесідник, захоплював нас прегарною зовнішньою формою своїх викладів, одначе він не виходив звичайно поза рямці шкільних підручників.

Д-р Г. Величко, автор першої етнографічної карти України, виданої Т-вом „Просвіта“ у Львові, не вмів так гарно викладати, говорив слабим, притишеним голосом, зате імпував нам своїм док-

раз і до смерті, сталою акценту та наломити язик до рухомого. Оповідають, що навіть пок. кардинал Сембратович не раз наголошував поодинокі слова по лемківськи.

*) Мій пок. сільський вчитель грозив мені, що коли я писатиму дальше мої листи домія „фонетикою“, то мій батько не побачить їх, бо він перехопить мої листи й знищить. Натомість священик с. Красної, коли побачив моє відзначаюче свідоцтво з II-ої класи, сказав: „Як бим не уважав, що то таке красне свідоцтво, то подербим его на кавалки, через тоту прокляту фонетику“...

торатом філософії, зложеним у Парижі. Й цікавим змістом своїх викладів, самостійним, критичним освітлюванням деяких фактів із всесвітньої та української історії, які (на його думку) були невірні або тенденційно представлені в шкільних підручниках. Ці свої погляди висказував нерозсміло в присутності візитаторів (дир. Цеглинського або й інспектора „Янця“ Левицького) й цю свою відвагу переплатив небавом утратою вчительської посади.

Розказував він нам нерозсміло цікаві речі про свої подорожі, про свій побут у Парижі, висловлював свої оригінальні спостереження про деякі геніяльні мистецькі твори в Луврі й його сміливі думки западали глибоко в наші молодечі серця.

Та найбільше завдячую я і ціла наша класа нашому незабутньому батькові та опікунові проф. Іванові Прийми.

О. М. Дуркот у своїх шкільних споминах з перед 40 літ п. н. „З юних днів, днів весни“ (Альманах, Перемишль 1936. р. ст. 104) каже, що „В III. класі прийшов до нас проф. Іван Прийма, але довго у нас не був, бо як одного товариша кинув (а був великий пасіонат) об катедру, то аж катедра перевернулася, чорнилом поплямив катальог, а товариш наш довгий час хорував“.

Хто не мав щастя бути учнем проф. Прийми, міг по прочитанні вище дослівно поданого опису просто уявити собі його як якогось некультурного педагога-розбишаку, що залюбки брутально знущався над невинними вихованцями української перемиської гімназії.

Проф. Прийма учив мене грецької мови в IV-й класі, потім у VII-й і VIII-й класі обняв по проф. Яремі господарку й науку латинської і грецької мови в нашій класі та провадив нас аж до матури, але я мушу в ім'я правди зреабілітувати нашого незабутнього, дорогого учителя й заявити, що за весь час його учителювання в нас подібного, брутального знущання над учнями ми не бачили.

Іван Прийма — це була незвичайна людина. Здоровий, кремезної, атлетичної будови, повний життя й енергії, все бадьорий, з холеричним темпераментом, знаменитий класичний фізичний і дуже добрий педагог. Обнявши у нас по проф. Яремі навчання латинської і грецької мови, він у короткому часі так нас вишколив у латинській і грецькій граматиці, що ми без ніяких труднощів з насолодою і користю для себе могли читати твори класичних авторів. Він відкрив перед нашими очима не тільки величню, могутню красу й культуру соняшної Геллади і всього античного світу, але вмів використати свої шкільні години та кожну стрічу з нами до розбудження в нас патріотичного духа, привязання і любови до свого народу, до його минулого, сучасного й майбутнього, особливо до своєї рідної мови, яка в нього була все старанна, чиста, вироблена й такої вимагав він також і від нас при перекладах з класичних мов. При читанні класичних творів

Абітурієнти української перемиської гімназії в 1900. р. з професорами.
 I. ряд, вгорі, зліва: Манастирський, Кульчицький, Макаревич, Лотоцький, Граб, Войтович, Пик, Дуткевич, В. Р. Петрівський, — II р., зліва: Борис, Кравич, Петрик, Білинський, Гучко, Лісикевич, Лопачук, Паславський, Сичинський, Яминський, — III. р., зліва: Щуровський, Лисяк, Павлюх, Світлик, В. Петрівський, Залітач, Злинський, Савицький, Липинський, Шехович, Лісний. — IV. р., зліва, сидять проф.: К. Глібовицький, Д. Левкевич, С. Зарицький, о. І. Савчин, дир. Г. Цеглинський, І. Прийма, І. Малиновський, К. Циммерманн. — V. р., зліва: Сабат, Даньо, Зеліб, Гадзевич.

він захоплювався сам і нас їх красою; від Гомера, Цицерона, Демостена й т. д. незаметно переходив на Україну та ставляв нам за приклад різних грецьких і римських героїв і борців за правду й волю своїх народів.

Не стає тут, на жаль, місця для повної характеристики цього незрівняного виховника й його цікавих метод навчання, тому скажу лишень коротко, що я і мої товариші скористали від Прийми без порівняння більше навіть із ділянки української мови й літератури, ніж від декого з наших учителів української мови.

Прийма цілою душею ненавидів москалів і їх доморослих прислужників-москвофілів і довів до того, що з нашої, спершу переважно „твердої“ кляси вийшли у світ, по зданні матури лишень два невиразні, не цілком здекляровані українці, а властиво неутральні „русини“, лікар д-р Адам Літинський та священник Клим Камінський (оба вже давно покійні).

На закінчення мушу ще подати кілька фактів з життя проф. Прийми для характеристики цього великого педагога й громадянина.

Коли через необережність одного з наших товаришів шкільна влада довідалася про існування нашого тайного кружка і кільком старшим учням грозило прогнання з нашої гімназії, удався я з кількома товаришами на доручення цього кружка з повним довірям до проф. Прийми як до нашого батька (а не ц. к. професора), розказав йому все шире й просив рятувати нас інтервенцією в директора Цеглинського. „Я вам дам батька!“, — гримнув він на нас із удаваним гнівом. „Чому не вмієте держати язика за зубами? Тепер робіть собі, що хочете! Я вам нічого не поможу!“ А проте поміг нам і цілу справу затушовано якимось без шкоди для когонебудь.

Залюбився нещасливо наш поет Петро Карманський в інститутці Зені Зубрицькій та написав і оголосив друком з цього приводу свій перший літературний твір п. н. „З теки самовбивця“. В часі одної великої павзи ми обступили проф. Прийму та питалися, чи читав уже цей твір і як йому подобається? „А ви може одушевляєтеся цим меланхолійним героїзмом?“ — крикнув він гнівно й грізно затиснув наче Тарас Бульба кулаки, так що ми перелякані аж відскочили від нього. „Нехай пропадає, як не хоче жити! Ми потребуємо не плаксивих, а бадьорих і життєздатних юнаків! Пора вже нам раз скінчити з безсильним, „шлямазгрним“ сентименталізмом і з вічним наріканням на нещасну долю, свою і цілого українського народу“..., додав він вже спокійнішим голосом.

Про громадянську діяльність проф. Прийми в перемиських українських товариствах і установах, про його просвітянську роботу в читальнях Перемищини разом з директором Цеглинським і з іншими про-

фесорами української гімназії говорить д-р Околот у своїй вище названій праці на ст. 48—55*).

Та не тільки в Надсянщині будив Прийма національну свідомість і ширив освіту та культуру. З добірним, добре зіспіваним хором (знана 16-ка учнів перемиської гімназії під батуткою нашого „Шмуля“ — Івана Смолинського, тепер емер. гімназ. учителя) обїздив Прийма в часі літніх ферій цілу Галичину як імпресаріо й будив піснею та живим бадьорим словом заспаних галичан до нового життя.

Останній раз я бачився з Приймою весною 1918. р. у Волочиськах, коли я, як австрійський старшина, їхав у службових справах з Одеси до Львова, а Прийма з Полтави, де він був директором української гімназії, до Яворова, до своєї дружини. Залізнична військова влада робила „цивілеві“ Приймі труднощі при пересіданні з російських вагонів до австрійських. Я примістив його в своєму службовому „купé“ й ми їхали разом аж до Львова.

В часі нашої їзди оповідав Прийма цікаві речі про свою освітньо-культурну діяльність у Полтаві. На мій запит, чи поверне ще в Полтаву, відповів, що відроджена надніпрянська Україна має замало власної, свідомої, самостійницької інтелігенції, без галичан не дасть собі ради в боротьбі з зовнішніми й внутрішніми ворогами й тому вважає за свій обов'язок посвятити всі свої сили службі У. Н. Р.

І дійсно вернув він по короткому побуті в Галичині в Полтаву та небагом згинув мученицькою смертю з большевицьких рук за відважне ширення своїх самостійницьких поглядів.

III.

Нашу шкільну науку доповнювали ми: 1) читанням книжок з різних приватних бібліотек**), бо гімназійна бібліотека для учнів була тоді невелика й 2) головню спільною працею в нашому самоосвітньому тайному кружку.

Організатором тайного кружка для українських учнів у польській перемиській гімназії був вище згаданий Іван Гринишин, тепер парох с. Черневи в Мостищині, а помагали йому в праці учні: пок.

*) О Іван Ключас, парох Бонарівки, казав мені, що в 1894. р. заложив Прийма читальню „Просвіти“ в його рідному селі Стібенці, перемиського повіту, і був дуже популярний і загально знаний у всіх околичних селах.

**) Я позичав у вищих гімназ. клясах книжки з гарної бібліотеки проф. Ол. Яреми й перший раз побачив у його помешканні при вул. Владичій різні наші белстристичні й наукові видавництва, всі книжки Видавничої Спільноти в дуже гарній, оригінальній оправі, Історію України-Руси М. Грушевського т. I. 1898. р. і т. ін.

уже Михайло Осідач, що був священиком у с. Ветлині, ярославського пов. і вислав звідтам селянських хлопців до української перемиської гімназії; Семен Вітик і, здається, Роман Сембратович, пізніший організатор тайного кружка в українській гімназії, бо він часто заходив на нашу станцію до І. Гринишина й вони нераз довго з собою розмовляли на тему організації самоосвітньої праці між молоддю.

Гринишин мав у себе кружкову бібліотеку, що числила понад 200 чисел і я вперше побачив у нього „Громаду” й інші женеvські видання*).

В самосвітньому кружку учнів української гімназії відгравали за моїх часів визначну роль Р. Сембратович, В. Гуркевич, М. Цеглинський та А. Зеліб. Володимир Гуркевич, пізніший адвокат і основник музею та Літопису Бойківщини в Самборі, прийшов до нашої гімназії з Самбора і завзято пропагував між нами драгоманівські ідеї. Микола Цеглинський, син директора, тепер редактор в Америці, виголошував часто відчити на різні теми й збагачував нашу бібліотеку. Наш клясовий товариш Артур Зеліб (Seelieb)**), німець, син лікаря кольоніста зпід Самбора, був дуже розумний, начитаний — особливо в німецькій літературі, виголошував різні відчити з ділянки зах. європейських літератур і старався поширити наш світогляд далеко поза межі шкільної науки.

Про широкі наші заінтересовання хай посвідчить факт, що ми за його намовою передплачували й очевидно читали такі чужомовні журнали, як н. пр.: *Das literarische Echo*, *Slovanský Přehled* і ін., читали Іл. Всесвітню Історію Йоганна Шерра та спровадили до нашої бібліотеки цілий ряд белетристичних і наукових творів.

По нашій maturі заявив нам Зеліб на пращання, що він є і залишиться німцем, але про Україну ніколи не забуде й пропагуватиме українську ідею закордоном поміж чужинцями.

І дійсно він додержав обіцянки, бо як пізніший журналіст у Швайцарії писав інформаційні статті про українські справи в різних закордонних часописах і видавав навіть в часі світової війни в Лозанні журнал французькою мовою п. н. *La Revue Ukrainienne. Mensuel édité par Arthur Seelieb. Lausanne. Nr. 1. Juillet, Nr. 2. Aout 1915.*

Я одержав від Зеліба в часі війни (полевою поштою) тільки два вище згадані випуски (за липень і серпень 1915. р.) цього знаменито редагованого й дуже актуального тоді місячника, але й вони

*) Інж. Павло Волосенка оповідав мені в липні ц. р. в Космачі, що він будучи учнем V. кл. перемиської української гімназії, позичив від Гринишина „Громаду”. Хтось доніс це гімн. дирекції і в нього перевели ревізію катехит Савчин і проф. Чичкевич. Та коли перший знайшов між книжками Волосенки місійні книжочки, а другий І. видання „Русалки Дністрової”, оба так захопилися своїми знахідками, що дали йому спокій, але дир. Цеглинський провадив іще довго слідство, яке згодом припинено.

**) Диви знимка, ст. 153.

свідчать вимовно, яке широке й основне знання з ділянки краю-знавства виніс цей німець з нашої перемиської гімназії та як уміло й доцільно використав він його в пропаганді українського питання поміж чужинцями.

З огляду на бібліографічну рідкість цього незвичайно цінного для нас видавництва подам тут хоч загальний його зміст.

Обі книжки видані дуже дбайливо й чепурно, в кольоровій обгортці, прикрашеній зображеннями українських вишивок, обіймають разом 9 аркушів друку 16° і містять у собі побіч різних докладних інформацій (огляди статей закордонної преси про українські справи, докладна бібліографія видань Союзу Визволення України й ін., хроніка, оголошення документів часу, мапи, ілюстрації в тексті і т. д.) також ось які довші розвідки (оригінальні й у перекладах):

Arthur Seelieb: 1. Notre programme, 2. L'Ukraine et les Ukrainiens. I. Géographie physique et ethnique. II. Anthropogéographie (із знімками та статистичними таблицями про число українців в Європі та Америці); Volodymyr Guérynovytch: 1. Carte Geographique des pays habités par des Ukrainiens. 1:6.700.000 і 2. Das Wohngebiet der Ukrainer in Europa. 1:20.000.000; E. Batchynsky: Société scientifique Taras Chevtchenko à Lemberg (з портретом М. Грушевського); Gustave Brocher: Nikolas Kostomarov. Deux nationalités Russes; E. de B.: La légion ukrainienne de volontaires en Galicie (із знімками С. С.); Dorochenko: Les partis politiques dans l'Ukraine russe; G. Raffalovich: Les Anglais et la question ukrainienne; Louis Ganghofer: L'Ukrainien tel qu'il est; S. et H.: Vasyl Stefanyk. Crépuscule (переклад Стефаника: Вечірня година).

Чи вийшли ще й дальші випуски цього журналу Зеліба й чи живе ще цей незабутній наш товариш, не знаю.

ПРОКІП КОЛОДАЧ

Над срібнолентим Сяном.

СПОМИН.

1. ВПИС.

І я вже в Перемишлі, в четвертому місті. Р. Б. 1902. дня 10. лютия, у святую неділеньку досвіта. Розвиднюється. Іду під гімназію на Добромильській вулиці. Показали добрі люди. Довжезний новий будинок: дві гімназії вкупі „под єдним дахом“... Ходжу по Добромильській до Брами і назад. Велику журбу маю: Чи мене приймуть тут?... А як ні? то що тоді?... Перемишль це мій одинокий рятунок.

Ідуть уже учні на експорту. Менші й більші. На шапках мають G₁ або G₂. Іде якийсь восьмак з G₂ (Богдан Шехович). Приступаю сміло до нього.

— Товаришу, — кажу. — Перепрошую вас. Скажіть, будь ласка, чи в сімей класі багато учнів?

Міряє мене зором уздовж і по хвилі каже:

— Ой, багато. Поверх пятьдесять... А ви відки?

— Зі Львова, кажу. З четвертої гімназії.

— За пізно приходите. Було прийти тиждень борше. Бо ще цього тижня прийняв директор чотирьох чужих до севої: двох зі Самбора, одного з Дрогобича, а одного зі Стрия... Не знаю, чи не будете вертати назад... Там нема місця, — потішає мене.

— А не знаєте, товаришу, чи ті — зі Самбора, Дрогобича, Стрия — прийшли сюди з першою?

— Ей, та хто серед року з першою до другого міста тікає?

— А в мене є перша — кажу гордо — перша класа і добрі обичаї... (У мене обичаї були рідко коли такі)...

— То йдіть і пробуйте.

Ходжу далі по місті то сюди то туди. Жду, аж буде по експорту, по Службі Божій.

Повно тут війська в різнокольорових мундурах. — Ось ідуть піхотинці з усіляких полків з музиками до церков, ідуть драгони в червоних шапках і блискучих шоломах, ідуть кріпостні каноніри в синіх штанах із червоними лямпасами і звичайні артилеристи з широкими багнетами, ідуть піоніри у сивих уніформах і ляндвери в капелюхах з когутячим пірам, — ідуть по одній, по дві компанії...

Йй Богу, то так виглядає тепер у неділю рано, що тут війська більше, як цивілів. Недивота, Перемишль це ж найбільша австрійська кріпость.

Але що мене обходить те військо? Я ж маю свою журбу, таку страшну журбу: Приймуть мене тут, чи ні? — Як ні, то що тоді я пічну? Куди я дінуся, я, голий, як дід?

По десятій приходжу до директора... Виглядає на острого... Зміряв мене від ніг до голови...

— Що скажеш? — питає.

— Я прийшов просити пана директора, щоби мене ласкаво прийняли до своєї гімназії...

— А ти відки?

— Зі Львова, прошу пана директора, з четвертої гімназії, прошу пана директора...

— Покажи свідоцтво!...

— Прошу пана директора — і подаю свідоцтво.

Поглянув: перша класа і добрі обичаї...

— А ти чому відти йдеш?

Що тут говорити? — думаю скоро. — Бо там мені за тяжко було, прошу пана директора.

— А ти думаєш, що тут легше?

— Так, я думаю, що тут мені буде легше, прошу пана директора.

— А ти з яких сторін родом?

— Я з Вільшаниці з Товмаччини, прошу пана директора.

— А чим твій батько?

— Мужик, прошу пана директора.

— Селянин!... поправляє директор.

— Так, селянин — прошу пана директора.

— Іди до терціяна по родоводи, виповни їх і приходи сюди...

— Пішов, як-стій виповнив родоводи, приношу директорові, плачу таксу..

Виходжу з канцелярії... Господи! як мені легко!... Я вже назад у школі, в Перемишлі... „Шевц“ уже мені тут нічого не зробить.

Виходжу на вулицю. Я вже тутешній, перемиський... Зараз мушу написати до дому, мушу батькам паписати, що я вже не у Львові,

а в Перемишлі, мушу просити їх, щоб мені прислали пару ринських на життя, заки тут собі найду яку лекцію... Може що й знайдеться — не треба тратити надії... Зараз мушу також написати до Львова там, де я був на станції, до товаришів, щоб мені прислали мій куферок і постіль...

Нині пересплю у Юзька, „краяна” зі Станиславова. А завтра в школі станцію собі десь напитаю.

2. ПАН ДОКТОР СУНИЦЬКИЙ.

В класі я п'ятдесят'ятий. З початку не було для мене в лавках місця. Тому я сидів там, де когось хибувало. Яке вражіння зробили на мене професори? — Як котрі: одні додатне, а другі ні. Учні? Також як котрі!

Першої днини я, новий, ходив до кожного професора представлятись. Приходив до стола, кланявся і казав: Я новий учень, і подавав свідоцтво — з першою клясою і добрими обичаями! — і держав гордо голову догори, — а опісля йшов на місце. Насамперед представився я господареві класи, що мав у нас дві перші години — латину й греку.

Третя година — німецьке. Дзвінок по павзі. Отвираються двері, входить учень, у правій руці держить палицю, піднесену вгору наче військовий капельмайстер булаву, і кричить:

— Пан доктор входять! — Всі встають!

Встаємо. За ним іде другий учень із шапкою пана доктора в обох руках, наче діякон з мітрою єпископа. За ним іде пан доктор, людина низького росту, в середньому віці, з сивою бородою, в кожусі на опашки. А за паном доктором знов учень один і другий і третій, всі кривають то на ліву ногу, то на праву, на переміну. Так ведуть пана доктора до катедри. Перший уже стоїть за столом і держить палицю пана доктора все ще догори. Другий здуває з крісла порошок, плює на крісло і стирає. Третій здимає з пана доктора кожух і вішає, четвертий отвирає дневник, п'ятий хапає ручку, мачас перо і подає готове пану докторові. Так усі пану докторові usługують.

Пан доктор сідають і записують у дневнику тих, що їх нема нині в школі. Як пан доктор записали, тоді перший кладе палицю пана доктора на стіл, — усі стають в ряд, кланяються на всі боки і махають на мене:

— Ану, ти новий, ходи представитися пану докторові!... Ану, скорше!...

Іду представлятись. Приходжу до стола, кланяюсь.

— Я свіжий учень.

— Ти відки? — питає пан доктор.
— Зі Львова — кажу.
— Ага! — Зпід Боберського?
— Ні, я з четвертої гімназії...
— А хто тебе учив?
— Німецького вчив мене пан професор Пецольд — відповідаю.
— Хто? Пецольд? А, то мій ученик! — каже пан доктор.
— Що? ти собі гадаєш, що пан доктор лише якогось Пецольда вчили? А Плажка¹⁾ хто вчив? — кричить хтось із класи.
— Що, Плажка? А Пініньського²⁾ хто вчив? — кричить другий.
— Що, Пініньського? А Шептицького хто вчив? — кричить третій.

— Чи тільки Шептицького? А Рудольфа хто вчив? — кричить четвертий.

— Чи тільки Рудольфа? Пан доктор усіх учили!

— Що ти знаєш! Пан доктор і Гальгоци*) найкраще на цілий Перемишль по німецьки говорять!

— Пан доктор з цісарем по німецьки говорили!...

— Пан доктор з цісарем попід руку йшли!

— Пан доктор з цісарем обідали!

Стою на середині і нічого з того всього не розумію... А пан доктор таки стоїть та увесь час махає руками і говорить:

— Тихо, mein Lieber, тихо!

Як той дивний акафіст скінчився на Франц-Йосифові, пан доктор дав мені свідоцтво — кажучи:

— Іди на місце!...

І зачалась лекція. Пан доктор зійшов з катедри, зайшов між лавки, виліз на лавку, сів на пульт, наложив цвікер на ніс, витягнув нотес і зачав питати. — Випитав кількох, а потім зачав „традувати“. Ані питання ані його виклад не зробили на мене вражіння. Я увесь час тільки думав про те, що було на початку години, як пана доктора до класи вводили та як його перед мною величали.

— Перепрошую. Чи він справді доктор?

— Та відки! То учні йому той титул надали „honoris causa“.

3. МОЇ НАЙЛІПШІ ВЧИТЕЛІ.

Льогіки вчив нас сам директор — „грубий пан“, як казав наш господар класи. Директор наш — це безперечно найповажніший

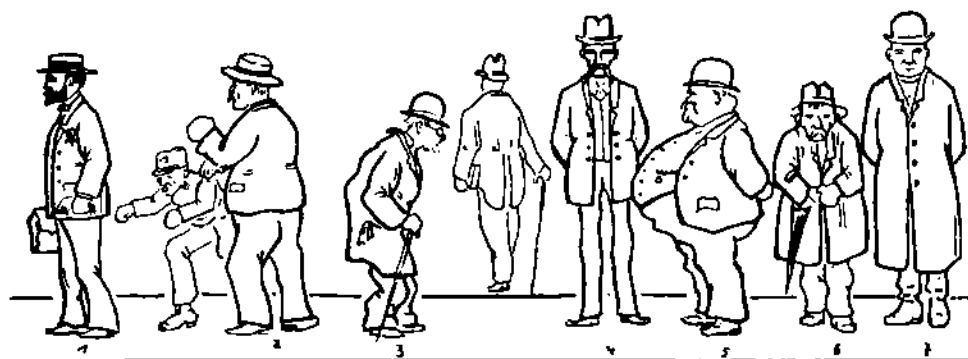
¹⁾ Плажек — віцепрезидент ц. к. Шкільної Ради

²⁾ Пініньський — ц. к. намісник.

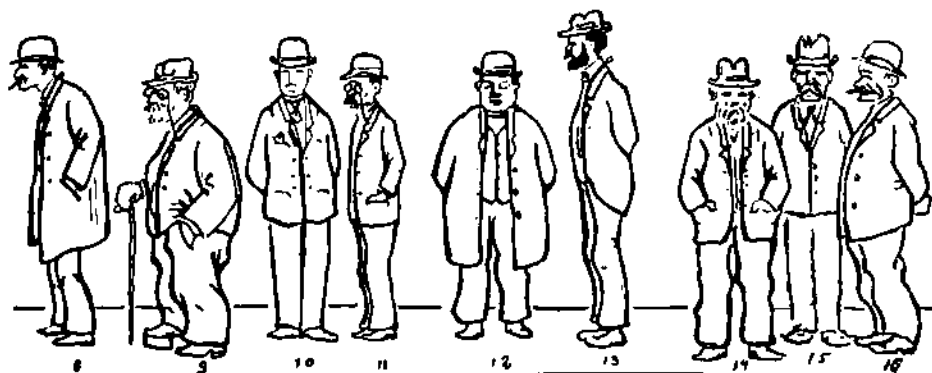
*) Гальгоци — ц. і к. комендант 10. корпусу.

Типи Професорів Перемиської Української Гімназії.

(Рис. Павло Ярема, ем. суддя, б. учень перем. україн. гімназії (мат. 1903/4).

1) Кл. Глібовицький, 2) І. Прийма, 3) А. Чичкевич, 4) Р. Гамчикевич,
5) Гр. Цеглинський, 6) Дм. Левкевич, 7) о. І. Савчин.

8) І. Мануляк, 9) І. Малиновський, 10) Дм. Чеховський, 11) Каз. Ціммерман,
12) о. Ом. Кормош, 13) І. Німців, 14) Д-р Гр. Величко, 15) Ол. Ярема, 16) Сев. Зарицький.

*Рис. 1/2. 1938
Павло Ярема
2-е чр.*

та найрозумніший чоловік поміж усіма професорами. Година його все цікава. На льогіці порушуємо всілякі справи, бо беремо приклади з життя і науки. Цікаве, що ті самі учні, які на годині пана „доктора“ Суницького „вирабляють“, на годині директора поведуться дуже поважно. Ніхто не важиться — непитаний — навіть рота отворити і кожний насамперед добре застановиться, що має на питання відповісти.

Є в нас у семій клясі товариш, що сильно затинається, гикає, — Іван Полошинівич, десь із Яворівщини. Кажуть, що мову йому так попсувало від тоді, як упав із грушки. Полошинівич страшно гикає, годі його слухати. Я з ним іще ніколи не балакав, то не скажу, як він поза школою говорить. Але оповідають, що так говорить доволі гладко. Я чув його тільки в клясі. У деяких професорів, як н. пр. у історика, пише лекцію на таблиці. Кажуть, що Полошинівич досить талановитий хлопець.

Одного разу входить директор до кляси, записує у дневнику, кого нема, звертається до кляси і питає:

— Полошинівич! Ти щось вчора зполудня робив на мості?

По мості на Сяні нам не вільно було прохажуватись, бо мостом ходили до своєї школи на Засянні, до вчительської семінарії дівчата. Це мені зараз сказали, як я тільки сюди прийшов. Так само не вільно було нам ходити о 9. годині рано до церкви, бо тоді саме була там Служба Божа для дівчат. — Нам усім ясно, чого там на міст ходив Полошинівич. Я на льогіці сидів тоді в першій лавці. Та як директор спитав Полошинівича, що він робив учора зполудня на мості, я легко усміхнувся. Похмітив це директор та замість братись до Полошинівича, взявся до мене:

— Ти, Колодаче! тобі, сину, бракує поваги!... Ітд.

І я випив, здорово випив іще перед Полошинівичем. Як директор мене добре висповідав, тоді забрався до Полошинівича. Але щось там казав Полошинівичеві і що Полошинівич директорові відповідав — я вже не слухав.

Директор нам нічого не казав за те, що ми, семаки носили чорні сподні і мору*) на шапці, — чого по інших гімназіях не вільно було носити. Я сам мав чорні сподні, які купив мені Микола Стронський. Чорні сподні це були офіцерські *Salonhosen*, які офіцери продавали жидам за безцін, а жида опісля відпродували їх гімназійним „фацетам“ за добрі гроші. Не любив наш директор, як учні нижче вух носили „фаворити“.

— Котис! коли ти собі то по боках зголиш? — питав раз директор на годині льогіки нашого колегу Котиса.

Котис, наш великий фацет, нічого на це не відповідав. І на другій годині, кілька днів пізніше, директор таке саме питання Ко-

*) Чорну стяжку, яку моряки носять.

тисові завдав. Котис усе мовчав. А на третій, чи вже на четвертій годині на другий тиждень директор до Котиса:

— Котис! коли ти собі ті пейси зголиш?

— У мене нема пейсів, прошу пана директора — відповів ображений Котис.

Директор тільки на нього подивився. — Але на другий раз на льогіці Котис свої шницлики таки мав зголені.

Директора нашого не всі учні любили. Я його дуже любив, бо він до мене дуже людяно відносився. І дивно мені, як його хтось міг не любити. Добрий і розумний чоловік наш директор і мені все здається, що деякі професори йому тільки по коліна, а ті мудріші тільки по пояс.

А другим учителем, який мені найбільше подобався, це Кость Горбаль. Це також один з найкращих професорів, яких я коли-небудь мав. — Старший дідусь, дуже розумний, говіркий. Сідав на лавку і казав нам читати щось із Міцкевича чи Словацького. Скоро трапилась якась квестія, то ми її зараз обговорювали з усіх боків. Наш дідусь у всьому знаменито орієнтувався і про все незвичайно влучні і мудрі гадки висказував. Варто було його слухати. Я його слухав із захопленням. Всілякі справи порушував, всілякі питання з нами обговорював. Розумівся на всьому. Сильно мені своїм знанням і досвідом imponував.

І раз так балакав з нами професор, балакав про всячину й освітлював це все мудро й оригінально, — а врешті каже:

— Досить того... Читаймо далі...

— Ні, прошу пана професора, — кажу. — Це, що пан професор кажуть, це більше варта, як те, що в книжці стоїть...

А дідусь тільки усміхнувся і розказав нам відому приказку про трьох селян, що хвалилися своїми панотцями... Я ту приказку тоді перший раз у житті чув... „А наш піп — каже третій селянин, — то-то кадить, кадить..." Це відносилось до мене. Сильно мене цим дідусь застидав. — Ото, думаю собі, це за мою прихильність до старого, це за те, що я його так радо слухаю. — Покітив це дідусь і каже:

— Но-но, я тільки так жартую...

І за хвилю я вже назад старого слухав так, начеб між нами нічого не було.

4. МОЇ ГАРАЗДИ.

Я вже тут третій місяць. У школі мені легко. Мені — по правді сказати — ніколи не було в школі тяжко. І поза школою я про ніяку науку не думав. Не було коли, бо мусів думати про те, щоб зїстиб та про те, що черевики, сподні або блюзка друкуться... Я по-

слідній нуждар... Але тут таких багато... А от Юзько з братом як бідують!... У сторожа на квартирі, на піддашші, на помості сплять... Ліжка нема де поставити. Хатчина мала, а в ній шестеро душ, — сторож, сторожиха, Юзько з Василем, і двоє дітей... Мале, що в колісці, кричить, — а ти тут скандуй Гомера та одушевляйся... Юзько малий такий, як був, нічого не підріс, марний, блідий, повіки в нього чогось попідпухали, очі червоні... А його менший брат іще мізерніший, іще блідший... Боюся, чи він довго видержить... А Микола? А Михась, що?... А з усіх найбідніший той Щур з VI. кл... Цей ледви ходить... Штани, вибачте, з нього падуть... Він напевно має сухоти... У нас у Вільшаниці, як скажуть про кого, що має сухоти, то по слові „сухоти“ додають: „сухі дрова в печі"... В „Голодній кухні“ харчуються... І я там був з ними... Тільки один раз... Не міг там нічого їсти... Все мене там разило: і ті столи і лавки непомивані, і та брудна юшка з ячмінними крупами, і та студена капуста, і бараболя з хрищиками, насіяними на патичку — це ніби мясо, — і той гливкий хліб, з якого можна коники ліпити... Я того не міг їсти... Чи ви бачили коли жебрака з панським піднебінням?

Дуже мені подобались там, у „Голодній кухні“, ложки, ножі та вилки на ланцюжках, прикріплених до стола. — Гарне товариство буває, певно, в цьому „ресторані“...

Трохи не добре мені було. Ледви дістав тут одну лекцію, таки у нашого терціяна: вчу двох хлопців за три ринські. Якраз є на станцію. З дому дістаю найбільше п'ять ринських. Більше мені післати не можуть. Відки мають взяти? — Їм у молочарні: склянка молока й булка на снідання, на обід і на вечерю, по вісім нових, разом 24 нових... Тут дорожче, як у Львові...

Був пару разів у трахтиєрні „Під гарною мелюзиною“, там напроти пошти, і їв там раз ковбасу з капустою, раз добрий шницель, а два чи три рази гарячу кишку...

А раз обідав у касарні у земляка з Вільшаниці, у Дмитра Тимонька, цугсфірера при 8. компанії 58. — станиславівського — полку (Чорні вилоги й білі гузики... знаєте?).

Нагодував мене краян Тимонько, ще й комісняка в дарунку на дорогу дав... Іще мене просив до себе зайти. Але мені якось стидно йти до касарні...

А кілька разів трохи постив. Найдовше постив, бо дві доби, на Стрітення... Це було ще з самого початку.

Вратував мене від того невеселого життя професор Степан Федів, директор Бурси. Десь я чогось ходив на Баштову і тут мене стрів той професор і зараз пізнав, хоч мене ніколи не вчив. Чув певно про мене всілякі добрі речі, як їх про мене говорили на конференціях у Станиславові.

- Ти що тут робиш ? — спитав.
- Я тут до школи ходжу.
- Я тебе тут перший раз бачу. А де ти сидиш ?
- На Угорській — кажу.
- А де їш ?
- В молочарні — відповідаю.

Глянув на мене так якось дивно і каже :

- Прийди сьогодні до бурси на вечерю.

І я тепер у бурсі дістаю снідання, обід і вечерю. Дуже мені тут добре. Якось за гроші дотепер не впоминаються. Дуже мені добре. З Угорської перенісся я на Баштову.

Кость Горбаль

І. ГОНТАРСЬКИЙ

Перші кроки.

(Світлій пам'яті Гр. Цеглинського.)

Директор Григорій Цеглинський був для членів Учительського Збору й учнів своєї гімназії прегарним зразком українського громадянина. Відповідне підложжя й атмосферу для виховання таких майбутніх громадян з учнів старався він створити й у своїй школі. В основу виховної праці над повіреною собі молоддю поклав він національні ідеали. Отже, щоб цій молоді дати передусім живий і гідний приклад — і він сам і кращі члени Учительського Збору його школи брали активну участь у національно-суспільній праці на всіх її ділянках а їх добрими слідами намагалися йти, вміру спромоги й сил, і кращі учні.

Не одна з установ самого міста Перемишля й повіту, ба навіть дальших земель, хронікою своєї писаної й неписаної історії розказала би не про одного з тих незабутніх гостей зі шкільних мурів перемиської української гімназії доби Гр. Цеглинського. Поміч учнів цієї гімназії в улаштуванні драматичних вистав, національних торжеств, концертів — головню Шевченківських — в місті й оклиці була тоді явищем майже нормальним.

Добре вишколений, з прекрасними голосами хор був не тільки окрасою самої гімназії й гордощами її директора, але цей гімназійний хор був також принадою церковних відправ в катедральному храмі для рідної й чужинецької публіки. Він був дуже часто головним чинником і атракцією різних імпрез і на провінції.

Знав про це Григорій Цеглинський і він розумів свою ідейну молодь.

Була при гімназії й добре вишколена трубна оркестра, з якою ціла гімназія з Директором і Учительським Збором улаштовувала часто прогульки за місто. Чудовими мельодіями українських народніх пісень звертала увагу перемиського населення, а на українську його частину мала чималий національно-виховний вплив. Це національно підбадьорювало й саму молодь.

Отже виховуючись у такій атмосфері, під проводом такого директора — молодь набіралася здорового національного духа й добре

підготовлялася до виконання майбутніх національних обов'язків — уже на шкільній лавці.

Активізм і динамізм у громадянській праці самих виховників, сила національного духа, який панував в перемиській українській гімназії, передавалися свідомо й підсвідомо, правом свого внутрішнього потенціалу й вихованцям-учням. Бо буйну, повну стихійної енергії молодь *trahunt exempla*!

* * *

Моя рідна місцевість містечко Олешичі, в любачівському повіті.

В них злетіли мої діточі літа, в них робив я перші кроки на шляху громадянської праці. В тому часі, на грані XIX. і XX. в., міщани Олешич майже вцілості причисляли себе до тзв. „твердих русинів“ і за таких вони себе вважали в порівнянні до решти своїх земляків, українських народовців, яких вони називали „м'якими русинами“. Твердими в тому розумінні були й мої дідо й батько та свояки.

Щомісяць приходила на адресу мого батька пачка книжок видання „Общества ім. М. Качковського“, а я розносив їх між членів та потрохи й сам у них розчитувався.

Оцінюючи сьогодні цих міщан з погляду на їх національно-моральну вартість, треба в їх користь признати, що ці „тверді русини“-міщани не були покрою тих москвофілів-інтелігентів, що самі, ставши національними відступниками, стараються трійлом національного відступництва затруїти й наших малосвідомих селян.

Ці „тверді русини“-міщани, це були свого роду консерватисти, які відчували і спільність крові і спільність одної батьківщини і спільність одної найвищої національної ідеї. Не знали ще тільки свого правдивого національного імені. Московський цар був для них тільки „своєм“, як вони казали — „стриком“. Їх твердість була рівнозначна з твердістю їх прив'язання до рідного обряду й національності. У національно-публичних виступах були вони, за незначними виїмками, тверді, характерні та неподатливі. Твердо боронили своїх громадянських і національних прав і інтересів, вміли виступати зорганізовано й солідарно, кожний свій такий виступ підготовляли непомітно й докладно і виходили побідно. Довгий час і Громадська Рада й Громадська Управа були в руках цих міщан.

Правда, підпавши під вплив тодішньої москвофільської преси й лектури, не любили вони фонетики; але не любили її тільки й єдине тому, що її приняття уважали за одно з добровільних відступств від тих буцімто суттєвих знамен, що вкупі з іншими складалися, на їх думку, на цілість національної відрубности у відношенні до поляків. А всіх таких знамен національної окремішности вони готові були боронити всіми силами.

Значиться, це були здорові характери й треба було тільки ці міщанські характери виповнити ще й здоровими правдами національного світогляду, а стануть з них такжесамі тверді свідомі українці. Головно молодша генерація міщан, жадна правдивої освіти, була для такої праці сприятливим елементом. На жаль, не було в Олешичах в тому часі інтелігента, який таку освідомлюючу працю бувби повів. Місцевий парох — москвофіл: поза своїми церковними функціями до ніякої громадянської роботи не мішався. „Освідомлювали“ цих міщан видання „Общества ім. М. Качковського“ і часопис „Русское Слово“. Було це в 1900. р.

Я був тоді учнем IV-ої класи української гімназії в Перемишлі. За час чотирьох літ науки в цій гімназії, зі шкільних підручників для навчання української мови, з викладів і коментарів учителів цієї мови, головню письменника Д-ра В. Щурата, з науки історії й географії, а ще більше з читання книжок, відчитів і дискусій в тайних самоосвітніх кружках, з вистав театру, на які ми могли ходити без ніякого обмеження, призибалася в моїй свідомості доволі відомостей про те, що воно таке Україна й український нарід. Усі ці, хоч як скупі й не в систематичному порядку нагромаджені відомости про Україну й великий український нарід, наче мазки мистця-малюря, створювали у висліді в душі й уяві молодого юнака казково-чарівну картину тієї України. Будили підсвідомо незаспокійну тугу-мрію мати щастя колись її побачити й побути на ній, там — над Дніпром, оглядати її вільною й самостійною, і для неї щось доброго зробити. І вже тоді Україна ставала духовою власністю, національною спільністю, найдорожчим невідступним скарбом — моїм і багатьох зпоміж нас юнаків. І ще до сьогодні не заспокоїлася в нас ця юнацька туга — побачити її в цілій її незрівняній красі й величі, багатстві й силі, хоч уже в більш реальному оформленні.

Так воно, підсвідомо, в душі молодого юнака формувалося його національне я — вже на шкільній лавці. Це незаперечна заслуга всіх тих кращих учителів громадян, що добре знали, для кого й для чого вони найшлися на пості виховника української молоді в українській школі!

Це одначе в першу чергу найвища заслуга тодішнього директора цієї гімназії — Григорія Цеглинського, що для такого виховання і власним прикладом і відповідною управою заведенням умів створити і в самому Учительському Зборі і в своїй школі пригожий ґрунт і сприятливу атмосферу.

Мій перший „публичний виступ“ мав місце таки в моєму рідному містечку Олешичах, в „читальні ім. Качковського“, що містилася в просторій кімнаті тзв. паламарівки біля церкви. Щонеділі збиралися в цій читальні олешицькі міщани й читали наголос часо-

пис „Русское Слово“. Зайшов туди й я, гімназист IV. класу. Попросили, щоб я читав їм цей часопис. Я читав і зміст прочитаного коментував по своєму, так, як міг і вмів, як навчився в своїй школі. Найбільше цікавили їх новинки з „політики“, тої нашої національно-внутрішньої й світової. Над прочитаним вивязувалася балачка, в яку вмішувався і я. Часом ці балачки ставали гарячіші, скільки торкалися справ нашого москвофільства і нашого відношення до нього. Найтяжче було вияснити їм неслухняність їх твердження, що Романчук зраджує нашу національну справу, що галицькі українці, прийнявши фонетику, продалися полякам.

Справа фонетики була тоді тим прапором, який обстрілювали не тільки з верхів, але й з низів москвофільських позицій. Боротьба за „йорчки“ й „дашки“ захоплювала собою провінцію і навіть нас, шкільну молодь, що сям чи так в цю боротьбу втягнена, вважала своїм обов'язком боронити того, що робив Провід нації.

При таких балачках доводилося порушувати й історію взаємин України з Москвою і на історичних фактах виказувати вороже відношення Москви до нашого народу і т. і. Того роду балачки й аргументи, хоч як вони з небагатого арсеналу четвертака були ще слабкі й примітивні, робили своє. Вони ставали для слухачів товчком до застанови й роздумувань над порушеними справами, до дискусій між самими міщанами, розворушували їх ум і були розчином для кристалізування їх поглядів. Згодом прийшла й ревізія їх дотеперішнього світогляду.

Такий процес переміни відбула найскорше молодша генерація й молодь, а за ними пішли й старші міщани.

Допоміг цій скорій переміні у світогляді олешицьких міщан ще й прихід на сотрудника до Олешич о. Онуфрія Малецького, теж абсолювента перемиської української гімназії. Він, як катехит в олешицькій школі, своїм батьківським відношенням до шкільної дітвори та любов'ю з її боку здобув собі загальну симпатію міщан а з нею і непереможний вплив на них. Показалося й тут, що найпевніша дорога до душі батьків веде через серце їх дітей.

Завдяки всьому тому табор свідомих українців ріс і міцнів — таки внутрі самих членів читальні ім. М. Качковського.

Ми нарочно сюди заходили, а в свій час стали й її членами, щоби з самого нутра її розсадити й на її руїні поставити читальню „Просвіти“.

Сталося це через шість дальших літ. Спираючись з того часу вже на статуткову організацію освідомлююча праця, ведена й підсилювана щораз новим припливом учнів і абсолювентів перемиської української гімназії, пішла своїм скорим і певним ходом, захоплюючи своїм впливом цілу околицю. Здоровий організм олешицького міщан-

ства, а з ним і околичного селянства, в короткому часі очистився з разків москвофільства, погребав читальню ім. М. Качковського і після свого культурно-освітнього відродження взявся за організацію на економічному полі. В цій останній ділянці відзначилися своєю працею теж абсолювенти перемиської української гімназії, однак головна заслуга належить зпоміж них Степанові Гримакові.

Сьогодні в Олешичах, ба й у цілій околиці, нема й сліду з того своєрідного „москвофільства“. Місто має прегарний мурований дім „Просвіти“ і стало осередком оживленої економічної праці на цілий повіт, випередивши під тим оглядом навіть саме повітове місто Любачів.

А ствердити сьогодні годиться, що майже повна заслуга над національним і освітнім відродженням любачівського повіту належить таки абсолювентам перемиської української гімназії доби Гр. Цеглинського й його духових спадкоємців.

* * *

Рік 1902.

День св. Димитрія.

Празник у недалекому від Перемишля селі Коровниках. Коровники з тих часів були сильно заражені москвофільством. Проводирем коровницьких москвофілів був тоді тамошній війт. Але була тоді в Коровниках уже й доволі сильна громада свідомих українців з молодим і діяльним господарем Тимком Микитою у проводі.

І одні й другі мали свої читальні: перші — читальню ім. М. Качковського, другі — читальню „Просвіти“. Обі читальні мали своє приміщення в спільній кімнаті коровницького Народного Дому. Як вони там тоді годилися з собою — трудно сказати. Але що коровницькі москвофіли, підбехтувані перемиськими москвофільськими діячами-головачами, були вже й тоді в засобах нищення своїх ідеологічних противників неперемінливі, про те переконала нас подія, що трапилася в зв'язку з одним нашим побутом у Коровниках.

Згаданий уже вище громадянин Тимко Микита, що теж колись був учнем і мав скінчених кілька гімназійних клас, любив стикатися з людьми з вищою освітою, а головне любив гімназійних учнів і співаків. Це, видно, була його душевна потреба. І саме він, того 1902. р., запросив нас, вісімку співаків — учнів перемиської української гімназії, до своєї хати на празник. Запрошуючи нас, хотів привнести вісімки нашого гімназійного хору надати празникові в своїй хаті більше культурного змісту, більше національного елементу. До цієї вісімки належало чотирьох восьмаків і нас чотирьох семаків. Гостина наша не тривала довго. Поспівавши та побалакавши з запрошеними господарем однодумцями-селянами на тему метод і засобів викорінювання з наших сіл москвофільства й поширювання національної свідомости, збиралися ми вчасним сумерком вертати до Перемишля. Мала

нас відвезти фіра. Заки вона була готова, наш господар запропонував нам перейти поволі в напрямку читальні й коло неї заждати. Ми так зробили. Запрошені селянами — зайшли в читальню.

Коли ми увійшли в кімнату, я побачив таку картину: на одній стіні, ліворуч дверей, висіли портрети Качковського й Наумовича, й по цьому боці домівки була читальня ім. Качковського. По противному боці на стіні висів образ Шевченка, і тут була читальня „Просвіти“. З приваними тоді в цій домівці селянами, як показалося, здебільша москвофілами ввійшли ми якось у балачку і кожний з нас мав свого головного опонента в одному з москвофільських дискусантів. Мені, на щастя чи нещастя, призначила судьба на дискусанта самого війта. Коли розмова зійшла на їх розвішених на стіні патронів, я сказав: „портрети таких людців, що виреклися свого обряду й народу, зрадників вітчизни — не повинні прикрашувати домівки свідомих громадян, тим менше читальні! Батьківщиною українського народу не є Москва, а Україна!“

„То українці зрадили своє „отечество“, бо прийняли „фонетическое правописаніє“ від Баденього“ — мені у відповідь війт.

„Ні! фонетику створив на Україні українець Куліш і український нарід прийняв її до вжитку добровільно!“ — йому у відповідь я.

Коло слів „Україна“, „фонетика“, „православя“ — оберталася вся дискусія, яка ставала щораз гарячішою й переходила в досить голосну перепалку. Наші противники, дякуючи подекуди ще й алькоголеві, добре закукурічилися, і колиб ми не були юнаками-учнями, булоби може не обійшлося й без прочухана за ту мимовільну пропаганду української національної ідеї. Скінчилось на тому, що декого з моїх товаришів з кімнати випросили, а я й інші самі вийшли, полишаючи хід дальшої дискусії самим односельчанам.

Сіли на фіру й спокійно відіхали.

Думали, що на цьому цей наш „дискусійний вечір“ покінчився. Одначе помилилися. Бо не сподівалися, що цю справу возьмуть у свої руки москвофільські головачі в Перемишлі; бо не знали ще тоді вартости моралі цих головачів!

З доносом про цей наш „дискусійний вечір“ якийсь коровницький тип пігнав до одного такого головача в Перемишлі, а цей подав той донос, відповідно спрепарований і підмашений, туди, куди такі доноси подають і сьогоднішні національні відступники й агенти чужих національних інтересів.

І таким робом цей наш „публичний виступ“ в читальняній домівці в Коровниках найшов своє продовження й закінчення — в гімназії...

Одного гарного весняного ранку перед наукою задержує мене на коридорі гімназії дир. Цеглинський, кличе набік і каже: „Видиш,

сину, ви, селянські діти, не цураючись своїх батьків, пішли на село, щоб з тими селянами перебути кілька годин. Знаю все! і знаю, що ви в Коровниках поводитися гідно й прилично. Але, на жаль, найшлися падлюки, що зробили на вас донос. Та ви не бійтеся! Поки я в гімназії, буду боронити вас, скільки лише зможу. Йди до кляси!"

Ці слова, не приглушені ні довгими літами, ні іншими гомінками подіями, звенять у моїй душі ще й сьогодні як величній гимн у честь справжнього Оборонця молоді.

Як вічно жива стоїть перед моїми очима та незатерта картина-сцена, на якій як дієві особи найшлися: учень-„злочинець" і директор-виховник.

Ці незабутні теплі, справді батьківські слова потіхи доброго Опікуна наповнили тоді мою душу такою любов'ю й пошаною до цієї світлої Особи, що хотілося обцілювати його добру руку, яка в той мент поклалася на плече учня і заспокоюєного відослала до кляси.

Тісний, глибокоінтимний зв'язок, який повинен бути між вихованцем а виховником, зв'язок, заснований на глибокому відчутті одної національної спільноти, одної всеобднюючої національної ідеї — в той незабутній мент найшов свій найкращий вияв.

І як тоді сміливо, як певно йшов я й мої товариші перед слідчу комісію, якої предсідником був сам тодішній красвий інспектор Іван Левицький. Які сміливі й певні відповіді мусіли ми давати на його допити, знаючи, що в особі самого приявного при слідстві Директора матимемо найкращого оборонця нашої невинности.

„Ага! це той такий „політик"! — такими словами привітав мене інспектор, коли я увійшов до директорської канцелярії.

„Ануге, розкажіте нам по правді, як то там було в Коровниках?"

І я розповідав. Сміливо й певно.

Слідство проти мене, як головного виновника, й моїх товаришів велося в напрямку державної зради. — Бо нам — учням, закидували тоді в доносі, що ми говорили про самостійну Україну, що агітували за відірванням Галичини й її злукою з Великою Україною, і тим подібні політичні дивовижі, — нам — учням, що вже тоді добре знали і про російського шкільного сатрапа Валуєва і про царський указ з р. 1876. і про інші благодати російської окупації.

Слідство велося доволі довго. Акти з тодішньої Красвої Шкільної Ради мандрували до Міністерства у Відні й знов вертали.

Після першого переслухання ще два рази ставав я на допит у цій справі, але вже перед самим директором Цеглинським: „Чи пригадуєш собі щось, сину, в справі побуту в Коровниках?" — питає директор і по кількох словах відповіді з мого боку кінчив, знаючи, як має оформити зізнання „злочинця".

Присуд запав в 1904. р., на кілька тижнів перед нашою матурою. Конференція Учительського Збору, якому кінець-кінців віддано до покінчення цю справу, покарала нас восьмигодинним карцером, без лихого ноти з поведення. Та й цю кару не всі „винувники“ відсиділи: чотирьох восьмаків вже в попередньому році було по maturі.

Так покінчився цей наш „публичний виступ“ в Коровниках.

Ціну й гідність такої полагоди цієї справи ми, учні, розуміли аж надто добре. І саме такий спосіб полагоджування „провин“ скріплював міцно довіря й пошану для учителів у молоді. Був між ними духовий зв'язок, освячений спільністю національних ідеалів.

За два тижні після покінчення цієї справи ми були вже по maturі. По вісьмох літах побуту в перемиській українській гімназії покинули свою alma mater. Попращалися з найдорожчим своїм Директором і опустили шкільні мури.

Попращав і я ці дорогі мури...

Але з тих мурів я забрав зі собою на тривку пам'ятку світляну картину справжнього Опікуна й Оборонця рідної молоді — картину незабутнього директора Григорія Цеглинського.

Проминуло від того часу вже багато літ, прокотилося багато подій — одні слідно, інші безслідно.

Та картина моєї зустрічі з директором Гр. Цеглинським на коридорі гімназії напередодні слідства в коровницькій справі не затерлася й досі в моїй пам'яті.

І не затреться в ній ніколи це, ніби таке суворе, а такою добротою серця осяяне обличчя найкращого мого Учителя-Виховника — Директора-Громадянина — Григорія Цеглинського. Його світлій пам'яті складаю цю скромну китичку незабудків-споминів.

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ

Заснова Перемишля.

(Народній міт Татарської гори).

Бігли за гори ордою Обри,
Людей пігнали в землю свою;
Розбили військо князя хоробре,
Всі городища стерли в Краю.

Земле червенська, краю Підгіря,
Пробіга туром твої узгіря,
Шукає місця князь Держикрай —
Де ставить город на цілий край?

Над Сяном бігла плаєм яруга,
Аж князь на згіря очі підніс —
Вздівши оленя девяторога,
Що дивний терем на рогах ніс.

А в тім теремі біла лебідка
З вітру леліє гейби лелітка,
Вдарила крильми на синій Сян,
Аж золотіє від неї лан.

Князь конем грає на вовчі зруби
Та й мірить з лука, рже ворон кінь:
Біла лебідка боїться згуби, —
Скочила з Сяну в лози на рінь!

Тай що за диво: Як зоря ранна
Стала з лебідки гречная панна,
Витягла ручки до його в гай:
„Ой, князю любий, стань, не стріляй!“

Князь здивувався: чи сон, чи з'ява?
Ті очі, брови, стан той і ріст —
То Звенислава його чудова,
Його князізна з дулібських міст.

„Що ти тут робиш? — пита цікаво —
Червенська славо, гордая паво?
Замість сняти на троні зір —
Ти в вовчій лісі, де живе звір!?”

— „Ой, не жартуйте! — каже смирененько —
Обри напали наш рідний край,
Убили батька, убили неньку,
Я втекла в вовчий ліс за ручай!
Бо вовки ліпші, як Обри в орді;
Тілом великі, а духом горді —
В віз запрягають по п'ять дівчат,
Гонять бичами геть, то назад!”

„Та не журбуйся! Згинули Обри,
Люди вертають зпід їх ярма —
Луги покрили, сповнили дебри,
Заселю ними край усіма!

Тепер шукаю по цілім краю
Місця на город десь край ручаю —
Шпиля з лісами, щоб на шпилі
Ставить твердиню нашої землі.

У три переї город збудую,
Краще, як було, на стоці гір —
Церкву Дажбогу там помурую,
І там построю для тебе двір!

В одно віконце нам зійде сонце,
А місяць гляне в друге віконце,
В третє віконце блисне зоря,
Як, Звениславо, будеш моя“!

— „Ходи зі мною — красуня каже —
Де Сян сокотить з гір Світовид —
Збудуєш город там в ім'я боже,
Де я в печері мала свій скит”.

Тай ішли вгору, взявшись за руки,
З гір їм розкрились над Сяном луки,
Збирали квіти, вили вінок,
Аж до печери на сам вершок!

Княжна говорить в стінах печери:
— „Тут всі ховались у струях сліз —
Перемишляли всі своє горе,
Що бідний нарід наш переніс!

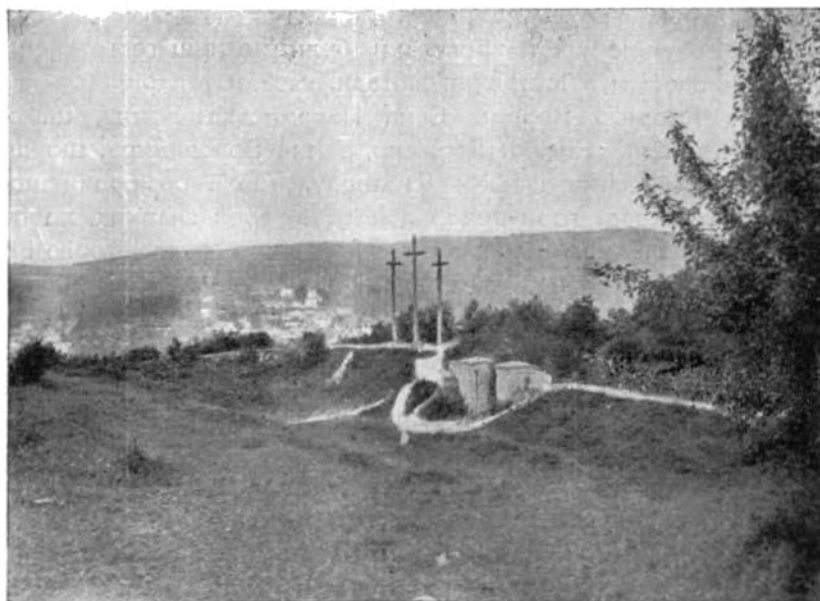
Як тут поставим богам святиню,
Сян охоронить племя в твердиню!"
А князь докинув їй на ту мисль:
— „Я назву город той — Перемишль!"

Так Звенислава, княжна Дулібія,
Білохорватський князь Держикрай
Ставили разом з великих кубів
Город над Сяном на увесь край!

Дали ворота з жовтої міді,
Щоби на тяму взяли сусіди,
Що коли в Києві грали орли,
Вже в Перемишлі труби гули!

За те народ їм на тім узгір'ю
Всипав могилу до самих зізд!
Ясні їх душі сяють в сузір'ю
На небосклоні чергаєнських гнізд.

Як трублять труби із України —
На тій могилі стають дві тіни,
Слух напружують у темну ніч,
А ясні зорі сяють їм з віч!

Місце Княжого Перемишля.

Д-р МАРКІЯН ТЕРЛЕЦЬКИЙ

До Києва і Чорного Моря.

По скінченні перемиської Української Гімназії в 1904. й університетських студій в 1908. р. дістав я місце учителя історії й географії, спершу в українському дівочому Ліцею, а опісля в українській Державній Гімназії в Перемишлі. Як студент університету залюбки робив географічні екскурсії з проф. Ст. Рудницьким і по повероті до Перемишля, маючи дещо практики, рішився витягнути і своїх учнів-гімназистів на такі прогульки. Звісно, що екскурсії в терен не заступить ніяка клясова наука, а у молоді все найдеться охота мандрувати.

Щоправда, вже сама Перемищина дає незвичайно багато до розуміння географії. Було де ходити і ми ходили багато.

Одначе ті прогульки не заспокоювали, але навпаки розбуджували охоту до дальших і дальших спроб. Одною з кращих була прогулька на Пікуй (1400 m).

Самозрозуміло усі ті прогульки були не лиш географічними, але мусіли викликати й історичні спогади, вязали теперішність з минувиною, з історією Країни. Сама Перемиська Земля, це одна з найстарших земель Княжої Держави, земля Володимира, що вибудував тут княжий замок і камінну катедру, що її розібрали щойно в XV. віці. Зі замкової гори видно докладно терен славних, побідних боїв на полях між Сяном а рікою Вігором. Мають свою історію і Карпати. Урич і Бубнище, найбільш відомі прогулькові місця, були також свідчани княжої доби, коли в їх камінних зворах було повно життя; в Тухольщині, завдяки генієві Франка, виринали тіни Прасловянщини, Захара Беркута, татарів. Усе це робило прогульки незвичайно емоціональним чинником в житті школи, оживляло шкільне навчання та давало молоді дуже багато.

Одначе незаспокоєним оставало бажання пізнати дальші частини нашої землі, особливо батьківщину найбільш любленої і званої частини історії — Козаччини, та більшости наших письменників і поетів — Велику Україну. Прогульок на Велику Україну відбув я дві: одну в 1911., другу в 1914. році.

В 1911. році рішився я в часі літніх ферій виїхати з прогулькою на Велику Україну. Не був я там раніш, не знав, очевидно, тамошніх умовин, ніхто з Галичини ще з учнями туди не їздив, тож годі було перший раз вибратися з більшим гуртом. Тому вибралися ми лишень в трійку: я й двох перемиських новоспечених абсолювентів: Роман Дашкевич і Іван Чмола.

Паспорти одержали ми без труднощів.

Дня 27. липня 1911. року о 7. годині рано переїхали ми кордон в Підволочиськах. Перше вражіння було величезне. Хоч поза поволокою російської урядовщини і відмінної залізниці, з вікна вагону не бачили більшої краєвидної ріжнці, — це ж те саме Поділля, — одначе почування, що знаходимося на землі так дорогій нам, яку знали ми досі лишень з книжки, що зближаємося до серця цілої України — Кисва, Дніпра, Запоріжжя, — земель наших мрій, — усе це робило звичайний переїзд Збруча не звичайним виїздом „за кордон“, але подією в житті, виїздом в країну, що межувала з казкою. З такими настроями стрічаємося і в пізніших спогадах галичан, що, починаючи від 1918. р., як У. С. С. чи австрійські жовніри, вперше приходили на Велику Україну.

Зараз в Проскуріві покинули ми залізничні вагони; хотілося хоч трохи пізнати зазбручанське Поділля. Сам Проскурів нецікаве містечко, хоч значний осередок торгівлі збіжжям. Шлях наш визначили ми собі на Винницю, пішли селами та на вечір були в Межибожжі.

Люди по селах стрічали нас дуже привітно.

Про Галичину знали дуже мало, а Австрію й „Австрійців“, як нас звали, розуміли (часто також і інтелігенти) як країну німецьку, що нам приходить в школах вчитися по німецьки, що ціле офіційне життя німецьке, аналогічно, як у них було російське. Почуття національної окремішности було, одначе нац. свідомість не вироблена, бо, очевидно, ніхто на селі не працював над тим, — товариств на селі не було. Проте не все можна було довідатися щось цікавого на цю тему, бо ж годі було жадати, щоби звірювалися стрічним людям, та ще „Австрійцям“.

Межибожжя — досить гарне містечко; над Богом стоїть старинний замок Чарторійських з XVI. ст. Тут запізналися ми вперше з представником православного духовенства свящ. М. Е. Ястрембським. Відомо, що духовенство на Великій Україні в часах нашого відродження не відіграло більшої ролі, часто були це чужинці — москалі.

В часі нашої мандрівки мали ми нагоду запізнатися з досить багатьома: багато з них були то добродушні люди, але здебільша байдужі до справ не лишень політично-суспільного характеру, але й до проявів рідної культури, а в житті села не позначилися нічим. Очевидно не всі. Згаданий о. Ястрембський був очитаний чоловік, по-

дарував нам свою друковану брошуру про місцеву шляхту, одначе ворожо ставився до українства. Знав досить добре московфільський рух в Галичині і був його симпатиком. Типовим політичним і культурним індіферентом був о. Креминський з недалекого села Якошинець, людина освічена, інтелігентна, не відпекувався свого українства, але зовсім пасивний; дочка, учителька гімназії, була вже завзята москowska.

В дальшій дорозі на Винницю вийшли ми на т. зв. „Потемкінський шлях“. Була це дуже широка дорога, як і всі тут шляхи, обсаджена по обох боках двома рядами старих вже, розкішних лип. Ішлося неначе парком, вздовж багаті ниви, де саме були жнива, усюди чути гомін життя, лунає пісня; а вечором, особливо в свята заслухувалися у „Вулицю“ — співи, про які ми в Галичині не мали поняття. Тож ішлося нам незвичайно добре, радісно через ту історичну землю з часів Хмельниччини.

1. серпня були ми у Винниці, одному з кращих міст Поділля, що розкинулося серед зелені на скалистих берегах Бога. Очевидно тоді, у 1911. році, мало воно, як і усі міста на Україні, зверхню поволоку російську, одначе відчувалося, коли раніш проходилося через українське море сіл, що це тільки острови, що і в них безперечно живе українська стихія, але прибита чужою силою. А що місто все є економічним і духовим осередком своєї округи, то тяжко прийшлося відчувати в часах революції, що міста захоплені чужинцями.

З Винниці поїхали ми у Київ залізницею і 2-го серпня, зполудня, були вже в Києві. Відай немає чоловіка, на якого Київ не зробивби великого вражіння, не кажучи вже про Українця. Київ це одно з небагатьох місць на Україні, де живо і наглядно говорить до нас історія трьох головних епох нашого історичного життя: Княжі часи, Гетьманщина, часи Відродження — Республіка. Тож не розчарувала нас наша столиця, навпаки, можна було тут начерпати стільки краси, стільки глибоких почувань, що вистарчити може не на коротке життя людини, але не знать на як довго. Коли говорить історик Риму, що 1m² римського форум має більше історії ніж століття історії цілих народів, то саме таким українським форум, символом української державности є Київ, зокрема Софійська Площа, — місце, що на ньому живе дух Володимира Великого і Ярослава Мудрого — творця Галицької Софії, Богдана Хмельницького, що відбув тут свій величавий візд, навязуючи перервану історію до перших її творців, і на якій, на наших вже очах, довершилася Велика Історія наших днів.

Тож і почали ми наше святкування від того таки форум і за тиждень навіть і не встигли побувати всюди, побачити все, що цінне і цікаве. А скільки краси дає літом Дніпро, Київські гори, уквітчані

садами — про це нічого й згадувати! Київ здавна має своїх поетів — звеличників його краси.

З Києва заскочили ми і до Княжого Вишгорода. Славний колись був це городок, останки земних валів видно до сьогодні. Зайшли і до недалекого запорізького Межигорського Спаса, де — чомусьто — приміщено дівочий монастир. Лишень стежку показували, що нею ходив Семен Палій в яр до джерела воду брати...

Був тоді час літніх ферій, тож усі відомі нам хоч з імени громадяни — кияни виїхали на дачі. Люди, з якими прийшлося познайомити, були так щирі, так захоплені своєю ідеєю і працею для України, що таких тяжко було стрінути деінде.

8. серпня були ми вже вранці на пароході, що відходив на Канів і з жалем прашали Київ, що щораз зникав з наших очей. Минули Печерське, прегарний Видубицький Монастир, Трипілля. Від Переяслава правобережні гори, що за Києвом понизилися, стають знову дуже гарні, щораз вищі, Дніпро пливе маєстатично, а його закрути творять наче великі озера між горами. Вкінці побачили Тарасову гору — мету нашої дороги.

Ледви чи котрий з великих людей має таку гарну могилу, як Шевченко. Додержали слова земляки поета і похоронили, як бажав собі в „Заповіті“. І споминають його: могила — це справжнє місце прощі. Прийшли поклонитися і ми, з Галичини, яку бачив Шевченко лишень з Почаївської гори, бо далі кордони не пускали. Але далеко не сповнили дальші накази „Заповіту“. Чи маємо право приходити на цю могилу?... Усе це приходило на думку, коли під вечір зайшли ми на могилу і провели там чудову літню місячну ніч. Здалека доходив гомін села, на Лівобережжі маячила Полтавщина, попід горою повагом пливе Дніпро, видно кручі. Тут і стрінули схід сонця, що його, може якраз з тих гір, так гарно описав Шевченко.

Тут на могилі і в привітній хаті сторожа пробули ще цілий день, заходили і в Канів. Як з Києва, так і звідси якось тужно було відходити, неначе від чогось дуже рідного. Вкінці через день вибралися на батьківщину Тараса, у Кирилівку.

Шлях ріжнормантний, гарний. Вийшли ми на славний „Гетьманський шлях“, що завів нас 12. серпня у Корсунь.

Саме місто малозамітне.

Недалеко за Корсунем, на північ, лежить славне побосвище-яр, в якому йшов головний бій 1648. р. Місце на бій було вибране незвичайно зручно і корисно. На місці бою стоїть хрест і живе традиція. Стрічні люди розказували, „як вибилася і стала земля християнською“. Очевидно ніхто їх не вчив історії України, багато традиція змінила, недокладно передавалося, але чулося вже тут, а ще більше на батьківщині Шевченка, в Чигиринщині, і на Запоріжжі, що земля

видихає історію і люди живуть нею. І тут, в тій землі треба шукати предтеч Шевченка, коли, шукаючи їх в літературі, не знаходимо відповідей на питання, звідки він такий взявся. Кругом на полях могили аж до Чигирини і далі. Тут відозвався вже і в наших часах „Холодний Яр“, що пригадує нам повстання сучасників Богдана чи Шевченкового діда Івана.

Через два дні були ми в Кирилівці. Село величезне, ціле в садах, гарно розміщене, за селом денеде „гори“, — дійсно „неначе писанка село“. З усіх сіл, через які ми проходили, найбільш свідоме, ціле живе споминами про свого великого Земляка. Тут і живе численна рідня Шевченків. Батьושка о. Жолобецький свідомий українець. Дуже в пригоді став нам місцевий учитель, що заприятелював з нами і вписався нам в пам'ять: „Юстин Іванів Клименко, учитель второкласної школи с. Кирилівки, 1. VIII. (ст. ст.) 1911. р., під Шевченковою Калиною“. Показав нам усі місця, зв'язані з життям Шевченка; відомо — хати поета вже немає: на її місці стояв великий круговий камінь з написом. На могилі діда Івана теж бідненький камінь з написом: „отут спочиває раб Божий Іван Шевченко, 1840, дід м. поета Т. Г. Шевч...“ З пієтизмом ставилися до усіх тих місць, але рідня Шевченка убога, і не все заховалося, якби повинно, а багато знищив реалізм села.

Під вечір зайшли ми у сад Андрія Шевченка, куди зібралася ціла рідня. З найближчої рідні Тараса жили тоді братаничі: Петро, син Тарасового брата Микити, і Трохим та Андрій, сини Йосипа, другого брата Тараса. Була теж і сестріниця Тараса, що її дочка Людмила (внучка поета) вчилася у нас в Перемишлі в дівочому Ліцею та була тоді в Інституті.

Вечір провели в так любому товаристві, як може ні один в часі нашої мандрівки. Вітали нас і приймали як своїх найрідніших. Петро, дуже талановитий, знав напам'ять чи не цілого „Кобзаря“, що його виголошував незвичайно добре. Дуже багато поезій знали й інші; наш господар Андрій служив при війську, бачив світ і багато вмів розказати. Його син Левко скінчив у Києві технічно-малярську школу і пробував писати поезії. Випитували про галицьке життя, але радніш слухали ми їхніх розмов та співів, бо зійшлося багато людей. Засиділися аж поза північ. Та прийшлося подякувати за так гарний вечір; тов. Дашкевич виголосив цілу промову. Ще й другого дня не пустили нас від себе, приймав у себе Трохим Шевченко, що був похресником Тараса, добре його тямив, а метрику з підписом свого великого Кума ховав як святість. В молодості чумакував і багато знав цікавого з життя чумаків.

Того ж таки дня (16. VIII.) вийшли ми далі, щоби побути і віддати поклін другому великому синові України — Богданові — у Суботові і Чи-

гирині. Суботів представився так, як бачив його ще Шевченко: на горі церква Богданова зі скромним написом на табличці на стіні, що тут похоронено було колись Богдана Хмельницького. Недалеко відніє „Великий Льох“; на місці, де був колись хутір Хмельницького, сьогодні побудовано приходство. . .

Суботів сьогодні велике село здовж Тясмина.

Пізніша хуртовина знищила і гетьманську столицю України — Чигирин. Бідне, мале містечко; над містом гордо знімається гора — руїна, де був колись замок і гетьманські тереми. Денедє останки руїн, земляні вали, між ними хрест, наче символ Української Голготи. А кругом численні могили, як ніде інде, особливо на лівому, пісковому боці Тясмина, ген аж до Дніпра.

Пароплавом були ми вже 2. VIII. в Катеринославі.

Найбільш цікавив нас Запорізький Музей, в якому зібрано так багато цінного, усе, що вдалося врятувати з давнього Запоріжжя. Сам Катеринослав цікавив нас як більша вже пристань і фабричне місто. Зокрема цікаво було оглянути Брянський Завод, де працювало 6.000 робітників. В Катеринославі мали ми адресу до д-ра Павловського, який щиро нами занявся, поінформував, що треба було, а вечором заїзнав з двома артистами-галичанами — Захарчуком і Дяковим, що тоді виступали в театрі Садовського в Катеринославі. Два вечори пробули ми в тому знаменитому театрі, а по театрі — в гурті обох артистів і ще декого з місцевих українців. Пощастило стрінути тут вперше справжнього діда — кобзаря, та наслухатися його дум та пісень.

Вже в самому Катеринославі, побіч парку, в Дніпрі розкинені камінні велетні, що сплянуть плавбу і заповідають, що недалеко славні „Пороги“. Туди ішла наша дорога. Тут над берегом і переночували, а другого дня вишукали Гармаша, рекомендованого нам лоцмана, що жив у сусідньому селі Василівці. Він і погодився перевезти нас Порогами на дубі.

Тодішні Пороги вже не були тим, чим були за часів Запоріжжя. Але й тоді давнім „козацьким ходом“ можна було проїхати лишень весною, як була більша вода, а й то було дуже небезпечно і мало хто зважувався.

Наш лоцман був старий, досвідчений керманіч і ми проїхали Пороги зовсім добре. Найгрізніший є дійсно „Ненаситець“. Вода біжить так швидко, що ми й не зчулися, як пролетіли, і під вправною рукою Гармаша ползли поміж камені дальше, вже на спокійніше плесо. Подорожі Дніпро творить гарний, скелистий острів зв. Перуновим; по традиції аж тут спинився київський божок, як його скинули у воду. Вкінці береги Дніпра підходять зовсім близько до себе. В найвузчому місці перекинуто залізничний міст (без стовпів); тут побудовано

тепер, коло міста Кічкас, „Дніпрельстан“. Недалеко лежить славна Хортиця, починається справжнє Запоріжжя. Хортиця і тоді, як ми були, була така, як її описує Шевченко. Німці садили картопельку. Була ще кольонія для хворих на легені, а по Січі остали земляні вали та хрест.

Острів Хортиця — прегарний і зприроди оборонний. Сам острів великий на дві милі, міг вижити і коні, та знаменито надавався на козацьку фортецю.

Геній Шевченка відтворив нам життя Запорозжів; ті часи ставали нам перед очима тепер, коли прийшлося ходити по цій історичній землі.

Поплили ми ще у „Плавні“, до „Великого Лугу“, та й повернули у Олександрівськ, звідки залізницею поїхали просто на Крим. Кінчилися ферії, треба було поспішати.

Вже на Порогах стрінулися ми з дійсним степом, тепер переїздили його частинно давнім чумацьким шляхом, прямо до Теодосії. Тут стрічалася вже екзотика, степи щораз пустіші, щораз рідші оселі, хутори, далі Озівське море, переїхали впоперек по греблі Гниле море (Сіваш) з горами насипаної соли здовж шляху. Щораз частіше траплялися татари; на степах, побіч овець, верблюди.

Теодосія — Кафа задержала ще добре форми середньовіччя. Стоять ще мури і вежі, що їх колись добував Сагайдачний, руйнуючи цей жакливий людський базар. В музею містилася чудова збірка картин Айвазовського — види моря і побережжя.

31. серпня виїхали ми кораблем далі, щоб оглянути найкращу частину Криму, Ялту. Але вже в Алушті висіли, щоби всетаки пройти частину, бо немає кращого прогулювання — як пішки.

Ялта — це осередок кримської „Рівієри“, кудикрашої ніж австрійська, яку я знав раніш, кругом Абації. Море порізьбило надзвичайно береги, а гори — покриті лісом, чого саме так недостає над Адріатиком.

Вибралися ми на гору Ай Петрі (1313 m); це було нам і зручніше, бо могли переночувати в лісі при гарному водопаді, а в Ялті треба було платити. По трьох днях виїхали з Ялти, за дня, щоби хоч з корабля, що їхав здовж берегів до Севастополя і Одеси, побачити дальшу частину Криму. В місті Севастополі могли спинитися лишень на кілька годин, бо корабель відходив. Вночі море погромило нас; зірвалася сильна буря, так що хвилі разураз заливали поклад невеликого корабля і нас, що їхали в „найвищій“ клясі. Щойно вечором причалили до Одеси (7. IX.).

В Одесі могли пробути вже лишень один день. Місто цікавило нас; хоч мало характер звичайного нового міста — воно гарно розбудоване, з рухливою пристанню і суматохою людей різних націй. Море

тягнуло побути ще, але зараз під ніч ми виїхали.

Вернули повні вражень і дуже вдоволені, а найбільш мабуть тов. Чмола, що „махнули” ми 2700 верств, в тому 500 пішки.

Прогулька повелася, тож треба було її повторити вже з більшим гуртом, і це мені повелось в 1914. році.

Дня 28. червня 1914. р. відбувалося у Львові величаве всенароднє Свято в соті роковини уродин Шевченка. Наньому був і наш десяток прогульковців, що вибиралися зараз по Святі до Києва. Тимчасом, саме в часі вправ на площі Сокола-Батька, прийшла вістка, що в Сараєві вбито наслідника австр. престолу, архикнязя Фердинанда. Очевидно назрівав конфлікт між Сербією, за якою стояла Росія, а Австрією. Одначе ми вже були в дорозі; в кишенях були паспорти, тож ніяково було завертати, і через Броди виїхали прямо на Київ. Але вже на кордоні була зміна. Нас ревідували і розпитували дуже докладно; особливо питали, чи немає „воєнних”, і відай недалекі були від того, щоби нас спинити, але вкінці пустили.

Ішло нас десять, сакраментальне число на прогуляках, бо щойно при десятиох учасниках можна було числити на залізничу знижку. Сімох було гімназійних учнів з вищих клас а то: Іван Гоцький, Мирон Процакевич, Володимир Фільц, Кость Чехович і Семен Шкреметко. Прилучилися до нас: брат Фільца — Михайло, адвокатський конципієнт, теж б. перемиський учень, студент прав Євген Віханський, а десятий був я. Туру намітив я подібно як за першим разом: на Київ, Канів, Катеринослав, Пороги, Запоріжжя, Крим, Чорне Море, Одеса. Шлях дуже великий; а що грошей, очевидно, учні мали небагато — прогулька не могла тривати довше ніж 2—3 тижні і тому треба було вже всюди їхати, щоби довше побути в намічених місцях і обіхати цілий круг. Зрештою не можна було надто форсувати ходом, бо деякі хлопці були ще дуже молоді.

Перший стрічали ми Київ. Вести прогульку було мені тепер легко, знав з попередньої прогульки, куди звернутися, знав місцевости, тож і краще могли ми використати час. Наш більший гурт звертав на себе вже більшу увагу; це вже була справжня прогулька, а в ній переважали молоді учні, тож і київські громадяни заопікувалися нами якнемож краще. Взяв нас під свою опіку поет Вороний. Стрічали нас у Клюбі, опроваджували по місті, улаштували прогульку човнами горі Дніпром.

Та тут трапилася нам пригода, що поет Вороний мало не побив нас. Звісно така прогулька без співів не йде. До наших човнів приїли молоді громадяни, а то й студенти і студентки університету, між ними „Муза” — як її величали в Києві — і давай співати „Ще не вмерла”.

А в нашій десятці, як на горе, не то, що не було співаків з голосом, але були такі ноторичні „фіші“, що як затягнуть — то аж вуха впадуть. Так було й тепер. Чи ж не мав права поет потягнути по плечах веслом замість батуту? Скінчилося на тому, що здрово вилаяв галичан, що не вміють співати. Одначе прогулька мусіла скоро завернути, бо зірвалася туча.

Тих кілька днів у Києві минули, як хвилини, серед розглядання чудових церков, музеїв та інших памяток, то знову в гамірному товаристві десь на київських горах, то вечором на прегарних концертах в Купецькому саді. Вкінці прийшлося попрощати наших гостинних господарів і ми поманджали на пристань, на парохід та виїхали, вниз Дніпром, до Канева, на могилу Шевченка. Як за першим разом, так і тепер Київ і Тарасова могила зробили на учасників могутнє вражіння. Зложили ми вдруге поклін княжому городові і *могилі Поета від Перемиської Землі, від нашої школи і нас самих*. На могилі перебули цілий день і поїхали далі вниз Дніпром.

Іхалося нам дуже добре; був нас більший гурт, тож і було весело. Ізда пароходом зовсім не мучить, не те, що залізницею. Погода була гарна, день і ніч не сходили ми з покладу та любовалися красними і різноманітними берегами Дніпра. Десь на котрійсь пристані всіла на корабель прогулька учениць, не пригадую певно, чи не Волчанської Гімназії, ізза Харкова. Молоді не треба було довго зазнайомлюватися, тим більше, що дівчата були українки; розпочалася весела гутірка, дівчата заспівали пісні, починаючи чудовою Лисенковою баркаролею „Пливе човен“, і так прогомоніли ми всі цілу ніч на чердаку, аж наші співачки висіли перед Катеринославом. Хлопці — хоч не дозволяв гімназійний регулямін — загубили свої серця (були ж ферії!) і довго ще згадували ту випадкову зустріч. І відай ще з Галичини пересилали свої привіти.

Кияни зарекомендували нам звернутися в Катеринославі до проф. Біднова. Відшукали ми його і він разом з іншими громадянами сердешно занявся нами. Тут і довідалися ми, що раніш була тут прогулька учнів учительської семінарії з Чернівців під проводом проф. Сімовича. Значить — навязувалися так необхідні звязки щораз краще.

В Катеринославі оглянули ми усе, як і за першим разом. Завели нас знайомі і до одинокої тут „Просвіти“, на лівому березі Дніпра, де підготовляли якусь театральну виставу. Найбільш захоплювалися прогульковці Запорізьким Музеєм. Там між іншими гімназістам дуже заімпонували запорізькі величезні люльки, мовляв, одна вистарчилаб на цілу клясу; треба було боятися, що по повороті заведуть їх в гімназії.

З нас усіх найбільшої пошани дізнавав М. Процакевич. Він одинокий вибрався в дорогу в гімназійній формі з напіввійськовою

високою гімназійною шапкою і стрічні брали його за австрійського офіцера. Чи ж не належалася йому пошана?

На „Пороги“ вибралися ми вже пішки, бо це вже й недалеко було. Ішли ми правим берегом до „Ненаситця“. Тут винаймали дуб та переїхали поріг водою, потім мандрували далі степами до Кічкасу, Хортиці і Олександрівська.

Кримський шлях змінили ми остільки, що не поїхали до Теодосії, але прямо до Бахчисараю, а звідтам через гори (78 верств) до Ялти. Бахчисарай, давня грізна столиця, лежить на підгір'ї Яйли в довгій а вузькій, скалистій долині річки Чурюк-Су. Місто невеличке (тоді 14 тис.), зовсім східного типу, татарське. Найзаметніше в ньому це ханський дворець, досить велика будова, зруйнована ще в XVIII. ст., відреставрована пізніше, але вивезено з нього усе цінне. Побіч стоїть гробниця ханів і мошея. Дальше гарний сад, частинно вже з полудневими деревами й басенами на купелі. Серед убогого на дерева міста і пустинної околиці робить вражіння гарної оази.

Шлях на південь, через Яйлу, знімається поволі щораз вище, рістня стає буйніша, частіше стрічаємо татарські села, татарки в східніх чалмах, що ніби відвертаються від чужинців, череди кримських баранів, управні поля (тютюн, винниці).

Кримські гори нижчі від Карпат, але стрімкіші (вапняк), уривчасто спадають в сторону моря і особливо від моря роблять сильніше вражіння ніж Карпати.

З Ялти переїхали ми вже парохомом через Севастополь прямо до Одеси. Слідна була вже підготовка до війни, з нами їхали військові транспорти.

В Одесі крім міста оглянули ми ще славні лимани і на десять днів перед початком війни вернули домі, дехто може прямо до Січових Стрільців, що формувалися і в Перемишлі.

Дальші великі події, що прийшли, відсунули на дальший плян вражіння з прогульки. Неодин з учасників, вже у військовій шинелі, проходив Велику Україну, добуваючи те, про що мріяв, коли як турист проходив тими землями. Ювілей перемиської Гімназії відсвіжив в мене в пам'яті ті часи зперед чвертьстоліття. На столі в мене лежить гарний альбом з Криму, що його подарували мені зі своїми підписами учасники другої прогульки. Перед моїми очима проходять усі картини безтурботно прожитих хвилин, бачу усіх учасників. Та не всі вони живуть! Семен Шкреметко згинув трагічно 1918. р. на перемиському залізничному дворі, згинув либонь і П. Крутий. М. Процакевич, що з ним я стрівся в Празі на еміграції, став знаменитим ботаніком і десь в часі, як виїздив проф. Ст. Рудницький на Радян-

щину, виїхав на наукову роботу і він; чи живе ще? Інші розбрилися по Галичині, стрічаємося не раз, може побачимося на Ювілею гімназії?

Лишень знад Дніпра, що над його береги ми так спішили, ніякі відомости не доходять. Зі знайомих з тих часів стрінув лишень проф. Біднова, але — на еміграції в Подєбрадах, а потім у Празі. Довелося йому покинути рідну землю тай померти на чужині у Варшаві. А що з іншими?

Коли побачимо знову Київ і Чорне Море?

Львів, травень 1938.

Будинок Педагогічного Музею в Києві, пізніше осідок Центральної Ради.

ВОЛОДИМИР БЕРЕЗОВСЬКИЙ

Спогади диригента гімназійного хору перед 35 роками.

Культура хорового співу стояла в Перемишлі з давен-давна на високому рівні. Вже в 30-тих роках попереднього століття славний був катедральний хор під управою чеських музик-диригентів Нанкого, Зерзавія і Седляка, котрі окрім цього полишили як композитори багато церковних творів, з яких деякі справді музично вартісні співаються у нас і досі. В ряди-годи працювали в Перемишлі і наші визначні музики, як Іван Лаврівський, Михайло Вербицький, Максим Копко, Домет Садовський, Осип Кишакевич, Станислав Людкевич, а пізніше Богдан Вахнянин, Євген Форостина й інші. Всі вони піддержували нашу співацьку традицію та скріпляли гін до хорового мистецтва на перемиському терені.

Тож не диво, що в такій атмосфері перемиська гімназійна молодь виявляла все багато ерозуміння й охоти до хорового співу.

Розвій хорового співу в перемиській гімназії йшов іншою дорогою, як в Академічній Гімназії у Львові. Там проводили хорові такі корифеї, як Анатоль Вахнянин, Остап Нижанківський, Філярет Колесса, а особливо Іван Вітошинський; завдяки останньому мішаний хор дійшов був до кульмінаційної точки розвитку.

Зате в Перемишлі управа хору спочивала завжди в руках самих учнів. Завдяки цьому виробилось тут у них велике почуття самостійности і слідна була все журба за вдержання відповідного рівня хору, а на перший плян вибивався тут мужеський хор.

Моїми попередниками диригентами були: Дмитро Ключник, Кипріян Білинський, Іван Смолинський, Осип Яворський, Роман Прокопович, а після мене Володимир Балко, Омелян Савчин і мій брат Денис Березовський.

Меценатом хору був директор Григорій Цеглинський, правдивий батько молоді, великий любитель співу і великий протектор співаків.

Тут і причина, що всі ліпші співаки, котрим не дуже щастилося в інших гімназіях, стягались до Перемишля.

Таке було і зі мною.

В 1903. році був тимчасовим учителем в перемиській гімназії Віктор Лозинський, укінчений богослов, могутній бас, великий співак, добрий диригент, а мій знакомий з різних хорів у Львові. На моє прохання поробив він заходи в директора Цеглинського в справі мого

Вісімка співаків, учнів VIII. кл. (Р. 1898/9).

Від ліва: 1) Іван Борило, 2) Мих. Журавецький, 3) Олекс. Тисовський, 4) Орест Мартинович, 5) Корнило Стрийський, диригент, 6) Олекс. Рейнарович, 7) Степан Йойко, 8) Леонтій Дзюбинський.

приняття. Опісля ставився я перед грізним обличчям Директора і почув від нього ось що: „Ти добре зробивби, сину, якби там кінчив, де зачав“; а по хвилині додав: „але спробуємо, можеш приходити“. Так став я учнем VI-тої класи перемиської гімназії, а заразом дуже активним членом хору, що був тоді в руках Романа Прокоповича (пізнішого оперового співака Орленка).

Мене призначили товариші заздалегідь на наступника диригента, а що більша частина співаків — це були абітурієнти, що мали незабаром опустити гімназію, то я взявся відразу до організування нового хору.

На „Томасівці“, у мойому мешканні, відбувалися що другий день проби, а окрім того підготовляв я осібно при скрипці або гітарі „гальтерів“, що дуже влекшало працю на загальних пробах.

В квітні 1903. р. вибрали мене товариші співаки на Зборах, що ними проводив товариш Іван Гонтарський, офіційально диригентом. Директор цей вибір апробував і я взявся з цілим запалом до праці, котру вів аж до матури т. є до 1905. року.

З сирого матеріалу почав вироблятись добрий хор.

До хору належали ось які товариші: Гаркавий, Смукла, Бергун, Медвецький, Селезінка, Рейнарович, Стафіняк, Гонтарський, Волосянський, Ковалів, Шпилька, двох Гасюків, двох Пасічинських, двох Левицьких, Яворський, Менцінський і багато інших, котрих назвиськ вже не памятаю.

По феріях 1903. р. прибуло ще двох добрих співаків, а то: тенор Роман Любинецький (пізніше оперовий співак) і бас-октавіст Білоголова.

Наш репертуар був доволі великий, а складались на нього церковні і світські пісні. З церковних співали ми майже всі пісні літургічні, що були в збірнику гімназійних нот, а крім того псалми Бортнянського, а то: „Господи, силою Твоєю“, „Блажен муж“, „Вскую прискорбна“ і „Возведох очи мої“. Зі світських пісень співали ми, наскільки памятаю, ось які: Вербицького — Жовнір, Гей по горі; Вахнянина — Живем, Ура у бій, Молоді сни, Дай дівчино нам шампана; Лисенка — На прю, Гамалія, Квотлібет і інші; Колесси — Було колись, Дівчина і рута, лемківські пісні; Людкевича — Косар, Вічний революціонер; Нижанківського — Гимни Словянські, Гуляли, З окрушків, і багато інших. Крім цього співали ми багато пісень чужих композиторів: Мендельзона, Шуберта і інших.

За моїм почином оснували ми щось вроді тайного співацького кружка під назвою „Молодий Боян“. Статут зложили товариші Селезінка і Волосянський. Завданням Кружка було, крім плекання співу і музики, виступати в тайних самоосвітніх кружках та на популярних концертах по читальнях. Кілька таких концертів дійсно відбулося, а то так, що при нагоді поїздок академічної молоді з рефератами до читалень прилучався хор (звичайно вісімка), співаючи кілька пісень перед і по рефераті.

Тут згадаю ще, що гімназійні співаки доповняли дуже часто хор богословів, що кінчили четвертий рік студій в Перемишлі. В роках 1903. і 1904. мали богослови дуже мало співаків та ще і свого диригента не мали, тому запросили мене скомплетувати і провадити їх хор. Я дібрав що найліпших співаків з нашого хору, доповнив ними богословський хор і так співали ми в кожную неділю і свято велику

Службу Божу, а це причинилося в великій мірі до зіспівання моїх співаків.

В році 1904. осягнув наш хор кульмінаційну точку свого розвою. Числив він тоді понад 40 співаків, а голосово представлявся імпазатно. В кожному голосі було по кілька „гальтерів“, так що з читанням нот не було у нас майже ніяких труднощів. Самі співаки давали собі раду навіть з труднішими псалмами Бортнянського. В моїй пізнішій диригентській практиці, котра триває й досі (тепер проваджу тернопільський „Боян“) все так складалось, що майже вся праця й енергія зуживались на те, щоби вивчити кожний голос напам'ять, а на вигладження пісні оставалось дуже мало часу. Тому то все згадую, як то наш гімназійний хор приготував і виконав без закиду псалом Бортнянського: „Вскую прискорбна“ за чотири проби.

Вершком нашої співацької амбіції було поставити на відповідному рівні Шевченківський концерт. Крім мужеського хору треба було вишколити ще й мішаний і оркестру.

Проби хорів і оркестри починались уже в лютні. Обовязковість і карність були взірцеві. Тому й концерти, на які приходила вся українська інтелігенція, мали повний успіх.

На весні або восени уладжував наш хор прогульки, звичайно на замок, часом на „Буди“. Зі старого австрійського форту „Три Хрести“ неслась наша пісня далеко й широко, стягаючи цілі маси слухачів, що нагороджували нас рясними оплесками.

Часом робили ми прогульки човнами на Сяні. Проти бігу ріки тягнули ми човни аж під Пралковичі, там відпочивали, потім вязали човни разом і плили, співаючи, з бігом ріки.

Час минав скоренько. Ми й не оглянулись, як прийшла матура. Треба було покидати шкільні мури і пращати нашого дорогого протектора директора Цеглинського. Наші співаки ставали чільними членами академічного хору „Бандурист“, хору богословів, хору „Бояна“, а деякі товариші стали основниками сільських та міщанських хорів.

Наша праця не пішла на дармо. Зі згадкою про ті часи, на які дивлюсь з перспективи 35 літ, насуваються мені деякі рефлексії на тему хорового співу та музики взагалі.

В тому часі наука про музику і мистецтво взагалі не входила в програму шкільної освіти, а громадянство, навіть те з вищою освітою, уважало музику за предмет розривки для якоїсь верстви людей, а не за велике добро, що має вплив на розвій психіки, етики і естетики людини, про що знали вже старинні Китайці, Єгиптяни і Греки, у яких музика становила дуже важний чинник у вихованні молоді.

Тому з великим почуттям вдовілля згадую, як то члени нашого хору бажали власними силами здобути собі хочби мінімальні відомости з ділянки музики.

Пам'ятаю, як то музичний календар, що вийшов тоді під редакцією Ромуальда Зарицького, мандрував з рук до рук наших співаків; які то дискусії велись на тему перечитаних статей, і яке було зацікавлення. Або катехизм музики Льобо-го, що був моєю власністю, так довго мандрував з рук до рук, аж пропав.

Спільне культивування співу причинилось у нас співаків ще й до вироблення дружніх і щирих відносин — всі ми почувались наче найближча рідня.

Цей жмуток спогадів присвячую моїм дорогим Товаришам співакам, що під моєю диригентурою несли так високо і гордо прапор нашої пісні, та бажаю, щоб так мило згадували ті прегарні юні дні — дні весни, як я їх згадую, а молодим нашим друзям — перемиським гімназістам-співакам — хай будуть ці спогади заохотою до плекання рідної пісні, що стала нашому народові вірною подругою у хвилях його радості й смутку.

Українська гр.-кат. катедря.

ОЛЕКСА КОЗЬОРИНСЬКИЙ

Самоосвітні кружки гімназійної молоді

Справи, про які хочу говорити, відносяться до часів, яких 30 літ взад. Нині годі собі їх точностей пригадати. Час їх притьмив, а вийдуть вони такими, якими залишились у моїй пам'яті.

Передвоєнна шкільна молодь була жива. Цікавилась не тільки тим, що подавали їй учителі в школі, але й життєвими проблемами сучасної доби. Нам не вистарчали відомости зі шкільної книжки, вчитись: відси-досі. Ми бажали знання і набували його також поза школою.

Впрадді вже й перед війною був освітній кружок у нашій гімназії, де час від часу учні, в неділю по експорті, давали відчити на теми з ділянки літератури, історії, природи, одначе зміст їх був приноровлений до шкільних вимог і відбувались під надзором учителів.

У доповненні свого знання оснували учні тайні кружки, де без контролі учителів працювали. Такий кружок був і в нашій гімназії. Не кожний міг до нього належати. Підбирали до нього певних і характерних товаришів. Належали до нього здібні й працьовиті хлопці, бо ж ніхто інший, як тільки такі могли цікавитись проблемами тодішнього життя. Це були часи незабутнього дир. Цеглинського.

Відома річ, що він приймав учнів і з інших гімназій, які, чи то приневолені життєвими обставинами, чи тому, що десь там провинились, шукали захисту в нашій гімназії. Він наче вичував вартість таких учнів, що вони ще можуть придатись у свій час суспільності і в їх припинанні до заведення не робив перепон. І переважно не помилявся. З таких „емігрантів“ виховувалися люди, що добре опісля служили нації.

Дивна річ, якщо хто дав почин цим тайним самоосвітнім гурткам в гімназії, то це були власне ці „емігранти“ з чужих гімназій. Вони накидали свої переконання тутешнім „землякам“, вони їх організували, а ми їх слухали. Пригадую собі, що як учень IV. кл. вступив я разом з іншими товаришами „передовиками“ до такого гуртка.

Його ініціаторами були і в ньому проводили товариші: Басараб Дмитро, Замора Федір, Деркач Василь, Дурделло Лука, Бордун Лесь і ін., що прийшли до нас з інших гімназій. Кожний з нас зобов'язувався до таємниці гуртка. Якихсь спеціальних сходин не було. Товариші сходились раз в тиждень, найчастіше в суботу або в неділю, бо в тому часі учні мали більше вільного часу. Сходини відбувались принагідно в мешканні одного з товаришів, де було „законспіроване“ місце. Так було в зимі. На весні або в літі ми найчастіше сходились на вільному воздуху поза містом, особливо на міських валах за жидівським кладовищем.

Обов'язково один з товаришів на таких сходинах реферував якусь справу і то не лиш організаційну, але й на інші теми. Найбільше цікавили нас квестії соціальні, економічні, природничі. Не забували ми про літературу, історію і національне питання. Однак соціально-економічне питання брало верх. Так діялось не тільки серед нашої молоді, але й у польській гімназії, де теж були подібні гуртки.

Соціальне й економічне положення наших селян чи робітників перед війною було прикре. В цьому освідомляли нас суспільні діячі: Франко, Павлик, преса: Громадський Голос, Діло і Л. Н. Вістник, що найширше опрацьовували соціально-економічні питання. Ми уважали собі за завдання докладно з ними обзнайомитись. Були товариші, що дійсно, як нам молодшим здавалось, імпонували своїм знанням з теорій тодішнього соціалізму. Нині, ми старі, це все інакше розуміємо. Таких трудних квестій, що вимагають глибокого знання і досвіду, не могли ми, молодики, ще розуміти. Ми в тих помотаних питаннях лиш плавали.

Згадаю коротко реферати з соціальної економії різних соціалістів-економістів аж до скрайних включно. Реферувалось справу про теорію впливу продукції дібр на розмножування людности на основі теорії економіста-песиміста Роберта Мальтуса, то знову обговорювалось дещо погляди економіста Адама Сміта про „Богатство народів“, також розбирали ми теорії найважливіших представників наукового соціалізму: Маркса, Енгельса, Каутського, Лібкнехта і ін. Ми виучували „Капітал“ і „Теорію надвартости“ — Маркса. Займались також утопійними теоріями як: комунізмом, анархізмом, представниками яких були Бакунін, Крапоткін і ін. Пошана людини і її життя в раю — „колективі“, цікавили нас і не один з нас мріяв про такий рай, який, як життя виказало, є утопією. Але це були ще ті часи, коли ми ще на своїй шкурі злиднів не відчували і як хлопці могли і мали право мріяти.

Фільософія теж була у нас у пошані, як: Шопенгавер зі своїм песимістичним поглядом на світ, Гегель зі своєю фільософією про основу світового процесу та Ніцше зі своїм „Так мовив Заратустра“.

З області природничих наук цікавив нас Дарвін і Гекель, та з тої ділянки були відчити, як: біологічний розвиток людини, загадка вбесвіту і тп.

З області релігійного світогляду цікавив нас Дрепер. Пригадую собі, що коли на цю тему один з товаришів мав відчит, то деякі з нас були в опозиції.

З наших учених цікавив нас М. Драгоманів, І. Франко і М. Павлик. Драгоманів, що був приятелем Бакуніна, написав про нього ширшу біографію, та в деяких поглядах був під впливом цього анархіста. Нам видавалась тоді цілком природною драгоманівська теорія про співпрацю українського і московського народів в російській федерації, та що цьому перешкаджав тільки царський режим. Так тоді думало і наше старше громадянство.

На нашому галицькому полі вражали нас аграрні справи і селянські страйки; впливали на нас в тому напрямі Франко, Павлик та Мих. Лозинський, що друкував тоді свої статті в Л. Н. Вістнику під редакцією М. Грушевського.

З історії інтересувались ми добою Козаччини і її революційними рухами. Так звана „краївка“ подавала нам в школі переважно сухі відомости.

Одначе тзв. соціалістичні теорії не вбивали в нас почуття загально національних справ. Учителі в школі і своєю працею поза школою будили в нас народню свідомість. Ми були свідками їхньої народньої праці, як вони з дир. Цеглинським і Ол. Яремою будували народні інституції в Перемишлі: Народній Дім, оба Інститути — мужеський і дівочий; закладали каси і тд., а це все не могло бути без впливу на нас учнів. Тайні гуртки цю народню свідомість у нас лиш доповнювали при допомозі історії Грушевського, наукової і громадянської діяльності Франка, Юл. Бачинського та ще декого.

Ми вже настільки були вироблені, що деякі з нас брали участь в агітації при парляментарних виборах дир. Цеглинського на посла до віденського парляменту. Як свідомі українці не терпіли ми між собою москвофілів. В моїй клясі було їх двох, а збойкотовані, мусіли нашу гімназію покинути.

Ось це булаб в головному начерку схема наших тодішніх самоосвітніх змагань в гімназії. Розуміється, кружок мав поважну, як на наші засоби, бібліотеку, яка містилась в мешканні одного з товаришів, а яку десь в р. 1910. зліквідовано і передано бібліотеці, здається, Товариства ім. Петра Могили в Народньому Домі. Вона правдоподібно в часі світової війни загинула. Крім цього користали ми з великої бібліотеки лікаря д-ра М. Коса, що містилась зразу в його мешканні, а пізніше у дир. „Віри“ Спиридона Губчака.

Кружок мав і фонди, на які складались вкладки товаришів, здається по 40 с. місячно.

Дирекція й учительський збір мабуть знали про наш тайний гурток, одначе дивились через пальці.

Деякі відчити, головно на теми природничі, переносились і в шкільні мури. Пригадую собі, що були реферати на теми: про шкідливий вплив алькоголю на людину, розвій людини в світлі біології і тд. На татих відчитих патрунували нам більш свободолюбні професори, як: Мих. Крушельницький, Осип Прислопський, Никифор Садовський і Ів. Мануляк. Наш катехит о. Ів. Савчин не конче був вдоволений з таких тем, але наші вирозумілі професори уміли ставати в нашої обороні.

Були це гарні часи. Гарні були: учні й учителі. Ні один з наших товаришів, мимо ідей соціалізму, не спроневірився національній справі ні тоді, ні в пізнішому часі.

Вежа при вул. Владичій з 1776. р.

Д-р АНДРІЙ КОКОДИНСЬКИЙ

Перша прогулька з духовою оркестрою на Буди.

(Спомин з 1909. року.)

Заки опишу оцю першу прогульку, яка відбулася в перших днях травня 1909. р. (мабуть 8. травня), поверну дещо взад і опишу коротко, як повстала духова оркестра при Українській Гімназії в Перемишлі. Зачну від себе самого. Збіг обставин, чи якесь інше фатум хотіло, що доля занесла мене з Академічної Гімназії у Львові до Перемишля, де я записався до V. класи. Приймав мене ще сам дир. Григорій Цеглинський, який опісля виїхав до Відня, а управителем став проф. Северин Зарицький.

Щойно тепер, по стільки літах, я зрозумів, що лиш дир. Зарицькому завдячувала гімназія повстання духової оркестри і потім щире попєртя його, а згодом і всього Учительського Збору без винятку. Були також і професори, які кривим оком дивилися на „банду“, як нпр. проф. Осип Прислопський, що називав музикантів „тромпетрами“; але, як ми, музиканти, опісля переконалися, був це один зі золотих професорів під кожним оглядом, принаймні до мене, як до „обертромпетра“, відносився дуже ввічливо, хоч знав про неедин мій грішок. Великими прихильниками музикантів були професори Орест Авдікович, Михайло Крушельницький, Денис Коренець, Гавриїл Тайх, а навіть такі строгі, як проф. Дикий і Ярема дивилися крізь пальці на наші промахи.

Отже початки були такі: При гімназії в шк. р. 1907/8. існувала смичкова оркестра, якої диригентом був учень VII. чи VIII. класи — Осип Кліш. Оркестра виступила прилюдно лиш один раз на Шевченківському Концерті і відіграла тоді мабуть увертуру з опери „Tancred“ та якусь вязанку коломийок на „біс“. Я грав на клярнеті.

Зближався кінець шкільного року. Десь у травні або в початках червня 1908. р. зістали скликані Загальні Збори оркестри, які відбулися в одній зі саль гімназії. За катедрою засів покровитель

музики проф. Михайло Крушельницький. Чи й директор Зарицький був також присутній, цього нині собі не пригадую, — мабуть, що так. Забирає слово диригент Кліш, представляє діяльність Кружка і т. д., і вкінці заявляє, що далше не може вести оркестри (мовляв — матура за плечима), просить, щоб його звільнити з так почесного становища і пропонує мене на диригента (з уваги на те, що я був доволі добрим клярнетистом і добре визнавався в нотах. Як бачимо — кваліфікації невеличкі). Поставлена була ще й друга кандидатура в особі Влодка Демчука, теж учня V. кл., одначе голосували майже всі за мною. Чути оплески, я почервонів по вуха (звичайно! як студент), потім встав, подякував за вибір і накреслив щось в роді програми праці на майбутнє. Розійшлися з найкращими плянами і мріями.

Кілька днів пізніше візвав мене дир. Зарицький до канцелярії і запитав, що я думаю далше з оркестрою робити. В моїй голові

Склад першої гімназ. оркестри з р. 1910.

Від ліва — лежать: Г. Ломінський, II. кл., флет; Соневицький, III. кл., барабанчик; Романовський, IV. кл., трубка; Сидять на лавці: Косоноцький, VI. кл., пікольо; Тадей Махник, VI. кл., криліва; Карель Львовженски, фельдвелль 77. п. п., наш учитель; диригент Кокодинський Андрій, VII. кл., еффоніон; Володимир Данилів, VII. кл., корнет; Володимир Демчук, VII. кл., басова криліва; Стоять (крім трьох найвище): Львівський, VI. кл., чічелі; Шайдицький, VII. кл., барабан; Кліш Омелян, VII. кл., флет; Дзівик, III. кл., лісовий ріг; Стефко Курмош, VII. кл., лісовий ріг; Ключас, IV. кл., трубка; Михайлович, V. кл., клярнет; . . . III. кл., трубка; Коченаш Іван, V. кл., клярнет; Сенечко, V. кл., клярнет; Дутка, V. кл., клярнет; Ярослав Скопляк, III. кл., трубка; . . . клярнет. Стоять найвище: Костики, V. кл., тромбон, Север. Рибачевський, VI. кл., гелікон, і Ярослав Пастернак, V. кл., гелікон.

дозріла тимчасом думка про створення духової оркестри і я в тому сенсі зреферував Директорові цілу справу. Директор поставився до справи дуже прихильно і припоручив мені покищо розвідати про все докладно, де можна набути інструменти, скільки це буде коштувати, хто дававби нам початкові лекції і т. д. Я пішов до склепу з інструментами чеха Грушки в Ринку, а цей, розуміється, з найбільшою охотою мене про все поінформував. Звіт з того я зложив на другий день Директорові. Отже 24 інструменти мали коштувати 1.500 корон, намічений учитель звався Карель Льовженски, фельдвებელ музики при 77. полку піхоти на Засянні. Минув ще тиждень — два і ми розіхалися „на ваканц“. По феріях закипіла робота. Директор Зарицький зарядив, що при вписі кожний ученик має обов'язково зложити відповідну квоту (мабуть 3 корони) на оркестру (а було нас тоді в гімназії понад тисячу); отже гроші знайшлися. Закуплено інструменти, згоджено Льовженского (за годину науки побирав 2 кор.) і зачалась наука. Було багато охочих, але по вступному іспиті з музики „принято“ лиш 24 і цей склад, з малими винятками, лишився повних 3 роки. цебто цілий час моєї „капельмайстерки“. Ой! багато замороки мав зпочатку наш Карель з нами. „Затрацени“, „сакраменці“ і інші „доннерветські“ слова з його музичного лексикону раз-в-раз вилітали з його уст. Неодин обірвав і по пальцях, як зле кляпку від трубки або клярнета притиснув. Однак Карель був дуже витривалий і терпеливий, так що невдовзі наука зачала видавати плоди. Не зі всіми йшло однаково, були слабші, були й дуже понятливі; тими останніми обсаджено всі важніші інструменти. До найздібніших зачислялися: Стефко Кормош, Данилів, Демчук, Омелян Кліш, Тадзьо Махник, Іван Коченаш, ну і я.

Наука відбувалася щодня партіями, а в суботу була загальна проба. Потім приніс Карель якусь чеську „польку“ і товк з нами щось зо 3 тижні. Я особисто опанував досить скоро тайни володіння інструментами і був учителеві правою рукою в навчанні товаришів. Що то була за радість серед нас, як ми перший раз „врізали“ ту польку разом (ага! пригадав я собі, що вона називалася „Hoј Mareňko“). Опісля приніс нам Карель книжечки з нотами (коштувала 1 кор. кожна), де були виписані 2 польки, кілька маршів, між іншими марш „Коломийка - Галичанка“, вальці і похоронні марші і т. і. Кожна трубка дістала синьо-жовтий шнур з кутасами, а ми пізніше поприпинали собі на ковнірах музичні відзнаки у виді лірки; музиканти з вищих клас носили — „золоті“, ті з нижчих клас — срібні, а я носив великі, золотими нитками гафтовані (спроваджені аж з Відня).

Прийшла весна, ми робили проби вже не лише у салі, але виходимо на просторе гімназійне подвір'я, уставляємось відповідно і вчимося грати в маршу. Порядкую, паде грімке „ходом руш“, даю

знак барабанчиків і „бум, бум, дзін, дзін, дзін“ — зачали грати; але мій Боже, що за саламаха з того вийшла! Перестав грати один, другий, десятий, ще тримаються ті найвідважніші, а далі і їм не стало духу і все стало; але машеруємо далі, а серце так товчеться, — більше мабуть зі сорому, як з неудачі, бо притьмом при перших звуках повідчинялись вікна в сусідніх кам'яницях, а у вікнах повно цікавих голов (між іншими і дівочих, що нас найбільше „деранжувало“). Всі сміються, а ми? — також регочемося і — починаємо наново.

— Ану, хлопці, враз, не даймося!

Тим разом пішло вже ліпше, а далі ще ліпше. І так за кілька таких проб на вільному воздуху ми набрали такого імпету, що постановили на найближчу неділю вийти на громадну прогульку поза мури гімназії і міста. Де? Звичайно! На Буди. Що то були Буди, це ми, всі тодішні учні, добре знаємо. Певне, що тепер це вже не ті самі Буди, що були за моїх часів, бо від часу моєї матури в 1911. р. я там більше не був.

В суботу по генеральній пробі зарядив я і повідомив на чорній нашій таблиці, що завтра, в неділю, греміяльна прогулька з оркестрою на Буди. Збірка о год. 2-гій попол. на гімн. подвір'ї; музиканти мають бути о $\frac{1}{4}$ години скорше. Все відбулось по приказу, відчувалось надзвичайну карність, кожний старався дати, що мав найліпшого в собі.

Неділя, дня 8. травня. День чудовий, на небі ані хмаринки. Оркестра на переді, а за нею кляса за клясою чвірками. Кожний відділ має свого провідника. (Тоді вже була ціла гімназія рівночасно zorganizована в „Сяновій Чайці“ — оскільки не помиляюсь).

— „Ходом руш!“ — і виходимо за браму гімназії на вул. Добромисьську. — Хлопці, не дайте завстидатися! Зачинай!

— Тррр, бум, бум... — і залунала наша „Marenka“. Несеться гомін між мурами, відбивається стократним відгомном, в усіх вікнах люди, на хідниках люди, а всі дивляться на щось, чого іще в Перемислі не було. Переграли, пішло досить добре, відсапуємось і додаємо собі „анімушу“.

— Ану, хлопці! — кажу я, — через Францішканську „Галичанка“, але 2 рази згори!

Пішло. Вражіння знову те саме. Потім знов „Marenka“ і знов „Галичанка“, і так вколісце аж на самі Буди! Розійшлись по лісі, поскладали на поляні інструменти і уживаємо заслуженого відпочинку! На кожному з нас синій мундур зробився сивий від вуличного пороку, а найважливіше, що в горлі засохло дочиста. Дивимось — аж тут шинкар з поблизької корчми заточив нам чвертілку пива, красічинського, вже з піпою і шклянками. Пиво було для нас старших, а для тих музикантів з нижчих клас щось 2 гладунці квасного молока і хліб

з маслом до того. Довідуємося, що щедрими фундаторами були професори і мец. Теофіль Кормош. Вони будьто пішки або (як що в них були малі діти) фіякрами прибули також, щоб повеселитись природою. Радість, втіха, спів між нами!...

Вечором трубка скликала на збірку і в тому самому порядку, лиш всі замасні від ніг до голови, з музикою на устах вертаємо назад. Грали вже рідше, бо кожному так уста попухли, що ледви держав інструмент при зубах.

За цією прогулькою слідували дальші — до Красичина, на Липовицю, до Медики і знов на Буди, і вже далі не памятаю, де.

Осьтак промайнуло 3 роки, здається мені, що найкращі з моїх юних днів!

Нині осталися лиш прегарні спомини!

Загальний вид Перемишля з площі коло Замку.

Д-р І. ОКОЛОТ

Карби й спогади з гімназійних часів.

Не знаю — може я помиляюся. Може там — в гімназійних часах — не було нічого, на що булоб варто звернути увагу. — А все-ж-таки мене нестримно тягне в ті часи. Все-ж-таки хочу дати вислів деяким споминам і переживанням, що глибоко вгризлися в мою душу.

1. Стріча.

Липень 1905. р. Батько відвозить мене до Городка на „колію“. Цілу дорогу не перестає намовляти, щоби я вернувся; щоби я незабагав бути „паном“, бо нема „позакуди“; бо він не може на одного „виложити“; не може тих пару скиб продати, щоби одного в „пани“ вивести, а другі діти з торбами пустити. Не може!... Я вперто мовчу. Якщо вже мушу щось відповісти — то падуть слова: „Ні, я таки спробую! Не здам — то не здам. Але спробувати мушу!“

Іду до Перемишля здавати вступний іспит до гімназії. Іду сам. На двірці в Перемишлі очікувати мене має учень VII. кл. І. Цяпка. Він на просьбу мого сільського вчителя обіцяв теж поладнати мої іспитові формальности. У нього ж маю й нічліг запевнений.

Всідаю, перший раз у житті, до залізничного вагону й зі здивуванням оглядаю новий для себе світ.

Приїжджаю в Перемишль. Висідаю з потягу й шукаю на двірці пана Цяпку. Виджу багато панів, дуже багато. Але пана Цяпки нема. Тому питаю одного з них, де мешкає п. Цяпка. Каже, що не знає. Звертаюся з цим самим запитом до другого. Цей насмішливо-злісним тоном відповідає мені в чужій мові, що не знає жадного п. Цяпки. Я дивуюся...

Як жеж можна не знати когось, що мешкає в тому самому місті?! В Хишевичах пана Цяпку всі знають!

Пробую поспитати ще й третього, але й той не знає. Я в клопоті. Прикре почування безрадности. Але пригадую собі: хтось десь

колись говорив, що п. Цяпка мешкає за мостом. Тому першого стрічного питаю, куди-то йдеться до мосту.

Показує. Йду до п. Цяпки, що мешкає за мостом.

Приходжу на міст... і... кого я бачу?! Пан Цяпка йде.

Знайшов, кого шукаю.

Якже ж я тоді втішився! Так втішився, що хвили цієї радості й дотепер мені не забути! Ще й сьогодні — по 33 роках, скільки разів переходжу через перемиський міст, завжди пригадується мені мент стрічі з п. Цяпкою на цьому мості.

2. Лекція географії в кл. І. б. (1905).

Учитель Олег Целевич говорить про народи, що заселяють Європу. Вичисляє словянські народи. На мапі Сх. Європи вказує нам великі простори заселені українцями. Підкреслює: що чисельно ми є другим з черги словянським народом; що посідаємо давню традицію й цінні твори старої культури; що знаменує нас небуденна здібність мистецької творчості; що наші народні пісні й наше мистецтво як пишна, чарівна квітка притягає очі чужинців і викликає в нас подив; що наші заздрі сусіди крадькома збагачують свою культуру нашою мистецькою творчістю; що від віків ми хоробрі й добрі жовніри; що багато, дуже багато своєї крові вилляли ми на численних побоєвищах, в більшості в обороні чужих інтересів; що з нашої землі вирости великі й славні мужі й жінки (які, на жаль, не всі служили ідеям і інтересам свого народу); що ми замешкуємо найурожайнішу країну в Європі, країну багату в підземні скарби; що..., що... що... і т. д. — а все-ж-таки ми бідні, ми незнані, ми легковажені, а навіть погорджувані. Чому це так? Чому?! — І на це — чому? — дає учитель-патріот відповідь. Спокійним тоном вказує на наші історичні крамоли. Приспіваним темпом вичислює наші громадянські хиби. А закінчує сильним акордом: „Якщо не хочемо бути тільки погноєм других, сильніших народів — мусимо старатись змінити себе. Мусимо позбутись наших хиб. Переродитись мусимо. А тими, що працювати повинні над цією зміною, маєте бути Ви“.

Пане Професоре! 33 роки минає від цієї лекції. Але я тямлю її. Слова Ваші запалиглибоко в моє серце. Раз на завжди прилипли до стін моєї свідомості. Незмінними лишилися вони в мойому мізку до нині. Тільки нині докладніше розумію їх зміст і виразніше відчуваю питомий їх тягар.

3. Професор-виховник.

Здебільша мав я добрих професорів. Я мав професорів, що не тільки вчили, але й впливали на мене, виховували. Сліди їх-

нього впливу ще й тепер віднаходжу у собі. Інакше й бути не може! Бо ж учень — як зрештою кожна людська одиниця — є витвором суспільного життя, є витвором свого окруження, кляси. А кляса — це психічна структура витворена учнями й учителями. Є вона заравом формою, в яку поодинокий учень вростає і яка його формує. На вид цієї форми великий вплив мають учителі. Сила й напрям впливу учителів залежить у великій мірі від їх особистої вартости, від характеру й відношення до молоді. Бувають учителі, що непереможно впливають на витвір особовости учня. А слід їх впливу є так глибокий, що залишається виразним аж до пізньої старости.

До таких то учителів-виховників належав — вже покійний — Осип Прислопський.

З назад заложеними руками, з невідлучним папіросом поміж пальцями, спокійним і відміреним кроком проходиться він щодня між 5. а 7. год. по учальні Гімн. Інституту. Середнього росту, худорлявий, блідолиций, з червоною вродженою плямкою на правому виску, з гарним їжиковатим волоссям і такою ж короткою — стриженою борідкою, темними, глибоко всадженими, повними енергії й сили волі очима — от залишена в моїй пам'яті сільветка О. Прислопського.

Стрічався я з ним як з педагогічним наставником в Гімн. Інституті протягом 4 літ. Крім цього два роки вчив мене математики. Але цей короткий час його впливу визначив головні напрямні мого психічного розвою. Мені здається, що у великій мірі завдячую йому напрямні свого світогляду, розвій декотрих рис характеру, свої уподобання до одних, а нехіль до других явищ. Що більше! Навіть як гімн. учитель часто виловлюю себе на несвідомому наслідуванні його як учителя.

Де лежить джерело цього непроминаючого впливу? Вичерпуюча відповідь не легка! Безперечно: першого джерела його впливу шукати належить на площині його інтелектуальних властивостей як учителя. — Учитель, що визначається широким загальним знанням, ґрунтовною знайомістю свого предмету, даром ясного й приступного викладу — завжди мав, має й мати буде вплив на своїх учнів. — Але ж крім цих інтелектуальних цінностей посідав О. Прислопський також і інші рідкі прикмети. Відзначався він небуденною здібністю вчуватися в душу учня. Глибоко відчував його душевні переживання. Розумів сумніви, що нераз гнітили його молодечу душу, й внутрішню боротьбу з пристрастями молодости. Був вимагливий. Але з високими вимогами учителя умів він лучити делікатність тонко-субтельної людини. У висліді: завжди шанував індивідуальність учня.

І це — на мою думку — було другою причиною його глибокого й тривалого впливу на учнів.

Була ще й третя причина довіря й щирої пошани учнів до О. Прислопського. Учні шанували й цінили його працю. А що найважливіше: учні знали, що між думкою, словом і ділом проф. Прислопського різниці знайти не можна, що він простолінійний, невгнутий. І це було — думаю — побіч вже вище вчислених прикмет та побіч виробленого такту й розваги — найсильнішою приманою сердець повіреної йому молоді.

Помер 2. травня 1912. р.

Тлінні його Останки спочивають на перемиському кладовищі, недалеко цвинтарної каплиці.

А отся коротенька згадка хай буде на могилі одного з найкращих педагогів перемиської української гімназії ніколи невсихаючою квіткою.

Рештки оборонних мурів з перед XV. ст.

Д-р ВОЛОДИМИР БЛЮЙ

„Наші Листки“.

Є це назва тайного часопису молоді української гімназії в Перемишлі, видаваного в рр. шк. 1910-11. і 1911-12.

Неодин з товаришів, чи бувших редакторів та дописувачів „Наших Листків“ пригадає собі їх назву, вигляд, а навіть деякі статті та вірші, ті перші проби їхнього пера, і усміхнеться на згадку про них. Бо й мило нині про них згадувати. Неодин ждав на появу їх чисел (а виходили вони повних два роки), купував їх, зачитувався цікавим, актуальним матеріалом, а відтак або ховав їх у свій архів, чи передавав своїм знакомим та приятелям, або на Свята та ферії завозив у хату і зберігав на пізніші часи. І хоч ті „Наші Листки“ були для нас тайною газетою, то одначе вже з кінцем другого року свого існування удостоїлись того, що примірники цього нашого часопису найшлись навіть у руках шефа галицького правління! („Н. Л.“ число V. з березня 1912. стор. 191 — 195). А о. Степан Білинський, автор статті, поміщеної в чч. 129 — 130. „Руслана“ з р. 1912. п. н. „Матеріялістичний світогляд в кругах шкільної молоді, його причини й наслідки“, — в своїх висновках щодо гімназійної молоді опирається на „Наших Листках“ як на найавтентичнішому джерелі, з якого черпає свої докази (Н. Л. число VI. з черня 1912. стор. 213 — 226). З обережності та в почутті відповідальності не наводив автор статті лише місця, де вони появлялись, та часу.

Отсими двома фактами було існування „Наших Листків“ ще за їх появи зафіксоване та урядово стверджене, а шкільні влади, як льокальні, так і красві не робили з того ужитку.

Як один з технічних робітників цієї газетки бажаю поділитися, як з Товаришами, так і з Шан. Читачами цього альманаху в дечому з історією їх редагування; а тим Товаришам, які колись „Наші Листки“ читали, відсвіжити хочу їх зміст (хочби лиш в наголовках), бо і час вже по 27-мox роках віслонити рубець їх таємничого походження, тимбільше, що історія їх появи звязана всеціло з нашою гімназією

і з тим поколінням, яке лишало тоді пороги цього заведення з свідомством зрілості в руках.

Подаю відомости лиш про те, що знав і знаю безпосередньо з моїх особистих переживань та вражінь тих часів. В часі появи „Наших Листків“ був я щойно учнем пятої, згл. шестої кляси, і мене, як технічного співробітника, не втаємничувано в усі деталі.

Редакція складалася з товаришів від мене старших, тодішніх семаків і восьмаків.

Усіх чисел „Наших Листків“ вийшло тринадцять, а іменно за рік 1910/11. сім чисел, а за рік 1911/12. шість чисел. Перше чило „Н. Л.“ датоване роком 1910., без зазначення місяця. З допису, поміщеного в першому числі „Н. Л.“ про „Концерт в честь Бориса Грінченка з дня 7. ц. м.“ можна догадатися, що те число появилось найскоріше в половині листопаду, або в половині грудня 1910. Усі дальші числа „Н. Л.“ є вже датовані місяцями й роками. Формат усіх чисел однаковий, зошитовий, дещо повздовжний; усі відбивані на шапірографі, або на цикльєстилі. Кожне 40 — або 44-сторінкове число зодягнене було в окладинку, форматом дещо довшу і ширшу від карток в середині. В перших двох чи трьох числах окладинки були краски сірої, зеленової або червоної, в дальших числах лиш краски червоної. Окладинка була з твердшого, пакункового паперу. В першому році поміщувало на них при всіх числах символічно-алєгоричні ілюстрації, як нпр.: трубачі, що трублять серед пустині (II. число); стежка свободи з шибеницями, гарматами та трупами (V. число); сонце, що сходить зза хмар — в глибині, а на фоні на землі — людська голова прикута ланцюгами (VI. число) і т. д. Другий річник (1911/12.) має усі окладинки вже однотайні, зладжувані на взір окладинок з „Літературно-Наукового Вістника“ тих років. Кожне число виходило в сто примірниках. Перший річник має 288 сторін, другий річник понад 236 сторінок; дальших сторінок в примірнику, який маю до диспозиції, бракує.

В „Наших Листках“ почав я працювати щойно від другого числа. Перше появилось без моєї співпраці. Писав його, як не помиляюся, тов. Іван Деревляний, тоді уч. VII. кл. До мене належало: весь зібраний і призначений до числа матеріал переписати спеціальним, хемічним чорнилом на папері. Записаний чотиросторінковий піваркуш паперу відбивано на липку масу, а з цієї маси роблено відтак відбитки на піваркуші звичайного, концептового паперу. Працю зозладжуванням відбиток виконував в першому році тов. Іван Чмола, а в другому році його брат Іриней.

На тому місці згадати мушу з найбільшою приємністю їх мешкання при вул. Щитовій 15. та їх обох, а передусім старшого Івана, який, на мою думку, був тоді душею цілого нашого підприємства. Його

ідейності, меткій вдачі, підприємчivosti та особистій посвяті, навіть матеріальній, завдячити треба, що краща та ідейніша частина тодішньої гімназійної молоді лишила по собі таку гарну та тривалу пам'ятку, як ось ті два річники „Наших Листків“. Їх квартира становила тоді властиву редакцію і приміщення нашої студентської „друкарні“. Тут сходилися усі ті, що брали найголовнішу участь у редагуванні цього часопису, як пок. Антін Жила*), Іван Квасниця, Андрій Волощак і др. Були це властиві редактори та видавці „Наших Листків“.

На візвання братів Чмолів або когонебудь іншого з них я йшов радо вечором в дім братів знаючи, що жде мене кільканічна праця, а була вона приємна тому, бо не сидів я по ночах ніколи сам, працювалося звичайно в трійку або чвірку до самого рання. Ранком треба було усім нам бути в школі. Пополудні або перероблювали дещо з лекції, або відпочивали, а вечором сходились ми знову на вул. Щитову і працювали даліше над перерваною роботою. Видання на світ одного числа коштувало нас кілька підряд недоспаних ночей, і то від пізнього вечора до сходу сонця. Тоді, коли працювалось над виданням числа, усі вікна кімнати заслонювано щільно грубими коцями або накривалами і цілу ніч уважалося на кожний підозрілий крок, рух та гамір з вулиці. Оттак просиділось за працею і пробалакалось не одну ніч. Було приємно нам і читачам, як появилось нове число „Наших Листків“. В кожній вищій класі, почавши від п'ятої вгору, були свої сталі кольпортери, яким доручувано свіжі числа „Наших Листків“ до розпродажі.

Крім самої мужеської гімназії, де розпродувано найбільшу кількість „Наших Листків“, розходилося кілька примірників між тодішніми семінаристками — українками, а кілька чисел попадало й між учениці лицею при Дівоч. Інституті (як української жіночої семінарії, так і української дівочої гімназії тоді ще не було). Що обі жіночі школи інтересувались „Нашими Листками“ й їх читали, доказом цього самостійні літературні праці і дописи, поміщені товаришками з одної й другої школи про тамошні відносини й настрої.

Кольпортери з поодиноких клас звертали гроші за розпродані примірники, а крім того були посередниками між самою редакцією а дописувачами чи авторами віршів, статей, чи якихсь інших творів, які доручували кольпортерам. Одержаний твір кольпортер передавав у редакцію.

Пригадуючи історію „Наших Листків“, не можна поминути мовчки другої аналогічної студентської групки, що згуртувалася в тайному Кружку самообразування. Цей Кружок своїми початковими ста-

*) Згинув у часі визвольних змагань на Великій Україні, розстріляний більшовиками

діями сягав років попередніх. Хто їх творив і провадив, цього нині не тямлю. Сходини цього Кружка відбувалися зпочатку на Засянні, в квартирі одного з товаришів (при теперішній вулиці Красінського), відтак в льокалі робітничого товариства „Воля“ при вул. Словацького, а пізніше знов на Засянні. Кожного тижня в часі сходин, звичайно в суботу, були реферати з дискусіями на теми, яких на сходинах „Научного Кружка“, що існував при гімназії, ані реферувати ані порушувати не було можна. Тайний Кружок мав індивідуальною інтенсивною лектурою, рефератами і дискусіями поглибити знання своїх членів, ознакомлюючи їх з найрізноманітнішими питаннями науки і життя. Такий Кружок проіснував навіть до самої війни 1914. р. Мав досить велику та добірну бібліотеку з научних творів, яка в часі війни десь запропастилась. Такі тайні Кружки самообразування існували тоді і по других гімназіях Галичини й Буковини (Кіцмань), а осінню 1910. р. відбувався навіть у Львові дводневний Зїзд відпоручників тих кружків, на якому виголошували реферати тодішні студенти університету, як д-р Осип Назарук, д-р Микола Залізняк, Корнило Заклинський і і. Зїзд був надзвичайно чисельний і цікавий, бо запізнавалось там з товаришами других заведень та тим способом затіснявалось звязки знакомства, які не одному придалися в пізніших роках. Одначе перемиський тайний Кружок не мав нічого спільного з виданням „Наших Листків“, їх не фірмував і не брав за них ніякої відповідальности, хоч деякі товариші працювали активно і в „Наших Листках“ і в тайному Кружку. Ідеологічно оба ці гуртки прямували до одної ціли, лиш іншими шляхами. За ціль поставили собі — формувати духове обличчя тодішнього загалу молоді а її життю та стремлінням надавати ідейний напрям, щоби та молодь, як дрібна частина українського народу, була здібна в пізнішому житті творити своє власне національне життя. Платформу і відзеркалення цього духового життя молоді мав творити журнальчик „Наші Листки“, як один з середників, творений і видаваний самою гімназійною молоддю. Цей журнальчик мав викликати між нею ідейний чи світоглядний фермент, а творчо здібні одиниці спонукати до самостійної праці. З признанням підкреслити треба факт, що всі поміщені там твори, як чисто літературні (вірші, оповідання, нариси), так і публіцистичні (на теми або загальнонаціональні, або внутрішньо-шкільні), крім, очевидно, перекладів (як „Птах“ Нємоевського), є продуктом самих письменників і публіцистів — як сміємо так їх назвати — зі шкільної лавки.

Не моє завдання входити в аналізу й оцінку творів красного письменства, поміщених молодими письменниками — товаришами в „Наших Листках“. Відчитуючи їх нині з полинялих і напів понищених карток примірника, не можна тим молодечим творам відмо-

вити деякої вартости, а їх авторам талану; бо ж це були твори наших теперішніх поетів, письменників і журналістів.

Усі оригінальні твори й дописи поміщувано під псевдонімами або ініціалами, тому й трудно нині ствердити, хто був автором вірша, оповідання чи якоїсь статті. Якщо вражіння з тих часів і здогади мене не милять, то на основі автографів поодиноких творів, які я переписував, знаючи характер письма поодиноких членів редакторів, можу з певністю відкрити імена лиш двох авторів, а це: тов. Андрія Волощак, теперішнього поета й інваліда з всесвітньої війни, який писав вірші під псевдонімом „А. Туга“ і „Верболіз“, і тов. Івана Квасниці, бувшого редактора укр. соц.-дем. органу „Вперед“, який свої літературні твори підписував псевдонімом „Леонід“, а публіцистичні — „І. Парченко“. Много віршів, бо майже в кожному числі, поміщував ще псевдонім „Сд“, а дещо „Підлисецький“ (чи не з Підлисся?), „Гвоздик“ і др. [Чи Галактіон Чіпка, що мешкав побіч редакції в Гімназійному Інституті, вже тоді щось творив, віршував — не знаю]. З дбайливости редагування „Наших Листків“ та поміщування в них матеріалу на різні теми видно, що редактори старалися поставити часопис на належній висоті, а поміщуванням статей і дописів з внутрішньо-гімназійного життя і життя самої молоді намагались викликати в неї заінтересування „Нашими Листками“.

В скромній програмовій статті, вміщеній на трьох перших сторінках першого числа „Н. Л.“, Редакція подає причини, які спонукали гурток одиниць взятися за їх видання, і свою програму:

„Хто обсервує теперішнє життя нашої молоді, той завважить цілковитий її занепад. Байдужність, апатія, а вслід за тим інтелектуальний і моральний занепад знаменують теперішню нашу молодь. Коли ж звернемо увагу, що яка тепер молодь, така пізніше буде й суспільність, то дійсно страх проймає кожного, що це може фатально відбитися в недалекій будуччині на великій частині нашого народу. І це є головна причина, чому ми забралися до видання „Наших Листків“. Відповідно до цього зложиться і наша програма.

„Будемо критикувати життя наших товаришів, так в гімназії, як і поза нею, щоб в цей спосіб отворити їм очі на стан, в якому вони знаходяться.

„Будемо зреферовувати з різних видань статті на всілякі теми, які нашу молодь моглиб зацікавити“.

„Будемо друкувати писання початкуючих товаришів, о скільки ті писання будуть до цього надаватися.

„Будемо поміщувати дописи всіх товаришів, щоб тимсамим дати нагоду висловитися й розбудити між товаришами життя.

„Накінець додамо, що зовсім не думаємо учити когонебудь,

як має поступати і т. п., але головна наша ціль — звернути увагу на стан товаришів і по можності, при допомозі дискусії, цьому зарадити.

„Ми свідомі того, що багато подібних „Нашим Листкам“ газеток виходило й упадало, та з другої сторони віримо, що товариші зрозуміють вагу „Наших Листків“ і підпруть їх матеріально і морально. — Редакція“.

„Наші Листки“ творять нині бібліографічну рідкість і ледви чи заховались вони донебудь у товаришів в цілості. Тому, що від їх появи минуло вже більше, як чверть століття, а змістом своїм відтворюють вони частину історії нашого заведення, цікаво буде пригадати чи пізнати тих авторів, які своїми писаннями заповнювали сторінки „Наших Листків“. Не є моїм завданням подавати зміст чисел „Н. Л.“, бо занялоби це багато місця; тому обмежуся лиш до короткого зіставлення авторів після роду їх творчости:

В літературній частині поміщували свої праці: А. Туга, Сд. Василь Підлисецький, Леонід, К. Стогиня, Верболиз, М. Мріян, Тіро, Гвоздик, Гриць Сеньків, Нечорний.

Як публіцисти виступали: Василь Галин, В. Таран, Т. Сіраківський, Степан Нетяга, С. Тосько, І. Парченко (І. П-о), Д. Occultus, Бережанський, Я. Галайда, Мевич.

На тему внутрішньо-шкільного життя поміщували свої огляди і критичні завваги: Т. С., С. Н., Досилевич, Роман К..., А. Т., „Один з них“ (про страйк), І. Голка, Ер, Квартал, Гігієніст, В. Моргай, Т. Сіраківський (правдоподібно є це криптонім пок. Антона Жили, який осінню 1911. р. перейшов до Львова на студії університетські і від того часу на сторінках „Н. Л.“ вже не виступає) С. V., С. Гр., І. Вихор, Я., М. Вербівський.

В жіночій часті співпрацювали: Т-Ка М., Бурлачка, Надія (криптонім тодішньої ліцеантки, панни Марійки Глюзівної, тепер пані Околотової).

З творів перекладних поміщено: Оскара Уайльда — оповідання „Соловейко і рожа“, переклад І. Городинського; Христофа Марльовé: „Залюблений вівчар“, переклад з англ. Василя Підлисецького; М. Гарма — „Бог чи природа“; Андрія Нємоевського опов. „Птах“, переклав Б-ай; Ольги Б... „Молитва весняна“ — переклад Ориси; П. О. Крапоткіна „Пронігілізм“, — переклад І. Вихора; Ежом Кат — „Про змисл у ростин“; Гайного „Із книги пісень“; Гр. Гапон — „Сплячий велит“, оповід. з російського.

— — — — —

З історією творення „Наших Листків“ слід згадати про дві важні події, які заіснували в тих роках в неофіційній хроніці перемиської гімназії. Своім походженням лучаться вони безпосередньо

з редакцією „Наших Листків“, точніше — з кругом товаришів і осіб, що безпосередньо чи посередньо коло „Наших Листків“ групувались. Були це два однодневні гімназійні страйки: перший 11. березня 1911., другий в квітні 1912. р. Страйк з р. 1911. був реакцією середніх шкіл на заборону тодішньої Краєвої Шкільної Ради усім середнім школам святкувати з українським громадянством 50-ліття смерті Тараса Шевченка в один день. Влаштовано його в порозумінні з львівськими товаришами, гімназистами, а солідаризувались тоді з нами й інші українські гімназії Галичини. Опис цього першого страйку находимо в „Наших Листках“ на сторінках 170 — 172. (число V. за березень 1911.).

Другий страйк відбувся в рік пізніше і був також виявом протесту в звязку зі справою учня львівської мужеської семінарії пок. Чорнія.

І „Наші Листки“, і події тодішнього гімназійного життя з ними звязані, належать нині, як частинка історії нашого заведення, до минувшини а їх віднайдені примірники, чи поодинокі листки, ба навіть окладинки залишаються документами, свідками проведених нами років в гімназії. Своєю цілістю творять вони хіба доповнення урядових щорічних звітів дотично того, що творилось поза мурами школи. Ріжниця між ними а звітами та, що в щорічних гімназійних друкованих звітах подавано і реєстровано насухо хроніку зовнішніх подій та ріжних гімназійних Свят, а в „Наших Листках“ знаходимо частинно відбитку душевних переживань самої молоді та неспірні докази її зацікавлення суспільно-громадянським та національним життям, як теж і рефлексії її критичного відношення до тодішнього шкільного режиму. Бо творило їх саме ще те покоління, що тямило добре світлі часи директора Григорія Цеглинського, а відтак управителя Сев. Заричького в історії нашого заведення і жило ще свіжою традицією тих часів.

Переглядаючи сьогодні полинялі сторінки „Наших Листків“, находимо в них й оригінальну творчість молодих, бо ледви чи 20-літніх письменників, що немов таємничими відблисками свого душевного багаття промовляють ще нині до нас скалею своїх почувань, думок та настроїв. Є й статті на теми ріжних — змів, як і статтейки, що торкаються безпосередньо самого внутрішнього життя молоді і її відношення як до школи, так і до духа часу, що віяв тоді з сторінок нашого рідного письменства та з соціально-політичної і національної української преси.

Розглядаючи їх нині з перспективи пройденого нами усіми життя, можемо „Наші Листки“ зареєструвати як памятку, зложену товаришами й товаришками тих років „в незабудь юних днів, днів весни“.

РОМАН КОЦИК

Початки пласту у перемиській українській гімназії.

Вже підчас бурської війни виринула в Англії думка, щоби хлопців від молодих літ приучувати до таборування під голим небом і до польових вправ. Думку цю розвинув основник пласту Скавт і вона знайшла свій відгомін серед польської молоді. Саме тоді появилася книжка „*Harce młodzieży polskiej*“, з котрої ми вперше почули про суть і завдання пласту (скавтінг'у).

В жовтні 1912. р. основується наш „Skouting“ як відділ спортивного кружка „Сянова Чайка“ при тутешній гімназії. Початки були доволі трудні, бо, як кожний спорт, вимагав і пласт грошевих коштів. Душею пласту у нас став проф. руханки Евген Любович, який виробив те, що фірма „Іван Борис, склад спортивного приладдя“, дала на кредит найконечніші речі для виряду двох гуртків.

Справа фізичного виховання була тоді цілком інакше поставлена як тепер; професори (не буду їх називати по імені, бо знаю, що робили це не зі злої волі) нерадо дивилися на цей спорт. Та й між товаришами мали ми, пластуни, багато противників. Згадаю хочби Романа Купчинського; нераз писав він ущипливі сатири, як на пластову полеву вправу напали пси, а пластуни зі страху погубили баняки. Тепер певно вже він іншої думки. До правил пластової етики належало не курити, а курення було тоді дуже в моді. Тому до пласту горнулися головню ті, що або були противниками курення або єще не коштували папіроса.

Осіnnю 1912. р. відбувся у Львові Краєвий Пластовий Зїзд, як пригадую собі, у домівці Т-ва Укр. Техніків „Основа“ при вул. Снядецьких. Перемиський пласт заступав там проф. Е. Любович. З цього Зїзду привіз нам дуже цікаві вісти, а саме — які є цілі нашого пласту і як до них стреміти. Пригадую собі справоздання проф. Любовича з того Зїзду та думки інж. П. Франка і проф. Тисовського. Саме тоді вироблювано пластову термінологію, котра стала підста-

вою нашої військової і ми пластуни почували себе наче завязком українського війська.

Зима 1912. р. була, під політичним оглядом, дуже непевна. Війна висіла на волоску. Саме в той час починаємо ми робити пластові вправи; відбувалися все в неділю й свята пополудні. В усіх майже брав участь проф. Е. Любич. Не можу знайти слів признання для цього чоловіка, котрий, зайнятий цілий тиждень рано і ввечером, посвячував кожної неділі і свята пополудневий час для пласту.

Сянова Чайка
Р. 1911/12.

Як зразковий педагог навчив нас практично правил пластової етики: точности і словности. Не було випадку, щоби коли спізнився. Сам ніс свій наплечник, ночував з нами у наметі, словом був не лиш командантом, але і найліпшим товаришем. Слово його було для нас усіх законом, приказ ніколи не був виданий два рази.

Весною 1913. р.

відбували ми дальше полеві вправи, з котрих одна була дводневна до Кінькович. Як смакувала нам тоді їда, зварена нами самими, це ще й нині приходить нам на думку.

У слідуячому шкільному році дальше розвивався пласт, прийшов до помічі проф. Євгенові Любичеві ще проф. Т. Поліха, котрий ревно занявся вишколом нас пластунів. Поздавали ми усі пластові іспити а пішли вони нам о много легше, ніж ми думали. На жаль від II. півроку не міг я займатися пластом, бо вчився до матури. Опісля на Здвизі 28. червня 1914. р. стрінувся я з проф. Е. Любичем і моїми молодшими товаришами з пласту, я у стрілецькому однострою а вони збиралися на 2-тижневу прогульку в гори. Рівно місяць пізніше почалася війна; усе розійшлося. Пішов і я воювати „за цісаря“. Нераз приходило мені на гадку, як багато я скористав з того, що належав до пласту.

о. Д-р ІСИДОР ЛУБ ЧСВВ,
проф. Богословського Ліцею
в Станиславові.

Спогади про Перемиську Українську Гімназію.

Скінчивши IV. кл. гімн. в Самборі, я перенісся 1916. р. до Перемишля, щоб бути між своїми. І не помилився в своїх надіях. Те, що мені передусім подобалося, було це, що Професори тієї гімназії були не тільки професорами, але передусім опікунами й приятелями молоді, так, що ця молодь відносила з великим довірям до своїх Виховників. Зокрема заслуговує на милу згадку незабутній директор А. Алиськевич. Він знав кожного учня особисто й з пам'яті вмів сказати, які чинить він поступи в поодиноких предметах. Для кожного знайшов він батьківське слівце заохоти й підбадьорення. Всі: як професори, так учні відносилися до нього з пошаною, а хто ближче пізнав його — зі справжньою любов'ю. Загальною пошаною й любов'ю тішився покійний Северин Зарицький, людина глибоко освічена й глибоко релігійна, незрівняний педагог. Ніжний Орест Авдікович умів одушевляти всіх своїми викладами. Його чудові виклади про „Слово о полку Ігореві“ мабуть кожний із його учнів іще й досі пам'ятає. Тому його смерть у далекій чужині мусіла перейняти всіх глибоким смутком. Катехит Омелян Мартинович тішився загальною симпатією. Був дуже вирозумілий, але був радше професором, як душпастирем, та це не його вина — чимало катехитів середніх шкіл іще й досі обмежуються на викладі релігії, не звертаючи уваги на те, що зокрема молодь середніх шкіл потребує передусім духовного про- воду. Станислав Котецький сердешно відносився до всіх учнів і тому всі любили його. З захопленням слухали учні викладів Євгена Форостини, Маркіяна Терлецького й Володимира Зубрицького. Зокрема ці два останні мали великий позитивний вплив на молодь. Замилування до клясичної філосольогії вміли виробити в учнях: Плятон Горницький (улюблений господар кляси) й Іван Поповський. А замилування до

природи виробляли вельми добрі професори: Іван Галушинський і Богдан Вахнянин. Та найбільше дбали про молодь: Дмитро Греголинський і Михайло Демчук. Притім були вони одні з найкращих професорів: прищували учнів до пильної, систематичної праці, до совісності й „самостійного думання“; й за це мусить кожний почуватися до милої вдячності супроти них. Дуже широкою освітою відзначався проф. Гавриїл Тайх, та учні не завсіди вміли належно скористати з його викладів, тому, що він був за мало енергійний, а радше за добрий. На особливішу згадку заслуговує зокрема радник Роман Гамчикевич, професор німецької мови. Поважний, спокійний, надзвичайно людяний, переливав у молодь усю свою душу (хоч ці останні слова можна віднести, без ніякої пересади, майже до всіх вище згаданих та інших професорів, що вчили мене, як нпр. пок. о. Несторович і проф. Фріцганд). Тому цю їхню посвяту й прихильність для молоді згадую з великою вдячністю. Свій спогад про Професорів Перемиської Української Гімназії кінчу одним маленьким епізодом. В часі моєї устної матури були випадково приявні в салі майже всі Професори гімназії. В часі іспиту з греки відізвався до них із радістю проф. Горницький: „Це мій ученик!“ І я хочу таким залишитися для нього й для всіх моїх перемиських Професорів аж до смерті.

Учні мого відділу (VI a, VII a, VIII a) мешкали здебільша в Українському Гімназійному Інституті (вул. Баштова 34), де дбайливо опікувалися нами професори: Демчук і Греголинський. Молодь, що належала до цього відділу, як взагалі вся молодь перемиської гімназії, була це молодь ідейна, чесна, працьовита: Юра Яремкевич, Іванусів, Михайло Драган, О. Созанський, М. Вигінний, Роман Несторович, Юліян Костюк (з яким я завсіди жив не тільки приязно, але й сердешно), пок. Тарас Фільц, пок. Шайдицький і багато інших. Деякі є вже загально відомі зі своєї праці, інші розбрились по широкому світі так, що й чутка про них загинула. Вже від самої матури буде незабаром 20 літ. Чимало речей змінилося від того часу; та залишилися незмінені спогади, живі й незатерті, і то спогади молодечого віку, найкращих днів.

ІВАН СМОЛІЙ

Терціян Волга.

(Уривок)

На телеграфічних дротах сиділи горобці, про щось живо, дрібно розмовляючи. Гордо, бундючно гляділи наділ, на гомінкі вулиці й колихаючись легенько на ціпких ніжках цвірінькали, як звичайно інтернаціоналісти, „вельтбіргери“.

Такий прегарний час був, соняшний, погідний, травень зеленів п'яний пахощами землі, захоплений буйним порухом приспаної енергії. З лапки на лапку переступали, дзьобиками об дроти стукали, осторожно й розглядаючись довкруги почали знову премудрі філософичні сентенції.

Що діялось це коло гімназійної брами, цього, здається, й пригадувати не треба, адже кожен добре знає, що горобці особливо гімназію кохають. Трохим Сергієвич Волга шорохтів по коридорах, мов жовнір на варті, з довжезною мітлою — синонімом і ознакою його влади. Невеличка постать всіми силами випростовувалась, не давалась пригнути п'ятьом десяткам, худощаве лице стягнулось у старечі зморшки, головно коло вуст, затінених довгим вусом, що впарі з буйними, страпатими бровами робило з нього двійняка одного державного мужа.

Волга стомився роботою, бо зпід офіційного, мундуrowого кашкета блестіли на чолі краплини поту, засохлі груди швидко, нервовно розширялись. Присів у кутку на лавці, пригладив вуса, обтер піт з обличчя.

— Фу, гарячий час, подвійно гарячий! Навіть у тих холодних мурах. — І важко віддихаючи підвівся та пошкандибав до брами, на вулицю виглянув.

Так нераз на тих ступенях можна було бачити старого. Еге-ж. На постерунку був, на стійці, у вічній службі, так зрісся з тим усім продовж довгих років, що здавалось, не стало б його, осиротілиб мури, пропавби чар, бо це не стало б одного, самотнього живого свідка давнього, славного минулого цієї святині.

А воно інакше було, о, й не подібне. Волга не раз про це згадує, з болем, зі жалем. Та так самотно, або з близькими, старими друзями. Коли тут ще гомін був свавільний іншого життя, коли давнім-давно пісні бадьорі, потужні лунали.

— Ха — ха — ха, що згадалось! — Очі старого спалахнули, в уяві затанцювали давні образи з минулого недавнього, дорогого. І ожило самотнє гімназійне подвір'я, заворушилось, загреміло від твердого, стукотливого такту стрілецьких стіп, під пісню лунку, бадьору, під прикази дзвінки, суворі.

— Позір!

— Вправоруч!

— Рівняй!

Молодий, стрункий хорунжий пригадався. З мовою палкою, пламенною.

— Хлопці! Приходить нове життя. Те, про що снили ваші діди і батьки, у чин перевести судилось. Покажіть, що дійсно гідно репрезентуєте своє заведення, працю своїх виховників, продовжіть славу традицію. До ясної, великої мети всіми силами й посвятою...

І знов пісня. Як одходили, за мурами зникали, чвірка за чвіркою і в сірих шинелях, в гранатових блюзах, малі, вутлі і високі, стрункі, вюнкі.

На шляхи пішли...

Яка пустка потім настала, як тужливо, журно дріботав дзвінок на перерви.

Старий усміхнувся.

— Нема вже, москалі забрали, еге-ж, а славний вдався, не одну вістку радісну продзвонив у мурах святині.

Обличчя з портрету, зі стіни виглянуло. Давній Директор! Мов нині пригадує. Сміялись не раз. Еге-ж, а все через отті вуси! Підозрівали його, Сергієвича Трохима, що якісь пляни снує, владу захопити хоче, другим директором стати. Вуса в пригоді стати мали. Зовсім як Директорові. Щоб мав право сказати: Ми з Директором те й те рішили, те заказуємо. Еге-ж і відклику нема!

Зрештою, здавалось, мури ці, кожна саля, кожна замурзана лавка, таблиця, мов його було, мов газдівство рідне.

Приходили покоління, виростили, відходили безупинно. Змінялись професори, директори, змінювались влади, портрети на стрихах зберігали — лиш Волга незмінно на постерунку стояв. Суворий, невгнутий, солідний, справедливий мов батько для своїх дітей. Він одинокий віри доховав тим мурам, давньому. Стояв, здавалось, понад тим усім, мов не чіпав його зуб часу, мов тут він одинокий, безперечний хазяїн. Так зжився з тією думкою, що вкінці повірив в те сам.

Нових професорів, директорів стрічав достойно, діловито, мов показував: Оттут моє хазяйство, тут те, тут це. Беріть і господарюйте! Памятайте, що перед моїм оком ніщо не скриється. Треба солідно, щиро працювати.

Навіть не дивувались вже, лиш добродушно посміхались, коли заводили з ним розмову.

— Коли, пане Волга, конференція? — питали штубаки.

Пан Волга достойно мовчав, торкав вусів і зненацька поглядав на шкрабів:

— А вам чого?

— Ой, які-ж бо ви! Та знати хочем, про нашу шкуру йде!

— Ну, так... Не знаю — відповідав дипломатично, мов зберігав урядову тайну.

— Ще мусимо порадитись із паном Директором!

Давні, прегарні часи!

Старий Директор, вусач — давно в могилі. Холодні мури, як давно, таблиці замурзані, дзвінок, лавки, молодь — ніби як давно гомоном, життям наповняє салі — та воно вже якесь інше, чуже, таке далеке!

Трохим Сергієвич із жалем глядить на все, скільки разів попри портрет пройде, згадає. Трохим уже й літам не опирається, що вагою на хребет налягають, сивою головою хитати кажуть. Замкнений у собі, тихий, мовчазний, згорблений — по коридорах шкандибає, мітлою махне, щоб порошок, бруд стерти (Ах! скільки його, цього бруду назбиралось!), часом дрібничку знайде давню, згадає щось, та й засуятиться при роботі.

Тільки коли вже неправда болюче вдарить, кривда, тоді мов прокинеться на часок, гостро докірливо на виновника погляне, мов суд минувшини недавньої й, махнувши рукою, потупцяє знову до роботи.

Нині думи 'оці такі важкі, такі болючі! Мабуть сина згадав, що з тими у першій чвїрці пішов і не вернув..., може, що інакший вже світ тепер кругом, інакший дух у цих мурах... що пора вже. На старечих віях збираються каплі гарячі, солоні й висихають.

— Ет, пощо й згадувать, Трохиме Сергієвичу, пощо й згадувать!

Дивився старечими очима на вулицю, на горобців, що на дротах присіли.

— Ну, що-ж, молодці? Слухайте, слухайте, може вісти нові?

Горобці дрібно на привіт зацьвірінькали, дзьобиками в дроти застукали, мов голівки прихилили, надслухували.

— Ну?

Найбільший з них, мабуть командир, притих на хвилю, потім радісно крильцями затріпотав і пурхнув вгору а банда за ними.

— Ха — ха — ха! — Трохим сердечно реготався. — Значить вістка якась? Ну, добре, добре! Нині світ такий, що всього сподіватись треба.

Не розумію, як це досі не прослідити цієї справи? А поле до попису є, спеціалістам, винахідникам, і славним стати можна. А говорю проте, що підозріваю зовсім поважно, що в тих горобців змисл якийсь питоменний, небувалий, що шифри, телеграми, все, що забagnetе, навіть на людській мові переловлює. Питоменність чудна й грізна. Прослідити абсолютно кнечено, а щось у тому є — вірю в це я, вірить пан Волга, вірите мабуть і ви. А ні, то повірите!

Бой якже не повірити, коли в кілька хвилин по відлеті горобців прийшли вісти писані й не писані. Одні почтарем, урядово, другі довірочно до директорської канцелярії. Такі прості, голі а такі грізні.

— Приспішений речинець матури. Матура 20. травня. Приситься все приготувати.

— Хе — хе — хе! А не казав я? Вже тих нещасних заморити придумують. — В годину пізніше якось тамті, „штубаки“ провідали. Довірно, таємно зближались до пана Волги. Прокидався, що не бачить їх, порох з образу струшував. Навспиньки, осторожно підходили.

— Пане Волго, пане Волго!

Трохим ані зморгнув.

— Чи то правда?

Відповіді не було. Так легко не піде. Тайна урядова! Довших, штудерних заходів треба!

— Ну, скажіть! Лиш одно словечко! Чи то правда, що матура прискорена?

Старий дивувався.

— Звідкіля отті штубаки, про все знають? — Назовні повага визирала.

— Ну, скажіть, якіж бо ви! — благали.

— Їй Богу, нікому не скажемо. Це лиш нам про нашу шкуру ходить. — Трохим Сергієвич Волга строгу, урядову поставу прибрав, вус пригладив, на лиці незрушиму повагу усадовив і прорік достойно, урядово:

— Мусимо ще порадитись із паном Директором!

На спомин Б. К.*)

Згортай покiс, верши свiй снiп,
Збери останнi свої сили!
Лишень мерщiй, щоб ся зберiг
Хоч слiд, зак' дiйдеш до могили.

Бо лан широкий, працi гук,
Щодня на ньому сiнокоси!
I де ж є час жалiти рук,
Щоб розгорнути цi покоси!

Багато йшло тут косарiв,
Багато нам вже накосили!
А працi спомин — шум лiсiв,
А свiдки їхнi — це могили...

Був раз косар, на муках вмер,
А другого, я чув, спалили...
В тюрмi сидить ще i тепер
Один знеможений, без сили.

А всi вони р а з о м iшли,
Р а з о м покоси клали!
Їх на палi часом вбилi,
Часом самi вмирали.

I так що рiк, що рiк, що рiк...
Покосiв тьма росте з вiками!
Тепер згортай цiлий свiй вiк!...
Йде час.. йде слiд... за нами.

*) Передрук з ч. III. „Наших Листкiв“, Р. 1912.

Підготовка Ювилею.

На Загальному Зборі Товариства учителів середніх шкіл „Учительська Громада“ в Перемишлі дня 17. жовтня 1937. вирішено запросити бувших абсолювентів Державної Української Гімназії в Перемишлі на окремі сходи в справі відсвяткування Ювилею 50-ліття Гімназії.

Згідно з цією ухвалою Виділу „Учительська Громада“ скликав ці сходи на день 19. листопаду 1937. в числі 16 б. абсолювентів. Присутні на цьому Зібранні вибрали Ініціативний Комітет, зложений з 5 осіб: судового радника Івана Борили, о. крил. Івана Качмара, адвоката д-ра Миколи Хробака, д-ра Івана Околоту та професора Богдана Шеховича. Цей Комітет скликав б. абсолювентів на нараду, що відбулася 8. грудня 1937. Сходи отворив короткою промовою радник Борило, подаючи коротку історію дотеперішніх старань, що попередили це Зібрання і за згодою присутніх покликав на предсідника найстаршого віком б. абсолювента о. Андрія Пшепюрського. Предсідник поставив зібраним питання: чи годяться уладити Ювілей 50-ліття Гімназії і як хотять його відсвяткувати. В короткій дискусії присутні підкреслили факт, що наша гімназія продовж 50 ліття випустила понад півтретя тисячі абсолювентів, які займали і займають в нашому народі видні становища; вони своєю працею та доріжком збагачують духову та матеріальну культуру нашої нації. Як така — наша Гімназія заслужила на те, щоби її Ювілей відсвяткувати гідно.

Для переведення приготувань до обходу Ювилею Гімназії та видання **Альманаху** вибрали приявні зпоміж громадян, б. абсолювентів цієї гімназії: 1. **Почесний Ювілейний Комітет** та 2. **Діловий Ювілейний Комітет**. До першого запрошено: о. д-ра Василя Пинилу, мітрата і крилошанина перемиської Капітули, д-ра Івана Брика, професора гімназії і голову „Просвіти“ у Львові, д-ра Івана Зілінського, професора краківського університету а зпоза б. абсолювентів ем. шкільного радника Романа Гамчикевича, довголітнього і заслуженого професора і б. управителя Української Державної Гімназії в Перемишлі. До другого Комітету вибрано: директора Степана Бобеляка,

Ювілейний Комітет для відсвяткування 50-ліття існування перемиської української державної гімназії.

Від ліва; сидять: проф. Р. Дубляниця, ем. суд. рад. Ол. Колодій, ем. проф. Р. Гамчикевич, крил. о. І. Качмар, о. А. Пішепюрський, ем. суд. І. Борило, Ол. Рейнарлович, проф. Б. Шехович.
Стоять: ем. проф. М. Пашак, проф. І. Заяць, дир. Ст. Бобеляк, проф. Д-р І. Околот, Д-р М. Хробак, проф. Ст. Малиновський, о. О. Малецький, Е. Лярсен, проф. І. Гонтарський.

емер. судов. радників Івана Борила і Олександра Колодія, проф. Івана Гонтарського, о. Михайла Дуркота, проф. Івана Заяця, о. крил. Івана Качмара, о. Онуфрія Малецького, д-ра Івана Околота, емер. проф. Михайла Пащака, о. Андрія Пшепюрського, ем. прокурента банку Олександра Рейнаровича, адвоката д-ра Миколу Хробака, проф. Богдана Шеховича та купця Едварда Лярсена. Головою Ділового Ювілейного Комітету вибрали зібрані о. крил. Івана Качмара, заступником голови радн. Олександра Колодія, секретарем проф. Івана Заяця. Щоби успішніше вести підготовчу працю, Діловий Ювілейний Комітет поділено на комісії: 1. редакційну 2. організаційно-адміністративну і 3. фінансову. До першої комісії вибрано: проф. І. Гонтарського, радн. Р. Гамчикевича, проф. І. Заяця, та д-ра І. Околота; до другої: дир. Ст. Бобеляка, д-ра М. Хробака і проф. Б. Шеховича; до третьої комісії: радн. І. Борила, проф. М. Пащака та Ол. Рейнаровича. Остання комісія кооптувала д-ра Волод. Блюя.

Педагогічна Рада Української Державної Гімназії в Перемишлі робила теж заходи, щоби відсвяткувати 50-ліття своєї гімназії. Щоби узгоднити діяльність Гімназійного Комітету з Громадянським, вирішено на другому з черги зібранні Ділового Ювілейного Комітету вислати на переговори до Дирекції гімназії делегацію złożену з о. крилош. Качмара, д-ра Околота, Рейнаровича та д-ра Хробака. На дворазових сходах делегації Громадянського Комітету з Гімназійним устійнено, що гімназійна молодь відсвяткує Ювілей Гімназії як чисто шкільне свято, а властивим Ювілеєм займеться Громадянський Ювілейний Комітет і він видасть Альманах. На основі цього порозуміння Громадянський Ювілейний Комітет запросив у свій склад як гостя п. дир. Степана Шаха та двох представників Учительського Збору Української Державної Гімназії. Учит. Збір виділяв до Громадян. Ювілейного Комітету б. абсолювентів Гімназії — професорів: Романа Дубляницю та Степана Малиновського.

Зібрання Ділового Ювілейного Комітету відбувалися правильно раз на місяць, на яких провідники Комісій складали звіти із поступу праці в своїх ділянках та намічували плян дальшої праці. Поодинокі Комісії збиралися частіше.

На одному з перших засідань Ділового Ювілейного Комітету вирішено створити тривалий „Живий пам'ятник“ у виді „Ювілейної стипендії ім. Григорія Цеглинського“ для учнів перемиської української державної гімназії.

Від коли став поволі напливати матеріал до Альманаху, Редакційна Комісія збиралася раз, а то й двічі в тиждень. На одному із перших своїх зібрань Діловий Ювілейний Комітет уповажнив провідника Редакційної Комісії проф. Гонтарського помістити в українських часописах комунікат про нашу постанову — відсвяткувати Юві-

лей Гімназії та видати Альманах, із зазивом до б. учнів цієї гімназії: надсилати до нього статті, спомини, фотографічні знімки — зв'язані з життям і історією Гімназії; надсилати датки на „Ювілейну стипендію ім. Григорія Цеглинського“ та замовлення на Альманах. Одночасно з цим комунікатом Комітет видав відозви-летючки до б. учнів перемиської української гімназії, які розіслано б. абсолювентам та б. учням нашої гімназії, оскільки лиш знані були їхні місця побуту. Реченець надсилання матеріалу до Альманаху назначено по кінець квітня 1938. р. З konieczности довелось цей реченець пересунути до половини липня, тому, що не весь обіцяний матеріал наспів у свій час. Щойно в другій половині липня могла Редакційна Комісія приступити до друкування Альманаху і скінчила його у першій половині жовтня. Видруковано Альманах у 1500 примірниках.

ЗМІСТ.

I. ЧАСТИНА.

	Стор.
1. Григорій Цеглинський: Де срібнолентий Сян пливе	7
2. Ювілейна стаття	8
3. П. Карманський: Елегія	13
4. Д-р Кость Левицький: Як тяжко родилась наша гімназія в Перемишлі	14
5. Іван Заяць: Літопис української державної гімназії в Перемишлі	16
6. Андрій Алискевич: Сторінка з моєї діяльності на становищі директора	28
7. Роман Гамчикевич: Українська держ. гімназія в Перемишлі. Її минуле й її майбутнє	32
8. Д-р Ів. Околот: Вплив перемиської української держ. гімназії на розвиток національної свідомості Надсянщини	41
9. Д-р Ів. Околот: Статистична таблиця учнів перемиської гімназії з Надсянщини	56
10. Д-р Іван Карпинець: Участь 6. учнів перемиської української гімназії в українській визвольній війні	59
11. Редакційна Комісія: Доповнення до статті д-ра І. Карпинця	79
12. Любомир З. Беч: Пласт у перемиській українській гімназії	85

II. ЧАСТИНА.

13. Д-р Володимир Загайкевич: Григорій Цеглинський як громадянин	97
14. П. Карманський: Епітафій Гр. Цеглинському	103
15. Степан Шах: Іван Зілинський — світоч вихованців перемиської гімназії	104
16. Д-р Є. Грицюк: Петро Карманський — його творчість і мова	114
17. І. Заяць: Пам'яті Романа Сембратовича	127
18. Старшина т-ва Музей „Бойківщина”: Володимир Гуркевич	130

III. ЧАСТИНА.

19. Сд.: Н-уси Аст	133
20. Д-р І. Брик: Сорочок літ тому	134
21. П. Карманський: Крізь серпанок літ	138
22. Д-р Іван Зілинський: Моя наука в перемиській гімназії	146
23. Прокіп Колодач: Над срібнолентим Сяном	158
24. І. Гонтирський: Перші кроки	167
25. Василь Пачовський: Заснова Перемишля	173
26. Д-р Маркіян Терлецький: До Києва і Чорного Моря	178
27. Володимир Березовський: Спогади диригента гімназійного хору	189
28. Олекса Козьоринський: Самоосвітні кружки гімназійної молоді	194
29. Д-р Андрій Кокотинський: Перша прогулянка з духовою оркестрою на Буді	198
30. Д-р Ів. Околот: Карби й спогади з гімназійних часів	203
31. Д-р Володимир Блюй: „Наші Листки”	207
32. Роман Коцик: Початки пласту у перемиській українській гімназії	214
33. о. д-р Луб ЧСВВ.: Спогади про перемиську українську гімназію	216
34. Іван Смолій: Терціян Волга	218
35. Гвоздик: На спомин Б. К.	222
36. Підготовка Ювілею	223

СПИС СВІТЛИН.

	Стор.
1. Вид м. Перемишля з р. 1938.	6
2. Юліян Романчук	15
3. Посуїтський монастир. Перше приміщення української гімназії	17
4. Головний будинок гімназії	18
5. Тзв. філія гімназії	20
6. Д-р Михайло Кос	25
7. Григорій Цеглинський.	26
8. Северин Зарицький	26
9. Андрій Алиськевич	26
10. Роман Гамчикевич	27
11. Михайло Грицак	27
12. Д-р Денис Лукіянович	27
13. Степан Шах	27
14. Вакаційна Оселя в Старяві	29
15. Учительський Збір з р. 1903.	31
16. Олексій Ярема	32
17. о. Омелян Кормош	33
18. Осип Прислопський	34
19. Денис Коренець	35
20. Орест Авдикевич	36
21. Михайло Крушельницький	37
22. Олег Целевич	38
23. Ісидор Елюк	39
24. Будинок гімназії (рис. учня. Р. Макара)	39
25. Перша перемиська артистична прогулька	40
26. Михайло Демчук	55
27. Йорданське водосвяття	58
28. Теодор Черник	60
29. Олекс. Крук	61
30. Олекс. Бий	62
31. Андрій Укарма	63
32. Лев Пашковський	64
33. Олекс. Шайдицький	65
34. Степан Негребецький	66
35. Тарас Фільц	68
36. Юліян Козьол	70
37. Володимир Домарадський	72
38. Олекса Заболоцький	74
39. Іван Сорокевич	77
40. Перші пластики	85

	Стор.
41. Пластовий курінь	87
42. Гурток провідників куріня	89
43. Перемиські пластуни в Таборі на Соколі	91
44. Перший річник абітурієнтів.	94
45. Пропамятна таблиця з портретом Гр. Цеглинського	97
46. Бурса ім. св. о. Ніколая	100
47. Український Гімназійний Інститут	102
48. Д-р Іван Зілинський	106
49. Д-р Іван Зілинський у своїй роботі	112
50. Петро Карманський	116
51. Роман Сембратович	128
52. Д-р В. Гуркевич	130
53. Д-р Іван Брик	136
54. Абітурієнти з р. 1900	153
55. Тили Професорів Перем. Української Гімназії	162
56. Кость Горбаль	166
57. Місце Княжого Перемишля	177
58. Будинок Педагог. Музею в Києві	188
59. Вісімка співаків, учнів VIII. кл.	190
60. Українська гр.-кат. Катедра	193
61. Вежа при вул. Владичій	197
62. Склад першої гімназ. орхестри	199
63. Загальний вид Перемишля	202
64. Рештки оборонних мурів	206
65. Ювілейний Комітет	224

ДІЯГРАМИ.

1. *І. Заяць*: Діаграма фреквенції в перемиській українській гімназії 21
2. *Володимир Мриглодович*: Графічний начерк фреквенції учнів з повітів Надсянщини між 58— 59
3. „ „ „ Начерк річних відсотків з повітів Надсянщини „ „ „

Показник імен. *)

Авдікович Орест, ст. 198, 216.
Алиськевич Андрій, 19, 24, 61, 64,
65, 66, 216.
Андрусак М., д-р, 113.
Андрух Іван, 64, 66, 67, 69, 70, 71, 72.
Антоневич Микола, д-р, 46, 47.
Аріо Карло, 75.
Артимович Антін, 19, 61, 62, 63,
65, 66, 67, 79, 85, 86, 87.

Бадан Олекса, 77.
Бакунін, 195, 196.
Балко Володимир, 189.
Балко Теофіл, 86.
Барвінський Володимир, д-р, 98.
Барила Гнат, 77.
Басараб Дмитро, 195.
Батицький, 135.
Бачинський Василь, 75.
Бачинський Євген, 157.
Бачинський Юліян, 196.
Березовський Денис, 189.
Бернацкі, проф. 101.
Бернс, 118.
Беч Любомир, 86, 91, 92, 93.
Бий Олекса, 63, 66.
Бичек Степан, 78.
Біднов, проф., 186, 188.
Білас Микола, 65.
Білик, 136.
Білінський Ісидор, 51.
Білінський Кипріян, 189.
Білінський Степан, о., 207.
Білобрат Корнило, 74.
Білоголова, 191.
Блажейовський Дмитро, 91, 93.
Блюй Володимир, д-р, 79, 225.
Бобеляк Степан, 20, 223.
Бордун Лесь, 195.
Борило, 13, 223, 225.

Бортник Тома, 65.
Бортнянський, 191, 192.
Брик Іван, д-р, 223.
Брок Олаф, проф., 107.
Брохер Густав, 157.
Брунер, 128.
Будзиновський, 53.
Бучко Іван, 64.
Валусь, 173.
Варецький, 76, 88, 89.
Василик Іван, 64.
Василько Микола, барон, 100.
Вахнянин Анатоль, 189, 191.
Вахнянин Богдан, 189, 217.
Величко Григорій, д-р, 105, 151.
Величко Микола, 63, 66.
Венгринович Степан, 86.
Венгжин Микола, 49.
Вербицький Михайло, 189, 191.
Вергун, 191.
Верхомий Володимир, 63, 66, 67, 75.
Верхратський Іван, 147.
Вигінний М., 217.
Вигнанський Евсей, 65.
Вигнанський Роман, 65.
Витиш Михайло, 64.
Вітик Семен, 156.
Вітошинський Іван, 189.
Віханський Євген, 185.
Восвідка Константин, д-р, 65, 66,
69, 70.
Волинець Іван, 63.
Волинець Степан, 63, 66.
Волосянський Омелян, 63, 66, 67,
191.
Волошин Іван, 63, 66,
Волошин Микола, 62, 63, 68, 86, 87.
Волошак Андрій, 208, 211.
Волян Василь, д-р, проф., 25.

*) В цьому Показнику не поміщено імен тих, що поміщені в редакцій-
ному додатку до статті д-ра І. Карпинця стор. 79—84.

Вондрак, д-р., проф., 106.
Вороний М., 119, 185.

— — — — —
Vaillant, 111.

— — — — —
Weingart, 112.

Гаврилишин Андрій, 91.
Гадзевич Онуфрій, о., 105.
Гайдукевич Ярослав, 89.
Гайне, 118, 112.
Галушинський Іван, 217.
Гамчикевич Роман, 11, 19, 51, 54,
217, 223.

Ганцов, 110.
Гаркавий, 191.
Гасюк, 191.
Гащук Л., 92.
Гебель, 195.
Гекель, 196.
Гладилович Дамян, 98.
Гладкий Яро, 88, 89.
Глухий, 90.
Гоза Теодор, 74.
Головецький Іван, 65.
Головчак Ярослав, 65.
Голоскевич Г., 121.
Гомер, 154.
Горбаль Кость, 51, 52, 105, 134,
139, 151, 164.

Горницький Плятон, 216, 217.
Гошовський Семен, 64, 67.
Грабець, 13.
Греков, ген., 107.
Грибак Степан, 171.
Гринишин Іван, 149, 155, 156.
Гриньчук Іван, 75.
Грицак Євген, д-р, 46.
Грицак Михайло, 19.
Грицеляк П., 93.
Грінченко Борис, 23, 120, 121,
122, 125, 208.
Грушевський Михайло, проф.,
155, 196.

Грушка, 200.
Губчак Спиридон, 196.
Гуркевич Володимир, д-р, 130,
141, 142, 156.
Гусар Олександр, 64.

Гавч, мін., 14.
Гальгочий, ген., 161.

Ганггофер Л., 157.
Гартнер Ф., 151.
Гера Степан, 64, 66.
Геринович Володимир, 157.
Гете, 141.
Глова Василь, 64, 66, 86.
Глембоцький Петро, 77.
Глюзівна Марія, 212.
Гонтарський Іван, 49, 74, 79, 191,
225,
Греголинський Дмитро, 217.
Грех Іван, 63, 87.
Гудзь Осип, 52.
Гужковський, барон, 29,
Гуль Петро, 75.

Данилко Михайло, 63.
Данилів, 200.
Дарвін, 196.
Дахновський Дмитро, 63, 75,
Дацків Євген, 64, 66.
Дашкевич Роман, 69, 70, 71, 179,
182.

Дембльовський, 149.
Демостен, 154.
Демчук Володимир, 199, 200.
Демчук Михайло, 11, 54, 217.
Демчук О., 67.
Демянчук В., 110.
Деревляний Іван, 208.
Деркач Василь, 195.
Деркач Пилип, 63, 75.
Дзіковський Василь, 63, 68, 75,
77.

Дикий, 198.
Домарадський Андрій, 63, 66, 67,
69, 70, 71, 72.
Домарадський Євген, 63, 79.
Долинський Марія, д-р, 51.
Донцов Дмитро, 142.
Дорошенко В., 157.
Драгоманів Михайло, 127, 142, 196.
Драган Михайло, 217.
Дрепер, 196.
Дубляниця Роман, 20, 225.
Дуда Роман, 88.
Дудко Федір, 121.
Дужий Володимир, 65.
Думін, 60, 64, 65, 66, 67, 68, 74.
Дунай Андрій, 64, 66.
Дурделло Лука, 195.

Дуркот М., о., 152, 225.

Дурново, 110.

Дякіз, 183.

— — — — —

Duhamel, 144.

— — — — —

Енгельс, 195.

Елюк Ісидор, 11, 54.

Жила Антін, 63, 66, 208.

Жовнір Володимир, 64, 67.

Жовнір Іван, 61.

Жолубецький, о., 182.

Жук В., 93.

Забавський Володимир, 88, 89.

Заблоцький Іван, 76.

Заворотюк Мирон, 86.

Загайкевич Богдан, 46, 61.

Загайкевич Володимир, д-р, 51, 61.

Загородний Степан, 78, 88.

Заклинський Корнило, 210.

Залізник Микола, д-р, 210.

Залітач Василь, 63.

Замора Теодор, 76, 195.

Зарицький Ромуальд, 193.

Зарицький Северин, 19, 52, 53, 54, 136, 143, 151, 198, 199, 213, 216.

Захарчук, 183.

Заяць Іван, 79, 225.

Згорлякевич Олександр, 86.

Зеліб Артур, 141, 142, 156, 157.

Зерзавій, 189.

Зиблікевич Михайло Євген, 69, 71, 72.

Зілінська Юлія, 109.

Зілінський Іван, д-р, проф., 9, 104—112, 223.

Зільник Микола, 65.

Зубрицька Зеня, 154.

Зубрицький Володимир, 52, 216.

Іванусів, 217.

Іречек, д-р, проф., 105.

Йовик Григорій, 76,

Набаровський Богдан, 64.

Навтський, 195.

Каковський Ферд., 74.

Камінський Клим, о., 154.

Кардучій, 118.

Карманський Петро, 9, 114—126, 154.

Карпинець Іван, 88.

Качала Степан, о., 14.

Карскій Е., 110.

Кархут В., 89.

Кассян Василь, 76.

Качмар М., 92.

Качмар Іван, о., 148, 223, 225.

Кварцяний Іван, 63.

Квасниця Іван, 208, 211.

Кипріяні Володимир., 77.

Кишакевич Осип, 189.

Кишка (або Кішка) Іван, 63, 66.

Кіцила Іван, 91.

Клименко Юстин, 182.

Кліш Омелян, 200.

Кліш Осип, 198, 199.

Клюфас Іван, о., 155.

Ключник Дмитро, 189.

Кміт Михайло, 89, 135.

Кміцикевич, 106.

Кобрин, о., 50.

Ковалів, 191.

Коваленко Грицько, 89.

Ковальський Михайло, 65.

Ковальський Роман, 92.

Ковальський Тит, 78.

Козак Антін, 77.

Козак Степан, 69, 71, 72.

Козій Іван, 76.

Козій Степан, 65.

Козьоринський Осип, 86.

Кокорудз, 29.

Колодач, 161.

Колодій Василь, 88.

Колодій Олександр, 49, 225.

Колесса Філярет, 189, 191.

Колтунюк Мирослав, 76.

Комоницький, 91.

Кондрацький, о., 52.

Копко Максим, 189.

Кордасевич, о., 47.

Кордуба Мирон, д-р, 127.

Коренець Денис, 54, 198.

Кормош Омелян, о., 53, 54.

Кормош Степан, 200.

Кормош Теофіл, д-р, 11, 46, 47, 51, 52, 53, 202.

Кос Михайло, д-р, 24, 196.
Косонога Іван, о., 76.
Костецький Григорій, 76.
Костомарів Микола, 157.
Костюк Юліян, 217.
Котецький Станислав, 216.
Котис, 163, 164.
Котляревський Іван, 23.
Коцай Василь, 86.
Коцик Роман, 86.
Коцюбинський Михайло, 23.
Коченаш Іван, 200.
Кочеркевич, 50.
Кочубей Мотря, 89.
Кравець, 90.
Крапоткин, 195, 212.
Кремінський, о., 179.
Кривовяза Олекса, 63, 67.
Кримський А., проф., 110.
Кронаветтер, 128.
Кропивницький М. Л., 89.
Крук Олександр, 77.
Крупа Петро, 64.
Крутий Панько, 85, 187.
Крушельницький Михайло, 54,
197, 198, 199.
Кузик Михайло, 65.
Кузьмич Ярослав, 63, 66.
Куліш Пантелеймон, 121, 172.
Купер Ф., 144.
Купчинський Роман, 63, 66, 67,
68, 75.
Курдіак Юрій, 76.
Курило Михайло, 64.
Курило О., 120.
Кучерепа Володимир, 64.
Кушнір Микола, 88.
Лаврівський Іван, о., 46, 189.
Лазор Іван, 63, 75.
Лазоришак Петро, 89.
Лапчук Іван, 85.
Левицький Володимир, 91.
Левицький, 191.
Левицький Кость, д-р, 42.
Левицький Янець, 134, 152.
Левкевич Дмитро, 51, 52.
Ленчинський, 134.
Лепкий Богдан, 109.
Лесик Роман, 63, 66.
Леся Українка, 23, 119,
Лер-Сплавінський, проф., 110.

Липецький Франц, 63.
Лисенко, 191.
Лисяк Михайло, 105.
Лисяк Павло, 49.
Литвинович, 135.
Лібкнехт, 195.
Лівинський Петро, 14.
Лісковацький Лев, 76.
Літинська О., 16, 20.
Літинський Адам, д-р, 105, 154.
Лозинський Віктор, 190.
Лозинський Михайло, 129, 196.
Лопадчак Ілля, 63, 66, 75.
Лопатинський Олег, 77.
Луб Гнат, 76.
Лукинович Денис, д-р, 20.
Луців Л., 111.
Любинецький Роман, 191.
Любович Євген, 86, 214, 215.
Людкевич Степан, д-р, 189, 191.
Лярсен Едвард, 225.
Ляшецький Степан, 86.
Львівський Витовт, 63.
Львовженски Карель, 200.
Льопе де Вега, 118.
Мазяр Степан, 76.
Макар Іван, 49, 77.
Макаровський Мирослав, 63, 66.
Малецький Онуфрій, о., 170, 225.
Малик Леонтій, 86.
Малиновський Іван, 53.
Малиновський Степан, 148, 225.
Мальтус Роберт, 195.
Мануляк Іван, 54, 197.
Мануляк Роман, 76.
Маркс, 195.
Мартинович Михайло, 86.
Мартинович Омелян, о., 93, 136,
216.
Масарик Тома, 128.
Махник, 77, 200.
Мацуський Михайло, 63.
Мацуський Роман, 63, 66.
Мацюрак Роман, 88, 89.
Медвецький, 191.
Мелянко Филімон, 19.
Мендельзон, 191.
Менцінський, 191.
Микита Петро, 63, 86, 87.
Микита Тимко, 171.
Микитей Григорій, 63, 66, 75.

Мирний Панас, 121.
 Мисяк, 90.
 Михальчук К., 110.
 Міцкевич А., 164.
 Могилянський Іван, о., 45.
 Модельський Т., 112.
 Моєшій Іван, 75.
 Мриц М., о., 52,
 — — — — — — — —
 Meyer, 111.
 — — — — — — — —

Нагайський В., 79.
 Назарук Осип, д-р, 210.
 Нанке, 189.
 Натієв, ген., 70.
 Нащук, 91, 93.
 Негребецький Ю., 47, 52.
 Несторович, о., 217.
 Несторович Роман, 217.
 Немоєвський, 210, 212.
 Нижанковський Остап, 189, 191.
 Нижник Михайло, 75.
 Ніковський А., 110.
 Новаковський М., 137.
 Новаліс, 118.

Огієнко Іван, проф., 111, 112.
 Огоновський Олекс., д-р., 14.
 Околот Іван, д-р, 74, 75, 79, 146,
 155, 223, 225.
 Олексин Ярослав, 76.
 Олесь О., 119.
 Онишкевич Іван, 63.
 Онишкевич Роман, 63, 76.
 Онишкевич Степан, о., 47.
 Осідач Михайло, о., 156.
 Островерха Михайло, 124.

Павлик Іван, 49, 64.
 Павлик Михайло (суп. діяч), 195,
 196.

Павловський, д-р, 183.
 Павлюк Гнат, 105.
 Падох Василь, 148, 149.
 Падох Микола, 148, 149.
 Падох Ярослав, д-р, 149.
 Паліїв Дмитро, 63, 68, 73, 74.
 Палій Семен, 181.
 Панькевич Іван, 112.
 Паращак Андрій, 142.
 Пасічинський Т., 136, 191.

Паславський Іван, 63.
 Пастернак, д-р, 10, 76.
 Пастух Іван, 63.
 Пачеха Гриць, 64, 66, 75.
 Лашко Степан, 77.
 Пашковський Лев, 76.
 Пащак Михайло, 225.
 Пеленський Е. Ю., 92.
 Пелех Л., 93.
 Пелехович, 90.
 Пелеш Юліан, д-р, єп. 14, 19.
 Перський Степан, 51.
 Перчинський Степан, 63.
 Петлюра Семен, 77, 107.
 Петровський, 47, 51, 105.
 Петришак Яків, 138.
 Петрусяк Іван, 63, 66.
 Пецольт, 161.
 Пинило Василь, о., д-р, 223.
 Липський Григорій, 78.
 Підгірний Микола, 75.
 Пінінський, 161.
 Плажек, 161.
 Подлуський М., 93.
 Подолинський М., 137.
 Покладок Іван, 89.
 Поліха Теодор, 86, 88, 90, 92, 215,
 Полошинович Іван, 161.
 Полянський Іван, 63, 66, 67.
 Полянський Ярослав, 92, 93.
 Поль Вінкентій, 147.
 Поповський Іван, 216.
 Посіко С., 91, 93.
 Потій, митр., 19.
 Прибитковський П., 75.
 Прийма Іван, 48, 50, 53, 105, 136,
 137, 151, 152, 154, 155.
 Прислопський Осип, 11, 23, 54,
 197, 198, 205, 206.
 Прокопович (псевд. Орленко)
 Роман, 189, 190.
 Процакевич Мирон, 185, 186, 187.
 Пшепюрський Андрій, о., 65, 223,
 225.

Равлик Іван, 91, 93.
 Рапісардій, 123.
 Раффалович Р., 157.
 Рейнарович Олександр, 191, 225.
 Рибачевський Северин, 74, 75.
 Ровдич Василь, 64.
 Романчук Юліан, 14, 47, 170.

Руданський Степан, 119.
Рудницький Михайло, 123.
Рудницький Степан, д-р, проф.
178, 187.
Рудницький Ярослав, 111, 112.

Сабат Іван, 25.
Савицький Петро, 77.
Сивойка Лев, 78.
Савойка Любомир, 86.
Савчак, 147.
Савчин Іван, о., 53, 54, 151, 197.
Савчин Омелян, 189.
Савула Михайло, 63, 87.
Садовський Домет., 189.
Садовський М., 183.
Садовський Никифор, 197.
Сальваровський Юліан, 77.
Сасович Осип, 63.
Седляк, 189.
Селезінка Ярослав, 76, 191.
Сембратович Роман, 9, 127—129,
141, 142, 156.
Сембратович Сильвестер, кард.,
147.

Семенюк Осип, 62, 63, 65, 67, 68.
Сенечко Григорій, 75.
Сіканда Андрій, 91.
Сімович В., 110, 186.
Сітницький Микола, 76.
Січинський Микола, о., 14.
Січинський Мирослав, 49.
Січинський (адв. канд.), 47.
Скобельський, 137.
Сковей, 214.
Скочилас Іван, 91.
Словацький Юліан, 164.
Смаль-Стоцький Степ., проф., 151.
Сміт Адам, 195.
Смолинський Іван, 155, 189.
Смулка, 191.
Снігурський, єписк., 45.
Соболь Іван, 88.
Созанський О., 217.
Сокил Іван, 76.
Соколов, 110.
Сольчаник Володимир, 76.
Сороко Ю., 93.
Сорокевич Іван, 78.
Стасів Іван, 63.
Стафіняк, 191.
Стахів В., 93.

Стахура Роман, 64.
Стекатій, 118, 123.
Стефаник Василь, 23, 157.
Стронський Микола, 161.
Сунницький, 160, 163.

Тайх Гавр., 198, 217.
Талпаш Мирослав, 63, 69, 71, 72,
86.

Тарнавський Антін, 75.
Тарнавський, ген., 74, 75.
Тарнович Ю., 147.
Таффе, мін., 14.
Терлецький Маркіян, д-р, 19, 216.
Тимонько Дмитро, 165.
Тимченко Е., проф., 110, 122, 124,
126.

Тиранський Дмитро, 64, 86, 87.
Тисовський, 214.
Торонський Олекса, о., 147.
Трач Олекса, 76.
Трусевич Семен, 76.
Турок Михайло, 63, 69, 70, 71, 72.

Уайльд Оскар, 212.
Укарма Андрій, 76.
Утриско Осип, 76.
Ушаков, 110.

— — — — —
Ungebaun В., 111, 112.
— — — — —

Фарисей Іван, 63.
Фединський Григорій, 77.
Федевич Михайло, 20.
Федів Степан, 165.
Федькович Юрій, 23, 134.
Фільц Володимир, 86, 185.
Фільц Кость, 63.
Фільц Михайло, д-р, 185.
Фільц Тарас, 217.
Фоліс Юліан, 65.
Форостина Євген, 189, 216.
Франко Іван, 23, 48, 119, 142, 178,
195, 196.

Франко Петро, 214.
Франчук, 53.
Франт Степан, 77.
Фріцганд, 217.

Харамбура Роман, 63, 66, 69, 70,
71, 72.

Харкевич Едвард, 105.
Хмельницький Богдан, 180, 183.
Хома Осип, 63, 66.
Хоминський Мирослав, 63.
Хоминський Роман, 63, 66.
Хотинецький, о., 137.
Хробак Микола, д-р, 48, 49, 76,
223, 225.
Хроновят Михайло, 19, 61, 62, 74,
75, 87.
Хухра Михайло, 76.

Царевич, 134.
Цеглинський Григорій, 11, 14, 15,
16, 19, 29, 30, 37, 46—54, 97—
105, 130, 134—139, 149, 151,
152, 154, 167, 169, 172, 173, 174,
189, 190, 192, 196, 198, 213.
Цеглинський Микола, 156.
Целевич Олег, 11, 54, 204.
Цепинський Евстахій, 77.
Ценкий Михайло, 69, 72.
Ціцерон, 154.
Цяпка Іван, 63, 65, 67, 68, 75, 77,
203, 204.

Черевко Константин, 75.
Черник Теодор, 63, 66, 67, 69,
70, 71.
Чехович Константин, єписк., 47,
51, 54.
Чехович Кость, 185.
Чехович Ярослав, 77.
Чеховський Дмитро, 53, 106, 139,
145.
Чиж Ярослав, 69, 71, 72.
Чичкевич Андрій, 53, 54.
Чмола Іван, 62, 65, 67, 70, 85,
179, 185, 208.
Чмола Іриней, 19, 61, 62, 63, 86,
87, 208.
Чорній, 213.
Чубко Євген, 86.

Шайдицький, 217.
Шах Степан, 20, 79, 225.
Шашкевич Григорій, о., 46, 47.

Шашкевич Маркіян, 23, 46.
Швебер Ілля, 142, 143.
Шевченко Тарас, 19, 23, 33, 35,
36, 89, 91, 122, 141, 172, 181,
182, 183, 184, 185, 185.
Шевченко Андрій, 182.
Шевченко Іван, 182.
Шевченко Людмила, 182.
Шевченко Петро, 182.
Шевченко Трохим, 182.
Шевчик, 90.
Шеллій, 118.
Шемлей Степан, 113.
Шептицький Андрій, митроп.,
19, 161.
Шерр Йоган, 156.
Шехович Богдан, 158, 223, 225.
Шілер, 141.
Шкреметко Семен, 74, 77, 185,
187.
Шпилька Пантелеймон, о., 74, 191.
Шуберт, 191.
Шулик Дмитро, 77.

Щепанський Олександр, 64.
Щирба Теодор, 78,
Щур, 165.
Щурат Василь, д-р, 169.

Юринець Льонгін, 88.

Яворський Володимир, 76.
Яворський М., 136.
Яворський Осип, 189, 191.
Ягіч Ватрослав, д-р, проф., 106,
107, 109, 110.
Яндрухів, 69, 71, 72.
Ярема Богдан, о., 52.
Ярема Володимир, 73.
Ярема Олексій, 47, 50, 51, 53, 54,
137, 150, 152, 155, 196, 198.
Ярема Яким, 76.
Яремкевич Юра, 217.
Яремчишин Роман, 77, 86.
Яричевський Сильвестер, 127.
Яріш В., 93.
Ястрембський М., о., 179.
Яцків М., 120.

ДРУКАРСЬКІ ПОХИБКИ.

<i>Стор. :</i>	<i>рядок :</i>	<i>є :</i>	<i>має бути :</i>
22	4 згори	дідділах	відділах
22	10 "	1936	1926
64 зам.	3	Дуніна	Думіна
75 зам.	38	Молеший	Молешиї
113	4 "	1937	1938
"	1 здолу	Phonetics	Phonetics
115 замітка	3	Таксамо	Тамсамо
116	"	цез	без
122	17 згори	приростом	приростком
124	7 здолу	уживати	уважати
126	12 згори	здорових	зорсвих
168	19 здолу	консєватисти	консерватисти
224	8 згори	Борили	Борила
"	7 здолу	Пинилу	Пинила

УВАГА! Ріжницю, яка заходить між загальними числами учнів в поодиноких роках, поданими в діаграмі проф. І. Заяця, а числами, поданими в „Статистичній таблиці“ д-ра І. Околата, треба пояснити тим, що проф. І. Заяць подає число класифікованих, а д-р І. Околат число вписаних учнів.

Обгортка і фотомонтаж: арт.-мал. МИРОНА ЛЕВИЦЬКОГО.

